

ADVERTISEMENT.

THE Vocabulary annexed to the following Selections from the *Mahábhárata* has been compiled upon a plan similar to that adopted in the *Mitra-lábha*; and will, it is hoped, be found adequate to remove every obstacle which might retard the progress of the Sanskrit Student.

Although the style of the *Mahábhárata* is, for the most part, sufficiently perspicuous, seldom offering examples of long and intricate compounds; still, it may not be out of place, to apprise the Student, that numerous deviations from the ordinary rules of grammar are to be met with in the course of this immense poem. Even within the limited compass of the following Extracts, several anomalies of this kind occur; such as, the omission of *visarga*; the coalition of two words which the rules of *sandhi* forbid to combine; the use of the second form of the indeclinable past participle, although the verb be not preceded by a particle; and the elision of the augment of the preterite, or its insertion between two prepositions.

ADVERTISEMENT.

With a solitary exception or two, the metre is either the common *sloka* of sixteen syllables, or that called *Indra-vajra*; for an account of which, the Student may consult the Appendix to *Mitra-lābha*.

The Preface, which furnishes a general outline of the subject-matter of this great poem, and the Annotations which are interspersed throughout the following pages, are both from the able pen of Professor WILSON; and will doubtless be acknowledged greatly to enhance, if not solely to constitute, the merit of the work.

F. J.

1st January, 1842.

PREFACE.

THE Mahábhárata and Rámáyana were designated by Sir WILLIAM JONES, the two epic poems of the Hindus. The appropriateness of the epithet has been denied by some of those ultra-admirers of Virgil and Homer, who will allow the dignity of the *Epos* to be claimed by none but the objects of their idolatry: and, in the restricted sense in which a poem is entitled *epic*, agreeably to the definition of Aristotle, it may indeed be matter of question, if the term be strictly applicable to the Hindu Poems. Although, however, it might not be impossible to vindicate their pretensions to such a title, yet it is not worth while to defend them. It matters little what they are called; and they will not lose their value, as interesting narratives of important events, as storehouses of historical traditions and mythological legends, as records of the ancient social and political condition of India, and as pictures of national manners, if, instead of *epic*, they be denominated *heroic* poems.

The Mahábhárata, then, is a heroic poem in eighteen 'Parvas,' Cantos or Books; which are said to contain 100,000 'slokas' or stanzas. The printed edition contains 107,389 slokas; but this comprises the supplement called Hari-vansa, the stanzas of which are 16,374, and which is certainly not a part of the original Mahábhárata. There is reason to believe that the primary authentic poem was of a still more limited extent than it would reach even after the deduction; for it is said, in the first book, that, exclusive of its

episodes, the poem consisted of 24,000 slokas. Some of the episodes are equivocal additions; others spring naturally out of the business of the story; and many of them are, no doubt, of considerable antiquity.

The author of the poem is said to be KRISHNA DWAIPÁYANA, the 'Vyása' or arranger of the Vedas, and the actual father of the two princes PÁNDU and DHĪTARÁSHTRA, whose progeny are the principal characters of the fable. He taught the work to his pupil VAISAMPÁYANA, who recited it at a great sacrifice celebrated by JANAMEJAYA, the great-grandson of ARJUNA, one of the heroes of the poem. As we have it, it is said to have been repeated by SAUTI the son of LOMAHARSHANA to the Rishis, or sages, assembled on occasion of a religious solemnity in the Naimisha Forest.

The subject of the Mahábhárata is a war for regal supremacy in India, between the sons of two brothers, PÁNDU and DHĪTARÁSHTRA. The sons of the former were five in number; YUDHISHTHIRA, BHÍMA, and ARJUNA, by one of his wives, PRITHÁ; and NAKULA and SAHADEVA by his other wife, MÁDRÍ. DHĪTARÁSHTRA had as numerous a family as King Priam: but they were all sons, with the addition of a single daughter. Of the hundred sons, DURYODHANA was the eldest, and the foremost in hate and hostility to his cousins.

Although the elder of the two princes, PÁNDU, 'the Pale' (as the name denotes), was rendered by his pallor (which may be suspected of intimating a leprous taint), incapable of succession. He was obliged, therefore, to relinquish his claim to his brother; and retired to the Himálaya mountains, where his sons were born, and where he died. Upon his death, his sons, yet in their boyhood, were brought to Hastinápura by the religious associates of PÁNDU's exile, and were introduced to DHĪTARÁSHTRA as his nephews.

Some doubts were at first expressed of the genuineness of their birth; and, in truth, they were the sons of PÁNDU only by courtesy, being the children of his wives by sundry divinities. Thus YUDHISHTHIRA was the son of DHARMA, the god of justice, the Hindu Pluto: BHÍMA, of VÁYU, or god of the wind, the Indian Æolus: ARJUNA was the son of INDRA, the god of the firmament, Jupiter Tonans: and NAKULA and SAHADEVA were the sons of two personages peculiar to Hindu mythology, their Dioscuri, twin-sons of the Sun, the ASWINÍ-KUMÁRAS. As, however, PÁNDU had acknowledged these princes as his own, the objection to their birth was overruled by his example; and the boys were taken under the guardianship of their uncle, and educated along with his sons.

The principal performers in the Mahábhárata are distinctively and consistently characterized. The sons of PÁNDU, with the exception of BHÍMA, are represented as moderate, generous, and just: and BHÍMA is not ungenerous, although somewhat of a choleric temperament, and of overweening confidence in his herculean strength. The sons of DHRITARÁSHTRA are described as envious, arrogant, and malignant: and this contrast of character enhances, even in boyhood, the feelings of animosity which the consciousness of incompatible inheritance has inspired.

The genealogical descent of the two families, the circumstances of the birth and education of the princes, their juvenile emulation and enmity, and the adventures of the Pándavas when they attain adolescence, are narrated in the 'Ádi Parva' or First Book. From this book, the three first of the following selections, the Passage of Arms at Hastinápura, with the episodical accounts of the quarrel between DRONA and King DRUPADA by which it is preceded and followed, are extracted as illustrative of the spirit of rivalry which animated the young princes, and of some of the ancient usages of the

Hindus. Subsequently to the transactions there described, the practices of the sons of *DHRITARÁSHTRA* against the lives of the *Pándavas* become still more malevolent; and they privily set fire to the house in which *PRITHÁ* and her sons reside. As the *Pándavas* had been warned of the intention of their enemies, they eluded it, and escaped by a subterranean passage, leaving it to be reported and believed that they had perished in the flames of their dwelling. They secrete themselves in the forests, and adopt the garb and mode of life of *Brahmans*. It is during this period that they hear of the 'Swayambara,' a rite familiar to the readers of *NALA*, the choice of a husband by a princess from the midst of congregated suitors; of *DRAUPADÍ*, daughter of *DRUPADA*, King of the upper part of the *Doáb*; and they repair to his court, and win the lady. The circumstances of this exploit, and its immediate consequences, form the subject of the fourth of the following Selections.

The existence of the sons of *PÁNDU* having become generally known by the occurrences at the Swayambara of *DRAUPADÍ*, King *DHRITARÁSHTRA* was prevailed upon by his ministers to send for them, and to divide his sovereignty equally between them and his sons. The partition was accordingly made. *YUDHISHTHIRA* and his brethren reigned over a district on the *Jumna*, at their capital *Indraprastha*; and *DURYODHANA*, with his brethren, were the *Rájas* of *Hastinápura* on the *Ganges*. The ruins of the latter city, it is said, are still to be traced on the banks of the *Ganges*; whilst a part of the city of *Delhi* is still known by the name of *Indraprasth*. The contiguity of these two cities, and consequently of the principalities of which they were respectively the capitals, necessarily suggests the inference, that in the days of the *Mahábhárata*, as well as in later times, *India* was parcelled out amongst a number of petty independent sovereigns. This inference becomes certainty from the valuable specification which the poem contains of the very many *Rájas* who

took part in the struggle in favour of one or other of the contending houses. This state of things, however, was not irreconcilable with the nominal supremacy of some one paramount lord: and after the partition of the kingdom of Hastinápura, a fresh source of envy and hatred springs up in the minds of the sons of *DHRITARÁSHTRA*, from the pretensions of Yudhishtira to celebrate the 'Rájasúya' solemnity—a sacrifice, at which princes officiate in menial capacities, and make presents in acknowledgment of submission. This forms the topic of the 'Sabhá Parva,' the Second Book of the Poem.

The claims of *YUDHISHTHIRA* to universal homage are preceded by the subjugation of the Powers of India by himself and his brothers. These conquests are merely predatory incursions, and are characteristic of the mode of warfare practised in India even in our own days; in which the object of the Marhattas, as of the Moguls before them, was commonly nominal submission, and the payment of tribute, varying in amount, according to the power of the superior to exact it, rather than the actual annexation of territory to their dominions. *Sháh Álem* was titular sovereign of India; and the coins were everywhere struck in his name, even after he was a captive in the hands of Sindhia, and a pensioner in those of the British Government. It does not follow, therefore, from the existence of a number of petty cotemporary princes, that there never was one, nominally at least, supreme monarch; nor is there the least incompatibility, in Indian history, between a sovereign ostensibly paramount, and numerous princes virtually independent. The notices of the countries subdued by the *Pándava* princes, and the articles brought as tribute by the subjugated nations, furnish in this chapter much valuable and curious elucidation of the ancient civil and political circumstances and divisions of India.

Amongst the gaieties of the occasion, the sight of which embitters the animosity of the sons of *DHRITARÁSHTRA*, a diversion is

insidiously proposed by them, which is the mainspring of all the subsequent mischief. The inveterate passion for play by which the early Hindus were inspired, as we learn from various parts of the *Mahábhárata*, as well as from other authorities, is a remarkable feature in the old national character. It is far from entirely obliterated, and it is as strong as ever amongst some others of the Eastern people: as the Malays, for instance, who, when they have lost every thing they possess, stake their families and themselves. So, in the gambling which ensues in the *Mahábhárata*, at what appears to be a kind of backgammon, where pieces are moved according to the caste of the dice, YUDHISHTHIRA loses to DURYODHANA his palace, his wealth, his kingdom, his wife, his brothers, and himself. Their liberty and possessions are restored by the interference of the old king DHRI-TARÁSHTRA: but YUDHISHTHIRA is again tempted to play; conditioning, that if he loses, he and his brothers shall pass twelve years in the forests, and shall spend the thirteenth year incognito. If discovered before the expiration of the year, they are to renew the whole term of their exile. He loses: and, with DRAUPADÍ and his brethren, goes into banishment, and lives the life of a forester. A description of the forest life of the Pándavas constitutes the topic of the Third Book, the 'Vana Parva.' Many episodes occur in this book: one of which is the story of NALA, which is recited to teach YUDHISHTHIRA and his brethren resignation and hope. Another is the attempt of JAYADRATHA to carry off DRAUPADÍ by force, which is the fifth of the following Selections. In the selection that follows, the circumstances of JAYADRATHA's liberation are detailed, with his propitiation of MAHÁDEVA; and the passage includes a brief reference to the successive destructions and renovations of the world; and a notice of some of the principal avatáras of VISHNU.

At the expiration of the twelfth year, the Pándavas enter the service of King VIRÁTA in different disguises. Their adventures

are described in the 'Virāta Parva,' the Fourth Book. They acquire the esteem of the King; and when they make themselves known to him at the end of the thirteenth year, obtain his alliance to avenge their wrongs and vindicate their right of sovereignty.

The Fifth Book, the 'Udyoga Parva,' represents the preparations of the two parties for war, and enumerates the princes who enter into alliance with them. Amongst these is KRISHNA, the ruler of Dwārakā, and an incarnation of VISHNU. He is related by birth to both families, and professes a reluctance to join either; but prescient of what is to happen, he proposes to DURYODHANA the choice between his individual aid and the co-operation of an immense army. DURYODHANA unwisely prefers the latter; and KRISHNA, himself more than a host, becomes the ally of the Pāndavas, the charioteer of his especial friend and favourite ARJUNA, and the principal instrument of the triumph of his allies.

The four following Books are devoted to descriptive details of the battles which take place. Some of these are very Homeric; but, in general, the interest of the narrative is injured by repetition, and the battles are spoiled by the introduction of supernatural weapons, which leave little credit to the hero who vanquishes by their employment. The armies of DURYODHANA are commanded in succession by BHĪSHMA his great-uncle, DRONA his military preceptor, KARNA the King of Anga, his friend, and SALYA the King of Madra, his ally: and the description of their operations is contained in as many Parvas, named, after them, 'Drona-Parva' &c. These chiefs, and many others, are slain at the close of their commands; and in the Ninth or 'Salya Parva,' DURYODHANA himself is killed by BHĪMA, in single combat with maces, in the use of which weapon they are both represented as excelling. A few of the surviving chiefs on the side of DURYODHANA attempt to avenge the

destruction of their friends by a night attack on the camp of the Pándavas, as narrated in the Tenth, or 'Sauptika Parva.' The attack is repelled chiefly by the timely assistance of KRISHNA.

A short Book, 'the Strí Parva,' describes the grief and lamentations of the women of either party over the slain, and the sorrow and anger of the old king DHRITARÁSHTRA. YUDHISHTHIRA himself gives way to poignant regret for what has passed: and the next Book, the 'Sánti Parva' or 'Chapter of Consolation,' details, with more than sufficient diffuseness, the duties of Kings, the efficacy of liberality, and the means of obtaining final emancipation from existence. Hence the sections of this Parva are entitled 'Rája-dharma,' 'Dána-dharma,' and 'Moksha-dharma' Parvas, or more properly 'Upaparvas,' minor cantos. The Thirteenth Book, the 'Anusásana Parva,' is a long and prolix series of discourses upon the duties of society, as communicated by BHÍSHMA, whilst about to die, to YUDHISHTHIRA. In this, as well as in the sections of the 'Sánti Parva,' the didactic portions are enlivened by appropriate tales and fables: each of the Books contains many sound doctrines and interesting illustrations, although both are somewhat misplaced in a narrative heroic poem.

The remaining Books of the Mahábhárata, although more or less episodical, are in better keeping with the story. They are also short, and hasten to the catastrophe. The Fourteenth or 'Áswamedhika Parva' describes the celebration of the 'Áswamedha' rite—the sacrifice of a horse, by YUDHISHTHIRA, in proof of his supremacy. In the Fifteenth Book, the 'Ásrama Parva,' King DHRITARÁSHTRA, with his queen GÁNDHÁRÍ and his ministers, retires to a hermitage, and obtains felicity or dies. The Sixteenth or 'Mausala Parva' narrates the destruction of the whole Yádava race, the death of KRISHNA, who was one of the tribe, and the submersion of his

capital Dwáráká by the ocean. The Seventeenth Book, called the 'Maháprasthánika' or 'Great journey,' witnesses the abdication of his hardly-won throne, by YUDHISHTHIRA, and the departure of himself, his brothers, and DRAUPADÍ, to the Himálaya, on their way to the holy mountain Meru. As they proceed, the influence of former evil deeds proves fatal, and each in succession drops dead by the way-side; until YUDHISHTHIRA, and a dog that had followed them from Hastinápura, are the only survivors. INDRA comes to convey the prince to Swarga, or INDRA's heaven; but YUDHISHTHIRA refuses to go thither, unless

admitted to that equal sky,

His faithful dog shall bear him company ;

and INDRA is obliged to comply.

The Eighteenth Book, the 'Swargárohana, introduces YUDHISHTHIRA in his bodily form to heaven. To his great dismay, he finds there DURYODHANA and the other sons of DHRITARÁSHTRA; but sees none of his own friends, his brothers, or DRAUPADÍ. He demands to know where they are, and refuses to stay in Swarga without them. A messenger of the gods is sent to shew him where his friends are, and leads him to the 'fauces graveolentis Averni,' where he encounters all sorts of disgusting and terrific objects. His first impression is, to turn back; but he is arrested by the wailings of well-remembered voices, imploring him to remain, as his presence has already alleviated their tortures. He overcomes his repugnance, and resolves to share the fate of his friends in hell, rather than abide with their enemies in heaven. This is his crowning trial. The gods come, and applaud his disinterested virtue. All the horrors that had formerly beset his path, vanish; and his friends and kindred are raised along with him to Swarga; where they become again the celestial personages that they originally were, and which they had ceased to be for a season, in order to descend along with KRISHNA

in human forms amongst mankind, and co-operate with him in relieving the world from the tyranny of those evil beings, who were oppressing the virtuous and propagating impiety, in the characters of DURYODHANA, his brothers, and their allies.

The Hari-vansa is a sort of Supplement to the Mahábhárata. It professes to give an account of the genealogy of HARI or VISHNU, in the character of KRISHNA; but adds to it genealogical details, the narrative of KRISHNA's exploits, and a variety of legends and tales tending to recommend the worship of the demi-god. The internal evidence is strongly indicative of a date considerably subsequent to that of the major portion of the Mahábhárata. It has been translated into French by M. LANGLOIS, and the translation has been published by the Oriental Translation Committee.

The text of the Mahábhárata has been printed at Calcutta, in four quarto volumes. The work was commenced by the Committee of Public Instruction, and completed by the Asiatic Society of Bengal.

The great extent of the work, and the tediousness of much of its contents, preclude the prospect of its ever being translated throughout; though, as a monument of Hindu antiquity, it merits entire translation. Although, however, we can scarcely expect a translation of the whole, yet very many portions of it well deserve to be rendered into some of the languages of Europe. Something of translation in detail has already been effected. The late Sir CHARLES WILKINS led the way, by his translation of the 'Bhagavad Gítá,' which is an episode of the 'Bhíshma Parva.' Of the following Selections, the 'Passage of Arms,' the 'Marriage of DRAUPADÍ,' and the 'Rape of DRAUPADÍ,' have been freely translated into blank verse by the writer of this notice. The translations were

published in the periodical journals of Calcutta. Part of the opening of the first 'Parva,' rendered into English, it is believed, by Sir C. WILKINS, is published in the 'Annals of Oriental Literature.' Professor BOPP has also published the 'NALUS,' the 'Diluvium,' the Journey of ARJUNA, the 'Story of SÁVITRÍ,' and the 'Rape of DRAUPADÍ,' with translations in Latin and German; and the first of these has assumed an English garb, from the distinguished pen of the Rev. H. MILMAN, in which, surpassing grace of style is combined with extraordinary faithfulness, both to the letter, and the spirit of the original poem. As contributing to elucidate the ancient geography of India, a portion containing the enumeration of a variety of countries has been translated and illustrated by the writer, and incorporated in the pages of the Vishnu Purána: and the illustration of ancient India, derivable from the Mahá-bhárata, is in course of very careful and learned prosecution by Professor LASSEN of Bonn, in a series of valuable dissertations published in the Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. By these means, the merits, both poetical and historical, of the Mahábhárata are becoming more extensively known: but in the amplitude of its extent, in the numerous traditions, legends and tales which it contains, and in its many didactic and philosophical passages, it offers an accumulation of materials adapted to different tastes, and auxiliary to diverging researches, which must long advantageously engage the attention, and reward the industry, of Sanskrit scholars.

ERRATUM.—Page 80, *read* North-east.

हस्तिनापुरे द्रोणागमनम्

वैशम्पायन उवाच

गङ्गा^१द्वारं प्रति महान् बभूव भगवानृषिः ।
भरद्वाज इति ख्यातः सततं संशितव्रतः ॥ १ ॥
ततः समभवद्द्रोणः तनयस्तस्य धीमतः ।
अध्यगीष्ट स वेदांश्च वेदाङ्गानि च सर्वशः ॥ २ ॥
अग्नि^५वेशं महाभागं भरद्वाजः प्रतापवान् ।
प्रत्यपादयदाग्नेय^६मस्त्रमस्त्रविदां वरः ॥ ३ ॥

^१ Vaisampáyana, a sage, a pupil of Vyása, teacher of the Yajur Veda, and narrator of the Mahábhárata.

^२ Gangá-dwára, the portal of Gangá, is the opening in the Himálaya mountains by which the Ganges descends into the plain of Hindustan. It is now more usually known by the name of Hardwár; properly, Haridwára, or Haradwára, the gate of Vishnú or Siva: appellations bestowed upon it probably in times more recent than the composition of the Mahábhárata, when the Hindus were first ranged under the different, and sometimes contending sects of Vaishnávas and Śaivas. For an account of a sanguinary affray between them at this very place, see Asiatic Researches, Vol. xii.

^३ Bharadvāja, a celebrated sage, the son of Vrihaspati. He is also said to have been adopted by Bharata, king of India, and to have succeeded him; but this tradition probably applies to a different person. In the Rámáyana, the hermitage of this sage is placed at Prayága or Allahabád, in the vicinity of which its former site is still pointed out by the natives.

^४ Droṇa, the son of Bharadvāja, was fabled to have been born in a bucket; whence his name "Droṇa," signifying a trough or vessel for holding water: hence he is described as *Ayonija*, "not of woman born:" he is also named Bháradwāja, as in verse 4, from his father.

^५ Agniveśa, a sage, the son of Agni, the deity of fire. He is one of the early teachers of medicine.

^६ Ágneyástra, the weapon of fire—a kind of fire-arms. Fiery arms or rockets were possibly employed by the Hindus in remote antiquity, as well as in recent times: whence came the notion of certain mysterious weapons framed of the elements, and to be wielded

अग्नेस्तु जातः स मुनिस्ततो भरतसत्तम ।
 भारद्वाजं तदाग्नेयं महास्त्रं प्रत्यपादयत् ॥ ४ ॥
 भरद्वाजसखा चासीत् पृषतो नाम पार्थिवः ।
 तस्यापि दुपदो नाम तदा समभवत् सुतः ॥ ५ ॥
 स नित्यमाश्रमं गत्वा द्रोणेन सह पार्थिवः ।
 चिक्रीडाध्ययनं चैव चकार क्षत्रियर्षभः ॥ ६ ॥
 ततो व्यतीते पृषते स राजा दुपदोऽभवत् ।
 पञ्चालेषु महाबाहुरुत्तरेषु नरेष्वर ॥ ७ ॥
 भरद्वाजोऽपि भगवानारुह दिवं तदा ।
 तत्रैव च वसन् द्रोणस्तपस्तेपे महातपाः ॥ ८ ॥
 स शुश्राव महात्मानं जामदग्न्यं परन्तपम् ।
 सर्वज्ञानविदं विप्रं सर्वशस्त्रभृतां वरम् ॥ ९ ॥

only by deities and demigods. These make a great figure in the battle-scenes of the Mahābhārata and Rāmāyana; and to readers who are not Hindus, spoil descriptions which would else be not without spirit. For a further account of these weapons, see Translation of the *Uttara Rāma Charitra*.

¹ Bharata-sattama, best of the descendants of Bharata. See page 7, verse 1.

² Prishata, a prince of the lunar dynasty of the branch of Puru.

³ Drupada, the son of Prishata; but more celebrated as the father of Draupadī, the bride of the Pāndus.

⁴ Panchāla was a country extending north and west of Delhi, from the foot of the Himālaya to the Chumbul. It derived its name from being governed by the five (*pancha*) sons of a prince named Haryaswa.

⁵ Jāmadagnya is a patronymic, implying son of Jamadagni, a *Rishi*, who was killed by the sons of Kārtavīrya, a king of Mahishmati, the modern Chulī Maheswar. It was in revenge of his father's death that his son, called Rāma, as in the next verse, or Paraśu-Rāma, 'Rāma with the axe,' exterminated the Kshatriya race, and gave the earth to the Brahmans. The legend probably intimates a struggle between the Brahmans and Kshatriyas for the government of India. It is told at length in the Vana Parva of the Mahābhārata, whence it has been translated and inserted in the translated Vishnu Purāna, p. 401.

ब्राह्मणेभ्यस्तदा राजन् दित्सन्तं वसु सर्वशः ।
 स रामस्य धनुर्वेदं दिव्यान्वस्त्राणि चैव ह ।
 श्रुत्वा तेषु मनश्चक्रे नीतिशास्त्रे तथैव च ॥ १० ॥
 ततः स व्रतिभिः शिष्यैस्तपोयुक्तैर्महातपाः ।
 वृतः प्रायान्महाबाहुर्महेन्द्रं पर्वतोत्तमम् ॥ ११ ॥
 ततो महेन्द्रमासाद्य भारद्वाजो महातपाः ।
 क्षान्तं दान्तममित्रघ्नमपश्यद्भृगुनन्दनम् ॥ १२ ॥
 ततो द्रोणो वृतः शिष्यैरुपगम्य भृगूद्वहम् ।
 आचख्यावात्मनो नाम जन्म चाङ्गिरसः कुले ॥ १३ ॥
 निवेद्य शिरसा भूमौ पादौ चैवाभ्यवादयत् ।
 ततस्तं सर्वमुत्सृज्य वनं जिगमिषुं तदा ।
 जामदग्न्यं महात्मानं भारद्वाजो ब्रवीदिदम् ॥ १४ ॥
 भरद्वाजात् समुत्पन्नं तथा त्वं मामयोनिजम्
 आगतं वित्तकामं मां विद्धि द्रोणं द्विजोत्तमम् ॥ १५ ॥
 तमब्रवीन्महात्मा स सर्वशत्रियमर्देनः ।
 स्वागतं ते द्विजश्रेष्ठ यदीच्छसि वदस्व मे ॥ १६ ॥

¹ Mahendra is the chain of mountains that runs from Gondwána to Orissa and the Northern Circars. Part, near Ganjam, is commonly called Mahindra Malei, 'the hill Mahindra,' or Mahendra.

² Bhrigu-nandana, the son of Bhrigu; also Bhárgava, which means the same. The terms are not, however, to be understood literally; for Bhrigu was one of the first *Pra-jápatís* or sons of Brahmá, and was long prior to Paraśu-Ráma. Jamadagni was descended from Bhrigu; and these terms imply merely that Paraśu-Ráma was of the same race.

³ Angiras, one of the *Pra-jápatís* or sons of Brahmá, from whom Droṇa was descended, or to whose tribe he belonged: the Brahmans having divided into *Gotras* or families, according to the supposed original founder of the race. In the south of India, Brahmans are still found pretending to be sprung from some of the patriarchal families.

एवमुक्तस्तु रामेण भारद्वाजो ब्रवीद्वचः ।
 रामं प्रहरतां श्रेष्ठं दित्सन्तं विविधं वसु ।
 अहं धनमनन्तं हि प्रार्थये विपुलव्रत ॥ १७ ॥

राम उवाच

हिरण्यं मम यच्चान्यद्भुसु किञ्चिदिह स्थितम् ।
 ब्राह्मणेभ्यो मया दत्तं सर्वमेतत्तपोधन ॥ १८ ॥
 तथैवेयं धरा देवी सागरान्ता सपत्न्या ।
 कश्यपाय मया दत्ता कृत्वा नगरमालिनी ॥ १९ ॥
 शरीरमात्रमेवाद्य ममेदमवशेषितम् ।
 अस्त्राणि च महार्हाणि शस्त्राणि विविधानि च ॥ २० ॥
 अस्त्राणि वा शरीरं वा वरयतन्मयोद्यतम् ।
 वृणीष्व किं प्रयच्छामि तुभ्यं द्रोण वदाशु तत् ॥ २१ ॥

द्रोण उवाच

अस्त्राणि मे समय्याणि ससंहाराणि भार्गव ।
 सप्रयोगरहस्यानि दानुमर्हस्यशेषतः ॥ २२ ॥
 तथेत्युक्त्वा ततस्तस्मै प्रादादस्त्राणि भार्गवः ।
 सरहस्यव्रतं चैव धनुर्वेदमशेषतः ॥ २३ ॥

¹ Kāśyapa, the son of Marīchi, the grandson of Brahmā. Some legends make him the immediate progenitor of all living creatures, by his different wives, the daughters of Dakṣha. Kashmir is called after him, Kāśyapa-pura; and etymologists fancy the name of the Caucasus to be nothing more than Koh-Kāśyapa, being the site of his residence until he migrated to India.

प्रतिगृह्य तु तत्सर्वं कृतास्त्रो द्विजसत्तमः ।
प्रियं सखायं सुप्रीतो जगाम दुपदं प्रति ॥ २४ ॥

वैशम्पायन उवाच

ततो दुपदमासाद्य भारद्वाजः प्रतापवान् ।
अब्रवीत् पार्थिवं राजन् सखायं विद्धि मामिह ॥ २५ ॥
इत्येवमुक्तः सख्या स प्रीतिपूर्वं जनेश्वरः ।
भारद्वाजेन पाञ्चाल्यो नामृष्यत वचोऽस्य तत् ॥ २६ ॥
स क्रोधामर्षजिह्वभूः कषायीकृतलोचनः ।
ऐश्वर्य्यमदसम्पन्नो द्रोणं राजाऽब्रवीदिदम् ॥ २७ ॥

दुपद उवाच

अकृतेयं तव प्रज्ञा ब्रह्मन् नातिसमञ्जसा ।
यन्मां ब्रवीषि प्रसभं सखा तेऽहमिति द्विज ॥ २८ ॥
न हि राज्ञामुदीर्णानामेवम्भूतैर्नरैः क्वचित् ।
सख्यं भवति मन्दात्मन् श्रिया हीनैर्धनच्युतैः ॥ २९ ॥
सौहृद्यान्यपि जीर्य्यन्ते कालेन परिजीर्य्यतः ।
सौहृदं मे त्वया ह्यासीत् पूर्वं सामर्थ्य्यबन्धनम् ॥ ३० ॥
न सख्यमजरं लोके हृदि तिष्ठति कस्यचित् ।
कालो ह्येनं विहरति क्रोधो वै नं हरत्युत ॥ ३१ ॥
मैवं जीर्णमुपास्व त्वं सख्यं भवत् त्वपाकृधि ।
आसीत् सख्यं द्विजश्रेष्ठ त्वया मेऽर्थनिबन्धनम् ॥ ३२ ॥

न दग्धो वसुमतो नाविद्वान् विदुषः सखा ।
 न शूरस्य सखा क्लीवः सखिपूर्वं किमिष्यते ॥ ३३ ॥
 ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं श्रुतम् ।
 तयोर्विवाहः सख्यं च नतु पुष्टविपुष्टयोः ॥ ३४ ॥
 नाश्रोत्रियः श्रोत्रियस्य नारथी रथिनः सखा ।
 नाराजा पार्थिवस्यापि सखिपूर्वं किमिष्यते ॥ ३५ ॥

वैशम्पायन उवाच

दुपदेनैवमुक्तस्तु भारद्वाजः प्रतापवान् ।
 मुहूर्तं चिन्तयित्वा तु मन्युना भिपरिप्लुतः ॥ ३६ ॥
 स विनिश्चित्य मनसा पाञ्चाल्यं प्रति बुद्धिमान् ।
 जगाम कुरुमुख्यानां नगरं नागसाह्वयम् ॥ ३७ ॥
 स नागपुरमागम्य गौतमस्य निवेशने ।
 भारद्वाजो वसत् तत्र प्रच्छन्नं द्विजसत्तमः ॥ ३८ ॥
 ॥ इति हस्तिनापुरे द्रोणागमनम् ॥

¹ Nāgasāhvaya, the city called after the Nāga, meaning, in this place, 'an elephant'; as in the synonyme, Hastināpura. They are both names of an ancient city, the capital of India: the remains are still to be traced about 57 miles N.E. of Delhi, on the old bed of the Ganges; by an inundation of which river, it is said to have been destroyed. Hastināpur is also derived from Hastin, the name of a prince of the lunar race, by whom the city is said to have been founded. Nāgapura might mean, also, 'the Serpent city,' as in the case of the modern capital of Berar, Nagpore.

² Gautama is one of the *Rishis* of the present age. Some accounts make him one of the *Prajāpatīs*. He is reputed to be the original teacher of the *Nyāya*, or science of logic.

अस्वशिक्षा

FIRST SECTION.

वैशम्पायन उवाच

कृतास्त्रान् धार्तराष्ट्रांश्च पाण्डुपुत्रांश्च भारत ।
दृष्ट्वा द्रोणो ब्रवीद्राजन् धृतराष्ट्रं जनेश्वरम् ॥ १ ॥
कृपस्य सोमदत्तस्य बाह्लीकस्य च धीमतः ।

¹ Dhártráshtras, the sons of Dhritaráshtra, king of Hastinápara, a prince of the lunar dynasty. His sons were a hundred in number. He was born blind.

² Pándu, the half-brother of Dhritaráshtra. Having incurred a curse that he should live apart from his wives, in consequence of his killing a stag whilst in company with his mate; or, according to some traditions, having been disqualified for kingly rule by being leprous (which his name, Pándu, 'the pale,' implies), he retired to the Himálaya mountains, where he died. Here he had sons born to him by his wives, the progeny of deities: Yudhishtíra, the son of Dharma, the judge of the dead; Bhíma or Bhímasena, the son of Váyu, the god of the wind; Arjuna, the son of Indra, the god of the firmament and of *Swarga*; and Nakula and Sahadeva, sons of the Aswini-Kumáras, the physicians of the gods, and twin-sons of Súrya or the sun. The mother of the three first was Prithá or Kuntí: the mother of the two last, who were twins, was Mádrí, the daughter of the king of Madra.

³ Bhárata, descendant of Bharata the son of Dushyanta and Sakuntalá; from the extent of whose authority over the greater part of India, the country was called Bharata-varsha. Bharata was descended from Puru; from whom, also, both Pándu and Dhritaráshtra sprang.

⁴ Janamejaya, the prince to whom the Mahábhárata is related, was the son of Paríkshit the grandson of Arjuna, and succeeded his father in the kingdom of Delhi.

⁵ Kripa and his sister Kripá were the children of Satyadhrítí, a descendant of a branch of the family of Kuru. In their infancy they were exposed in a thicket of *Sara* grass, where they were found by the grandfather of Dhritaráshtra, named Sántanu, who took them home and reared them as his own. The boy became one of the privy council of the King of Hastinápara. The girl was married to Droúa.

Somadatta, son of Báhlíka.

⁷ Báhlíka, son of Pratípa, brother of Sántanu, and grand-uncle of Dhritaráshtra. He governed

गाङ्गेयस्य च सान्निध्ये व्यासस्य विदुरस्य च ॥ २ ॥
 राजन् सम्प्राप्तविद्यास्ते कुमारः कुत्सस्तम ।
 ते दर्शयेयुः स्वां शिक्षां राजन्ननुमते तव ॥ ३ ॥
 ततो ब्रवीन्महाराजः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

धृतराष्ट्र उवाच

भारद्वाज महत् कर्म कृतं ते द्विजसत्तम ॥ ४ ॥
 यदा अनुमन्यसे कालं यस्मिन् देशे यथा यथा ।
 तथा तथा विधानाय स्वयमाज्ञापयस्व माम् ॥ ५ ॥

governed an independent kingdom, which bore the same appellation, and is identifiable with the modern Balkh.

¹ Gāngeya is a name of Bhīṣma, who was the son of the river goddess Gangā, by Śāntanu. He declined the succession in favour of his half-brothers, Chitrāngada and Vichitravīrya; but upon their deaths, and upon the subsequent blindness of Dhritarāshtra, acted as Protector of the kingdom.

² Vyāsa was the son of the *Rishi* Parāsara, by Satyavatī, who was afterwards the wife of Śāntanu; and he was therefore considered as the brother of the sons of Śāntanu. Of these, Chitrāngada died young, and Vichitravīrya died childless, leaving two widows. Vyāsa, agreeably to the Hindu as well as to the Mosaic law, was appointed to raise up offspring to his deceased brother; and was, in consequence, the actual father of Pāṇḍu and Dhritarāshtra. He took no part, however, in political affairs, but devoting himself to religion and literature, established a School, in which he and his disciples arranged the Vedas and compiled the Purāṇas and the Mahābhārata. He is called Vyāsa, 'the arranger,' from his classification of the Vedas. His own appellation is Krishna Dwaipāyana, from his dark complexion (*krishna*), and his having been born upon an island (*dvipa*) in the Ganges.

³ Vidura was the son of Vyāsa, by a female slave. He is also familiarly called Kshattri, from his being the offspring of a Brahman and a Śūdrā. In Manu, the Kshattri (who is not to be confounded with the Kshatriya or man of the military class) is called the son of a Śūdra father and Brahman mother. Here the origin is reversed.

⁴ Kuru was a prince of the race of Puru, and remote ancestor of both Pāṇḍu and Dhritarāshtra. The term Kaurava, descendant of Kuru, is equally applicable, therefore, to the sons of both princes, and is so employed. It more usually, however, designates the sons of Dhritarāshtra, in opposition to the term Pāṇḍava, son of Pāṇḍu.

स्पृहयाम्यद्य निर्वेदात् पुरुषाणां सचक्षुषाम् ।
 अस्त्रहेतोः पराक्रान्तान् ये मे द्रक्ष्यन्ति पुत्रकान् ॥ ६ ॥
 क्षत्र्यर्द्धुरुराचार्यो ब्रवीति कुरु तत्तथा ।
 न हीहशं प्रियं मन्ये भविता धर्मवत्सल ॥ ७ ॥
 ततो राजानमामन्य निर्गतो विदुरो वहिः ।
 भारद्वाजो महाप्राज्ञो मापयामास मेदिनीम् ॥ ८ ॥
 समामवृक्षां निर्गुल्मामुदक्प्रस्रवणान्विताम् ।
 तस्यां भूमौ बलिं चक्रे तिथौ नक्षत्रपूजिते ॥ ९ ॥
 अवधुष्टे समाजे च तदर्थं वदतां वर ।
 रङ्गभूमौ सुविपुलं शास्त्रदृष्टं यथाविधि ॥ १० ॥
 प्रेक्षागारं सुविहितं चक्रुस्ते तस्य शिल्पिनः ।
 राज्ञः सर्वायुधोपेतं स्त्रीणां चैव नरर्षभ ॥ ११ ॥
 मञ्चांश्च कारयामासुस्तत्र जानपदा जनाः ।
 विपुलानुच्छ्रयोपेताञ्छिविकाश्च महाधनाः ॥ १२ ॥
 तस्मिंस्ततो हनि प्राप्ते राजा ससचिवस्तदा ।
 भीष्मं प्रमुखतः कृत्वा कृपं चाचार्य्यसत्तमम् ॥ १३ ॥
 मुक्ताजालपरिक्षिप्तं वैदूर्य्यमणिशोभितम् ।
 शतकुम्भमयं दिव्यं प्रेक्षागारमुपागमत् ॥ १४ ॥

¹ The Prekshágára, or house of the spectators, denotes a series of scaffolds or pavilions, open or inclosed, except in front, erected round an arena or place prepared for the exhibition of sports, like the temporary structures at the jousts and tournaments of the middle ages, and booths and stands of modern fairs and races. A particular detail of their plan and fitting-up is given in the Hari-vansa, whence it is translated in a Note in the Vishnú Purána, p. 551.

² See page 8, note 1.

गान्धारी च महाभागा कुन्ती च जयतां वर ।
 स्त्रियश्च राज्ञः सर्वास्ताः सप्रेथाः सपरिच्छदाः ।
 हर्षादारुरुर्मुञ्चान् मेरुं देवस्त्रियो यथा ॥ १५ ॥
 ब्राह्मणक्षत्रियाद्यं च चातुर्वर्ण्यं पुराहुतम् ।
 दर्शनेप्सु समभ्यागात् कुमारानां कृतास्तताम् ॥ १६ ॥
 प्रवादितैश्च वादित्रैर्जनकौतूहलेन च ।
 महार्णव इव क्षुब्धः समाजः सो भवत् तदा ॥ १७ ॥
 ततः शुक्रास्त्रधरः शुक्रयज्ञोपवीतवान् ।
 शुक्रकेशः सितश्मश्रुः शुक्रमाल्यानुलेपनः ॥ १८ ॥
 रङ्गमध्यं तदाचार्यः सपुत्रः प्रविवेश ह ।
 नभो जलधरैर्हीनं साङ्गारक इवांशुमान् ॥ १९ ॥
 स यथासमयं चक्रे बलिं बलवतां वरः ।
 ब्राह्मणांस्तु सुमन्त्रज्ञान् कारयामास मङ्गलम् ॥ २० ॥

¹ Gándhārī, wife of Dhritarāshtra, the daughter of Gándhāra, king of the province so named, the country of the Gandharii of Herodotus; that bordering on the Indus, westward as far as to Candahār, in which the ancient name probably is traceable. She was the daughter of Subala. As her husband was blind, she always wore a handkerchief over her eyes, which made it necessary for her to be told what was going on. See p. 12, v. 35.

² Kuntī, also named Prithā, was one of the daughters of Śūra, King of the Śúrasenas (the Suraseni of Arrian), whose capital was Methora, Mathura, or Muttra on the Jumna. She was given by her father to his friend and cousin Kuntibhoja, by whom she was adopted, and was married to Pándu. She was the sister of Vasudeva, and aunt of Krishná. She is also termed Pándavāraṇī, and Prithāraṇī.

³ Meru, a fabulous mountain in the centre of the earth, on which are the cities of the gods, and habitations of celestial spirits. For a full account of it, see Vishnú Purāna, p. 166. Many of the notions entertained respecting it, seem to have been suggested by the actual geography of central Asia, between the Himālaya and Altai mountains.

⁴ Āśwatthāman was the son of Droṇā, by Kripā.

सुखपुरयाहघोषस्य पुण्यस्य समनन्तरम् ।
 विविशुर्विविधं गृह्य शस्त्रोपकरणं नराः ॥ २१ ॥
 ततो बद्धाङ्गुलिचाणा बद्धकक्षा महारथाः ।
 बद्धतूणाः सधनुषो विविशुर्भरतर्षभाः ॥ २२ ॥
 अनुज्येष्ठं तु ते तत्र युधिष्ठिरपुरोगमाः ।
 चक्रुस्त्वं महावीर्याः कुमाराः परमाद्भुतम् ॥ २३ ॥
 केचिच्छराक्षेपभयाच्छिरांस्यवननामिरे ।
 मनुजा धृष्टमपरे वीक्षाञ्चक्रुः सुविस्मिताः ॥ २४ ॥
 ते स्म लक्ष्याणि बिभितुर्वाणैर्नामाङ्कशोभितैः ।
 विविधैर्लाघवोत्सृष्टै रूह्यन्तो वाजिभिर्द्रुतम् ॥ २५ ॥
 तत् कुमारबलं तत्र गृहीतशरकार्मुकम् ।
 गन्धर्वनगराकारं प्रेक्ष्य ते विस्मिताऽभवन् ॥ २६ ॥
 सहसा चुक्रुशुश्चान्ये नराः शतसहस्रशः ।
 विस्मयोत्फुल्लनयनाः साधु साध्विति भारत ॥ २७ ॥
 कृत्वा धनुषि ते मार्गान् रथचर्यासु चासकृत् ।
 गजपृष्ठेऽश्वपृष्ठे च नियुञ्जे च महाबलाः ॥ २८ ॥
 गृहीतखड्गचर्ममाणस्ततो भूयः प्रहारिणः ।
 त्सरुमार्गान् यथोद्दिष्टांश्चेरुः सर्वासु भूमिषु ॥ २९ ॥

¹ Bharatarshabha, the best or most distinguished of the descendants of Bharata. See p. 7.

² Yudhishtira, the eldest of the Pándavas, the son of Dharma, the firm (*sithira*) in battle (*yudhi*).

³ Gandharva-nagara. The Gandharvas are attendants upon the god of wealth, Kuvera; and upon Indra, the deity of Swarga: they are the musicians of heaven. The city of the Gandharvas is properly Alaká, on Mount Meru, the capital of Kuvera; but here it denotes a fancied assemblage of buildings seen in the clouds—castles in the air.

लाघवं सौष्ठवं शोभां स्थिरत्वं दृढमुष्टिताम् ।
 ददृशुस्तत्र सर्वेषां प्रयोगं खड्गचर्मणोः ॥ ३० ॥
 अथ तौ नित्यसंहृष्टौ सुयोधनवृकोदरौ ।
 अवतीर्णौ गदाहस्तावेकशृङ्गाविवाचलौ ॥ ३१ ॥
 बद्धकक्षौ महाबाहू पौरुषे पर्यवस्थितौ ।
 वृहन्तौ वासिताहेतोः समदाविव कुञ्जरौ ॥ ३२ ॥
 तौ प्रदक्षिणसव्यानि मण्डलानि महाबलौ ।
 चेरतुर्निर्मलगदौ समदाविव कुञ्जरौ ॥ ३३ ॥
 विदुरो धृतराष्ट्राय गान्धार्याः पारुडवारणिः ।
 न्यवेदयेतां तत्सर्वं कुमाराणां विचेष्टितम् ॥ ३४ ॥
 कुरुराजे हि रङ्गस्थे भीमे च बलिनां वरे ।
 पक्षपातकृतस्नेहः स द्विधेवाभवज्जनः ॥ ३५ ॥
 हा वीर कुरुराजेति हा भीम इति जल्पताम् ।
 पुरुषाणां सुविपुलाः प्रणादाः सहसोत्थिताः ॥ ३६ ॥
 ततः क्षुब्धार्णवनिभं रङ्गमालोक्य बुद्धिमान् ।
 भारद्वाजः प्रियं पुत्रमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ ३७ ॥

द्रोण उवाच

वारयैतौ महावीर्यौ कृतयोग्यावुभावपि ।
 मा भूद्रङ्गप्रकोपोऽयं भीमदुर्योधनोद्भवः ॥ ३८ ॥

¹ Suyodhana, the eldest of the sons of Dhritarashtra, the good or brave (*su*) warrior (*yodhana*). He is more commonly called Duryodhana, which implies the contrary—the bad or base (*dur*) warrior; not for lack of courage, but unfairness and cruelty.

² Vrikodara, a name of Bhīma, the second of the Pāṇḍavas, the son of Vāyu. It alludes to his voracious appetite; from *vrika* (a wolf) and *udara* (belly).

SECOND SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततस्तावुद्यतगदौ गुरुपुत्रेण वारितौ ।
युगान्तानिलसङ्गुब्धौ महावेलाविवारणवौ ॥ ३९ ॥
ततो रङ्गाङ्गणगतो द्रोणो वचनमब्रवीत् ।
निवार्य वादित्रगणं महामेघनिभस्वनम् ॥ ४० ॥
यो मे पुत्रात् प्रियतरः सर्वशस्त्रविशारदः ।
ऐन्द्रिन्द्रानुजसमः स पार्थो दृश्यतामिति ॥ ४१ ॥
आचार्यवचनेनाथ कृतस्वस्त्ययनो युवा ।
बद्धगोधाङ्गुलित्राणः पूर्णतूणः सकाम्मुकः ॥ ४२ ॥
काञ्चनं कवचं विभ्रत् प्रत्यदृश्यत फाल्गुनः ।
सार्कः सेन्द्रायुधतडित् ससन्ध्य इव तोयदः ॥ ४३ ॥
ततः सर्वस्य रङ्गस्य समुत्पिञ्जलको भवत् ।
प्रावाद्यन्त च वाद्यानि सशङ्खानि समन्ततः ॥ ४४ ॥
एष कुन्तीसुतः श्रीमानेष मध्यमपाण्डवः ।
एष पुत्रो महेन्द्रस्य कुरूणामेष रक्षिता ॥ ४५ ॥
एषो स्त्रविदुषां श्रेष्ठ एष धर्मभृतां वरः ।
एष शीलवतां चापि शीलज्ञाननिधिः परः ॥ ४६ ॥
इत्येवं तुमुला वाचः शुश्रुवुः प्रेक्षकेरिताः ।

¹ Aindri, the son of Indra, a name of Arjuna, the third of the Pándava princes.

² Pártha, the son of Prithá : applicable, therefore, to the three elder Pándavas, but always restricted to Arjuna.

³ Phálguna, a name of Arjuna.

कुन्याः प्रसवसंयुक्तैरसैः किन्नमुरोऽभवत् ॥ ४७ ॥

तेन शब्देन महता पूर्णश्रुतिरथाब्रवीत् ।

धृतराष्ट्रो नरश्रेष्ठो विदुरं हृष्टमानसः ॥ ४८ ॥

क्षत्तः क्षुब्धार्णवनिभः किमेष सुमहास्वनः ।

सहसैवोत्थितो रङ्गे भिन्दन्निव नभस्तलम् ॥ ४९ ॥

विदुर उवाच

एष पार्थो महाराज फाल्गुनः पाण्डुनन्दनः ।

अवतीर्णः सकवचस्तत्रैष सुमहास्वनः ॥ ५० ॥

धृतराष्ट्र उवाच

धन्योऽस्यनुगृहीतोऽस्मि रक्षितोऽस्मि महामते ।

पृथारिणसमुद्भूतैस्त्रिभिः पाण्डववह्निभिः ॥ ५१ ॥

वैशम्पायन उवाच

तस्मिन् प्रमुदिते रङ्गे कथञ्चित् प्रत्युपस्थिते ।

दर्शयामास बीभत्सुराचार्यायास्त्रलाघवम् ॥ ५२ ॥

¹ The sacred fire of the Hindus, which was originally one, is said to have been made threefold by Purúravas. The three fires are, 1st, *Gárhapatya*, perpetual household fire; 2d, *Dakshina*, a fire for sacrifices, placed to the south of the other two; and, 3dly, *Ahavaniya*, a fire for oblations. The two last are lighted from the first, which is to be always burning; and, in the event of becoming extinct, can be renewed only by igniting certain consecrated sticks by attrition. The household fire is never to be used for domestic or culinary purposes. It is the pure Vestal flame, the emblem of Eternal light, and is maintained solely for religious offices, which are the protection and happiness of mankind. Dhritarashtra compares, in this place, the three sons of Kuntí, Yudhishthira, Bhíma, and Arjuna, to the three sacred fires, and their mother to the Arañi or consecrated wood, whence they were generated: hence she is called *Pritharāñi*, or *Prithá*, 'the mystic match.' For the legendary origin of the three fires, see Vishnú Purána, p. 397.

क्षणात् प्रांशुः क्षणाद्भ्रस्वः क्षणाच्च रथधूर्गतः ।
 क्षणेन रथमध्यस्थः क्षणेनावतरन्महीम् ॥ ५३ ॥
 सुकुमारं च सूक्ष्मं च गुरुं चापि गुरुप्रियः ।
 सौष्टवेनाभिसङ्क्षिप्तः सोऽविध्यद्विविधैः शरैः ॥ ५४ ॥
 भ्रमतश्च वराहस्य लौहस्य प्रमुखे समम् ।
 पञ्चवाणानसंसक्तान् सम्मुमोचैकवाणवत् ॥ ५५ ॥
 गथे विषाणकोषे च बले रज्जुवलम्बिनि ।
 निचखान महावीर्य्यः शायकानेकविंशतिम् ॥ ५६ ॥
 इत्येवमादिषु महत्खड्गे धनुषि चानघ ।
 गदायां शस्त्रकुशलो मण्डलानि प्रदर्शयन् ॥ ५७ ॥
 ततः समाप्रभूयिष्ठे तस्मिन् कर्मणि भारत ।
 मन्दीभूते समाजे च वादित्रस्य च निःस्वने ॥ ५८ ॥
 द्वारदेशात् समुद्भूतो माहात्म्यबलसूचकः ।
 वज्रनिष्पेषसदृशः शुश्रुवे भुजनिःस्वनः ॥ ५९ ॥
 दीर्य्यन्ते किन्तु गिरयः किंस्विद्भूमिर्विदीर्य्यते ।
 किंस्विदापूर्य्यते व्योम जलधाराघनैर्घनैः ॥ ६० ॥
 रङ्गस्यैवं मतिरभूत् क्षणेन वसुधाधिप ।
 द्वारं चाभिमुखाः सर्वे बभूवुः प्रेक्षकास्तदा ॥ ६१ ॥
 पञ्चभिर्भातृभिः पार्थैर्द्रोणः परिवृतो बभौ ।
 पञ्चतारेण संयुक्तः सावित्रेणैव चन्द्रमाः ॥ ६२ ॥

¹ Sāvitra, the thirteenth of the *nakshatras* or lunar mansions, or portions of the heavens amongst which the moon's course is divided. It is more commonly called *Hastā*, and comprehends five stars, of which the brightest is γ or δ Corvi.

अश्वत्थाम्ना च सहितं भ्रातॄणां शतमूर्जितम् ।
 दुर्योधनमभिचघ्नमुत्थितं पर्यवारयत् ॥ ६३ ॥
 स तैस्तदा भ्रातृभिरुद्यतायुधैर्गदायपाणिः समवस्थितैर्वृतः ।
 बभौ यथा दानवसङ्क्षये पुरा पुरन्दरो देवगणैः समावृतः ॥ ६४ ॥
 दत्ते वकाशे पुरुषैर्विस्मयोत्फुल्ललोचनैः ।
 विवेश रङ्गं विस्तीर्णं कर्णः परपुरञ्जयः ॥ ६५ ॥
 सहजं कवचं बिभ्रत् कुरुडलोद्योतिताननः ।
 सधनुर्बद्धनिस्त्रिंशः पादचारीव पर्वतः ॥ ६६ ॥
 कन्यागर्भः पृथुयशाः पृथायाः पृथुलोचनः ।
 तीक्ष्णांशोर्भास्करस्यांशः कर्णो रिंगणसूदनः ॥ ६७ ॥
 सिंहर्षभगजेन्द्राणां बलवीर्यपराक्रमः ।
 दीप्तिकान्तिद्युतिगुणैः सूर्येन्दुज्वलनोपमः ॥ ६८ ॥
 प्रांशुः कनकतालाभः सिंहसंहननो युवा ।
 असङ्ख्येयगुणः श्रीमान् भास्करस्यात्मसम्भवः ॥ ६९ ॥

¹ Dánava, son of Danu, who was one of the wives of the great progenitor of living beings, Káśyapa ; and was by him the mother of the Dánavas, a powerful race of Genii or Titans, frequently disputing pre-eminence with the gods.

² Purandara, a name of Indra.

³ Karna, the half-brother of the Pándavas, by their mother Prithá, who, before her marriage to Pándu, had borne Karna to Súrya, the god of the sun. The affair was kept secret. The infant was exposed on the banks of the Jumna, where he was found, and brought up as his own, by Adhiratha, the Síta or charioteer of King Súrya, and his wife Rádhá : whence Karna is called also a Síta, and Rádheya, or son of Rádhá. Other legends make Adhiratha King of Anga, by whom Karna was found and adopted; Vishnú Purána, p. 446 but this is incompatible with the account of the Mahábhárata, as will be presently seen. The story may have originated in the name of Adhiratha, one who is in, or one who guides a car—a warrior.

⁴ Bháskara, the sun, whose rays (*kara*) are light (*bhás*).

स निरीक्ष्य महाबाहुः सर्वतो रङ्गमण्डलम् ।
 प्रणामं द्रोणकृपयोर्नात्यादृतमिवाकरोत् ॥ ७० ॥
 स समाजजनः सर्वो निश्चलः स्थिरलोचनः ।
 कोऽयमित्यागतक्षोभः कौतूहलपरोऽभवत् ॥ ७१ ॥
 सोऽब्रवीन्मेघगम्भीरस्वरेण वदतां वरः ।
 भ्राता भ्रातरमज्ञातं सावित्रः पाकंशासनिम् ॥ ७२ ॥
 पार्थ यत्ते कृतं कर्म विशेषवदहं ततः ।
 करिष्ये पश्यतां नृणामात्मानं विस्मयङ्गमः ॥ ७३ ॥
 असमाप्ते ततस्तस्य वचने वदतां वर ।
 यन्त्वोत्क्षिप्त इवोत्तस्थौ क्षिप्रं वै सर्वतो जनः ॥ ७४ ॥
 प्रीतिश्च मनुजव्याघ्र दुर्योधनमुपाविशत् ।
 ह्रीश्च क्रोधश्च बीभत्सुं क्षणेनान्वाविवेश ह ॥ ७५ ॥
 ततो द्रोणाभ्यनुज्ञातः कर्णः प्रियरणः सदा ।
 यत्कृतं तच्च पार्थेन तच्चकार महाबलः ॥ ७६ ॥
 अथ दुर्योधनस्तत्र भ्रातृभिः सह भारत ।
 कर्णं परिष्वज्य मुदा ततो वचनमब्रवीत् ॥ ७७ ॥

दुर्योधन उवाच

स्वागतं ते महाबाहो दिष्ट्या प्राप्तोऽसि मानद ।
 अहं च कुरुराज्यं च यथेष्टमुपभुज्यताम् ॥ ७८ ॥

¹ The son of the Sun, Karna.

² Arjuna, the son of Pákaśāsani, a name of Indra.

कर्ण उवाच

कृतं सर्वमहं मन्ये सखित्वं च त्वया वृणे ।
बन्धयुद्धं च पार्थेन कर्तुमिच्छाम्यहं प्रभो ॥ ७९ ॥

दुर्योधन उवाच

भुङ्क्ष्व भोगान् मया सार्द्धं बन्धूनां प्रियकृद् भव ।
दुर्हृदां कुरु सर्वेषां मूर्ध्नि पादमरिन्दम ॥ ८० ॥

वैशम्पायन उवाच

ततः क्षिप्रमिवात्मानं मत्वा पार्थोऽभ्यभाषत ।
कर्णे भ्रातृसमूहस्य मध्येऽचलमिव स्थितम् ॥ ८१ ॥

अर्जुन उवाच

अनाहूतोपविष्टानामनाहूतोपजल्पिनाम् ।
ये लोकास्तान् हतः कर्णे मया त्वं प्रतिपत्स्यसे ॥ ८२ ॥

कर्ण उवाच

रङ्गोऽयं सर्वसामान्यः किमत्र तव फाल्गुन ।
वीर्यश्रेष्ठाश्च राजानो बलं धर्मोऽनुवर्त्तते ॥ ८३ ॥
किं क्षेपैर्दुर्बलायासैः शरैः कथय भारत ।
गुरोः समक्षं यावत् ते हराम्यद्य शिरः शरैः ॥ ८४ ॥

THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततो द्रोणाभ्यनुज्ञातः पार्थः परपुरञ्जयः ।
 भ्रातृभिस्त्वरयाशिष्टो रणायोपजगाम तम् ॥ ८५ ॥
 ततो दुर्योधनेनापि सभाया समरोद्यतः ।
 परिष्वक्तः स्थितः कर्णः प्रगृह्य सशरं धनुः ॥ ८६ ॥
 ततः सविद्युस्तनितैः सेन्द्रायुधपुरोगमैः ।
 आवृतं गगणं मेघैर्वलाकापङ्क्तिहासिभिः ॥ ८७ ॥
 ततः स्नेहाच्चरिहयं दृष्ट्वा रङ्गावलोकितम् ।
 भास्करोऽप्यनयन्नाशं समीपोपगतान् घनान् ॥ ८८ ॥
 मेघच्छायोपगूढस्तु ततोऽदृश्यत फाल्गुनः ।
 सूर्यातपपरिक्षिप्तः कर्णोऽपि समदृश्यत ॥ ८९ ॥
 धार्तराष्ट्रा यतः कर्णस्तस्मिन् देशे व्यवस्थिताः ।
 भारद्वाजः कृपो भीष्मो यतः पार्थस्ततोऽभवन् ॥ ९० ॥
 द्विधा रङ्गः समभवत् स्त्रीणां द्वैधमजायत ।
 कुन्तिभोजसुता मोहं विज्ञातार्था जगाम ह ॥ ९१ ॥
 तां तथा मोहमापन्नां विदुरः सर्वधर्मवित् ।
 कुन्तीमाश्वासयामास प्रेथाभिश्चन्दनोदकैः ॥ ९२ ॥
 ततः प्रत्यागतप्राणा तावुभौ परिदंशितौ ।
 पुनौ दृष्ट्वा सुसम्भ्रान्ता नान्वपद्यत किञ्चन ॥ ९३ ॥

¹ Harihaya, a name of Indra; he with the bay (*hari*) horses (*haya*).

तावुद्यतमहाचापौ कृपः शरद्वतो ब्रवीत् ।
 इन्द्रयुद्धसमाचारे कुशलः सर्वधर्मवित् ॥ ९४ ॥
 अयं पृथायास्तनयः कनीयान् पारदुनन्दनः ।
 कौरवो भवता सार्धं इन्द्रयुद्धं करिष्यति ॥ ९५ ॥
 त्वमप्येवं महाबाहो मातरं पितरं कुलम् ।
 कथयस्व नरेन्द्राणां येषां त्वं कुलभूषणः ॥ ९६ ॥
 ततो विदित्वा पार्थस्त्वां प्रतियोत्स्यति वा न वा ।
 वृथा कुलसमाचारैर्न युध्यन्ते नृपात्मजाः ॥ ९७ ॥

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तस्य कर्णस्य व्रीडावनतमाननम् ।
 बभौ वर्षाश्रुविक्रिन्नं पद्ममागलितं यथा ॥ ९८ ॥

दुर्योधन उवाच

आचार्य्यं त्रिविधा योनीं राज्ञां शास्त्रविनिश्चये ।
 सत्कुलीनश्च शूरश्च यश्च सेनां प्रकर्षति ॥ ९९ ॥
 यद्ययं फाल्गुनो युद्धे नाराज्ञा योद्धुमिच्छति ।
 तस्मादेषोऽङ्गविषये मया राज्येऽभिषिच्यते ॥ १०० ॥

FOURTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततस्तस्मिन् क्षणे कर्णेः सलाजकुसुमैर्घटैः ।
 काञ्चनैः काञ्चने पीठे मन्त्रविद्भिर्महारथः ।
 अभिषिक्तो ङ्गराज्यस्य श्रिया युक्तो महाबलः ॥ १०१ ॥
 सच्छत्रबालव्यजनो जयशब्दोत्तरेण च ।
 उवाच कौरवं राजा वचनं स वृषस्तदा ॥ १०२ ॥
 अस्य राज्यप्रदानस्य सदृशं किं ददानि ते ।
 प्रब्रूहि राजशार्दूल कर्त्ता ह्यस्मि तथा नृप ।
 अत्यन्तं सख्यमिच्छामीत्याह तं स सुयोधनः ॥ १०३ ॥
 एवमुक्तस्ततः कर्णेस्तथेति प्रत्युवाच तम् ।
 हर्षाच्चोभौ समाश्लिष्य परां मुदमवापतुः ॥ १०४ ॥
 ततः सस्तोत्रपटः सप्रस्वेदः सवेपथुः ।
 विवेशाधिरथो रङ्गं यष्टिप्राणो ह्रयन्निव ॥ १०५ ॥
 तमालोक्य धनुस्त्यक्त्वा पितृगौरवयन्त्रितः ।
 कर्णोऽभिषेकार्द्रशिराः शिरसा समवन्दत ॥ १०६ ॥
 ततः पादाववच्छाद्य पटान्तेन ससम्भ्रमः ।
 पुत्रेति परिपूर्णार्थमब्रवीद्रथसारथिः ॥ १०७ ॥
 परिष्वज्य च तस्याथ मूर्ध्नि स्नेहविक्रवः ।
 अङ्गराज्याभिषेकार्द्रमश्रुभिः सिषिचे पुनः ॥ १०८ ॥

तं दृष्ट्वा सूतपुत्रोऽयमिति सञ्चिन्त्य पाण्डवः ।
 भीमसेनस्तदा वाक्यमब्रवीत् प्रहसन्निव ॥ १०९ ॥
 न त्वमर्हसि पार्थेन सूतपुत्र रणे बधम् ।
 कुलस्य सहशस्तूर्णं प्रतोदो गृह्यतां त्वया ॥ ११० ॥
 अङ्गराज्यं च नार्हस्त्वमुपभोक्तुं नराधम ।
 श्वा हुताशसमीपस्थं पुरोडाशमाध्वरे ॥ १११ ॥
 एवमुक्तस्ततः कर्णः किञ्चित् प्रस्फुरिताधरः ।
 गगणस्थं विनिःश्वस्य दिवाकरमुदैक्षत ॥ ११२ ॥
 ततो दुर्योधनः कोपादुत्पपात महाबलः ।
 भ्रातृपद्मवनात् तस्मान्मदोत्कट इव द्विपः ॥ ११३ ॥
 सोऽब्रवीद्भीमकर्माणं भीमसेनमवस्थितम् ।
 वृकोदर न युक्तं ते वचनं वक्तुमीदृशम् ॥ ११४ ॥
 क्षत्रियाणां बलं ज्येष्ठं योद्धव्यं क्षत्रवन्धुना ।
 शूराणां च नदीनां च दुर्विदाः प्रभवाः किल ॥ ११५ ॥
 सलिलादुत्थितो वह्निर्येन व्याघ्रं चराचरम् ।
 दधीचस्यास्थितो वज्रं कृतं दानवसूदनम् ॥ ११६ ॥
 आग्नेयः कृत्तिकापुत्रो रौद्रो गाङ्गेय इत्यपि ।

¹ Dadhicha, a *Rishi* or sage, who is distinguished as a votary of Śiva. The thunderbolt of Indra was formed of his bones, to destroy the *Dānavas* or Titans, according to the legend alluded to in the text.

² Ágneya, son of Agni. This and the following names allude to the legend of the birth and education of Guha or Skanda, the Mars of the Hindu Pantheon, who, as the son of Rudra or Śiva, is called Raudra. He was first fostered by Agni (whence his first patronymic Ágneya), by whom he was transferred to Gangā, the river goddess, or personified Ganges: hence he is called Gāngeya. He was nursed by six nymphs, named *Krittikā* ;

श्रूयते भगवान् देवः सर्वगुह्यमयो गुहः ॥ ११७ ॥
 क्षत्रियेभ्यश्च ये जाता ब्राह्मणास्ते च ते श्रुताः ।
 विश्वाँमित्रप्रभृतयः प्राप्ता ब्रह्मत्वमव्ययम् ॥ ११८ ॥
 आचार्यः कलशज्जातो द्रोणः शस्त्रभृतां वरः ।
 गोतमस्यान्ववाये च शरस्तम्बाच्च गौतमः ॥ ११९ ॥
 भवतां च यथा जन्म तदप्यागमितं मया ।
 सकुराडलं सकवचं सर्वलक्षणलक्षितम् ।
 कथमादित्यसदृशं मृगी व्याघ्रं जनिष्यति ॥ १२० ॥
 पृथिवीराज्यमर्होऽयं नाङ्गराज्यं नरेश्वरः ।
 अनेन बाहुवीर्येण मया चाज्ञानुवर्तिना ॥ १२१ ॥
 यस्य वा मनुजंस्येदं न क्षान्तं मद्भिचेष्टितम् ।
 रथमारुह्य पद्भ्यां स विनामयतु कार्मुकम् ॥ १२२ ॥
 ततः सर्वस्य रङ्गस्य हाहाकारो महानभूत् ।
 साधुवादानुसम्बद्धः सूर्यश्चास्तमुपागमत् ॥ १२३ ॥

and is also, therefore, styled their son, Krittikā-putra, or Kārtikeya. He is the planet Mars, as well as the divinity; and his nurses are immortalized as the Pleiades. The legends relating to him are no doubt, in part, astronomical.

¹ The birth of Brahmins, from Kshatriyas, alludes to a race of Brahmins called Āngirāsas, who were sprung from Nabhāga, one of the first princes of the solar dynasty. See Vishnu Purāṇa, p. 359, note 6.

² Viśvāmitra, the son of Gādhi, king of Kānyakubja, Canogyza, or Kanoj, and therefore a Kshatriya by birth, compelled the gods to invest him with the rank and power of a Brahman, that he might be on equal terms with the Brahman Vāśishṭha. His story is told at length in the Rāmāyana. There are various legends in the Purāṇas, from which it appears that it more frequently happened that the Kshatriya or warrior caste contended with the Brahmins for spiritual authority, than that the Brahmins struggled with them for political power.

³ Gautama, a descendant of Gotama, a Rishi. Kripa is the person intended. See a former note.

ततो दुर्योधनः कर्णमालम्ब्याग्रकरे नृपः ।
 दीपिकाग्निकृतालोकस्तस्माद्द्रुणाद्विनिर्ययौ ॥ १२४ ॥
 पाण्डवाश्च सहद्रोणाः सकृपाश्च विशाम्पते ।
 भीष्मेण सहिताः सर्वे ययुः स्वं स्वं निवेशनम् ॥ १२५ ॥
 अर्जुनेति जनः कश्चित् कश्चित् कर्णेति भारत ।
 कश्चिदुर्योधनेत्येवं ब्रुवन्तः प्रस्थितास्तदा ॥ १२६ ॥
 कुन्याश्च प्रत्यभिज्ञाय दिव्यलक्षणसूचितम् ।
 पुत्रमङ्गेश्वरं स्नेहाच्छन्ना प्रीतिरजायत ॥ १२७ ॥
 दुर्योधनस्यापि तदा कर्णमासाद्य पार्थिव ।
 भयमर्जुनसञ्जातं क्षिप्रमन्तरधीयत ॥ १२८ ॥
 स चापि वीरः कृतशस्त्रनिःश्रमः परेण साम्नाभ्यवदत् सुयोधनम् ।
 युधिष्ठिरस्याप्यभवत्तदा मतिर्न कर्णेतुल्योऽस्ति धनुर्धरः क्षितौ ॥ १२९ ॥

॥ इति अस्त्रशिक्षा ॥

द्रोणविजयः

FIRST SECTION.

वैशम्पायन उवाच

पाण्डवान् धार्तराष्ट्रांश्च कृतास्त्रान् प्रसमीक्ष्य सः
गुर्वर्थं दक्षिणाकाले प्राप्ते मन्यत वै गुरुः ॥ १ ॥
ततः शिष्यान् समानीय आचार्य्योऽर्थमचोदयत् ।
द्रोणः सर्वानशेषेण दक्षिणार्थं महीपते ॥ २ ॥
पाञ्चालराजं द्रुपदं गृहीत्वा रणमुर्धनि ।
पर्यानयत भद्रं वः सा स्यात् परमदक्षिणा ॥ ३ ॥
तथेत्युक्त्वा तु ते सर्वे रथैस्तूर्णं प्रहारिणः ।
आचार्य्यधनदानार्थं द्रोणेन सहिता ययुः ॥ ४ ॥
ततोऽभिजग्मुः पाञ्चालान् निम्नन्तस्ते नरर्षभाः ।
ममृदुस्तस्य नगरं द्रुपदस्य महौजसः ॥ ५ ॥
दुर्योधनश्च कर्णश्च युयुत्सुश्च महाबलः ।
दुःशांसनो विकर्णश्च जलसन्धः सुलोचनः ॥ ६ ॥

¹ Yuyutsu is one of the sons of Dhritarāshtra. He was born of a Vaisya handmaid.

² Duhśāsana, and the three following names, are those of sons of Dhritarāshtra. He is the only one of whom any thing worthy of note is recorded : but he added insult to injury ; having dragged Draupadī by her hair into the public assembly, when the Pāṇḍavas had lost at dice their claims to a division of the kingdom, and were sentenced to exile. In revenge of this, Bhīma vowed, that when he returned from exile he would slay Duhśāsana, and drink his blood ; and he fulfilled his menace. This is the main subject of the drama entitled *Venī-samlhāra*, "The binding of the braid." See Specimens of the Hindu Theatre.

एते चान्ये च बहवः कुमारा बहुविक्रमाः ।
 अहं पूर्वमहं पूर्वमित्येवं क्षत्रियर्षभाः ॥ ७ ॥
 ततो वररथारूढाः कुमाराः सादिभिः सह ।
 प्रविश्य नगरं सर्वे राजमार्गमुपाययुः ॥ ८ ॥
 तस्मिन् काले तु पाञ्चाल्यः श्रुत्वा दृष्ट्वा महड्वलम् ।
 भ्रातृभिः सहितो राजस्वरया निर्ययौ गृहात् ॥ ९ ॥
 ततस्तु कृतसन्नाहो यज्ञसेनो महीधरः ।
 शरवर्षाणि मुञ्चन्तः प्रणेदुः सर्व एव ते ॥ १० ॥
 ततो रथेन शुभ्रेण समासाद्य तु कौरवान् ।
 यज्ञसेनः शरान् घोरान् ववर्ष युधि दुर्जयः ॥ ११ ॥

वैशम्पायन उवाच

पूर्वमेव तु सम्मन्त्र्य पार्थो द्रोणमथाब्रवीत् ।
 दर्पोद्रेकात् कुमाराणामाचार्य्यं द्विजसत्तमम् ॥ १२ ॥
 एषां पराक्रमस्यान्ते वयं कुर्याम साहसम् ।
 एतैरशक्तः पाञ्चाल्यो ग्रहीतुं रणमूर्धनि ॥ १३ ॥
 एवमुक्त्वा तु कौन्तेयो भ्रातृभिः सहितो नद्यः ।
 अर्द्धक्रोशे तु नगरादतिष्ठद्वहिरेव सः ॥ १४ ॥
 दुपदः कौरवान् दृष्ट्वा प्राधावत समन्ततः ।
 शरजालेन महता मोहयन् कौरवीं चमूम् ॥ १५ ॥
 तमुद्यतं रथेनैकमाशुकारिणमाहवे ।

अनेकमिव सन्त्वासान्मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ १६ ॥
 दुपदस्य शरा घोरा विचेरुः सर्वतो दिशम् ।
 ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च मृदङ्गाश्च सहस्रशः ॥ १७ ॥
 प्रावाद्यन्त महाराज पाञ्चालानां निवेशने ।
 सिंहनादश्च सञ्जज्ञे पाञ्चालानां महात्मनाम् ।
 धनुर्ज्यातलशब्दश्च संस्पृश्य गगणं महान् ॥ १८ ॥
 दुर्योधनो विकर्णश्च सुबाहुर्दीर्घलोचनः ।
 दुःशासनश्च सङ्कुब्धः शरवर्षैरवाकिरन् ॥ १९ ॥
 सोऽतिविद्धो महेष्वासः पाण्डितो युधि दुर्जयः ।
 व्यधमत् तान्यनीकानि तत्क्षणादेव भारत ॥ २० ॥
 दुर्योधनं विकर्णं च कर्णं चापि महाबलम् ।
 नानानृपसुतान् वीरान् सैन्यानि विविधानि च ॥ २१ ॥
 ततस्तु नागराः सर्वे मुसलैर्यष्टिभिस्तदा ।
 अभ्यवर्षन्त कौरव्यान् वर्षमाणा घना इव ॥ २२ ॥
 सवालवृद्धास्ते पौराः कौरवानभ्ययुस्तदा ।
 द्रवन्ति स्म नदन्ति स्म क्रोशन्तः पाण्डवान् प्रति ॥ २३ ॥
 पाण्डवास्तु स्वनं श्रुत्वा आर्त्तानां लोमहर्षणम् ।
 अभिवाद्य ततो द्रोणं स्थानारुरुहुस्तदा ॥ २४ ॥
 युधिष्ठिरं निवार्य्याशु मा युध्यस्वेति पाण्डवम् ।
 माद्रेयौ चक्रक्षौ तु फाल्गुनश्च तदा करोत् ॥ २५ ॥

¹ Subáhu is one of the sons of Dhritaráshtra.

² Párshata, son of Prishata, the patronymic of Drupada.

सेनायगो भीमसेनस्तदा भूद्रदया सह ।
 तदा शत्रुस्वनं श्रुत्वा भ्रातृभिः सहितो नघः ।
 आयाज्जवेन कौन्तेयो रथेनानादयन् दिशः ॥ २६ ॥
 पाञ्चालानां ततः सेनामुद्धतार्णवनिस्वनाम् ।
 भीमसेनो महाबाहुर्दण्डपाणिरिवानकः ।
 प्रविवेश महासेनां मकरः सागरं पथा ॥ २७ ॥
 स्वयमभ्यद्रवङ्गीमो नागानीकं गदाधरः ।
 स युद्धकुशलः पार्थो बाहुवीर्येण चातुलः ।
 अहनत् कुञ्जरानीकं गदया कालरूपधृक् ॥ २८ ॥
 ते गजा गिरिसङ्काशः क्षरन्तो रुधिरं बहु ।
 भीमसेनस्य गदया भिन्नमस्तकपिण्डकाः
 पतन्ति द्विरदा भूमौ वज्रघातादिवाचलाः ॥ २९ ॥
 गजानश्वान् रथांश्चैव पातयामास पाण्डवः ।
 पदातींश्च रथांश्चैव न्यवधीदर्जुनाग्रजः ॥ ३० ॥
 गोपाल इव दण्डेन यथा पशुगणान् वने ।
 चालयन्नथ नागांश्च सञ्चाल वृकोदरः ॥ ३१ ॥

SECOND SECTION.

वैशम्पायन उवाच

भारद्वाजप्रियं कर्तुमुद्यतः फाल्गुनस्तदा ।
 पार्षतं शरजालेन क्षिपन् नागात् स पाण्डवः ॥ ३२ ॥
 हयौघांश्च रथौघांश्च गजौघांश्च समन्ततः ।
 पातयन् समरे राजन् युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ ३३ ॥
 ततस्ते हन्यमाना वै पाञ्चालाः सृञ्जयास्तथा ।
 शैर्नानाविधैस्तूर्णं पार्थ सञ्छाद्य सर्वशः ॥ ३४ ॥
 सिंहनादं मुखैः कृत्वा समयुध्यन्त पाण्डवम् ।
 तद् युद्धमभवद्भोरं सुमहाद्भुतदर्शनम् ॥ ३५ ॥
 ततः किरीटी सहसा पाञ्चालान् समरेऽद्रवत् ।
 छादयन्निषुजालेन महता मोहयन्निव ॥ ३६ ॥
 शीघ्रमभ्यस्यतो वाणान् सन्दधानस्य चानिशम् ।
 नान्तरं ददृशे किञ्चित् कौन्तेयस्य यशस्विनः ॥ ३७ ॥
 सिंहनादश्च सञ्जज्ञे साधुशब्देन मिश्रितः ।
 ततः पाञ्चालराजस्तु तथा सत्यंजिता सह ॥ ३८ ॥

¹ Srinjaya was one of the five sons of Haryaśwa, or Pāñchālas, to the whole of whom, and their posterity, the denomination Srinjayas is also applied. The name also denotes a people of the North-West of India, a branch of the Pāñchālas.

² Satyajit, a kinsman of Drupada.

त्वरमाणोऽभिद्रुद्राव महेन्द्रं शम्भरो यथा ।
 महता शरवर्षेण पार्थः पाञ्चालमावृणोत् ॥ ३९ ॥
 ततो हलहलाशब्द आसीत् पाञ्चालके बले ।
 जिघृक्षति महासिंहो गजानामिव यूथपम् ॥ ४० ॥
 दृष्ट्वा पार्थं तदायान्तं सत्यजित् सत्यविक्रमः ।
 पाञ्चालं वै परिप्रेप्सुर्धनञ्जयमद्रुद्रवत् ॥ ४१ ॥
 ततस्त्वर्जुनपाञ्चालौ युद्धाय समुपागतौ ।
 व्यक्षोभयेतां तौ सैन्यमिन्द्रवैरोचंनाविव ॥ ४२ ॥
 ततः सत्यजितं पार्थो दशभिर्मर्मभेदिभिः ।
 विव्याध बलवद्गाढं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४३ ॥
 ततः शरशतैः पार्थ पाञ्चालः शीघ्रमार्दयत् ।
 पार्थस्तु शरवर्षेण छाद्यमानो महारथः ॥ ४४ ॥
 वेगं चक्रे महावेगो धनुर्ज्यामवमृज्य च ।
 ततः सत्यजितश्चापं छित्वा राजानमभ्ययात् ॥ ४५ ॥
 स तथा भिद्यमानेषु कार्मुकेषु पुनः पुनः ।

¹ Śambara, a *Daitya* or Titan, and consequently often engaged in contests with Indra and the gods.

² Vairochana is a name of Bali, the son of Prahlāda, the son of Hiranyakaśipu, all eminent princes of the *Daitya* or *Titanic* family. Bali having subdued Indra and the gods, and being sole sovereign of the universe, was beguiled by Viṣṇu in the *Vāmana* or Dwarf-*Avatāra*. The seeming dwarf prayed of the king as much of the universe as he could traverse in three steps; and the prayer having been granted, the god became himself again. With one stride he compassed heaven: with a second, the earth: but he refrained from crossing over *Pātāla*, or the regions under the earth, relinquishing the sovereignty of *Pātāla* to Bali, in reward for his generosity and his submissiveness to Viṣṇu, as well as for the virtues of his father, Prahlāda.

हयेषु विनियुक्तेषु विमुखोऽभवदाहवे ॥ ४६ ॥
 स सत्यजितमालोक्य राजा विमुखमाहवे ।
 वेगेन महता राजन्नभ्यवर्षत पाण्डवम् ॥ ४७ ॥
 तस्य पार्थो धनुश्छित्त्वा ध्वजं चोर्व्यामपातयत् ।
 पञ्चभिस्तस्य विव्याध हयान् सूतं च शायकैः ॥ ४८ ॥
 तत उत्सृज्य तच्चापमाददानं शरावरम् ।
 खड्गमुद्धृत्य कौन्तेयः सिंहनादमथाकरोत् ॥ ४९ ॥
 पाञ्चालस्य रथस्येषामाप्नुत्य सहसाऽपतत् ।
 विक्षोभ्याम्भोनिधिं पार्थस्तं नागमिव सोऽग्रहीत् ।
 ततस्तु सर्वपाञ्चाला विद्रवन्ति दिशो दश ॥ ५० ॥
 दर्शयन् सर्वसैन्यानां स बाहोर्बलमात्मनः ।
 सिंहनादस्वनं कृत्वा निर्जगाम धनञ्जयः ॥ ५१ ॥
 आयान्तमर्जुनं दृष्ट्वा कुमाराः सहितास्तदा ।
 ममृदुस्तस्य नगरं दुपदस्य महात्मनः ॥ ५२ ॥

अर्जुन उवाच

सन्ध्यां कुरुवीराणां दुपदो राजसत्तमः ।
 मा वधीस्तद्वलं भीम गुरुदानं प्रदीयताम् ॥ ५३ ॥

¹ Drupada was related to the Pándavas and Kauravas, being descended remotely from a common ancestor, Puru, the son of Yayāti.

THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

भीमसेनस्तदा राजन्नर्जुनेन निवारितः ।
 अतृप्तो युद्धधर्मेषु न्यवर्त्तत महाबलः ॥ ५४ ॥
 ते यज्ञसेनं द्रुपदं गृहीत्वा रणमूर्धनि ।
 उपाजहुः सहामात्यं द्रोणाय भरतर्षभ ॥ ५५ ॥
 भग्नदर्पं हतधनं तं तथा वशमागतम् ।
 स वैरं मनसा ध्यात्वा द्रोणो द्रुपदमब्रवीत् ॥ ५६ ॥
 विमृद्य तस्मा राष्ट्रं पुरं ते मृदितं मया ।
 प्राप्य जीवं रिपुवशं सखिपूर्वं किमिष्यते ॥ ५७ ॥
 एवमुक्त्वा प्रहस्यैवं किञ्चित् स पुनरब्रवीत् ।
 मा भैः प्राणभयाद्भीरुस्त्वमिहो ब्राह्मणा वयम् ॥ ५८ ॥
 आश्रमे क्रीडितं यत्तु त्वया बाल्ये मया सह ।
 तेन संवर्द्धितः स्नेहः प्रीतिश्च क्षत्रियर्षभ ॥ ५९ ॥
 प्रार्थयेयं त्वया सख्यं पुनरेव जनाधिप
 वरं ददामि ते राजन् राज्यस्यार्द्धमवाप्नुहि ॥ ६० ॥
 अराजा किल नो राज्ञः सखा भवितुमर्हति ।
 अथ प्रयतितं राज्ये यज्ञसेन मया तव ॥ ६१ ॥
 राजा नृसि दक्षिणे कूले भागीरथ्याहमुत्तरे ।

¹ Bhágíratbī is a name of the Ganges, from Bhagíratha, the grandson of Ansumat, the grandson of Sagara, whose austerities prevailed on Śiva to permit the descent of the sacred

सखायं मां विजानीहि पाञ्चाल यदि मन्यसे ॥ ६२ ॥

द्रुपद उवाच

अनाश्चर्यमिदं ब्रह्मन् विक्रान्तेषु महात्मसु ।
प्रीये त्वया हं त्वत्तश्च प्रीतिमिच्छामि शाश्वतीम् ॥ ६३ ॥

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तः स तं द्रोणो मोक्षयामास भारत ।
सत्कृत्य चैनं प्रीतात्मा राज्यार्द्धं प्रत्यपादयत् ॥ ६४ ॥
माकन्दीमथ गङ्गायास्तीरे जनपदायुताम् ।
सोऽध्यावसहीनमनाः काम्पिल्यं च पुरोत्तमम् ॥ ६५ ॥
दक्षिणांश्चापि पाञ्चालान् यावच्चर्मण्वती नदी ।
द्रोणेन चैवं द्रुपदः परिभूयाथ पालितः ॥ ६६ ॥
क्षात्रेण च बलेनास्य नापश्यत् स पराजयम् ।
हीनं विदित्वा चात्मानं ब्राह्मेण स बलेन तु ॥ ६७ ॥
पुत्रजन्म परीप्सन् वै पृथिवीमन्वसञ्चरत् ।

river to earth, to bathe the ashes of Sagara's sons, who had been consumed by the wrath of the sage Kapila. The story is told at length in the Rāmāyana, from which the descent of the Ganges has been versified by Milman.

¹ Mākandī is not elsewhere noticed.

² Kāmpilya is probably the Kampil of the Mohammedan historians of India, and is placed by them in the Doab.

³ Charmañvatī is the river Chumbul.

अहिच्छवं च विषयं द्रोणः समभिपद्यत ॥ ६८ ॥

एवं राजन्महिच्छवा पुरी जनपदायुता ।

युधि निर्जित्य पार्थेन द्रोणाय प्रतिपादिता ॥ ६९ ॥

॥ इति द्रोणविजयः ॥

¹ Ahichchhatrá, in the country of Ahichchhatra, is a city of some importance in Hindu tradition, as the Brahmans who introduced their religion into the Dekhin are said to have come from thence. We have no indication more precise of its position than as is here stated—north of the Ganges.

द्रौपदीस्वयंवरः

FIRST SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततस्ते नरशार्दूला भ्रातरः पञ्च पाण्डवाः ।
प्रययुर्द्रौपदीं द्रष्टुं तं च देशं महोत्सवम् ॥ १ ॥
ते प्रयाता नरव्याघ्राः सह मात्रा परन्तपाः ।
ब्राह्मणान् ददृशुर्मार्गे गच्छतः सङ्गतान् बहून् ॥ २ ॥
त ऊचुर्ब्राह्मणा राजन् पाण्डवान् ब्रह्मचारिणः ।
क्व भवन्तो गमिष्यन्ति कुतो वा अभ्यागता इह ॥ ३ ॥

युधिष्ठिर उवाच

आगतानेकचक्रायाः सोदर्यानेकचारिणः ।
भवन्तो वै विजानन्तु सह मात्रा द्विजर्षभाः ॥ ४ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः

गच्छताद्यैव पाञ्चालान् दुपदस्य निवेशने ।
स्वयंवरो महांस्तत्र भविता सुमहाधनः ॥ ५ ॥

¹ *Brahmacháris*, religious students. The *Pándavas* were distinguished as Brahmins; having their heads shaved, all but a tuft of hair on the crown of the head; clothing the upper part of the body with an antelope's skin, and carrying a staff of *Palása* wood, and a water-pot. See Manu, chap.ii. ver. 41, &c.

² *Ekachakrá* is the name of a city, the site of which has not been verified.

एकसार्थं प्रयाताः स्म वयं तत्रैव गामिनः ।
 तत्र ह्यद्भुतसङ्काशो भविता सुमहोत्सवः ॥ ६ ॥
 यज्ञसेनस्य दुहिता दुपदस्य महात्मनः ।
 वेदीमध्यात् समुत्पन्ना पद्मपत्रनिभेक्षणा ॥ ७ ॥
 दर्शनीया नवद्याङ्गी सुकुमारी मनस्विनी
 धृष्टद्युम्नस्य भगिनी द्रोणशत्रोः प्रतापिनः ॥ ८ ॥
 यो जातः कवची खड्गी सशरः सशरासनः ।
 सुसमिद्धे महाबाहुः पावके पावकोपमः ॥ ९ ॥
 स्वसा तस्यानवद्याङ्गी द्रौपदी तनुमध्यमा ।
 नीलोत्पलसमो गन्धो यस्याः क्रोशात् प्रवाति वै ॥ १० ॥
 यज्ञसेनस्य च सुतां स्वयंवरकृतक्षणां ।
 गच्छामो वै वयं द्रष्टुं तं च दिव्यं महोत्सवम् ॥ ११ ॥
 राजानो राजपुत्राश्च यज्वानो भूरिदक्षिणाः ।
 स्वाध्यायवन्तः शुचयो महात्मानो यतव्रताः ॥ १२ ॥
 तरुणा दर्शनीयाश्च नानादेशसमागताः ।

¹ Born from the altar. After his disgrace, and the dismemberment of his kingdom, Drupada, burning with resentment, had recourse to supernatural agency to procure the birth of a son, who should one day avenge his defeat, and accomplish the death of Droṇa. After some difficulty, he prevailed on two learned Brahmans, named Yāja and Upayāja; who performed a sacrifice for this purpose, and at the proper period summoned the queen of Drupada to assist at the rite. Her majesty was engaged at her toilet; and delaying her arrival with true feminine want of punctuality, the ceremony was completed without her. Two children, one male, one female, arose from out of the sacrificial fire. The former was Dhṛiṣṭadyumna, who appeared with a diadem on his head, armed in full mail, and bearing a bow and arrow in his hand: he was mainly instrumental in Droṇa's death. The latter was Kṛiṣṇā, so named from her black complexion, although of exceeding beauty. She is more usually known by her patronymic Draupadī, the daughter of Drupada.

महारथाः कृतास्त्राश्च समुपैष्यन्ति भूमिपाः ॥ १३ ॥
 ते तत्र विविधान् दायान् विजयार्थं नरेश्वराः ।
 प्रदास्यन्ति धनं गाश्च भक्ष्यं भोज्यं च सर्वशः ॥ १४ ॥
 प्रतिगृह्य च तत्सर्वं दृष्ट्वा चैव स्वयंवरम् ।
 अनुभूयोत्सवं चैव गमिष्यामो यथेप्सितम् ॥ १५ ॥
 नटा वैतालिकास्तत्र नर्तकाः सूतमागधाः ।
 नियोधकाश्च देशेभ्यः समेष्यन्ति महाबलाः ॥ १६ ॥
 एवं कौतूहलं कृत्वा दृष्ट्वा च प्रतिगृह्य च ।
 सहास्माभिर्महात्मानः पुनः प्रतिनिवर्त्यथ ॥ १७ ॥
 दर्शनीयांश्च वः सर्वान् देवरूपानवस्थितान् ।
 समीक्ष्य कृष्णा वरयेत् सङ्गत्यैकतमं वरम् ॥ १८ ॥
 अयं भ्राता तव श्रीमान् दर्शनीयो महाभुजः ।
 नियुज्यमानो विजयेत् सङ्गत्या द्रविणं बहु ॥ १९ ॥

युधिष्ठिर उवाच

परमं भो गमिष्यामो द्रष्टुं चैव महोत्सवम् ।

¹ The persons named in the text are Natas, Vaitālikas, Narttakas, Sūtas, Māgadhas, and Niyodhakas. The Nāta is properly an actor ; but in modern use the term comprehends jugglers, buffoons, and individuals practising sleight of hand and feats of agility and strength. In this last circumstance the Narttaka partakes, although he is properly a dancer. The Vaitālika, in his official capacity, is a poetical watchman or bellman ; who, as in Europe in the middle ages, announced the changes of the season, or the watches of the day and night, in verse : when not thus employed, he was a public singer or reciter. The Sūtas and Māgadhas discharge the same sort of duties ; but are also bards and heralds, forming part of the suite of every Hindu of rank, to chaunt his praises, celebrate his exploits, and commemorate his ancestry and alliances. The Niyodhaka is a prize-fighter—either a wrestler, a boxer, or a swordsman. In some parts of India, when he boxes, his hands are armed with gauntlets equipped with sharp steel spikes.

भवद्भिः सहिताः सर्वे कन्यायास्तं स्वयंवरम् ॥ २० ॥

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्ताः प्रयातास्ते पाराडवा जनमेजय ।
 राज्ञा दक्षिणपाञ्चालान् द्रुपदेनाभिरक्षितान् ॥ २१ ॥
 ततस्तेषु महात्मानं शुद्धात्मानमकल्मषम् ।
 ददृशुः पाराडवा वीरा मुनिं द्वैपायनं तदा ॥ २२ ॥
 तस्मै यथावत् सत्कारं कृत्वा तेन च सत्कृताः ।
 कथान्ते चाभ्यनुज्ञाताः प्रययुर्द्रुपदक्षयम् ॥ २३ ॥
 पश्यन्तो रमणीयानि वनानि च सरांसि च ।
 तत्र तत्र वसन्तश्च शनैर्जग्मुर्महारथाः ॥ २४ ॥
 स्वाध्यायवन्तः शुचयो मधुराः प्रियवादिनः ।
 आनुपूर्व्येण सम्प्राप्ताः पाञ्चालान् पाराडुनन्दनाः ॥ २५ ॥
 ते तु दृष्ट्वा पुरं तच्च स्कन्धावारं च पाराडवाः ।
 कुम्भकारस्य शालायां निवासं चक्रिरे तदा ॥ २६ ॥
 तत्र भैक्ष्यं समाजहुर्ब्राह्मणीं वृत्तिमाश्रिताः ।
 तान् सम्प्राप्तांस्तथा वीरान् जज्ञिरे न नराः क्वचित् ॥ २७ ॥
 यज्ञसेनस्य कामस्तु पाराडवाय किरीटिने ।
 कृष्णां दद्यामिति सदा न चैतद् विवृणोति सः ॥ २८ ॥
 सोऽन्वेषमाणः कौन्तेयं पाञ्चाल्यो जनमेजय ।
 दृढं धनुरनायम्यं कारयामास भारत ॥ २९ ॥

यन्त्रं वैहायसं चापि कारयामास कृत्रिमम् ।
तेन यन्त्रेण समितं राजा लक्ष्यं चकार सः ॥ ३० ॥

SECOND SECTION.

द्रुपद उवाच

इदं सज्यं धनुः कृत्वा सज्जैरेभिश्च सायकैः ।
अतीत्य लक्ष्यं यो वेद्वा स लब्धा मत्सुतामिति ॥ ३१ ॥

वैशम्पायन उवाच

इति स द्रुपदो राजा स्वयंवरमघोषयत् ।

¹ *Yantram vaihāyasam.* It is not easy to propose a satisfactory explanation of the nature of the test devised for the discovery of Arjuna, by his superior skill in archery. The matchlock has long since supplanted the bow and arrow in India; and no traces are left of that dexterity in the use of the latter, in which the Hindus seem to have rivalled their neighbours, the Parthians. The exploits of the semi-divine heroes of the Mahābhārata are, however, of the marvellous, and would be, perhaps, little intelligible, even if they could be illustrated by modern practice. The text seems to intend stating, that a moveable mark was suspended in the air, and whirled rapidly round upon a pivot; that upon a level with the plane of the circle which it described was fixed, upon one side of it, a hoop or ring; and that five arrows were to be simultaneously shot through the ring as the mark came opposite to it. This feat was worthy of Arjuna. It might have baffled Robin Hood. None of the competitors, however, have any chance; for, like the suitors of Penelope, they cannot even bend the bow—

— οὐδ' ἐδύναντο

Ἐπτανύσαι, πολλὸν δὲ βίης ἐπιθευέες ἦσαν.

It is still a favourite exercise with the Hindus to bend a bow made of a very stubborn bambu, and strung with an iron chain, or cord loaded with iron plates; and it requires no ordinary muscularity to effect the object.

तच्छ्रुत्वा पार्थिवाः सर्वे समीयुस्तत्र भारत ॥ ३२ ॥
 ऋषयश्च महात्मानः स्वयंवरदिदृक्षवः ।
 दुर्योधनपुरोगाश्च सकर्णाः कुरवो नृप ॥ ३३ ॥
 ब्राह्मणाश्च महाभागा देशेभ्यः समुपागमन् ।
 ततो र्विंता राजगणा दुपदेन महात्मना ॥ ३४ ॥
 उपोपविष्टा मञ्चेषु द्रष्टुकामाः स्वयंवरम् ।
 ततः पौरजनाः सर्वे सागरोद्भूतनिःस्वनाः ॥ ३५ ॥
 शिशुमारशिरः प्राप्य न्यविशंस्ते स्म पार्थिवाः ।
 प्रागुत्तरेण नगराङ्गुलिभागे समे शुभे
 समाजवाटः शुशुभे भवनैः सर्वतो वृतः ॥ ३६ ॥
 प्राकारपरिखोपेतो द्वारतोरणमण्डितः ।
 वितानेन विचित्रेण सर्वतः समलङ्कृतः ॥ ३७ ॥
 तूर्य्यौघशतसङ्कीर्णः पराङ्मागुरुधूपितः ।
 चन्दनोदकसिक्तश्च माल्यदामोपशोभितः ॥ ३८ ॥
 कैलासशिखरप्रख्यैर्नभस्तलविलेखिभिः ।
 सर्वतः संवृतः शुभ्रैः प्रासादैः सुकृतोच्छ्रयैः ॥ ३९ ॥

¹ 'The head of the *Sisumāra*.' The *Sisumāra* is properly the *Gangetic* porpoise (*Delphinus Gangeticus*), but it means also a celestial dolphin, or aggregate of constellations, being the northern hemisphere of the heavens. In this place the expression is said to be synonymous with North-west.

² 'Peaks of *Kailāsa*.' In fabulous mythology, *Kailāsa* is one of the branches of Mount Meru, the great mountain in the centre of the earth. It runs East and West, and has upon it the cities of the gods. In actual geography, the name is applied to the range of lofty mountains that crosses Tibet, parallel, and next in succession to, the *Himālayas*, and nearly as elevated.

सुवर्णजालसंवीतैर्मणिकुट्टिमभूषितैः ।
 सुखारोहणसोपानैर्महासनपरिच्छदैः ॥ ४० ॥
 अग्र्याम्यसमवच्छन्नैरगुरुत्तमवासितैः ।
 हंसांशुवर्णैर्बहुभिरायोजनसुगन्धिभिः ॥ ४१ ॥
 असम्बाधशतद्वारैः शयनासनशोभितैः ।
 बहुधातुपिनद्वाङ्गैर्हिमवच्छिखरैरिव ॥ ४२ ॥
 तत्र नानाप्रकारेषु विमानेषु स्वलङ्कृताः ।
 स्पृष्टमानास्तदायोन्यं निषेदुः सर्वपार्थिवाः ॥ ४३ ॥
 तत्रोपविष्टान् ददृशुर्महासत्त्वपराक्रमान् ।
 राजसिंहान् महाभागान् कृष्णागुरुविभूषितान् ॥ ४४ ॥
 महाप्रसादान् ब्रह्मण्यान् स्वराष्ट्रपरिरक्षिणः ।
 प्रियान् सर्वस्य लोकस्य सुकृतैः कर्मभिः शुभैः ॥ ४५ ॥
 मञ्चेषु च परार्द्धेषु पौरजानपदा जनाः ।
 कृष्णादर्शनसिद्ध्यर्थं सर्वतः समुपाविशन् ॥ ४६ ॥
 ब्राह्मणैस्ते च सहिताः पाण्डवाः समुपाविशन् ।
 ऋद्धिं पाञ्चालराजस्य पश्यन्तस्तामनुत्तमाम् ॥ ४७ ॥
 ततः समाजो ववृधे स राजन् दिवसान् बहून् ।
 रत्नप्रदानबहुलः शोभितो नटनर्त्तकैः ॥ ४८ ॥
 वर्त्तमाने समाजे तु रमणीयेऽहि षोडशे ।
 आप्नुताङ्गी सुवसना सर्वाभरणभूषिता ॥ ४९ ॥
 मालां च समुपादाय काञ्चनीं समलङ्कृताम् ।
 अवतीर्णा ततो रङ्गं द्रौपदी भरतर्षभ ॥ ५० ॥

पुरोहितः सोमकानां मन्त्रविद् ब्राह्मणः शुचिः ।
 परिस्तीर्य जुहावाग्निमाज्येन विधिवत् तदा ॥ ५१ ॥
 स तर्पयित्वा ज्वलनं ब्राह्मणान् स्वस्तिवाच्य च ।
 वारयामास सर्वाणि वादित्राणि समन्ततः ॥ ५२ ॥
 निःशब्दे तु कृते तस्मिन् धृष्टद्युम्नो विशाम्पते ।
 रङ्गमध्ये गतस्तत्र मेघगभीरया गिरा ।
 वाक्यमुच्चैर्जगादेदं श्रद्धामर्थवदुत्तमम् ॥ ५३ ॥
 इदं धनुर्लक्ष्यमिमे च वाणाः शृण्वन्तु मे भूपतयः समेताः ।
 छिद्रेण यन्त्रस्य समर्पयध्वं शरैः शितैर्व्योमचरैर्दशार्जैः ॥ ५४ ॥
 एतन्महत् कर्म करोति यो वै कुलेन रूपेण बलेन युक्तः ।
 तस्याद्य भार्या भगिनी ममेयं कृष्णा भवित्री न मृषा ब्रवीमि ॥ ५५ ॥
 तानेवमुक्त्वा द्रुपदस्य पुत्रः पश्चादिदं तां भगिनीमुवाच ।
 नाम्ना च गोत्रेण च कर्मणा च सङ्कीर्तयन् भूमिपतीन् समेतान् ॥ ५६ ॥

धृष्टद्युम्न उवाच

दुर्योधनो दुर्विषहो दुर्मुखो दुःप्रधर्षणः ।
 विविंशतिर्विकर्णश्च सहो दुःशासनस्तथा ॥ ५७ ॥
 युयुत्सुर्वायुवेगश्च भीमवेगरवस्तथा ।
 उग्रायुधो बलाकी च करकायुर्विरोचनः ॥ ५८ ॥

¹ Somaka was the grandfather of Drupada; and hence the name is applied to the family.

² Duryodhana has been already mentioned. The names that follow, for three stanzas, are those of the most distinguished of his hundred brothers.

कुण्डकश्चित्रसेनश्च सुवर्चाः कनकध्वजः ।
 नन्दको बाहुशाली च तुहुण्डो विकटस्तथा ॥ ५९ ॥
 एते चान्ये च बहवो धार्तराष्ट्रा महाबलाः ।
 कर्णेन सहिता वीरास्त्वदर्थं समुपागताः ॥ ६० ॥
 असङ्ख्याता महात्मानः पार्थिवाः क्षत्रियर्षभाः ।
 शकुनिः सौबलश्चैव वृषकोऽथ वृहद्बलः ॥ ६१ ॥
 एते गान्धारराजस्य सुताः सर्वे समागताः ।
 अश्वत्थामा च भोजश्च सर्वशस्त्रभृतां वरौ ॥ ६२ ॥
 समवेतौ महात्मानौ त्वदर्थं समलङ्कृतौ ।
 पौण्ड्रको वासुदेवश्च भगदत्तश्च वीर्यवान् ॥ ६३ ॥

¹ This and the three following names are said in the text to denote the sons of the Raja of Gándhāra : they are, consequently, brothers of Gándhārī, and uncles of the sons of Dhritarāshtra. Śakuni was the especial friend and counsellor of Duryodhana ; and his advice was the main cause of the fatal dissension that ensued between the Páridavas and Kauravas.

² Bhoja is no doubt the same with Mahábhoja, a prince of the Yádava family, who with his descendants reigned at Mrítikavatí, on the Parnāsa river, in Malwa. At a much later period, it was the appellation of a celebrated patron of Hindu literature, a prince who reigned at Dhār, in Malwa, at the end of the tenth century ; from whom, as well as the Bhoja of the Mahábhārata, the inhabitants of Bhojpur, an extensive division of North Behar, claim to have descended.

³ Pauṇḍráka, king of Puṇḍra ; a name that was formerly applied to Bengal Proper, with part of South Behar and the *Jungle Mehals*. Pauṇḍraka is remarkable in Hindu tradition, as having set up as a demigod, in opposition to Krishná ; calling himself, as alluded to in the text, *the Vāsudeva*, or the true son of Vasudeva, whose son Krishná is always represented to be. Krishná defeated and slew his rival. The story is a curious one, and not without historical importance. Vishnú Purāṇa, p. 597.

⁴ Bhagadatta was king of Kámarúp, or Assam, who took part with the Kauravas, and was slain in the ensuing war.

कलिङ्गस्ताम्रलिङ्गश्च पत्तनाधिपतिस्तथा ।
 एते चान्ये च बहवो नानाजनपदेश्वराः ॥ ६४ ॥
 त्वदर्थमागता भद्रे क्षत्रियाः प्रथिता भुवि ।
 एते भेत्यन्ति विक्रान्तास्त्वदर्थे लक्ष्यमुत्तमम् ।
 विध्येत य इदं लक्ष्यं वरयेथाः शुभेऽद्य तम् ॥ ६५ ॥

 THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

तेऽलङ्कृताः कुरङ्गलिनो युवानः परस्परं स्पृहमाना नरेन्द्राः ।
 अस्त्रं बलं चात्मनि मन्यमानाः सर्वे समुत्पेतुरुदायुधास्ते ॥ ६६ ॥
 रूपेण वीर्येण कुलेन चैव शीलेन विज्ञेन च यौवनेन ।

¹ Kalinga is properly the name of a country, here put for its king. It was the portion of the Coromandel coast north of Drávira, or Madras, extending towards the mouths of the Ganges, from which it was separated by the kingdom next named. This part of the coast has always been, and is still known to the people on the east of the Bay of Bengal, from Burmah to Java, as Kling.

² Tamalīpta, or Tāmralīpta, also used for the name of its Raja, is the country immediately on the west of the Bhágirathī—Tamlook, Hijjalee, and Midnapur.

³ Pattana means, properly, any city ; which, or the districts of which, is here intended, is uncertain. It was applied to the capital of the Guzerat Princes, but at a subsequent date. At this period, Krishná was regent of Guzerat, and his capital was Dwáráká. At present, the name is given to the principal commercial city of Behar, or Patna. But the capital of Magadha, or Behar, at this time was Rajgriha, the traces of which are still visible at Rajgarh, amongst the hills between Patna and Gaya. The Raja of Rajgriha was Jarasandah, who was afterwards slain by Krishná. A number of names have been omitted ; as the list is little better than a barren catalogue, and is more tedious than interesting.

समिद्धदर्पा मदवेगभिन्ना मत्ता यथा हैमवता गजेन्द्राः ॥ ६७ ॥
 परस्परं स्पर्द्धया प्रेक्षमाणाः सङ्कल्पजेनाभिपरिभ्रुताङ्गाः ।
 कृष्णा ममैवेत्यभिभाषमाणा नृपासनेभ्यः सहस्रोदतिष्ठन् ॥ ६८ ॥
 ते क्षत्रिया रङ्गगताः समेता जिगीषमाणा दुपदात्मजां ताम् ।
 चकाशिरे पर्वतराजकन्यामुमां यथा देवगणाः समेताः ॥ ६९ ॥
 कन्दर्पवाणाभिनिपीडिताङ्गाः कृष्णागतैस्ते हृदयैर्नरेन्द्राः ।
 रङ्गावतीर्णा दुपदात्मजार्थं द्वेषं प्रचक्रुः सुहृदोऽपि तत्र ॥ ७० ॥
 अथाययुर्देवगणा विमानै रूद्रादित्या वसंवोऽथाश्विनौ च ।
 साध्याश्च सर्वे मरुतस्तथैव यमं पुरस्कृत्य धनेश्वरं च ॥ ७१ ॥
 दैत्याः सुपर्णाश्च महोरगाश्च देवर्षयो गुह्यकचारणाश्च ।

¹ Kandarpa is a name of the Hindu Cupid.

² Devagāṇas. Hindu mythology enumerates various *gaṇas*, companies or troops of inferior divinities; some of whom are frequently, others but rarely, introduced. The *Rudras* are eleven in number, personifications of Śiva, and attendants upon him. The *Ādityas* are twelve suns; that is, they represent the sun as presiding over each month of the year.

³ The *Vasus* are eight divinities who are chiefly known as attendants upon Indra. The *Āśvins* are two, the twin sons of *Sūrya*, or the sun by his wife Sanjñā transformed to a mare; whence their appellation, from *Āśvā*, 'a mare.' They are also represented by two stars forming the first of the lunar asterisms. The *Sādhyas* are the personified prayers and rites of the Vedas.

⁴ The *Maruts*, or Winds, are forty-nine in number; and are appropriately attendants upon Indra, as king of the firmament.

⁵ The *Daityas* are the first-born sons of Kaśyapa, by Diti daughter of Daksha. They are the *Titans* and *Giants* of Hindu mythology.

⁶ *Suparṇā*, more frequently called *Garuḍa*, was born to Kaśyapa by Vinatā. He is the king of the feathered tribes, and the remorseless enemy of the serpent race.

⁷ The *Uragas* are the *Nāgas*, by whom *Pātāla* is inhabited.

⁸ *Devarshis*, or *Deva rishis*, are sages of a divine origin, but leading a life of penance and devotion, principally on earth.

⁹ *Guhyakas* and *Chāraṇas* are inferior divinities, attendant upon Kuvera, the god of wealth.

विश्वावसुर्नारदपर्वतौ च गन्धर्वमुख्याः सहस्राप्सरोभिः ॥ ७२ ॥
 हलायुधस्तत्र जनार्दनश्च वृष्णयन्त्रकाश्चैव यथाप्रधानम् ।
 प्रेक्षां स्म चक्रुर्यदुपुङ्गवास्ते स्थिताश्च कृष्णस्य मते महान्तः ॥ ७३ ॥
 दृष्ट्वा तु तान् मत्तगजेन्द्ररूपान् पञ्चाभिपद्मानिव वारणेन्द्रान् ।
 भस्मावृताङ्गानिव हथवाहान् कृष्णः प्रदध्यौ यदुवीरमुख्यः ॥ ७४ ॥
 शशंस रामाय युधिष्ठिरं स भीमं सजिष्णुं च यमौ च वीरौ ।
 शनैः शनैस्तान् प्रसमीक्ष्य रामो जनार्दनं प्रीतमना ददर्श ॥ ७५ ॥
 अन्ये तु वीरा नृपमुचपौत्राः कृष्णागतैर्नेत्रमनःस्वभावैः ।

¹ Viśvāvasu is one of the chief of the *Gandharvas*, who are presently named, and who are the singers and musicians of the court of Indra.

² Nārada, a divine sage, according to some accounts the son of Brahmā. He is always represented as carrying a *Vinā* or lute ; and one legend affirms his having been, in one of his births, the chief of the heavenly musicians or *Gandharvas*. Considered as a real person, he may have been an early teacher of musical science.

³ Parvata is a divine *Rishi* ; of whom little is known, except that he is called a son of Kaśyapa. He is usually named together with Nārada.

⁴ The *Apsarasas* are the nymphs of Indra's heaven. In one age they were the daughters of Kaśyapa ; in another, they were produced, like Aphrodite, from the waves of the ocean, when it was churned for ambrosia. Several of these ladies make a distinguished figure in the poetry and drama of the Hindus. See the *Vikramorvasi*.

⁵ Halāyudha, a name of Balarāma, the elder brother of Kṛṣṇā, having the shaft of a plough (*hala*) for his weapon (*āyudha*).

⁶ Janārdana, a name of Kṛṣṇā, who receives the adoration (*araddana*) of mankind (*jana*).

⁷ Vṛishnīs and Andhakas, two branches of the Yādava family ; of which Kṛṣṇā represented the more important, though not the senior branch. The Vṛishnīs descended from Vṛisha the son of Madhu ; descended from Sahasrajit, the eldest son of Yadu. There is also a Vṛishnī, who, with Andaka, is a son of Satwata, a descendant of Kṛshitri, the second of the sons of Yadu. The Yādavas, Jadavas, Jados, or Jats, are a race widely spread throughout India. The principal branches were formerly settled in the west of Malwa, Rajputana, and Guzerat. The Jharejas of Cutch pretend to be of Yādava origin ; so do the Jats of Bhurtapore ; and even the Hindu Rajas of Mysore claim to spring from this race.

⁸ Rāma is here intended for Balarāma.

व्यायच्छमाना दहशुर्न तान् वै सन्दृष्टन्तच्छदतामनेत्राः ॥७६॥
 तथैव पार्थाः पृथुबाहवस्ते वीरौ यमौ चैव महानुभावौ ।
 तां द्रौपदीं प्रेक्ष्य तदा स्म सर्वे कन्दर्पवाणाभिहता बभूवुः ॥७७॥
 देवर्षिगन्धर्वसमाकुलं तत्सुपर्णनागामुरसिंश्चजुष्टम् ।
 दिव्येन गन्धेन समाकुलं च दिव्यैश्च पुष्पैरवकीर्यमाणम् ॥७८॥
 महास्वनैर्दुन्दुभिनादितैश्च बभूव तत्सङ्कुलमन्तरीक्षम् ।
 विमानसम्बाधमभूत् समन्तात् सवेणुवीणापणवानुनादम् ॥७९॥
 ततस्तु ते राजगणाः क्रमेण कृष्णानिमित्तं कृतविक्रमाश्च ।
 सकर्णदुर्योधनशाल्वशल्यद्रौणायनिक्रायमुनीथवक्राः ॥ ८० ॥
 कलिङ्गवङ्गाधिपपाराङ्गपौरुडा विदेहराजो यवनाधिपश्च ।

¹ *Asuras*, the same as *Daityas* or Titans, enemies of the *Suras* or gods.

² *Siddhas*. These are celestial beings, who are said to people the atmospheric regions beyond the orbit of the sun.

³ *Śālwa*, the name of a king as well as of a country, somewhere in the west of India. Śalya is king of the Madras, a people of the Punjab, whose capital was *Sakala*, the *Sangala* apparently destroyed by Alexander. He is one of the principal leaders and warriors of the party of Duryodhana.

⁴ *Draunīyāni*, the son of *Droṇa*, the patronymic of *Aśwatthāman*, of whom mention has already been made.

⁵ *Krātha*, *Sunītha*, and *Vakra*, are names of princes of whom nothing particular is known.

⁶ *Banga* applies not to Bengal in the modern acceptation, but to the districts north of the *Bhāgīrathī*—*Jessore*, *Krishnagur*, &c.

⁷ *Pāṇḍya* is a part of the south of the peninsula of which *Madura* was the capital. It was a state of great political power for some centuries before, and after the Christian era. It was well known to the Romans, as the kingdom of King *Pandion*, who is said to have sent ambassadors, on two different occasions, to *Augustus Cæsar*. It seems to have sunk into insignificance under the ascendancy of the *Chola Rajas*, about the 7th or 8th century.

⁸ *Videha* is the modern province of *Tirhut*.

⁹ The King of the *Yavanas*, or Greeks, is not so impossible a competitor at *Draupadī's Swayamvara* as might be supposed; at least, according to the notions of the author of the *Mahābhārata*, to whom the Greeks of *Bactria*, and the provinces bordering on the *Indus*,

अन्ये च नानानृपपुत्रपौत्रा राष्ट्राधिपाः पङ्कजपत्रनेत्राः ॥८१॥
 किरीटहाराङ्गदचक्रवालैर्विभूषिताङ्गाः पृथुबाहवस्ते ।
 अनुक्रमं विक्रमसत्त्वयुक्ता बलेन वीर्येण च नर्दमानाः ॥८२॥
 तत्कार्मुकं संहननोपपन्नं सज्यं न शेकुर्मनसाऽपि कर्तुम् ।
 ते विक्रमन्तः स्फुरता दृढेन विक्षिप्यमाणा धनुषा नरेन्द्राः ॥८३॥
 विचेष्टमाना धरणीतलस्था यथाबलं शैल्यगुणक्रमाश्च ।
 गतौजसः स्रस्तकिरीटहारा विनिश्वसन्तः शमयाच्चभूवुः ॥८४॥
 हाहाकृतं तद्धनुषा दृढेन विस्रस्तहाराङ्गदचक्रवालम् ।
 कृष्णानिमित्तं विनिवृत्तकामं राज्ञां तदा मण्डलमार्त्तमासीत् ॥८५॥
 सर्वान् नृपांस्तान् प्रसमीक्ष्य कर्णे धनुर्धराणां प्रवरो जगाम ।
 उद्धृत्य तूर्णं धनुरुद्यतं तत्सज्यं चकाराशु युयोज वाणान् ॥८६॥
 दृष्ट्वा सूतं मेनिरे पाण्डुपुत्रा भित्त्वा नीतं लक्ष्यवरं धरायाम् ।
 धनुर्धरा राजकृतप्रतिज्ञमत्यग्निसोमार्कमथार्कपुत्रम् ॥ ८७ ॥
 दृष्ट्वा तु तं द्रौपदी वाक्यमुच्चैर्जगाद नाहं वरयामि सूतम् ।
 सामर्षहासं प्रसमीक्ष्य सूर्यं तत्याज कर्णः स्फुरितं धनुस्तत् ॥८८॥

were probably familiar. The Asiatics have always applied to the Greeks, names evidently derived from their Asiatic residence, or Ionians. Even as late as the ninth century, when the Greek writers and the Greek empire were well known to the Mohammedans, the Greeks were called *Yunānis*. Yavan is derived from the same term, which, as written in Hebrew characters, may be read either Ion or Iavan, according to the vowel-points. So, in its Pali form, the word is Yona or Jona; as the edict of Asoka, upon the rocks of Orissa and Guzerat, records the name of Antiochus, the Yona or Jona Raja. A curious additional proof that the Greeks are intended by the word *Yavana*, occurs in the example of a rule of Sanskrit Grammar for the application of the present participle of the *ātmane-pada*: it is, *Śayānā bhunjate Yavanāh*, 'The Yavanas eat sleeping,' i.e. recumbent; a posture likely to have attracted notice, as quite different from the attitude in which, as far as we have reason to believe, any Asiatic people took their food.

एवं तेषु निवृत्तेषु क्षत्रियेषु समन्ततः ।
 चेदीनामधिपो वीरो बलवानन्तकोपमः ॥ ८९ ॥
 दमघोषसुतो धीरः शिशुपालो महामतिः ।
 धनुरादायमानस्तु जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ९० ॥
 ततो राजा महावीर्यो जरासन्धो महाबलः ।
 धनुषो भ्यासमागत्य तस्थौ गिरिरिवाचलः ॥ ९१ ॥
 धनुषा पीड्यमानस्तु जानुभ्यामगमन्महीम् ।
 तत उत्थाय राजा स स्वराष्ट्राण्यभिजग्मिवान् ॥ ९२ ॥
 ततः शल्यो महावीर्यो मदराजो महाबलः ।
 तदप्यारोप्यमाणस्तु जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ९३ ॥
 तस्मिंस्तु सम्भ्रान्तजने समाजे निक्षिप्रवादिषु जनाधिपेषु ।
 कुन्तीसुतो जिष्णुरियेष कर्तुं सज्जं धनुस्तत् सशरं प्रवीरः ॥ ९४ ॥

FOURTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

यदा निवृत्ता राजानो धनुषः सज्जकर्मणः ।
 अथोदतिष्ठद्विप्राणां मध्याज्जिष्णुरुदारधीः ॥ ९५ ॥

¹ Śiśupāla, the son of Damaghosha, king of Chedi, the modern Chandail and Boglekand, had for his mother Śrutadevā, sister of Vasudeva; and was, therefore, first-cousin of Krishṇa, to whom he was, nevertheless, the implacable enemy, and by whom he was at last slain.

² Jarāsandha was king of Rajgriha, in Behar. He was the enemy of Krishṇa. but was at last killed by him, with the assistance of Bhīma and Arjuna.

उदक्रोशन् विप्रमुख्या विधुन्वन्तो जिनिानि च ।
 दृष्ट्वा सम्प्रस्थितं पार्थमिन्द्रकेतुसमप्रभम् ॥ ९६ ॥
 केचिदासन् विमनसः केचिदासन् मुदान्विताः ।
 आहुः परस्परं केचिन्निपुणा बुद्धिजीविनः ॥ ९७ ॥
 यत्कर्म शल्यप्रमुखैः क्षत्रियैर्लोकविश्रुतैः
 नानातं बलवद्भिर्हि धनुर्वेदपरायणैः ॥ ९८ ॥
 तत्कथं त्वकृतास्त्रेण प्राणतो दुर्वलीयसा ।
 वटुमात्रेण शक्यं हि सज्यं कर्तुं धनुर्विजाः ॥ ९९ ॥
 अवहास्या भविष्यन्ति ब्राह्मणाः सर्वराजसु ।
 कर्मण्यस्मिन्नसंसिद्धे चापलादपरीक्षिते ॥ १०० ॥
 यद्येष दर्पाद्धर्षाद्वाप्यथ ब्राह्मणचापलात् ।
 प्रस्थितो धनुरायन्तुं वार्य्यतां साधु मागमत् ॥ १०१ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः

नावहास्या भविष्यामो न च लाघवमास्थिताः ।
 न च विद्धिहतां लोके गमिष्यामो महीक्षिताम् ॥ १०२ ॥
 केचिदाहुर्युवा श्रीमान् नागराजकरोपमः ।
 पीतस्कन्धोरुबाहुश्च धैर्य्येण हिमवानिव ॥ १०३ ॥
 सिंहखेलगतिः श्रीमान् मत्तनागेन्द्रविक्रमः ।
 सम्भाव्यमस्मिन् कर्मेदमुत्साहाच्चानुमीयते ॥ १०४ ॥
 शक्तिरस्य महोत्साहा न ह्यशक्तः स्वयं व्रजेत् ।
 न च तद् विद्यते किञ्चित् कर्म लोकेषु यद् भवेत् ।

ब्राह्मणानामसाध्यं च नृषु संस्थानचारिषु ॥ १०५ ॥
 अभक्षा वायुभक्षाश्च फलाहारा दृढव्रताः ।
 दुर्बला अपि विप्रा हि बलीयांसः स्वतेजसा ॥ १०६ ॥
 ब्राह्मणो नावमन्तव्यः सदसद्वा समाचरन् ।
 सुखं दुःखं महद्भस्वं कर्म यत्समुपागतम् १०७ ॥
 जामदग्न्येन रामेण निर्जिताः क्षत्रिया युधि ।
 पीतः सगुद्रोऽगस्त्येन अगाधो ब्रह्मतेजसा ॥ १०८ ॥
 तस्माद्भुवन्तु सर्वे च वदुरेष धनुर्महान् ।
 आरोपयतु शीघ्रं वै तथेत्यूचुर्द्विजर्षभाः ॥ १०९ ॥
 एवं तेषां विलपतां विप्राणां विविधा गिरः ।
 अर्जुनो धनुषोऽभ्यासे तस्थौ गिरिरिवाचलः ॥ ११० ॥
 स तद् धनुः परिक्रम्य प्रदक्षिणमथाकरोत् ।
 प्रणम्य शिरसा देवमीशानं वरदं प्रभुम् ।
 कृष्णं च मनसा कृत्वा जगृहे चार्जुनो धनुः ॥ १११ ॥
 यत्पार्थिवैः क्राथमुनीथवक्रै राधेयदुर्योधनशल्यशाल्वैः ।
 तदा धनुर्वेदपरैर्नृसिंहैः कृतं न सज्यं महतोऽपि यत्नात् ॥ ११२ ॥
 तदर्जुनो वीर्यवतां सदर्पस्तदैन्द्रिरिन्द्रावरजप्रभावः ।

¹ Jāmadagnya is the son of Jamadagni, or Paraśurāma, of whom mention has been made before; who, though a Brahman, exterminated the Kshatriyas, or warrior race.

² Agastya is a celebrated person in Hindu legend. He is fabled to have prostrated the Vindhya mountain, as well as to have drunk the ocean dry. The traditions of the South of India ascribe to him a principal share in the formation of the Tamil language and literature; and the general tenor of the legends relating to him denotes his having been instrumental in the introduction of the Hindu religion and civilization into the Peninsula.

³ Deva is here intended for Indra, the god of the firmament, and the father of Arjuna.

सज्जं च चक्रे निमिषान्तरेण शरांश्च जग्राह दशार्द्धसङ्ख्यानं ॥ ११३ ॥
 विव्याध लक्ष्यं निपपात तच्च छिद्रेण भूमौ सहसाऽतिविद्धम् ।
 ततोऽन्तरीक्षे च बभूव नादः समाजमध्ये च महान् निनादः ।
 पुष्पाणि दिव्यानि बवर्ष देवः पार्थस्य मूर्ध्नि द्विषतां निहन्तुः ॥ ११४ ॥
 चैलानि विव्यधुस्तत्र ब्राह्मणाश्च सहस्रशः ।
 विलक्षितास्ततश्चक्रुर्हाहाकारांश्च सर्वशः
 न्यपतंश्चात्र नभसः समन्तात् पुष्पवृष्टयः ॥ ११५ ॥
 शताङ्गानि च तूर्याणि वादकाः समवादयन् ।
 सूतमागधसङ्गाश्च व्यस्तुवंस्तत्र सुस्वराः ॥ ११६ ॥
 तं दृष्ट्वा दुपदः प्रीतो बभूव रिपुसूदनः ।
 सह सैन्यैश्च पार्थस्य साहाय्यार्थमियेष सः ॥ ११७ ॥
 तस्मिंस्तु शब्दे महति प्रवृद्धे युधिष्ठिरो धर्मभृतां वरिष्ठः ।
 आवासमेवोपजगाम शीघ्रं सार्द्धं यमाभ्यां पुरुषोत्तमाभ्याम् ॥ ११८ ॥
 विद्धं तु लक्ष्यं प्रसमीक्ष्य कृष्णा पार्थ च शक्रप्रतिमं निरीक्ष्य ।
 आदाय शुक्लाक्षरमाल्यदाम जगाम कुन्तीसुतमुत्समयन्ती ॥ ११९ ॥
 स तामुपादाय विजित्य रङ्गे द्विजातिभिस्तैरभिपूज्यमानः ।
 रङ्गान्निरक्रामदचिन्त्यकर्म्मा पत्न्या तया चायनुगम्यमानः ॥ १२० ॥

¹ Sutas and Magadhas are professional heralds and bards.

FIFTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

तस्मै दित्सति कन्यां तु ब्राह्मणाय तदा नृपे ।
 कोप आसीन्महीपानामालोक्यान्त्योन्यमन्निकात् ॥ १२१ ॥
 अस्मानयमतिक्रम्य तृणीकृत्य च सङ्गतान् ।
 दातुमिच्छति विप्राय द्रौपदीं योषितां वराम् ॥ १२२ ॥
 अवरोपेह वृक्षं तु फलकाले निपात्यते ।
 निहन्मैनं दुरात्मानं योऽयमस्मान् न मन्यते ॥ १२३ ॥
 न ह्यर्हत्येष सन्मानं नापि वृद्धक्रमं गुणैः ।
 हन्मैनं सह पुत्रेण दुराचारं नृपद्विषम् ॥ १२४ ॥
 अयं हि सर्वानाहूय सत्कृत्य च नराधिपान् ।
 गुणवद्भोजयित्वाऽन्नं ततः पश्चान्न मन्यते ॥ १२५ ॥
 अस्मिन् राजसमावाये देवानामिव सन्नये ।
 किमयं सदृशं कञ्चिन्नृपतिं नैव दृष्टवान् ॥ १२६ ॥
 न च विप्रेष्वधीकारो विद्यते वरणं प्रति ।
 स्वयंवरः क्षत्रियाणामितीयं प्रथिता श्रुतिः ॥ १२७ ॥
 अथवा यदि कन्येयं न च कञ्चिद्भूषति ।
 अग्नान्तेनां प्रतिक्षिप्य याम राष्ट्राणि पार्थिवाः ॥ १२८ ॥
 ब्राह्मणो यदि चापल्याल्लोभाद्वा कृतवानिदम् ।
 विप्रियं पार्थिवेन्द्राणां नैष बध्यः कथञ्चन ॥ १२९ ॥

ब्राह्मणार्थं हि नो राज्यं जीवितं हि वसूनि च ।
 पुत्रपौत्रं च यच्चान्यदस्माकं विद्यते धनम् ॥ १३० ॥
 अवमानभयाच्चैव स्वधर्मस्य च रक्षणात् ।
 स्वयंवराणामन्येषां मा भूदेवंविधा गतिः ॥ १३१ ॥
 इत्युक्त्वा राजशार्दूला दृष्टाः परिघबाहवः ।
 दुपदं तु जिघांसन्तः सायुधाः समुपाद्रवन् ॥ १३२ ॥
 तान् गृहीतशरावापान् क्रुद्धानापततो बहून् ।
 द्रुपदो वीक्ष्य सन्त्रासाद्ब्राह्मणाञ्छरणं गतः ॥ १३३ ॥
 वेगेनापततस्तांस्तु प्रभिन्नानिव वारणान् ।
 पाण्डुपुत्रौ महेष्वासौ प्रतियातावरिन्दमौ ॥ १३४ ॥
 ततः समुत्पेतुरुदायुधास्ते महीक्षितो बद्धतलाङ्गुलिचाः ।
 जिघांसमानाः कुरुराजपुत्रावमर्षयन्तो-र्जुनभीमसेनौ ॥ १३५ ॥
 ततस्तु भीमो-द्भुतभीमकर्म्मा महाबलो वज्रसमानसारः ।
 उत्पाट्य दोर्भ्यां द्रुममेकवीरो निष्पत्रयामास यथा गजेन्द्रः ॥ १३६ ॥
 तं वृक्षमादाय रिपुप्रमाथी दण्डीव दण्डं पितृराज उग्रम् ।
 तस्थौ समीपे पुरुषर्षभस्य पार्थस्य पार्थः पृथुदीर्घबाहुः ॥ १३७ ॥
 तन्प्रेक्ष्य कर्मातिमनुष्यबुद्धिर्जिष्णुः स हि भ्रातुरचिन्त्यकर्म्मा ।
 विसिस्मिये चापि भयं विहाय तस्थौ धनुर्गृह्य महेन्द्रकर्मा ॥ १३८ ॥
 तन्प्रेक्ष्य कर्मातिमनुष्यबुद्धिर्जिष्णोः सहभ्रातुरचिन्त्यकर्मा ।
 दामोदरो भ्रातरमुग्रवीर्यं हलायुधं वाक्यमिदं बभाषे ॥ १३९ ॥
 य एष सिंहर्षभखेलगामी महद्बन्तुः कर्षति तालमात्रम् ।

एषो ऽर्जुनो नात्र विचार्यमस्ति यद्यस्मि सङ्कर्षण वासुदेवः ॥१४०॥
 यस्त्वेव वृक्षं तरसा ऽवभज्य राज्ञां निकारे सहसा प्रवृत्तः ।
 वृकोदरान्नान्य इहैतदद्य कर्तुं समर्थः समरे पृथिव्याम् ॥ १४१ ॥
 यो ऽसौ पुरस्तात् कमलायताक्षस्तनुर्महासिंहगतिर्विनीतः ।
 गौरः प्रलम्बोज्ज्वलचारुघोणो विनिःसृतः सो ऽच्युत धर्मपुत्रः ॥१४२॥
 यौ तौ कुमाराविव कार्त्तिकेयौ द्वावाश्विनेयाविति मे वितर्कः ।
 मुक्ता हि तस्माज्जतुवेश्मदाहान्मया श्रुताः पाण्डुसुताः पृथा च ॥१४३॥
 तमब्रवीन्निर्जलतोयदाभो हलायुधो ऽनन्तरजं प्रतीतः ।
 प्रीतो ऽस्मि दृष्ट्वा हि पितृस्वसारं पृथां विमुक्तां सह कौरवाग्रैः ॥१४४॥

SIXTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

अजिनानि विधुन्वन्तः करकांश्च द्विजर्षभाः ।
 ऊचुस्ते भीर्न कर्त्तव्या वयं योत्स्यामहे परान् ॥ १४५ ॥
 तानेवं वदतो विप्रानर्जुनः प्रहसन्निव ।
 उवाच प्रेक्षका भूत्वा यूयं तिष्ठथ पार्श्वतः ॥ १४६ ॥
 अहमेनानजिह्वाग्रैः शतशो विकिरञ्चरैः ।
 वारयिष्यामि सङ्कुडान् मन्त्रैराशीविषानिव ॥ १४७ ॥

¹ The Pándavas, with their mother, were residing in a cottage constructed of shell lac, which was privily set fire to by the agents of Duryodhana. Information of his design having been previously conveyed to the Pándavas by Vidura, they secretly effected their escape. A general belief prevailed that they had perished in the flames.

इति तद्वनुरानम्य शुल्कावाप्तं महाबलः ।
 भ्रात्रा भीमेन सहितस्तस्थौ गिरिरिवाचलः ॥ १४८ ॥
 ततः कर्णमुखान् दृष्ट्वा क्षत्रियान् युद्धदुर्मदान् ।
 सम्पेततुरभीतौ तौ गजौ प्रति गजानिव ॥ १४९ ॥
 ऊचुश्च वाचः परुषास्ते राजानो युयुत्सवः ।
 आहवे हि द्विजस्यापि वधो दृष्टो युयुत्सतः ॥ १५० ॥
 इत्येवमुक्त्वा राजानः सहसा दुद्रुवुर्द्विजान् ।
 ततः कर्णो महातेजा जिष्णुं प्रति ययौ रणे ॥ १५१ ॥
 युद्धार्थी वासिताहेतोर्गजः प्रति गजं यथा ।
 भीमसेनं ययौ शल्यो मद्राणामीश्वरो बली ॥ १५२ ॥
 दुर्योधनादयः सर्वे ब्राह्मणैः सह सङ्गताः ।
 मृदुपूर्वमयत्नेन प्रत्ययुध्यंस्तदाहवे ॥ १५३ ॥
 ततोऽर्जुनः प्रत्यविध्यदापतन्तं शितैः शरैः ।
 कर्णं वैकर्त्तनं श्रीमान् विकृष्य बलवद्धनुः ॥ १५४ ॥
 तेषां शराणां वेगेन शितानां तिग्मतेजसाम् ।
 विमुह्यमानो राधेयो यत्नात् तमनुधावति ॥ १५५ ॥
 तावुभावप्यनिर्देश्यौ लाघवाज्जयतां वरौ ।
 अयुध्येतां सुसंरब्धावन्योन्यविजिगीषिणौ ॥ १५६ ॥
 कृते प्रतिकृतं पश्य पश्य बाहुबलं च मे ।
 इति शूरार्थवचनैरभाषेतां परस्परम् ॥ १५७ ॥
 ततोऽर्जुनस्य भुजयोर्वीर्यमप्रतिमं भुवि ।
 ज्ञात्वा वैकर्त्तनः कर्णः संरब्धः समयोधयत् ॥ १५८ ॥

अर्जुनेन प्रयुक्तांस्तान् वाणान् वेगवतस्तदा ।
प्रतिहत्य ननादोच्चैः सैन्यानि तदपूजयन् ॥ १५९ ॥

कर्णे उवाच

तुष्टामि ते विप्रमुख्य भुजवीर्यस्य संयुगे ।
अविषादस्य चैवास्य शस्त्रास्त्रविजयस्य च ॥ १६० ॥
किं त्वं साक्षाद्भनुर्वेदो रामो वा विप्रसत्तम ।
अथ साक्षाद्भरिहयः साक्षाद्वा विष्णुरच्युतः ॥ १६१ ॥
आत्मप्रच्छादनार्थं वै बाहुवीर्यमपाश्रितः ।
विप्ररूपं विधायेदं मन्ये मां प्रतियुध्यसे ॥ १६२ ॥
न हि मामाहवे क्रुद्धमन्यः साक्षाच्छचीपतेः ।
पुमान् योधयितुं शक्तः पाण्डवाद्वा किरीटिनः ॥ १६३ ॥
तमेवं वादिनं तत्र फाल्गुनः प्रत्यभाषत ।
नास्मि कर्णे धनुर्वेदो नास्मि रामः प्रतापवान् ॥ १६४ ॥
ब्राह्मणोऽस्मि युधां श्रेष्ठः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
ब्राह्मे पौरन्दरे चास्त्रे निष्ठितो गुरुशासनात् ।
स्थितोऽस्यद्य रणे जेतुं त्वां वै वीर स्थिरो भव ॥ १६५ ॥

SEVENTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तस्तु राधेयो युद्धात् कर्णो न्यवर्त्तत ।
 ब्राह्मं तेजस्तदा जय्यं मन्यमानो महारथः ॥ १६६ ॥
 अपरस्मिन् रणोद्देशे वीरौ शल्यवृकोदरौ ।
 बलिनौ युद्धसम्पन्नौ विद्यया च बलेन च ॥ १६७ ॥
 अन्योन्यमाह्वयन्तौ तु मत्ताविव महागजौ ।
 मुष्टिभिर्जानुभिश्चैव निघ्नन्तावितरेतरम् ॥ १६८ ॥
 प्रकर्षणाकर्षणयोरभ्याकर्षविकर्षणैः ।
 आचकर्षतुरन्योन्यं मुष्टिभिश्चापि जघ्नतुः ॥ १६९ ॥
 ततश्चटचटाशब्दः सुघोरो ह्यभवत् तयोः ।
 पाषाणसम्पातनिभैः प्रहारैरभिजघ्नतुः ॥ १७० ॥
 मुहूर्त्तं तौ तदा न्योन्यं समरे पर्य्यकर्षताम् ।
 ततो भीमः समुत्क्षिप्य बाहुभ्यां शल्यमाहवे ।
 अपातयत् कुरुश्रेष्ठो ब्राह्मणा जहसुस्तदा ॥ १७१ ॥
 तत्राश्चर्य्यं भीमसेनश्चकार पुरुषर्षभः ।
 यच्छल्यं पातितं भूमौ नावधीद्वलिनं बली ॥ १७२ ॥
 पातिते भीमसेनेन शल्ये कर्णे च शङ्किते ।
 शङ्किताः सर्वराजानः परिवव्रुर्वृकोदरम् ॥ १७३ ॥
 ऊचुश्च सहितास्तत्र साध्विमौ ब्राह्मणर्षभौ ।

विज्ञायेतां कजन्मानौ कनिवासौ तथैव च ॥ १७४ ॥
 को हि राधासुतं कर्णे शक्तो योधयितुं रणे ।
 अन्यत्र रामाद्दोणाद्वा पाण्डवाद्वा किरीटिनः ॥ १७५ ॥
 कृष्णाद्वा देवकीपुत्रात् कृपाद्वाऽपि शरद्वतः ।
 को वा दुर्योधनं शक्तः प्रतियोधयितुं रणे ॥ १७६ ॥
 तथैव मद्राधिपतिं शल्यं बलवतां वरम् ।
 बलदेवाहते वीरात् पाण्डवाद्वा वृकोदरात् ॥ १७७ ॥
 वीरादुर्योधनाद्वाऽन्यः शक्तः पातयितुं रणे ।
 क्रियतामवहारोऽस्माद्युद्धाद्वाह्मणसंवृतात् ॥ १७८ ॥
 ब्राह्मणा हि सदा रक्ष्याः सापराधाऽपि नित्यदा ।
 अथैनानुपलभ्येह पुनर्योत्स्याम हृष्टवत् ॥ १७९ ॥
 तांस्तथावादिनः सर्वान् प्रसमीक्ष्य क्षितीश्वरान् ।
 अथान्यान् पुरुषांश्चापि कृत्वा तत्कर्म संयुगे ॥ १८० ॥

वैशम्पायन उवाच

तत्कर्म भीमस्य समीक्ष्य कृष्णः कुन्तीसुतौ तौ परिशङ्कमानः ।
 निवारयामास महीपतींस्तान् धर्मेण लब्धेत्यनुनीय सर्वान् ॥ १८१ ॥
 एवं ते विनिवृत्तास्तु युद्धाद्युद्धविशारदाः ।
 यथावासं ययुः सर्वे विस्मिता राजसत्तमाः ॥ १८२ ॥
 वृत्तो ब्रह्मोत्तरो रङ्गः पाञ्चाली ब्राह्मणैर्वृता ।
 इति ब्रुवन्तः प्रययुर्ये तत्रासन् समागताः ॥ १८३ ॥
 ब्राह्मणैस्तु प्रतिच्छन्नौ रौरवाजिनवासिभिः ।

कृच्छ्रेण जग्मतुस्तौ तु भीमसेनधनञ्जयौ ॥ १८४ ॥
 विमुक्तौ जनसन्वाधाच्छत्रुभिः परिविद्यतौ ।
 कृष्णयाऽनुगतौ तत्र नृवीरौ तौ विरेजतुः ।
 पौर्णमास्यां घनैर्मुक्तौ चन्द्रसूय्याविवोदितौ ॥ १८५ ॥
 तेषां माता बहुविधं विनाशं पर्य्यचिन्तयत् ।
 अनागच्छत्सु पुत्रेषु भैक्ष्यकालेऽभिगच्छति ।
 धार्तराष्ट्रैर्हता न स्युर्विज्ञाय कुरुपुङ्गवाः ॥ १८६ ॥
 मायान्वितैर्वा रक्षोभिः सुघोरैर्दृढवैरिभिः ।
 विपरीतं मतं जातं व्यासस्यापि महात्मनः ॥ १८७ ॥
 इत्येवं चिन्तयामास सुतस्त्रेहावृता पृथा ।
 ततः सुप्तजनप्राये दुर्दिने मेघसम्प्लुते ॥ १८८ ॥
 महत्यथापराह्णे तु घनैः सूर्य्य इवावृतः ।
 ब्राह्मणैः प्राविशत् तत्र जिष्णुर्भार्गववेश्म तत् ॥ १८९ ॥

॥ इति द्रौपदीस्वयंवरः ॥

¹ The name of the potter at whose house the Pándavas lodged.

द्रौपदीहरणम्

FIRST SECTION.

वैशम्पायन उवाच

तस्मिन् बहुमृगेऽरण्ये अटमाना महारथाः ।
काम्यके भरतश्रेष्ठा विजहुस्ते यथाऽमराः ॥ १ ॥
प्रेक्षमाणा बहुविधान् वनोद्देशान् समन्ततः ।
यथर्तुकालरम्याश्च वनराजीः सुपुष्पिताः ॥ २ ॥
पाण्डवा मृगयाशीलाश्चरन्तस्तन्महङ्गनम् ।
विजहुरिन्द्रप्रतिमाः कञ्चित् कालमरिन्दम ॥ ३ ॥
ततस्ते यौगपद्येन ययुः सर्वे चतुर्दिशम् ।
मृगयां पुरुषव्याघ्रा ब्राह्मणार्थे परन्तपाः ॥ ४ ॥
द्रौपदीमाश्रमे न्यस्य तृणविन्दोरनुज्ञया ।
महर्षेर्हीनतपसो धौम्यस्य च पुरोधसः ॥ ५ ॥

¹ Kámyaka is the name of the forest in which the Pándavas passed the time of their exile. It is sometimes described as situated on the banks of the Saraswatí river : but it must have extended more to the west, or towards the confluence of the Sutlej and the Indus.

² Trínávindu was originally a king, but became a *Rishi*. He was amongst the Brahmans and ascetics who had followed the Pándavas into exile.

³ Dhaumya is called the younger brother of Devala, also a celebrated saint, but whose parentage is variously described. Dhaumya had become the *Purohita* or family priest of the Pándavas, at their solicitation. There is one great sage of the name, who had iron teeth ; but he was a different person.

ततस्तु राजा सिन्धूनां वार्द्धक्षत्रिर्महायशः ।
 विवाहकामः शाल्वेयान् प्रयातः सोऽभवत् तदा ॥ ६ ॥
 महता परिवर्हेण राजयोग्येन संवृतः ।
 राजभिर्बहुभिः सार्द्धमुपायात् काम्यकं च सः ॥ ७ ॥
 तत्रापश्यत् प्रियां भार्यां पाण्डवानां यशस्विनीम् ।
 तिष्ठन्तीमाश्रमद्वारि द्रौपदीं निर्जने वने ॥ ८ ॥
 विभ्राजमानां वपुषा विभर्तीं रूपमुत्तमम् ।
 भ्राजयन्तीं वनोद्देशं नीलाभमिव विद्युतम् ॥ ९ ॥
 अप्सरा देवकन्या वा माया वा देवनिर्मिता ।
 इति कृत्वाञ्जलिं सर्वे ददृशुस्तामनिन्दिताम् ॥ १० ॥
 ततः स राजा सिन्धूनां वार्द्धक्षत्रिर्जयद्रथः ।
 विस्मितस्त्वनवद्याङ्गीं दृष्ट्वा तां दुष्टमानसः ॥ ११ ॥
 स कोटिकास्यं राजानमब्रवीत् काममोहितः ।
 कस्य त्वेषा नवद्याङ्गी यदि वापि न मानुषी ॥ १२ ॥

¹ The Sindhus, here put in the plural number, are the people inhabiting the countries along the Sindhu river, or Indus, from the Punjáb to the sea: and in their name we have no doubt the origin of the *Hindoi* or *Indoi* of the Greeks—the Hindus or Indians of modern times.

² Várddhakshatri is a patronymic, implying descendant of Vridhakshatra, a king who is not found in the usual genealogical lists.

³ The Śálweyas are the same as the Śálwas, who appear to be situated in the western parts of Rajputána towards Guzerat. See Vishnú Purána, page 177.

⁴ Máya is any illusory female form of celestial origin, created for the purpose of beguiling any individual: but Máya Deví, or Mahámáyá, is usually applied to a form of Durgá, as a personification of the unreality of worldly things, by which our senses are imposed upon.

⁵ Kotikásya—No more is known of this prince than what appears in the text. He is the son of Suratha, Rája of the Śaiva tribe, and friend and follower of Jayadratha.

विवाहार्थो न मे कश्चिदिमां प्रायातिसुन्दरीम् ।
 एतामेवाहमादाय गमिष्यामि स्वमालयम् ॥ १३ ॥
 गच्छ जानीहि सौम्येनां कस्य वा च कुतोऽपि वा ।
 किमर्थमागता सुभूरिदं कण्टकितं वनम् ॥ १४ ॥
 अपि नाम वरारोहा मामेषा लोकसुन्दरी ।
 भजेदद्यायतापाङ्गी सुदती तनुमध्यमा ॥ १५ ॥
 अथहं कृतकामः स्यामिमां प्राप्य वरस्त्रियम् ।
 गच्छ जानीहि को न्वस्या नाथ इत्येव कोटिक ॥ १६ ॥
 स कोटिकास्यस्तच्छ्रुत्वा रथात् प्रस्कन्द्य कुण्डली ।
 उपेत्य पप्रच्छ तदा क्रोष्टा व्याघ्रवधूमिव ॥ १७ ॥

कोटिकास्य उवाच

का त्वं कदम्बस्य विनाम्य शाखामेकाश्रमे तिष्ठसि शोभमाना ।
 देदीप्यमानाऽग्निशिखेव नक्तं व्याधूयमाना पवनेन सुभ्रु ॥ १८ ॥
 अतीव रूपेण समन्विता त्वं न चापरण्येषु बिभेषि किन्तु ।
 देवी नु यक्षी यदि दानवी वा वराप्सरा दैत्यवराङ्गना वा ॥ १९ ॥
 वपुष्मती वोरगराजकन्या वनेचरी वा क्षणदाचरस्त्री ।

¹ 'Having bent down, or broken off, a branch of the *Kadamba*-tree.'—What this means, is nowhere explained; but it looks as if a branch of the *Kadamba*-tree was used as a signal, to warn off trespassers: for when Draupadī subsequently enters into amicable conversation with Kotikāśya, she lays the branch aside.

² The *Yakshas* are demigods, attendant upon Kuvera, the god of wealth. See the *Megha-dūta*.

³ *Dānavas* and *Daityas* are both Titans, and hereditary foes of the gods. The former are the children of Danu, the latter of Diti, both wives of Kaśyapa.

⁴ A *Vanecharī*, or female forest-goer, is the Dryad, under whose protection the wood,

यद्येव राज्ञो वरुणस्य पत्नी यमस्य सोमस्य धनेश्वरस्य ॥ २० ॥
 धातुर्विधातुः सर्वितुर्विभोर्वा शक्रस्य वा त्वं सदनात् प्रपन्ना ।
 न ह्येव नः पृच्छसि ये वयं स्म न चापि जानीम तवेह नाथम् ॥ २१ ॥
 वयं हि मानं तव वर्धयन्तः पृच्छाम भद्रे प्रभवं प्रभुं च ।
 आचक्ष्व बन्धूंश्च पतिं कुलं च तत्त्वेन यच्चेह करोषि कार्यम् ॥ २२ ॥
 अहं तु राज्ञः सुरथस्य पुत्रो यं कोटिकास्येति विदुर्मनुष्याः ।
 असौ तु यस्तिष्ठति काञ्चनाङ्गे रथे हुतोऽग्निश्चयने यथैव ॥ २३ ॥
 त्रिगुणैराज्ञः कमलायताक्षः क्षेमङ्करो नाम स एष वीरः ।

or any part of it, may be. The *Kṣhaṇadāchara*, or night-walker, is a spirit of ill ; but he has good taste in the matter of a wife : or, at least, as these beings can assume various shapes, we may conclude that the females are fond of appearing to advantage.

¹ Varuṇa is the deity of the sea. His wife is Vāruṇī, who is the goddess of wine.

² Yama is the son of the sun, and regent of the infernal regions. He combines the offices of Pluto and Rhadamanthus ; for he is the judge of the dead, and the souls of both good and wicked appear before his tribunal. The former he despatches to Swarga, or Elysium ; the latter to Naraka, or Tartarus. He married his sister Yamunā, the Yamunā or Jumna river personified.

—In Saturn's reign

Such mixture was not held a stain.

³ Soma is the deity of the moon. His favourite wife was the constellation Rohinī.

⁴ Dhaneśwara is the god of wealth, or Kuvera. His wife is of no particular celebrity ; and is merely his personified *Śakti* or power, named, after him, Kauverī.

⁵ Dhātri is a name of Brahmā, whose wife Saraswatī is the goddess of literature and the arts.

⁶ Vīdhātri is usually applied to Brahmā also ; but in this place it designates either Śiva or Kaśyapa. The wife of the former is Pārvatī ; of the latter, Aditi.

⁷ Savitri is the sun, whose wife was Savarīā. Vibhu is here used for Viśhnu, whose wife is Lakshmi, the goddess of beauty and prosperity.

⁸ Trigartta, the country of the three strongholds, has been recently determined to be the modern hill state of *Kotoch*, which is still called by the people *Traigartti-ka-mulka*. Its prince, Kshemankara, does not appear in the genealogical lists.

अस्मात् परस्त्वेष महाधनुष्मान् पुत्रः कुलिन्दाधिपतेर्वरिष्ठः ॥२४
 निरीक्षते त्वां विपुलायताक्षः सुपुष्पितः पर्वतवासनित्यः ।
 असौ तु यः पुष्करिणीसमीपे श्यामो युवा तिष्ठति दर्शनीयः ॥२५
 इक्ष्वांकुराज्ञः सुबलस्य पुत्रः स एष हन्ता द्विषतां सुगात्रि ।
 यस्यानुयाचा ध्वजिनः प्रयान्ति सौवीरका द्वादश राजपुत्राः ॥२६
 शोणाश्वयुक्तेषु रथेषु सर्वे मखेषु दीप्ता इव हव्यवाहाः ।
 अङ्गारकः कुञ्जरो गुप्त्रकश्च शत्रुञ्जयः सृञ्जयसुप्रवृद्धौ ॥ २७ ॥
 भयङ्करोऽथ भ्रमरो रविश्च शूरः प्रतापः कुहनश्च नाम ।
 यं षट्सहस्रा रथिनोऽनुयान्ति नागा हयाश्चैव पदातिनश्च ॥२८
 जयद्रथो नाम यदि श्रुतस्ते सौवीरराजः सुभगे स एषः
 तस्यापरे भ्रातरोऽदीनसत्त्वा बलाहकानीकविदारणाद्याः ॥२९॥
 सौवीरवीराः प्रवरा युवानो राजानमेते बलिनोऽनुयान्ति ।
 एतैः सहायैरुपयाति राजा मरुद्गणैरिन्द्र इवाभिगुप्त्रः ।

¹ Kulindas. These are enumerated elsewhere amongst the people in the north-west, and, as appears from the context, are mountaineers. They were probably neighbours of the Traigarttas.

² Ikshvāku was the son of the Manu Vaivasvata, the son of the sun, and is regarded as the founder of the solar dynasty. The great families of ancient India were distinguished as *Sūrya-vanśas*, and *Soma-vanśas*, according as they derived their lineage from the sun or the moon. The pretension is not yet laid aside. The Rānas of Udaypur claim to be members of the *Sūrya-vanśa*; whilst the Jharejas of Cutch and Sindh, as branches of the Yadu family, are still the representatives of the lunar race.

³ The Sauvīras, although applied here to a particular family, denote, as is subsequently shewn, a tribe or people, either identical, or closely connected with the Sindhus; for Jayadratha is indifferently termed Raja of the Sindhus or Saindhavas, and Raja of the Sauvīras. They are sometimes named in concert as Sindhu-sauvīras; and, whether the same as the dwellers on the Indus or a kindred tribe, must have occupied much the same territory—the western and southern portion of the Punjab.

अजानतां ख्यापय नः सुकेशि कस्यासि भार्या दुहिता च कस्य । ३०

वैशम्पायन उवाच

अथाब्रवीद्रौपदी राजपुत्री पृष्टा शिवीनां प्रवरेण तेन ।
 अवेक्ष्य मन्दं प्रविमुच्य शाखां सङ्गृह्णती कौशिकमुत्तरीयम् ॥३१
 बुद्ध्याऽभिजानामि नरेन्द्रपुत्र न मादृशी त्वामभिभाषुमर्हति ।
 न त्वेव वक्ताऽस्ति तवेह वाक्यमन्यो नरो वाप्यथ वापि नारी ॥३२
 एका ह्यहं सम्प्रति तेन वाचं ददानि वै भद्र निबोध चेदम् ।
 अहं ह्यरण्ये कथमेकमेका त्वामालपेयं निरता स्वधर्मे ॥ ३३ ॥
 जानामि च त्वां सुरथस्य पुत्रं यं कोटिकास्येति विदुर्मनुष्याः ।
 तस्मादहं शैव्य तथैव तुभ्यमाख्यामि बन्धून् प्रथितं कुलं च ॥३४
 अपत्यमस्मि दुपदस्य राज्ञः कृष्णेति मां शैव्य विदुर्मनुष्याः ।
 साऽहं वृणे पञ्च जनान् पतित्वे ये खाण्डवप्रस्थगताः श्रुतास्ते ॥३५

¹ By 'chief of the Śivis,' we learn that Kotikāśya, or rather his father Suratha, was the prince of a tribe, of whom mention is made by the historians of Alexander's Indian conquests. "After reaching the confluence of the Acesines with the Hydaspes, Alexander made a retrograde march towards the Indus, upon an incursion against the Sibæ; who, from being clothed with skins, and armed with clubs, the latter of which they stamped upon their cattle, the Greeks fancied to be descendants of Hercules." They are said to have been the posterity of king Sivi; but the name and the practices of the people most probably allude to their especial worship of Śiva.

² The strange circumstance of Draupadī being what Sir Wm. Jones calls a 'five-maled single-female flower' (see his *Enchanted Fruit*), is accounted for by a tale told at the end of the *Swayamvara*. When the Pāṇḍavas returned home, they took Draupadī with them, although the marriage was not yet solemnized. As they entered, they exclaimed to their mother, 'We have brought *bhikṣā*,—alms.' Without looking at them, Kuntī replied: 'Share it amongst you!' And however horrified she was when she discovered her mistake, it was agreed between her and her sons, that her words could not be falsified, and that

युधिष्ठिरो भीमसेनार्जुनौ च माद्याश्च पुत्रौ पुरुषप्रवीरौ ।
 ते मां निवेश्येह दिशश्चतस्रो विभज्य पार्था मृगयां प्रयाताः ॥३६॥
 प्राचीं राजा दक्षिणां भीमसेनो जयः प्रतीचीं यमजावुदीचीम् ।
 मन्ये तु तेषां रथसत्तमानां कालो भितः प्राप्त इहोपयातुम् ॥३७॥
 सम्मानिता यास्यथ तैर्यथेष्टं विमुच्य वाहानवरोहयध्वम् ।
 प्रियातिथिर्धर्मसुतो महात्मा प्रीतो भविष्यत्यभिवीक्ष्य युष्मान् ॥३८॥

Draupadī must be the wife of all the brothers. When this is announced to king Drupada, he expostulates against it; upon which Yudhishtīra makes this very remarkable observation: 'We pretend not to determine what is proper: we follow the path successively trodden by those who have gone before.' *Pūrveshām ānupūrvyena yātam vartmānuyāmahe*. Drupada being still dissatisfied, Vyāsa is sent for, who relates to the king a legend, which shews that the five Pāṇḍavas were formerly five Indras, who dwelt in a cave in the Himālaya mountains, and whose common bride Lakshmī, or regal fortune, is now born as Draupadī. It is worthy of notice, however, that this story begins in a manner so little likely to lead to the catastrophe, that there can be no doubt there is a hiatus in the narrative: for it is introduced by an account of a great sacrifice celebrated by Sūrya, at which Yama being present, his duty as destroyer of living beings is neglected, and the gods complain to Brahmā that men multiply inconveniently fast. There it stops; and it is not shewn how the evil is to be remedied: but if the story were entire, it would probably end in the institution of many husbands to one wife, as a very effective Malthusian device for limiting population within the means of subsistence. At any rate, we may infer that the practice preceded the time of the Pāṇḍavas, and that it was brought by them from the Himālaya, where it still prevails. Amongst the Bhotias, a family of brothers has a wife in common; and we can scarcely question the object of the arrangement, when the unproductive region which these people occupy is recollected. It is not unlikely that the same motive, that of insufficient food, may have led to the prevalence of the same usage amongst the Nomadic Scythians, amongst whom we know, from Herodotus, that it existed in very early times. What led to its adoption by the Nair tribe in Malabar it is not so easy to conjecture: but there are vestiges of a connexion between them and the people of the Himalaya, which, although very obscure, intimate a possibility that the Nairs may have come from the mountains, and brought the practice with them. At present, its object seems to be to preserve the purity of descent, which it is thought is more secure on the female than on the male side: and, accordingly, the child claims property, or even the *Raj*, not through his father, but his mother.

¹ Jaya, a name of Arjuna. A bold metonymy; not merely Victor, but Victory.

एतावदुक्ता दुपदात्मजा सा शैव्यात्मजं चन्द्रमुखी प्रतीता ।
विवेश तां पर्णशालां प्रशस्तां सञ्चिन्य तेषामतिथित्वधर्मम् ॥३९॥

SECOND SECTION.

वैशम्पायन उवाच

तथासीनेषु सर्वेषु तेषु राजसु भारत ।
यदुक्तं कृष्णया सार्द्धं तत्सर्वं प्रत्यवेदयत् ॥ ४० ॥
कोटिकास्यवचः श्रुत्वा शैव्यं सौवीरको ब्रवीत् ।
यदा वाचं व्याहरन्त्यामस्यां मे रमते मनः ॥ ४१ ॥
सीमन्तिनीनां मुख्यायां विनिवृत्तः कथं भवान् ।
एतां दृष्ट्वा स्त्रियो मे न्या यथा शाखामृगस्त्रियः ॥ ४२ ॥
प्रतिभान्ति महाबाहो सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
दर्शनादेव हि मनस्तया मे स्पृहतं भृशम् ॥ ४३ ॥
तां समाचक्ष्व कल्याणीं यदि स्यात् शैव्य मानुषी ।

कोटिक उवाच

एषा वै द्रौपदी कृष्णा राजपुत्री यशस्विनी ॥ ४४ ॥
पञ्चानां पाण्डुपुत्राणां महिषी सम्मता भृशम्

सर्वेषां चैव पार्थानां प्रिया बहुमता सती ।
तया समेत्य सौवीर सौवीराभिमुखो ब्रज ॥ ४५ ॥

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तः प्रत्युवाच पश्यामि द्रौपदीमिति ।
पतिः सौवीरसिन्धूनां दुष्टभावो जयद्रथः ॥ ४६ ॥
स प्रविश्याश्रमं पुण्यं सिंहगोष्ठं वृको यथा ।
आत्मना सप्तमः कृष्णामिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४७ ॥
कुशलं ते वरारोहे भर्तारस्तेऽप्यनामयाः ।
येषां कुशलकामाऽसि तेऽपि कच्चिदनामयाः ॥ ४८ ॥

द्रौपद्युवाच

अपि ते कुशलं राज्ये राष्ट्रे कोषे बले तथा ।
कच्चिदेकः शिवीनाढ्यान् सौवीरान् सह सिन्धुभिः ।
अनुतिष्ठसि धर्मेण ये चान्ये विदितास्त्वया ॥ ४९ ॥
कौरव्यः कुशली राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
अहं च भ्रातरश्चास्य यांश्चान्यान् परिपृच्छसि ॥ ५० ॥
पाद्यं प्रतिगृहाणेदमासनं च नृपात्मज ।
मृगान् पञ्चशतं चैव प्रातराशं ददानि ते ॥ ५१ ॥

¹ Jayadratha, it seems, was accompanied by six brothers, the names of some of whom are mentioned in verse 29.

² 'Five hundred deer &c. for breakfast'! Whence was Draupadī to procure all this good cheer? The mystery is explained, by reference to a passage in the beginning of the

ऐशेयान् पृषतान् न्यङ्कन् हरिणान् शरभान् शशान् ।
 ऋक्षान् रुहन् शम्भरांश्च गवयांश्च मृगान् बहून् ॥ ५२ ॥
 वराहान् महिषांश्चैव याश्चान्या मृगजातयः ।
 प्रदास्यति स्वयं तुभ्यं कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५३ ॥

जयद्रथ उवाच

कुशलं प्रातराशस्य सर्वं मे दित्सितं त्वया ।
 एहि मे रथमारोह मुखमाप्नुहि केवलम् ॥ ५४ ॥
 गतश्रीकान् हतराज्यान् कृपणान् गतचेतसः ।
 अरण्यवासिनः पार्थान् नानुरोद्धुं त्वमर्हसि ॥ ५५ ॥
 न वै प्राज्ञा गतश्रीकं भर्त्तारमुपयुञ्जते ।
 युञ्जानमनुयुञ्जीत न श्रियः सङ्क्षये वसेत् ॥ ५६ ॥
 श्रिया विहीना राष्ट्राश्च विनष्टाः शाश्वतीः समाः ।
 अलं ते पारदुपुत्राणां भक्त्या क्लेशमुपासितुम् ॥ ५७ ॥
 भार्या मे भव सुश्रोणि त्यजैतान् सुखमाप्नुहि ।
 अखिलान् सिन्धुसौवीरानाप्नुहि त्वं मया सह ॥ ५८ ॥

Vana Parva. When the Pándavas repaired to the forest, they were followed by a number of Brahmans who adhered to their party. Yudhishthira endeavoured to persuade them to return, alleging the impossibility of his feeding them, and the sin he should incur if they were starved. As they persisted in their purpose, Yudhishthira was advised by Dhaumya to have recourse to the Sun as the source of all sustenance. He accordingly worshipped Súrya, who appeared to him, and gave him a copper cauldron, which he told the prince should be filled with fruits, roots, potherbs, and even flesh, ready dressed, whenever food was wanted, until the exile of the Pándavas should terminate. With such an inexhaustible larder, Draupadī was able to entertain the followers of Jayadratha.

वैशम्पायन उवाच

इत्युक्ता सिन्धुराजेन वाक्यं हृदयकम्पनम् ।
 कृष्णा तस्मादपाक्रामद्देशात् सभृकुटीमुखी ॥ ५९ ॥
 अवमत्यास्य तद्वाक्यमाक्षिप्य च सुमध्यमा ।
 मैवमित्यब्रवीत् कृष्णा लज्जस्वेति च सैन्धवम् ॥ ६० ॥
 सा काङ्क्षमाणा भर्तृणामुपयातमनिन्दिता ।
 विलोभयामास परं वाक्यैर्वाक्यानि युञ्जती ॥ ६१ ॥

THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

सरोषरागोपहतेन वल्गुना सरागनेत्रेण नतोन्नतभ्रुवा ।
 मुखेन विस्फुर्य सुवीरराष्ट्रपं ततो ब्रवीत् तं द्रुपदात्मजा पुनः ॥ ६२ ॥
 यशस्विनस्तीक्ष्णविषान् महारथानतिब्रुवन् मूढ न लज्जसे कथम् ।
 महेन्द्रकल्पान् निरतान् स्वकर्मसु स्थितान् समूहेषुपि यक्षरक्षसाम् ॥ ६३ ॥
 न किञ्चिदीदृशं प्रवदन्ति पापं वनेचरं वा गृहमेधिनं वा ।
 तपस्विनं सम्परिपूर्णविद्यं भषन्ति हैवं श्वनराः सुवीर ॥ ६४ ॥
 अहं तु मन्ये तव नास्ति कश्चिदेतादृशे क्षत्रियसन्निवेशे ।
 यस्त्वाद्य पातालमुखे पतन्तं पाणौ गृहीत्वा प्रतिसंहेत ॥ ६५ ॥
 नागं प्रभिन्नं गिरिकूटकल्पमुपत्यक्तां हैमवतीं चरन्तम् ।

दण्डीव यूथानपसेधसे त्वं यो जेतुमाशंससि धर्मेराजम् ॥ ६६ ॥
 बाल्यात् प्रसुप्तस्य महाबलस्य सिंहस्य पक्ष्माणि मुखाल्लुनासि ।
 पदा समाहत्य पलायमानः क्रुद्धं यदा द्रक्ष्यसि भीमसेनम् ॥ ६७ ॥
 महाबलं घोरतरं प्रवृद्धं जातं हरिं पर्वतकन्दरेषु ।
 प्रसुप्तमुग्रं प्रपदेन हंसि यः क्रुद्धमायोत्स्यसि जिष्णुमुग्रम् ॥ ६८ ॥
 कृष्णोरगौ तीक्ष्णमुखौ द्विजिह्वौ मत्तः पदा क्रामसि पुच्छदेशे ।
 यः पाण्डवाभ्यां पुरुषोत्तमाभ्यां जघन्यजाभ्यां प्रयुयुत्ससे त्वम् ॥ ६९ ॥
 यथा च वेणुः कदली नलो वा फलत्यभावाय न भूतयेत्मनः ।
 तथैव मां तैः परिरक्ष्यमाणामादास्यसे कर्कटीव गर्भम् ॥ ७० ॥

जयद्रथ उवाच

जानामि कृष्णे विदितं मयैतद्यथाविधास्ते नरदेवपुत्राः ।
 न त्वेवमेतेन विभीषणेन शक्या वयं चासयितुं त्वया -द्य ॥ ७१ ॥
 वयं पुनः सप्तदशेषु कृष्णे कुलेषु सर्वे -नवमेषु जाताः ।
 षड्भ्यो गुणेभ्यो -भ्यधिका विहीनान् मन्यामहे द्रौपदि पाण्डुपुत्रान् ॥ ७२ ॥
 सा क्षिप्रमातिष्ठ गजं रथं वा न वाक्यमात्रेण वयं हि शक्याः

¹ It is a popular superstition that the female crab dies upon depositing her young.

² *Saptadasheshu Kuleshu*. The term seventeen is here an epithet, meaning, 'having the seventeen properties of royalty.' These are, eight *Sandhānas*, collections of wealth, and nine *Śaktis*, or powers of administration. The first are revenue from agriculture or land-tax; from trade or customs; from tolls at mountain-passes, or at bridges or ferries; taxes on elephant-catching; upon mines; escheats or appropriation of unclaimed property, and general accumulation of treasure. The nine *Śaktis* are, the power of the king; of his ministers; and of their joint activity: the threefold objects to be accomplished by them severally, and the triple prosperity that attends their successful employment.

³ The six *Gūṇas* or qualities of a king are, valour, energy, firmness, ability, liberality, and majesty.

आशंस वा त्वं कृपणं वदन्ती सौवीराजस्य पुनः प्रसादम् ॥ ७३ ॥

द्रौपद्युवाच

महाबला किन्विह दुर्बलेव सौवीराजस्य मताः हमस्मि ।
 नाहं प्रमाथादिह सम्प्रतीता सौवीराजं कृपणं वदेयम् ॥ ७४ ॥
 यस्या हि कृष्णौ पदवीं चरेतां समास्थितावेकरथे समेतौ ।
 इन्द्रोऽपि तां नापहरेत् कथञ्चिन्मनुष्यमात्रः कृपणः कुतोऽन्यः ॥ ७५ ॥
 यथा किरीटी परवीरघाती निघ्नन् रथस्थो द्विषतां मनांसि ।
 मदन्तरे त्वङ्गजिनीं प्रवेष्टा कक्षं दहन्नग्निरिवोष्णगेषु ॥ ७६ ॥
 जनार्दनः सान्धकवृष्णिवीरो महेष्वासाः कैकेयाश्चापि सर्वे ।
 एते हि सर्वे मम राजपुत्राः प्रहृष्टरूपाः पदवीं चरेयुः ॥ ७७ ॥
 मौर्वीविमृष्टा स्तनयित्नुघोषा गाराडीवमुक्तास्त्वतिवेगवन्तः ।
 हस्तं समाहत्य धनञ्जयस्य भीमाः शब्दं घोरतरं नदन्ति ॥ ७८ ॥
 गाराडीवमुक्तांश्च महाशरौघान् पतङ्गसङ्घानिव शीघ्रवेगान् ।
 यदा द्रक्ष्यस्यर्जुनं वीर्यशालिनं तदा स्वबुद्धिं प्रतिनिन्दितासि ॥ ७९ ॥
 सशङ्खघोषः सतलचघोषो गाराडीवधन्वा मुहुरुद्धहंश्च ।
 यदा शरानर्पयिता तवोरसि तदा मनस्ते किमिवाभविष्यत् ॥ ८० ॥
 गदाहस्तं भीममभिद्रवन्तं माद्रीपुत्रौ सम्पतन्तौ दिशश्च ।
 अमर्षजं क्रोधविषं वमन्तौ दृष्ट्वा चिरं तापमुपैष्यसेऽधम ॥ ८१ ॥
 यथा चाहं नातिचरे कथञ्चित् पतीन् महार्हान् मनसाऽपि जानु ।
 तेनाद्य सत्येन वशीकृतं त्वां द्रष्टास्मि पार्थैः परिकृथमाणम् ॥ ८२ ॥
 न सम्भ्रमं गन्तुमहं हि शक्ये त्वया नृशंसेन विकृथमाणा ।

समागता हं हि कुरुप्रवीरैः पुनर्वनं काम्यकमागता स्मि ॥ ८३ ॥

वैशम्पायन उवाच

सा ताननुप्रेक्ष्य विशालनेत्रा जिघृक्षमाणानवभर्त्सयन्ती ।
 प्रोवाच मा मा स्पृशतेति भीता धौम्यं प्रचुक्रोश पुरोहितं सा ॥ ८४ ॥
 जयाह तामुत्तरवस्त्रदेशे जयद्रथस्तं समवाक्षिपत् सा ।
 तथा समाक्षिप्ततनुः स पापः पपात शाखीव निकृत्तमूलः ॥ ८५ ॥
 प्रगृह्यमाणा तु महाजवेन मुहुर्विनिश्वस्य च राजपुत्री ।
 सा कृथमाणा रथमारोह धौम्यस्य पादावभिवाद्य कृष्णा ॥ ८६ ॥

धौम्य उवाच

नेयं शक्या त्वया नेतुमविजित्य महारथान् ।
 धर्मं क्षत्रस्य पौराणमवेक्षस्व जयद्रथ ॥ ८७ ॥
 क्षुद्रं कृत्वा फलं पापं त्वं प्राप्स्यसि न संशयः ।
 आसाद्य पाण्डवान् वीरान् धर्मराजपुरोगमान् ॥ ८८ ॥

वैशम्पायन उवाच

इत्युक्त्वा ह्रियमाणां तां राजपुत्रीं यशस्विनीम् ।
 अन्वगच्छत् तदा धौम्यः पदातिगणमध्यगः ॥ ८९ ॥

FOURTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततो दिशः सम्प्रविहत्य पार्था मृगान् वराहान् महिषांश्च हत्वा ।
 धनुर्धराः श्रेष्ठतमाः पृथिव्यां पृथक् चरन्तः सहिता बभूवुः ॥ ९० ॥
 ततो मृगब्यालगणानुकीर्णं महावनं तद् विहगोपघुष्टम् ।
 भ्रातृंश्च तानभ्यवदद्युधिष्ठिरः श्रुत्वा गिरे व्याहरतां मृगाणाम् ॥ ९१ ॥
 आदित्यदीप्रां दिशमभ्युपेत्य मृगा द्विजाः क्रूरमिमे वदन्ति ।
 आयासमुयं प्रतिवेदयन्तो महावनं शत्रुभिर्बाध्यमानम् ॥ ९२ ॥
 क्षिप्रं निवर्त्तध्वमलं मृगैर्नो मनो हि मे दूयति दह्यते च ।
 बुद्धिं समाच्छाद्य च मे समन्युरुद्धूयते प्राणपतिः शरीरे ॥ ९३ ॥
 सरः सुपर्णेन हतोऽङ्गं यथा राष्ट्रं यथा राजकमात्तलक्ष्मि ।
 एवंविधं मे प्रतिभाति काम्यकं शौण्डैर्यथा पीतस्तश्च कुम्भः ॥ ९४ ॥
 ते सैन्यवैरत्यनिलोयवेगैर्महाजवैर्वाजिभिरुह्यमानाः ।
 युक्तेर्वृहद्भिः सुरथैर्नृवीरास्तदाश्रमायाभिमुक्ता बभूवुः ॥ ९५ ॥
 तेषां तु गोमायुरनल्पघोषो निवर्त्ततां वाममुपेत्य पार्श्वम् ।
 प्रव्याहरत् तत् प्रविमृश्य राजा प्रोवाच भीमं च धनञ्जयं च ॥ ९६ ॥
 यथा वदत्येष विहीनयोनिः शालावृको वा समुपेत्य पार्श्वम् ।

¹ The west of India was formerly famous for its breed of horses; and there is still a powerful though vicious breed in Cutch and Guzerat.

सुव्यक्तमस्मानवमन्य पापैः कृतो भिमर्दः कुरुभिः प्रसह्य ॥ ९७ ॥
 इत्येव ते तद्वनमाविशन्तो महत्यरण्ये मृगयां चरित्वा ।
 बालामपश्यन्त तदा रुदन्तीं धात्रेयिकां प्रेष्यवधूं प्रियायाः ॥ ९८ ॥
 तामिन्द्रसेनस्वरितो भिसृत्य रथादवप्लुत्य ततो भ्यधावत् ।
 प्रोवाच चैनां वचनं नरेन्द्र धात्रेयिकामार्त्ततरस्तदानीम् ॥ ९९ ॥
 किं रोदिषि त्वं पतिता धरण्यां किं ते मुखं शुष्यति दीनवर्णम् ।
 कच्चिन्न पापैः सुनृशंसकृद्भिः प्रमाथिता द्रौपदी राजपुत्री ॥ १०० ॥
 अचिन्त्यरूपा सुविशालनेत्रा शरीरतुल्या कुरुपुङ्गवानाम् ।
 यद्येव देवी पृथिवीं प्रविष्टा दिवं प्रपन्ना पथ्यवा समुद्रम् ॥ १०१ ॥
 तस्या गमिष्यन्ति पदं हि पार्था यथा हि सन्तप्यति धर्मपुत्रः ।
 को हीदृशानामरिमर्दनानां क्लेशक्षमाणामपराजितानाम् ॥ १०२ ॥
 प्राणैः समाभिष्टतमां जिहीर्षेदनुत्तमं रत्नमिव प्रमूढः ।
 न बुध्यते नाथवतीमिहाद्य वहिश्चरं हृदयं पाण्डवानाम् ॥ १०३ ॥
 कस्याद्य कायं प्रतिभिद्य घोरा महीं प्रवेक्ष्यन्ति शिताः शराग्याः ।
 मा त्वं शुचस्तां प्रति भीरु विद्धि यथा द्य कृष्णा पुनरेष्यतीति ॥ १०४ ॥
 निहत्य सर्वान् द्विषतः समयान् पार्थाः समेष्यन्त्यथ याज्ञसेन्या ।
 अथाब्रवीच्चारुमुखं विमृश्य धात्रेयिका सारथिमिन्द्रसेनम् ॥ १०५ ॥
 जयद्रथेनापहृता प्रमथ्य पञ्चेन्द्रकल्पान् परिभूय कृष्णा ।
 तिष्ठन्ति वर्त्मनानि नवान्यमूनि वृक्षाश्च न भ्रान्ति तथैव भग्नाः ॥ १०६ ॥
 आवर्त्तयध्वं ह्यनुयात शीघ्रं न दूरयातैव हि राजपुत्री ।
 सन्नह्यध्वं सर्व एवेन्द्रकल्पा महान्ति चारुणि च दंशनानि ॥ १०७ ॥

गृह्णीत चापानि महाधनानि शरांश्च शीघ्रं पदवीं चरध्वम् ।
 पुरा हि निर्भर्त्सनदण्डमोहिता प्रमोहचित्ता वदनेन शुष्यता ॥१०८॥
 ददाति कस्मैचिदनर्हते तनुं वराज्यपूर्णमिव भस्मनि सुचम् ।
 पुरा तुषाग्नाविव हूयते हविः पुरा श्मशाने स्रगिवापविध्यते ॥१०९॥
 पुरा च सोमो ध्वरगो बलिह्यते शुना यथा विप्रजने प्रमोहिते ।
 महत्यरण्ये मृगयां चरित्वा पुरा शृगालो नलिनीं विगाहते ॥११०॥
 मा वः प्रियायाः सुनसं सुलोचनं चन्द्रप्रभावं वदनं प्रसन्नम् ।
 स्पृश्याच्छुभं कश्चिदकृत्यकारी श्वा वै पुरोडाशमिवाध्वस्थम् ।
 एतानि वर्त्मान्यनुयात शीघ्रं मा वः कालः क्षिप्रमिहात्यगाडै ॥१११॥

युधिष्ठिर उवाच

भद्रे प्रतिक्राम नियच्छ वाचं मा स्मत्सकाशे परुषाण्यवोचः ।
 राजानो वा यदि वा राजपुत्रा बलेन मत्ता वञ्चनां प्राप्नुवन्ति ॥११२॥

वैशम्पायन उवाच

एतावदुक्त्वा प्रययुर्हि शीघ्रं तान्येव वर्त्मान्यनुवर्त्तमानाः ।
 मुहुर्मुहुर्यालवदुच्छ्वसन्तो ज्या विक्षिपन्तश्च महाधनुर्यः ॥ ११३ ॥
 ततो पश्यंस्तस्य सैन्यस्य रेणुमुद्धूतं वै वाजिखुरप्रणुन्नम् ।
 पदातीनां मध्यगतं च धौम्यं विक्रोशन्तं भीममभिद्रवेति ॥ ११४ ॥
 ते सान्त्व धौम्यं परिदीनसत्त्वाः सुखं भवानेत्विति राजपुत्राः ।
 श्येना यथैवामिषसम्प्रयुक्ता जवेन तत्सैन्यमथाभ्यधावन् ॥ ११५ ॥
 तेषां महेन्द्रोपमविक्रमाणां संख्यानां धर्षणाद्याज्ञसेन्याः ।

क्रोधः प्रजज्वाल जयद्रथं च दृष्ट्वा प्रियां तस्य रथे स्थितां च ॥ ११६ ॥
 प्रचुक्रुशुश्चाप्यथ सिन्धुराजं वृकोदरश्चैव धनञ्जयश्च ।
 यमौ च राजा च महाधनुर्धरास्ततो दिशः सम्मुमुहः परेषाम् ॥ ११७ ॥

FIFTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततो घोरतरः शब्दो वने समभवत् तदा ।
 भीमसेनार्जुनौ दृष्ट्वा क्षत्रियाणाममर्षिणाम् ॥ ११८ ॥
 तेषां ध्वजाग्राण्यभिवीक्ष्य राजा स्वयं दुरात्मा कुरुपुङ्गवानाम् ।
 जयद्रथो याज्ञसेनीमुवाच रथे स्थितां भानुमतीं हतौजाः ॥ ११९ ॥
 आयात्तीमे पञ्च रथा महान्तो मन्ये च कृष्णे पतयस्तवैते ।
 सा जानती ख्यापय नः सुकेशि परं परं पाण्डवानां रथस्थम् ॥ १२० ॥

द्रौपद्युवाच

किं ते ज्ञातैर्मूढ महाधनुर्धरैरनायुधं कर्म कृत्वा त्रिघोरम् ।
 एते वीराः पतयो मे समेता न वः शेषः कश्चिदिहास्ति युद्धे ॥ १२१ ॥
 आख्यातव्यं त्वेव सर्वं मुमूर्षो मया तुभ्यं पृष्ट्वा धर्म एषः ।
 न मे व्यथा विद्यते त्वद्भयं वा सम्पश्यन्त्याः सानुजं धर्मराजम् ॥ १२२ ॥

यस्य ध्वजाये नदतो मृदङ्गौ नन्दोपनन्दौ मधुरौ युक्तरूपौ ।
 एतं स्वधर्मार्थविनिश्चयज्ञं सदा जनाः कृत्यवन्तो नुयान्ति ॥ १२३ ॥
 य एष जाम्बूनदशुद्धगौरः प्रचण्डघोणस्तनुरायताक्षः ।
 एनं कुरुश्रेष्ठतमं वदन्ति युधिष्ठिरं धर्मसुतं पतिं मे ॥ १२४ ॥
 अयेष शत्रोः शरणागतस्य दद्यात् प्राणान् धर्मचारी नृवीरः ।
 परैह्येनं मूढ जवेन भूतये त्वमात्मनः प्राञ्जलिर्न्यस्तशस्त्रः ॥ १२५ ॥
 अथाप्येनं पश्यसि यं रथस्थं महाभुजं शालमिव प्रवृद्धम् ।
 सन्दृष्टौष्ठं भुकुटीसंहतभुवं वृकोदरो नाम पतिर्ममैषः ॥ १२६ ॥
 आजानेया बलिनः साधुदान्ता महाबलाः शूरमुदावहन्ति ।
 एतस्य कर्माण्यतिमानुषाणि भीमेतिशब्दोऽस्य गतः पृथिव्याम् ॥ १२७ ॥
 नास्यापराद्धाः शेषमवाप्नुवन्ति नायं वैरं विस्मरते कदाचित् ।
 वैरस्यान्तं संविधायोपयाति पश्चाच्छान्तिं न च गच्छत्यतीव ॥ १२८ ॥
 धनुर्धराग्न्यो धृतिमान् यशस्वी जितेन्द्रियो वृद्धसेवी नृवीरः ।
 भ्राता च शिष्यश्च युधिष्ठिरस्य धनञ्जयो नाम पतिर्ममैषः ॥ १२९ ॥
 यो वै न कामान्न भयान्न लोभात् त्यजेद्धर्मं न नृशंस्यं च कुर्यात् ।
 स एष वैश्वानरतुल्यतेजाः कुन्तीसुतः शत्रुसहः प्रमार्थी ॥ १३० ॥
 यः सर्वधर्मार्थविनिश्चयज्ञो भयार्त्तानां भयहर्त्ता मनीषी ।
 यस्योत्तमं रूपमाहुः पृथिव्यां यं पाण्डवाः परिरक्षन्ति सर्वे ॥ १३१ ॥

¹ The banners of the Hindu princes were, and are still distinguished by a sort of armorial bearing. In ancient times, these appear to have been sometimes substantial objects, as in the present case, in which Yudhishtira seems to have borne two small drums, to which names are given in the text, at either end of a cross-bar. The banner of Arjuna bore a painted representation of the monkey Hanumán, which was the device exhibited upon the flag of the Raja of Bhurtpore when taken by Lord Combermere.

प्राणैर्गरीयांसमनुव्रतं वै स एष वीरो नकुलः पतिर्मे ।
 यः खड्गयोधी लघुचित्रहस्तो महांश्च धीमान् सहदेवो द्वितीयः ॥१३२॥
 यस्याद्य कर्म द्रक्ष्यसे मूढसत्त्व शतक्रतोर्वा दैत्यसेनासु सङ्क्षे ।
 शूरः कृतास्त्रो मतिमान् मनस्वी प्रियङ्करो धर्मसुतस्य राज्ञः ॥ १३३ ॥
 य एष चन्द्रार्कसमानतेजा जघन्यजः पाण्डवानां प्रियश्च ।
 बुद्ध्या समो यस्य नरो न विद्यते वक्ता तथा सत्सु विनिश्चयज्ञः ॥१३४॥
 स एष शूरो नित्यममर्षणश्च धीमान् प्राज्ञः सहदेवः पतिर्मे ।
 त्यजेत् प्राणान् प्रविशेद्भव्यवाहं न त्वेवैष व्याहरेद्धर्मवाह्यम् ।
 सदा मनस्वी क्षत्रधर्मे रतश्च कुन्याः प्राणैरिष्टतमो नृवीरः ॥ १३५ ॥
 विशीर्यन्तीं नावमिवार्णवान्ते रत्नाभिपूर्णा मकरस्य पृष्ठे ।
 सेनां तवेमां हतसर्वयोधां विशोभितां द्रक्ष्यसि पाण्डुपुत्रैः ॥ १३६ ॥
 इत्येते वै कथिताः पाण्डुपुत्रा यांस्त्वं मोहादवमन्य प्रवृत्तः ।
 यद्येतेभ्यो मुच्यसे रिष्टदेहः पुनर्जन्म प्राप्स्यसे जीव एव ॥ १३७ ॥

 SIXTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततः पार्थाः पञ्च पञ्चेन्द्रकल्पास्त्यक्त्वा चस्तान् प्राञ्जलींस्तान् पदातीन् ।
 यथानीकं शरवर्षान्धकारं चक्रुः क्रुद्धाः सर्वतः सन्निगृह्य ॥ १३८ ॥

वैशम्पायन उवाच

सन्तिष्ठत प्रहरत तूर्णं विपरिधावत ।
 इति स्म सैन्धवो राजा चोदयामास तान् नृपान् ॥ १३९ ॥
 ततो घोरतमः शब्दो रणे समभवत् तदा ।
 भीमार्जुनयमान् दृष्ट्वा सैन्यानां सयुधिष्ठिरान् ॥ १४० ॥
 शिविसौवीरसिन्धूनां विषादश्चापजायत ।
 तान् दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रान् व्याघ्रानिव बलोत्कटान् ॥ १४१ ॥
 हैमचित्रसमुत्सेधां सर्वशैक्यायसीं गदाम् ।
 प्रगृह्याभ्यद्रवङ्गीमः सैन्धवं कालचोदितम् ॥ १४२ ॥
 तदन्तरमथावृत्य कोटिकास्योऽभ्यहारयत् ।
 महता रथवंशेन परिवार्य्य वृकोदरम् ॥ १४३ ॥
 शक्तितोमरनाराचैर्वीरबाहुप्रचोदितैः ।
 कीर्य्यमाणोऽपि बहुभिर्न स्म भीमोऽभ्यकम्पत ॥ १४४ ॥
 गजं तु सगजारोहं पदातींश्च चतुर्दश ।
 जघान गदया भीमः सैन्धवध्वजिनीमुखे ॥ १४५ ॥
 पार्थः पञ्चशताञ्छूरान् पार्वतीयान् महारथान् ।
 परीप्समानः सौवीरं जघान ध्वजिनीमुखे ॥ १४६ ॥
 राजा स्वयं सुवीराणां प्रवराणां प्रहारिणाम् ।
 निमेषमात्रेण शतं जघान समरे तदा ॥ १४७ ॥
 ददृशे नकुलस्तत्र रथात् प्रस्कन्द्य खड्गधृक् ।
 शिरांसि पादरक्षाणां वीजवत् प्रवपन् मुहुः ॥ १४८ ॥
 सहदेवस्तु सन्धाय रथेन गजयोधिनः ।

पातयामास नाराचैर्दुर्मेभ्य इव वर्हिणः ॥ १४९ ॥
 ततस्त्रिगर्तैः सधनुरवतीर्य महारथात् ।
 गदया चतुरो वाहान् राज्ञस्तस्य तदा बधीत् ॥ १५० ॥
 तमभ्यासगतं राजा पदार्तिं कुन्तिनन्दनः ।
 अर्द्धचन्द्रेण वाणेन विव्याधोरसि धर्मराट् ॥ १५१ ॥
 स भिन्नहृदयो वीरो वक्त्राच्छोणितमुड्मन् ।
 पपाताभिमुखः पार्थं छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ १५२ ॥
 इन्द्रसेनद्वितीयस्तु रथात् प्रस्कन्द्य धर्मराट् ।
 हताश्वः सहदेवस्य प्रतिपेदे महारथम् ॥ १५३ ॥
 नकुलं त्वभिसन्धाय क्षेमङ्करमहामुखौ ।
 उभावुभयतस्तीक्ष्णैः शरवर्षैरवर्षताम् ॥ १५४ ॥
 तोमरैरभिवर्षन्तौ जीमूताविव वार्षिकौ ।
 एकैकेन विपाटेन जम्भे माद्रवतीमुतः ॥ १५५ ॥
 त्रिगर्तैराजः सुरथस्तस्याथ रथधूर्गतः ।
 रथमाक्षेपयामास गजेन गजयानवित् ॥ १५६ ॥
 नकुलस्त्वपभीस्तस्माद्रथाच्चर्मसिपाणिमान् ।
 उद्भ्रान्तं स्थानमास्थाय तस्थौ गिरिरिवाचलः ॥ १५७ ॥
 सुरथस्तं गजवरं बधाय नकुलस्य तु ।
 प्रेषयामास सक्रोधमभ्युच्छित्करं ततः ॥ १५८ ॥
 नकुलस्तस्य नागस्य समीपे परिवर्त्तिनः ।
 सविषाणं भुजं मूले खड्गेन निरकृन्तत ॥ १५९ ॥
 स विनद्य महानादं गजः कङ्कणभूषणः ।

पतन्नवाक्शिरा भूमौ हस्त्यारोहानपातयत् ॥ १६० ॥
 स तत्कर्म महत् कृत्वा शूरो माद्रवतीसुतः ।
 भीमसेनरथं प्राप्य शर्म लेभे महारथः ॥ १६१ ॥
 भीमस्त्वापततो राज्ञः कोटिकास्यस्य सङ्गरे ।
 सूतस्य नुदतो वाहान् क्षुरेणापाहरच्छिरः ॥ १६२ ॥
 न बुबोध हतं सूतं स राजा बाहुशालिना ।
 तस्याश्वा व्यद्रवन् सङ्क्षेपे हतसूतास्ततस्ततः ॥ १६३ ॥
 विमुखं हतसूतं तं भीमः प्रहरतां वरः ।
 जघान तलयुक्तेन प्रासेनाभ्येत्य पाराङ्गवः ॥ १६४ ॥
 द्वादशानां तु सर्वेषां सौवीराणां धनञ्जयः ।
 चकर्त्त निशितैर्भल्लैर्धनूंषि च शिरांसि च ॥ १६५ ॥
 शिवीनिष्ठाकुमुख्यांश्च त्रिगर्त्तान् सैन्यवानपि ।
 जघानातिरथः सङ्क्षेपे वाणगोचरमागतान् ॥ १६६ ॥
 सादिताः प्रत्यदृश्यन्त बहुशः सव्यसाचिना ।
 सपताकाश्च मातङ्गाः सध्वजाश्च महारथाः ॥ १६७ ॥
 प्रच्छाद्य पृथिवीं तस्थुः सर्वमायोधनं प्रति ।
 शरीराण्यशिरस्कानि विदेहानि शिरांसि च ॥ १६८ ॥
 श्वगृध्रकङ्ककाकोलभासगोमायुवायसाः ।
 अतृप्यंस्तत्र वीराणां हतानां मांसशोणितैः ॥ १६९ ॥
 हतेषु तेषु वीरेषु सिन्धुराजो जयद्रथः ।
 विमुच्य कृष्णां सन्नस्तः पलायनमना भवत् ॥ १७० ॥
 स तस्मिन् सङ्कुले सैन्ये द्रौपदीमवतार्य तां ।

प्राणप्रेप्सुरुपाधावत् वनं येन नराधमः ॥ १७१ ॥
 द्रौपदीं धर्मराजस्तु हृष्ट्वा धौम्यपुरस्कृताम् ।
 माद्रीपुत्रेण वीरेण रथमारोपयत् तदा ॥ १७२ ॥
 ततस्तद्विद्रुतं सैन्यमपयाते जयद्रथे ।
 आदिश्यादिश्य नाराचैराजघान कृकोदरः ॥ १७३ ॥
 सव्यसाची तु तं हृष्ट्वा पलायन्तं जयद्रथम् ।
 वारयामास निघ्नन्तं भीमं सैन्धवसैनिकान् ॥ १७४ ॥

अर्जुन उवाच

यस्यापचारात् प्राप्तोऽयमस्मान् क्लेशो दुरासदः ।
 तमस्मिन् समरोद्देशे न पश्यामि जयद्रथम् ॥ १७५ ॥
 तमेवान्विष भद्रं ते किं ते योधैर्निपातितैः ।
 अनामिषमिदं कर्म कथं वा मन्यते भवान् ॥ १७६ ॥

वैशम्पायन उवाच

इत्युक्तो भीमसेनस्तु गुडाकेशेन धीमता ।
 युधिष्ठिरमभिप्रेक्ष्य वाग्मी वचनमब्रवीत् ॥ १७७ ॥
 हतप्रवीरा रिपवो भूयिष्ठं विद्रुता दिशः ।
 गृहीत्वा द्रौपदीं राजन् निवर्त्ततु भवानितः ॥ १७८ ॥
 यमाभ्यां सह राजेन्द्र धौम्येन च महात्मना ।
 प्राप्याश्रमपदं राजन् द्रौपदीं परिसान्वय ॥ १७९ ॥
 न हि मे मोक्ष्यते जीवन् मूढः सैन्धवको नृपः ।
 पातालतलसंस्थोऽपि यदि शक्नोऽस्य सारथिः ॥ १८० ॥

युधिष्ठिर उवाच

न हन्तव्यो महाबाहो दुरात्माऽपि स सैन्धवः ।
दुःशलामभिसंस्मृत्य गान्धारीं च यशस्विनीम् ॥ १८१ ॥

वैशम्पायन उवाच

तच्छ्रुत्वा द्रौपदी भीममुवाच व्याकुलेन्द्रिया ।
कुपिता ह्रीमती प्राज्ञा पती भीमार्जुनावुभौ ॥ १८२ ॥
कर्त्तव्यं चेत् प्रियं मह्यं बध्यः स पुरुषाधमः ।
सैन्धवापसदः पापो दुर्मतिः कुलपांसनः ॥ १८३ ॥
भार्याभिहक्ता वैरी यो यश्च राज्यहरो रिपुः ।
याचमानोऽपि सङ्ग्रामे न मोक्तव्यः कथञ्चन ॥ १८४ ॥
इत्युक्तौ तौ नरव्याघ्रौ ययतुर्यत्र सैन्धवः ।
राजा निववृते कृष्णामादाय सपुरोहितः ॥ १८५ ॥
स प्रविश्याश्रमपदं व्यपविद्धवृषीमठम् ।
मार्कण्डेयादिभिर्विप्रैरनुकीर्णं ददर्श ह ॥ १८६ ॥
द्रौपदीमनुशोचन्निर्ब्राह्मणैस्तैः समाहितैः ।
समियाय महाप्राज्ञः सभार्यो भ्रातृमध्यगः ॥ १८७ ॥
ते स्म तं मुदिता दृष्ट्वा पुनः प्रत्यागतं नृपम् ।
जित्वा तान् सिन्धुसौवीरान् द्रौपदीं चाहतां पुनः ॥ १८८ ॥
स तैः परिवृतो राजा तत्रैवोपविवेश ह ।
प्रविवेशाश्रमं कृष्णा यमाभ्यां सह भाविनी ॥ १८९ ॥

¹ Duhsalā was the wife of Jayadratha. She was the daughter of Dhritarāshtra, and consequently first-cousin of the Pāndavas.

भीमसेनार्जुनौ चापि श्रुत्वा क्रोशगतं रिपुम् ।
 स्वयमश्वांस्तुदन्तौ तौ जवेनैवाभ्यधावताम् ॥ १९० ॥
 इदमत्यङ्गुतं चात्र चकार पुरुषो ऽर्जुनः ।
 क्रोशमात्रगतानश्वान् सैन्धवस्य जघान यत् ॥ १९१ ॥
 स हि दिव्यास्तसम्पन्नः कृच्छ्रकाले ऽप्यसम्भ्रमः ।
 अकरोद्दुष्करं कर्म शरैरस्त्रानुमन्त्रितैः ॥ १९२ ॥
 ततो ऽभ्यधावतां वीराकुभौ भीमधनञ्जयौ ।
 हताश्वं सैन्धवं भीतमेकं व्याकुलचेतसम् ॥ १९३ ॥
 सैन्धवस्तु हतान् दृष्ट्वा तथा ऽश्वान् स्वान् सुदुःखितः ।
 अतिविक्रमकर्माणि कुर्वाणं च धनञ्जयम् ॥ १९४ ॥
 पलायनकृतोत्साहः प्राद्रवद्येन वै वनम् ।
 सैन्धवं त्वभिसम्प्रेक्ष्य पराक्रान्तं पलायने ॥ १९५ ॥
 अनुयाय महाबाहुः फाल्गुनो वाक्यमब्रवीत् ।
 अनेन वीर्येण कथं स्त्रियं प्रार्थयसे बलात् ॥ १९६ ॥
 राजपुत्र निवर्त्तस्व न ते युक्तं पलायनम् ।
 कथं ह्यनुचरान् हित्वा शत्रुमध्ये पलायसे ॥ १९७ ॥
 इत्युच्यमानः पार्थेन सैन्धवो न न्यवर्त्तत ।
 तिष्ठ तिष्ठेति तं भीमः सहसा ऽभ्यद्रवद्वली ।
 मा बधीरिति पार्थस्तं दयावान् प्रत्यभाषत ॥ १९८ ॥

॥ इति द्रौपदीहरणम् ॥

जयद्रथविमोक्षणम्

वैशम्पायन उवाच

जयद्रथस्तु सम्प्रेक्ष्य भ्रातरावुद्यतायुधौ ।
प्राधावत् तूर्णमव्ययो जीवितेप्सुः सुदुःखितः ॥ १ ॥
तं भीमसेनो धावन्तमवतीर्य रथाङ्गली ।
अभिदुत्य निजग्राह केशपक्षे ह्यमर्षणः ॥ २ ॥
समुद्यम्य च तं भीमो निष्पिपेष महीतले ।
शिरो गृहीत्वा राजानं ताडयामास चैव ह ॥ ३ ॥
पुनः सञ्जीवमानस्य तस्योत्पतितुमिच्छतः ।
पदा मूर्ध्नि महाबाहुः प्राहरद्विलपिष्यतः ॥ ४ ॥
तस्य जानु ददौ भीमो जम्भे चैनमरत्निना ।
सम्मोहमगमद्राजा प्रहारवरपीडितः ॥ ५ ॥
विरोधं भीमसेनं तु वारयामास फाल्गुनः ।
दुःशलायाः कृते राजा यत्तदाहेति कौरवः ॥ ६ ॥

भीम उवाच

नायं पापसमाचारो मत्तो जीवितुमर्हति ।
कृष्णायास्तदनर्हायाः परिक्लेश नराधमः ॥ ७ ॥
किन्तु शक्यं मया कर्तुं यद्राजा सततं घृणी ।

त्वं च बालिशया बुद्ध्या सदैवास्मान् प्रबाधसे ॥ ८ ॥
 एवमुक्त्वा सटास्तस्य पञ्च चक्रे वृकोदरः ।
 अर्द्धचन्द्रेण वाणेन किञ्चिदब्रुवतस्तदा ॥ ९ ॥
 विकल्पयित्वा राजानं ततः प्राह वृकोदरः ।
 जीवितुं चेच्छसे मूढ हेतुं मे गदतः शृणु ॥ १० ॥
 दासोऽस्मीति त्वया वाच्यं संसत्सु च सभासु च ।
 एवं ते जीवितं दद्यामेष युद्धजितो विधिः ॥ ११ ॥
 एवमस्त्विति तं राजा कृप्यमाणो जयद्रथः ।
 प्रोवाच पुरुषव्याघ्रं भीममाहवशोभनम् ॥ १२ ॥
 तत एनं विचेष्टन्तं बद्ध्वा पार्थो वृकोदरः ।
 रथमारोपयामास विसृज्य पांशुगुण्ठितम् ॥ १३ ॥
 ततस्तं रथमास्थाय भीमः पार्थानुगस्तदा ।
 अभ्येत्याश्रममध्यस्थमभ्यगच्छदुधिष्ठिरम् ॥ १४ ॥
 दर्शयामास भीमस्तु तदवस्थं जयद्रथम् ।
 तं राजा प्राह स दृष्ट्वा मुच्यतामिति चाब्रवीत् ॥ १५ ॥
 राजानं चाब्रवीद्भीमो द्रौपद्याः कथ्यतामिति ।
 दासभावं गतो ह्येष पाण्डूनां पापचेतनः ॥ १६ ॥
 तमुवाच ततो ज्येष्ठो भ्राता सप्रणयं वचः ।
 मुञ्चेममधमाचारं प्रमाणा यदि ते वयम् ॥ १७ ॥
 द्रौपदी चाब्रवीद्भीममभिप्रेक्ष्य युधिष्ठिरम् ।
 दासोऽयं मुच्यतां राजस्त्वया पञ्चसटः कृतः ॥ १८ ॥
 स मुक्तोऽभ्येत्य राजानमभिवाद्य युधिष्ठिरम् ।

ववन्दे विह्वली राजंस्तांश्च दृष्ट्वा मुनींस्तदा ॥ १९ ॥
 तमुवाच घृणी राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 तथा जयद्रथं दृष्ट्वा गृहीतं सव्यसाचिना ॥ २० ॥
 अदासो गच्छ मुक्तोऽसि मैवं कार्षीः पुनः क्वचित् ।
 स्त्रीकामं वा धिगस्तु त्वां क्षुद्रः क्षुद्रसहायवान्
 एवंविधं हि कः कुर्यात् त्वदन्यः पुरुषाधमः ॥ २१ ॥
 गतसत्त्वमिव ज्ञात्वा कर्त्तारमशुभस्य तम् ।
 तं प्रेक्ष्य भरतश्रेष्ठ कृपां चक्रे नराधिपः ॥ २२ ॥
 धर्मे ते वर्द्धतां बुद्धिर्मा चाधर्मे मनः कृथाः ।
 साश्वः सरथपादातः स्वस्ति गच्छ जयद्रथ ॥ २३ ॥
 एवमुक्तस्तु सग्रीडं तूष्णीं किञ्चिदवाङ्मुखः ।
 जगाम राजन् दुःखार्तो गङ्गाद्वाराय भारत ॥ २४ ॥
 स देवं शरणं गत्वा विरूपाक्षमुमापतिम् ।
 तपश्चचार विपुलं तस्य प्रीतो वृषध्वजः ॥ २५ ॥
 बलिं स्वयं प्रत्यगृह्णात् प्रियमाणस्त्रिलोचनः ।
 वरं चास्मै ददौ देवः स जग्राह च तच्छृणु ॥ २६ ॥

जयद्रथ उवाच

समस्तान् सरथान् पञ्च जयेयं युधि पाराङ्गवान् ।

¹ *Virūpāksha*, a name of Śiva—the god with deformed (*virūpa*) eyes (*akshi*); Śiva being usually represented with a third eye in the middle of his forehead.

² *Umāpati*—the husband of *Umā*, the daughter of *Himālaya*, the king of mountains.

³ *Vriṣha-dhwaja*. The banner or emblem of Śiva is the bull *Nandi*, whose image is always conspicuously seen at the temples dedicated to the divinity.

⁴ *Trilochana*, 'the three-eyed,' a name of Śiva.

इति राजा ब्रवीद्देवं नेति देवस्तमब्रवीत् ॥ २७ ॥

अजय्यांश्चापबध्यांश्च वारयिष्यसि तान् युधि ।

ऋते -र्जुनं महाबाहुं नरं नाम सुरेश्वरम् ॥ २८ ॥

बदर्यां तप्ततपसं नारायणसहायकम् ।

अजितं सर्वलोकानां देवैरपि दुरासदम् ॥ २९ ॥

मया दत्तं पांशुपतं दिव्यमप्रतिमं शरम् ।

अवाप लोकपालेभ्यो वज्रादीन् स महाशरान् ॥ ३० ॥

देवदेवो ह्यनन्तात्मा विष्णुः सुरगुरुः प्रभुः ।

प्रधानपुरुषो -व्यक्तो विश्वात्मा विश्वमूर्तिमान् ॥ ३१ ॥

युगान्तकाले सम्प्राप्ते कालाग्निर्देहते जगत् ।

सपर्वतार्णवद्वीपं सशैलवनकाननम् ॥ ३२ ॥

निर्देहन् नागलोकांश्च पातालतलचारिणः ।

¹ *Nara* is the name of a holy sage, called hyperbolically, the sovereign of the gods; supposed to have been the same as Arjuna in a former existence, and therefore here applied to him.

² *Badarī* is properly the jujube-tree; but it is applied to a part of the *Himālaya*, where the tree may perhaps have grown: and is here represented as the scene of the religious austerities performed by the two *Munis*, *Nara* and *Nārāyaṇa*. It is more commonly known as *Badrī-nāth*; and is a town and temple on the west bank of the branch of the Ganges, called the *Alakanandā*. It is still a place of pilgrimage sacred to *Śiva*.

³ The *Pāśupata* arrow is named after *Śiva*; one of whose appellations is *Pāśupati*, 'the lord of animals.'

⁴ The *Loka-pālas* are either four in number, holy persons, sons of different patriarchs; or they are *Indra* and other seven minor deities, exercising the office of guardians of the worlds or spheres of the universe. *Vishnu Purāṇa*, pp. 169, 226.

⁵ An abrupt and rather suspicious transition is made in this part of the text from *Arjuna* to *Vishnu*, of whom these different words are names or epithets.

⁶ *Yugānta-kāle*. A *Yuga* is a division of time peculiar to Hindu mythological chronology. It is used here, however, in a general sense, to signify a definite period, the duration of which is afterwards more particularly specified.

अथान्तरीक्षे सुमहन्नानावर्णाः पयोधराः ॥ ३३ ॥
 घोरस्वरा विनदिनस्तडिन्मालावलम्बिनः ।
 समुत्तिष्ठन् दिशः सर्वा विवर्षन्तः समन्ततः ॥ ३४ ॥
 ततोऽग्निं नाशयामासुः संवर्त्ताग्निनियामाकाः ।
 अक्षमात्रैश्च धाराभिस्तिष्ठन्त्यापूर्य्य सर्वशः ॥ ३५ ॥
 एकार्णवे तदा तस्मिन्नुपशान्ते चराचरे ।
 नष्टचन्द्रार्कपवने ग्रहनक्षत्रवर्जिते ॥ ३६ ॥
 चतुर्युगसहस्रान्ते सलिलेनाप्नुता मही ।
 ततो नारायणाख्यस्तु सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ ३७ ॥
 सहस्रशीर्षा पुरुषः स्वप्नुकामस्वतीन्द्रियः ।
 फटासहस्रविकटं शेषं पर्यङ्कभोगिनम् ॥ ३८ ॥
 सहस्रमिव तिग्मांशुसङ्घातममितद्युतिम् ।
 कुन्देन्दुहारगोक्षीरमृणालकुमुदप्रभम् ॥ ३९ ॥
 तत्रासौ भगवान् देवः स्वपन् जलनिधौ तदा ।

¹ *Chaturyuga-sahasránte*, 'At the end of a thousand (repetitions) of four ages.' The four *Yugas* or ages are, the *Kṛita*, the *Treta*, the *Dwápara* and *Kali* ages. They form together a period of 12,000 years of the gods, or 4,320,000 years of mortals; constituting a *Maháyuga*, or great age. One thousand such great ages form a day of *Brahmá*; at the end of which he takes a nap, and a night of equal duration ensues. During the night, the world, that is, the earth or sphere of mortals and the orbits of the planets, is destroyed by fire; to which a deluge succeeds, that lasts until the morning returns, and *Brahmá* wakes. He then recreates all things, as they were before, to last through another of his days. The destruction thus occurring is only partial; various celestial spirits, sages, and gods, being exempt from it: but at the end of 100 years, *Brahmá* himself expires, and then the destruction, or rather dissolution, is universal; all existing forms being resolved into crude elemental matter according to some opinions, into universal spirit according to others. In either case, the dissolution is only temporary; for primeval matter or primeval spirit is alike indestructible, and, when moved to action, renews creation. *Vishnú Purána*, p. 631.

नैशेन तमसा व्याप्तां स्वां रात्रिं कुरुते विभुः ॥ ४० ॥
 सत्त्वोद्देकात् प्रबुद्धस्तु शून्यं लोकमपश्यत ।
 इमं चोदाहरन्त्यच श्लोकं नारायणं प्रति ॥ ४१ ॥
 आपो नारास्तु तनव इत्यपां नाम शुश्रुम ।
 अयनं तेन चैवास्ते तेन नारायणः स्मृतः ॥ ४२ ॥
 प्रध्यानसमकालं तु प्रजाहेतोः सनातनः ।
 ध्यानमात्रे तु भगवन्नाभ्यां पद्मः समुत्थितः ॥ ४३ ॥
 ततश्चतुर्मुखो ब्रह्मा नाभिपद्माद्विनिःसृतः ।
 तत्रोपविष्टः सहसा पद्मे लोकपितामहः ॥ ४४ ॥
 शून्यं दृष्ट्वा जगत् कृत्स्नं मानसानात्मनः समान् ।
 ततो मरीचिप्रमुखान् महर्षीन्सृजन्न्व ॥ ४५ ॥

¹ *Āpo nārā.* This verse occurs, with some variety of reading, in Manu, ch. i. v. 10, and is there partly explained; as he calls waters the sons or progeny of *Nara* (*Nara-sunavah*). *Nara*, literally 'a man,' is in this passage used for the primeval male, or the Supreme Spirit. The text has, "We have heard (that is, it is said in the Vedas) that waters are called *Nārās*," i. e. derivatives from *Nara*, which agrees with Manu: but they are also, it is said, "called (in the Vedas) bodies or forms (*tanavah*);" by which it is probably intended to signify, that waters were the first visible substance in which the Supreme manifested his essence or creative power. The sentence '*Āpo nārās tanavah*' is to be considered as a quotation from the Vedas.

² The sleep of Viṣṇu, the production of a lotus from his navel, and that of Brahmā the instrumental cause of creation from that lotus, are inconsistent with the more simple description of the alternate periods of dissolution and renovation, as dependent upon the night and day of Brahmā: and it seems likely that they are mythological embellishments of an older and less complicated system.

³ Brahmā is represented with four heads.

⁴ The great *Rishis*, or mind-born sons of Brahmā, are variously enumerated, as seven, eight, nine, as far as seventeen. They are the immediate ancestors of all kinds of living beings; and are therefore called *Prajāpatis*, 'lords of creation.' For a detailed account of them and their posterity, see the Viṣṇu Purāṇa, B. i. chap. vii and x.

ते सृजन् सर्वभूतानि चसानि स्थावराणि च ।
 यक्षराक्षसभूतानि पिशाचोरगमानुषान् ॥ ४६ ॥
 सृजते ब्रह्ममूर्तिस्तु रक्षते पौरुषी तनुः ।
 रौद्रीभावेन शमयेत् तिस्रो वस्थाः प्रजापतेः ॥ ४७ ॥
 न श्रुतं ते सिन्धुपते विष्णोरद्भुतकर्मणः ।
 कथ्यमानानि मुनिभिर्ब्राह्मणैर्वेदपागैः ॥ ४८ ॥
 जलेन समनुप्राप्ते सर्वतः पृथिवीतले ।
 तदा चैकार्णवे तस्मिन्नेकाकाशे प्रभुश्चरन् ॥ ४९ ॥
 निशायामिव खद्योतः प्रावृटकाले समन्ततः ।
 प्रतिष्ठानाय पृथिवीं मार्गमाणस्तदा भवत् ॥ ५० ॥
 जले निमग्नां गां दृष्ट्वा चोद्धर्तुं मनसेच्छति ।
 किन्तु रूपमहं कृत्वा सलिलादुद्धरे महीम् ॥ ५१ ॥
 एवं सञ्चिन्त्य मनसा दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ।
 जलक्रीडाभिरुचितं वाराहं रूपमस्मरत् ॥ ५२ ॥

¹ *Prajapati*, in this verse, means Vishnu, as identified with the Supreme Being; who, as Brahmā, creates all things; as Vishnu, in a bodily form—that is, as Krishna or some other of his *Avatāras*—preserves all things, and, in the character of Rudra (or Śiva), is the author of their dissolution. These are the three *avasthās* or hypostases of the Supreme. Of the *avatāras*, literally 'descents' of Vishnu, some of the principal are presently described in the text.

² The descent of Vishnu as a Boar, is the third of his *avatāras*. The two preceding are the Tortoise, in which form he upheld the mountain Mandara, when the ocean was churned with it by the gods and demons, to obtain *amrita*, the beverage of immortality; and the Fish, in which he preserved a pious monarch and the *Rishis* from perishing at a deluge. The descriptions of the boar confound two very different things, a real and an allegorical animal: the bulk, the tusks, the colour, the roar, belong to the former; the eloquence, the scriptural knowledge, belong to the latter, as does the epithet *Yajna-varāha*, 'the boar of sacrifice'; intimating, no doubt, a victim: the purport of the allegory being this: The

कृत्वा वराहवपुषं वाङ्मयं वेदसम्मितम् ।
 दशयोजनविस्तीर्णमायतं शतयोजनम् ॥ ५३ ॥
 महापर्वतवर्ष्माभं तीक्ष्णदंष्ट्रं प्रदीप्तिमतम् ।
 महामेघौघनिर्घोषं नीलजीमूतसन्निभम् ॥ ५४ ॥
 भूत्वा यज्ञवराहो वै अपः सम्प्राविशत् प्रभुः ।
 दंष्ट्रेणैकेन चोद्धृत्य स्वे स्थाने न्यविशन्महीम् ॥ ५५ ॥
 पुनरेव महाबाहुरपूर्वां तनुमाश्रितः ।
 नरस्य कृत्वा षड्भितनुं सिंहस्यार्द्धतनुं प्रभुः ॥ ५६ ॥
 दैत्येन्द्रस्य सभां गत्वा पाणिं संस्पृश्य पाणिना ।
 दैत्यानामादिपुरुषः सुरारिर्दितिनन्दनः ॥ ५७ ॥
 दृष्ट्वा चापूर्ववपुषं क्रोधात् संरक्तलोचनः ।
 शूलोद्यतकरः सङ्गी हिरण्यकशिपुस्तदा ॥ ५८ ॥
 मेघस्तनितनिर्घोषो नीलाभचयसन्निभः ।
 देवारिर्दितिजो वीरो नृसिंहं समुपाद्रवत् ॥ ५९ ॥
 समुपेत्य ततस्तीक्ष्णैर्मृगेन्द्रेण बलीयसा ।
 नारसिहेन वपुषा दारितः करजैर्भृशम् ॥ ६० ॥
 एवं निहत्य भगवान् दैत्येन्द्रं रिपुघातिनम् ।
 भूयो न्यः पुराणरीकाक्षः प्रभुर्लोकहिताय च ॥ ६१ ॥
 कश्यपस्यात्मजः श्रीमानदित्या गर्भधारितः ।

world was suffering the punishment of its wickedness, but atonement was made for its crimes by religious sacrifices and prayer.

¹ Kasyapa, one of the *Prajāpatis*, espoused thirteen of the daughters of another patriarch, Daksha, and begot most living creatures, animals, birds, reptiles, as well as gods, demigods, Titans, and men. For the particulars of his progeny, see Vishnu Purāṇa, p. 119.

पूर्णे वर्षसहस्रे तु प्रसूता गर्भमुत्तमम् ॥ ६२ ॥
 दुर्दिनाम्भोदसदृशो दीप्राक्षो वामनाकृतिः ।
 दण्डी कमण्डलुधरः श्रीवत्सोरसिभूषितः ॥ ६३ ॥
 जटी यज्ञोपवीती च भगवान् बालरूपधृक् ।
 यज्ञवाटं गतः श्रीमान् दानवेन्द्रस्य वै तदा ॥ ६४ ॥
 बृहस्पतिसहायोऽसौ प्रविष्टो बलिनो मखे ।
 तं दृष्ट्वा वामनतनुं प्रहृष्टो बलिरब्रवीत् ॥ ६५ ॥
 प्रीतोऽस्मि दर्शने विप्र ब्रूहि त्वं किं ददानि ते ।
 एवमुक्तस्तु बलिना वामनः प्रत्युवाच ह ॥ ६६ ॥
 स्वस्तीत्युक्त्वा बलिं देवः स्मयमानोऽभ्यभाषत ।
 मेदिनीं दानवपते देहि मे विक्रमत्रयम् ॥ ६७ ॥
 बलिर्देवौ प्रसन्नात्मा विप्रायामिततेजसे ।
 ततो दिव्याङ्गुततमं रूपं विक्रमतो हरेः ॥ ६८ ॥
 विक्रमैस्त्रिभिरक्षोभ्यो जहाराशु स मेदिनीम् ।
 ददौ शक्राय च महीं विष्णुर्देवः सनातनः ॥ ६९ ॥
 एष ते वामनो नाम प्रादुर्भावः प्रकीर्तितः ।
 येन देवाः प्रादुरासन् वैष्णवं चोच्यते जगत् ॥ ७० ॥
 असतां निग्रहार्थाय धर्मसंरक्षणाय च ।
 अवतीर्णो मनुष्याणामजायत यदुक्षये ॥ ७१ ॥
 स एष भगवान् विष्णुः कृष्णेति परिकीर्त्यते ।

¹ *Dānavendra*. The king of the Daityas or Dānavas on this occasion was Bali the son of Virochana, See page 30.

² *Vrihaspati*, the preceptor of the gods.

अनाद्यं तमजं देवं प्रभुं लोकनमस्कृतम् ॥ ७२ ॥
 यं देवं विदुषो गान्ति तस्य कर्माणि सैन्धव ।
 यमाहुरजितं कृष्णं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ७३ ॥
 श्रीवत्सधारिणं देवं पीतकौशेयवाससम् ।
 प्रधानं शस्त्रविदुषां तेन कृष्णेन रक्ष्यते ॥ ७४ ॥
 सहायः पुण्डरीकाक्षः श्रीमानतुलविक्रमः ।
 समानस्यन्दने पार्थमास्थाय परवीरहा ॥ ७५ ॥
 न शक्यते तेन जेतुं त्रिदशैरपि दुःसहः ।
 कः पुनर्मानुषो भावो रणे पार्थं विजेयते ॥ ७६ ॥
 तमेकं वर्ज्जयित्वा तु सर्वं यौधिष्ठिरं बलम् ।
 चतुरः पाण्डवान् राजन् दिनैकं जेष्यसे रिपून् ॥ ७७ ॥

वैशम्पायन उवाच

इत्येवमक्त्वा नृपतिं सर्वपापहरो हरः ।
 उमापतिः पशुपतिर्यज्ञहा त्रिपुरार्दनः ॥ ७८ ॥
 वामनैर्विकटैः कुञ्जैस्त्यश्रवणदर्शनैः ।

¹ The poet here explains why he has been dwelling so long upon the power and glory of Krishna. Protected by such a deity, Arjuna cannot incur peril from mortal hostility.

² *Yajñahā* is a name of Śiva, from his having disturbed the sacrifice of Dakṣa his father-in-law, who had omitted to invite him to the ceremony. Śiva sent Vīrabhadra and a host of attendants to Dakṣa's sacrifice, where they overturned and defiled the altars, and beat and mutilated the sages and gods who had been invited. The occurrence is a favourite subject of sculpture in the cave-temples of the South of India.

³ *Tripurārdana*, or *Tripurāntaka*, is also a name of Śiva, from his having destroyed *Tri-pura*, an *Asura*.

⁴ The uncouth figures, dwarfs, and the rest, attendant upon Śiva, are often represented in sculpture, and are very likely to have served as prototypes to some of the human monsters said by early classical writers to abound in India.

वृतः पारिषदैर्घो रैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ॥ ७९ ॥

अश्वको राजशार्दूल भगनेचनिपातनः ।

उमासहायो भगवांस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ८० ॥

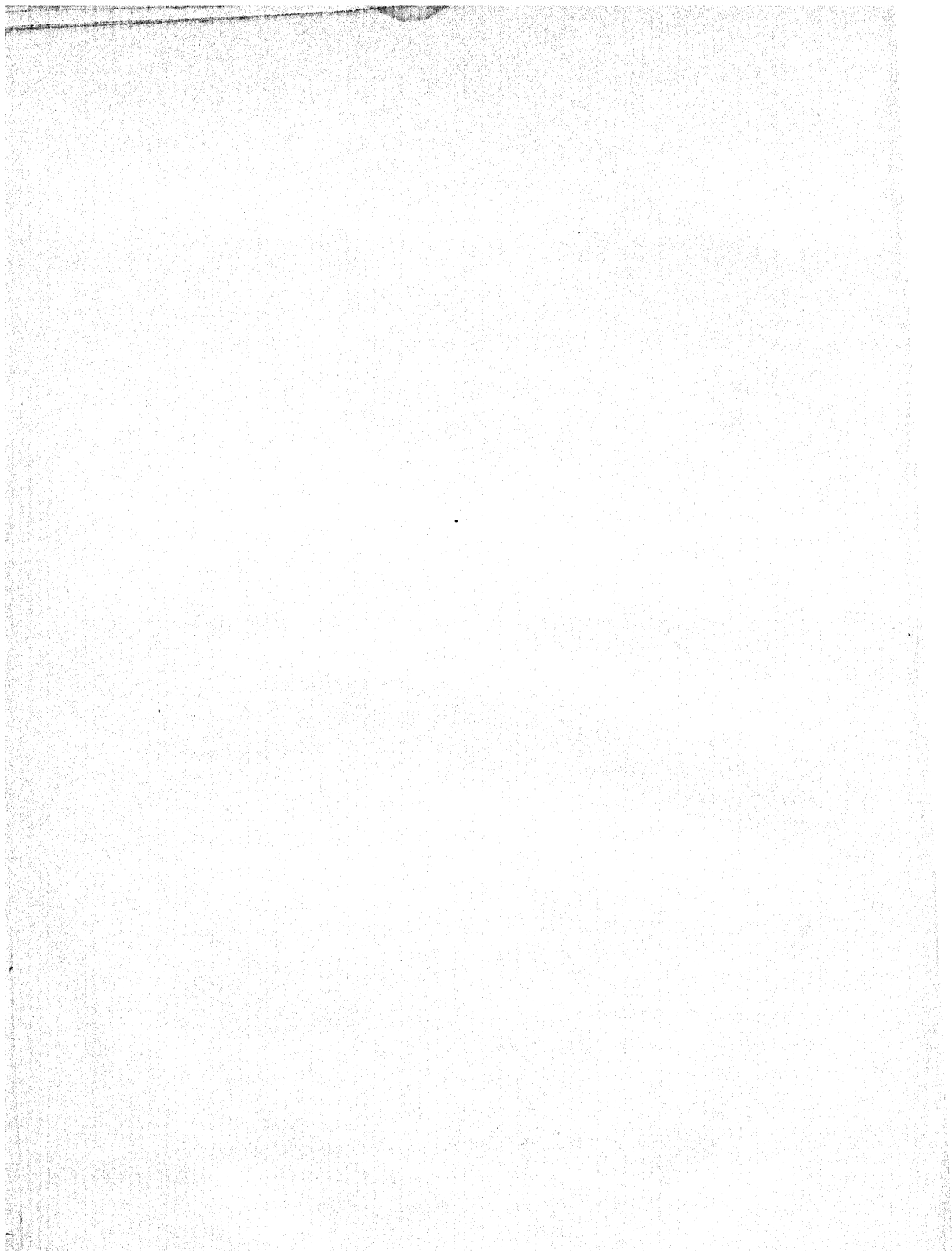
जयद्रथोऽपि मन्दात्मा स्वमेव भवनं ययौ ।

पाण्डवाश्च वने तस्मिन् न्यवसन् काम्यके तथा ॥ ८१ ॥

॥ इति जयद्रथविमोक्षणम् ॥

¹ Tryambaka, a name of Śiva, is a word of doubtful etymology. It is derived from *tri*, 'three,' and *abi*, 'to speak'—he who declares the three *Vedas*.

² Bhaganetra was a Daitya slain by Śiva.

a.
ā.
i.
ī.
u.
ū.
ri.
e.
ai.
k.
g.
ch.
j.
n. ॥ cerebra.

t.
d.
n. न
h.
l.
m.
y.
r.
l.
v.

१ ॥
१ ॥
१ ॥
१ ॥

VOCABULARY.

अ

अ *a negative or privative particle prefixed to words commencing with a consonant; as, अघर्मे Injustice, अराजन् Not a king.*

अंश *s. m.* A share, a portion. अंशः *nom. sin.*

अंशु *s. m.* A ray either of the sun or moon.

अंशुमत् *s. m.* The sun. The moon. अंशुमान् *nom. sin.*

अकरोत्. *See root कृ.*

अकल्मष *adj.* Sinless, faultless. अकल्मषम् *acc. sin. m.*

अकृत *pass. part. (of कृ with अ)* Not made, unformed; incomplete, unimproved. अकृता *nom. sin. f.*

अकृतास्त्र **BAHUV.** Unpractised in arms. अकृतास्त्रेण *ins. sin. m.*

अकृत्यकारिन् *agt.* Doing, or who does what ought not to be done. अकृत्यकारी *nom. sin. m.*

अक्ष *s. m.* A die for playing with.

अक्षमात्र *s. n.* Dice, as big as dice. अक्षमात्रैः *ins. pl.*

अखिल *adj.* All. अखिलान् *acc. pl. m.*

अगमत्. *See root गम.*

अगस्य *s. m.* The name of a saint. *See page 51.* अगस्येन *ins. sin.*

अगाध *adj.* Deep, unfathomable. अगाधः *nom. sin. m.*

अगुरु *s. m. n.* A fragrant wood, aloë-wood, or agallochum.

अग्नि *s. m.* Fire; always associated with the idea of the deity presiding over it.

AGNI is also regent of the south-east quarter. अग्निः *nom. sin.* अग्निम् *acc. sin.* अग्नेः *abl. or gen. sin.* अग्नौ *loc. sin.*

अग्निवेश *s. m.* AGNIVĒŚA. *See page 1.* अग्निवेशम् *acc. sin.*

- अग्निशिखा *s. f.* **TATP.** A flame of fire. अग्निशिखा *nom. sin.*
- अग्र *s. n.* A point, tip, end, extremity. *adj.* Chief, principal, first, best.
- अग्रे *loc. sin.* अग्राणि *acc. pl.* अग्रै *ins. pl. m.*
- अग्रकर **KARM.** The right hand. अग्रकरे *loc. sin. m.*
- अग्रग *agt.* Going before; a leader. अग्रगः *nom. sin. m.*
- अग्रज *agt.* Elder-born. अग्रजः *nom. sin. m.*
- अग्रपाणि **KARM.** The right hand.
- अग्रहीत्. *See root ग्रह.*
- अग्राम्य *adj.* Not rustic; town-made (cloth, &c.).
- अग्र्य *adj.* Chief, principal, best. अग्र्यः *nom. sin. m.* अग्र्याः *nom. pl. m.*
- अग्रोमयत्. *See root घृष.*
- अङ्क *s. m.* A mark. A cipher.
- अङ्ग *s. m.* The name of a country, *Bengal Proper*, including *Bhágálpur*.
s. n. The body. A subsidiary portion of the *Vedas*, of which six are enumerated; viz. *Śikshá*, rules of reciting the prayers, the accents and tones to be observed; *Kalpa*, ritual; *Vyākaraṇa*, grammar; *Nirukta*, glossarial comment; *Chhandas*, metre; and *Jyotish*, astronomy. अङ्गैः *ins. pl.*
- अङ्गण *s. n.* A court, an area.
- अङ्गद *s. n.* A bracelet worn upon the upper arm.
- अङ्गराज्य *s. n.* The kingdom or sovereignty of *Anga*. अङ्गराज्यम् *acc. sin.*
 अङ्गराज्ये *loc. sin.*
- अङ्गार *s. m.* Charcoal. The planet Mars (from his fiery colour).
- अङ्गारक *s. m.* The planet Mars. A proper name. अङ्गारकः *nom. sin.*
- अङ्गिरस् *s. m.* *ANGIRAS.* *See page 3.* अङ्गिरसः *gen. sin.*
- अङ्गुलि *s. f.* A finger.
- अङ्गुलिचाण *s. n.* A guard for the finger, applied to the bowstring used by archers.
- अङ्गेश्वर *s. m.* **TATP.** The lord of *Anga*. अङ्गेश्वरम् *acc. sin.*
- अचल *adj.* Immoveable. *s. m.* A mountain. अचलः *nom. sin. m.* अचलम् *acc. sin.* अचली *nom. du. m.* अचलाः *nom. pl. m.*
- अचिन्त्य *fut. pass. part.* (of चित् (इ) with अ) Inconceivable, unimaginable.

अचिन्त्यकर्मन् **BAHUV.** Of inconceivable exploits. अचिन्त्यकर्मन् *nom. sin. m.*

अचिन्त्यरूप **BAHUV.** Of inconceivable beauty. अचिन्त्यरूपा *nom. sin. f.*

अचोदयत्. *See root चुद.*

अच्युत *pass. part. (of चु with अ)* Fixed, permanent, durable, unshaken.

अच्युतः *nom. sin. m.* अच्युत *voc. sin. m.*

अज *adj.* Unborn. A name of VISHŪ. अजम् *acc. sin. m.*

अजय्य *fut. pass. part. (of जि with अ)* Invincible, not to be subdued or surpassed. अजय्यम् *acc. sin. m.* अजय्यान् *acc. pl. m.*

अजर *adj.* Undecaying, indestructible. अजरम् *nom. sin. n.*

अजानत् *pres. part. par. (of ज्ञा 9th cl. with अ)* Not knowing. अजानताम् *gen. pl. m.*

अजायत. *See root जन.*

अजित *pass. part. (of जि with अ)* Unconquered. Unexcelled, unsurpassed.

अजितम् *acc. sin. m.*

अजिन *s. n.* A hide used as a seat, bed, &c. by the religious student; generally the hide of an antelope. अजिनानि *acc. pl.*

अजिह्व *adj.* Straight, not crooked.

अजिह्वाय **BAHUV.** Straight-pointed (in contradistinction to semilunar pointed).

अजिह्वामैः *ins. pl. m.*

अज्ञात *pass. part. (of ज्ञा with अ)* Unknown. अज्ञातम् *acc. sin. m.*

अञ्जलि *s. m.* The cavity formed by putting the hands together, and hollowing the palms: being in this form carried to the forehead, it forms the appropriate salutation from inferiors of respectability to their superiors.

अञ्जलिम् *acc. sin.*

अटनान *pres. part. atm. (of अट 1st. cl.)* Roaming, roving, prowling. अटनानाः *nom. pl. m.*

अतर्पयत्. *See root तृप.*

अति *prep.* Beyond. Against. Over and above. Very, very much, exceedingly.

अतिक्रम्य *ind. pret. part. (of क्रम with अति)* Having passed over, or slighted.

अतिचरे. *See root चर.*

अतिथित्व *abs. s. n.* Hospitality.

अतिमनुष्यबुद्धिः **BAHUV.** Of intellect more than human. अतिमनुष्यबुद्धिः *nom.*
sin. m.

अतिमानुष *adj.* Superhuman. अतिमानुषाणि *nom. pl. n.*

अतिरथ *s. m.* A warrior of a particular order fighting in a car. अतिरथः
nom. sin.

अतिविद्ध *pass. part. (of व्यथ with अति)* Transfixed, pierced through. अतिविद्धम्
nom. sin. n.

अतिष्ठत्. *See root ष्ठा.*

अतीत्य *ind. pret. part. (of इ Go, with अति)* Having gone beyond, having
passed quite through.

अतीन्द्रिय *adj.* Beyond the senses. अतीन्द्रियः *nom. sin. m.*

अतीव *ind.* Exceedingly, very much (*from अति Beyond, and इव As it were*).

अतुल *adj.* Unequalled, unparalleled, matchless, peerless. अतुलः *nom. sin. m.*

अतृप्त *pass. part. (of तृप् with अ)* Dissatisfied. अतृप्तः *nom. sin. m.*

अतृप्यन्. *See root तृप्.*

अत्यगात्. *See root इ.*

अत्यग्निसोमार्के *adj.* Surpassing in brilliancy fire, moon, and sun. अत्यग्निसो-

मार्केम् *acc. sin. m.*

अत्यनिल *adj.* Surpassing the wind.

अत्यन्त *adj.* Exceeding, very great. अत्यन्तम् *acc. sin. n.*

अत्र *ind.* Here.

अथ *a particle of premising, Now. Then. Or. And.*

अथवा *ind.* But. Or.

अदास *s. m.* A freeman. अदासः *nom. sin.*

अदिति *s. f.* ADITI, the daughter of DAKSHA, wife of KASYAPA, and mother of
the gods. अदित्या *ins. sin.*

अदीनसत्त्व **BAHUV.** High-spirited. अदीनसत्त्वाः *nom. pl. m.*

अदुदुवत्. *See root दु.*

अदृश्यत्. *See root दृश्.*

अद्भुत *adj.* Wonderful, surprising, prodigious. *s. n.* Surprise, astonishment.

A wonderful thing. अद्भुतम् *acc. sin. n.*

अद्भुतकर्मन् **BAHUV.** Wonderful in working. अद्भुतकर्मणः *gen. sin. m.*

अद्भुततम *superl.* Most wondrous.

अद्भुतभीमकर्मेन् **BAHUV.** Wonderful and formidable in action. अद्भुतभीमकर्मा
nom. sin. m.

अद्भुतसङ्काश *adj.* Well-nigh marvellous. अद्भुतसङ्काशः *gen. sin. m.*

अद्य *ind.* Now, to-day.

अद्रवत्. *See root द्रु.*

अधम *adj.* Low, vile, despicable. अधम *voc. sin. m.*

अधमाचार **BAHUV.** Wicked in practice, low, vile. अधमाचारम् *acc. sin. m.*

अधर *s. m.* The lower lip.

अधर्मे *s. m.* Impiety, unrighteousness, injustice. अधर्मे *loc. sin.*

अधिप *s. m.* A king. अधिपः *nom. sin.* अधिपाः *nom. pl.*

अधिपति *s. m.* A king. अधिपतिः *nom. sin.* अधिपतिम् *acc. sin.* अधिपतेः
gen. sin.

अधिरथ *s. m.* A charioteer. ADHIRATHA, the foster-father of KARNĀ. *See*
page 16. अधिरथः *nom. sin.*

अधीकार *s. m.* Superintendence, authority, controul, right of interference.

अधीकारः *nom. sin.*

अध्यगोष्ठ. *See root इ.*

—अध्ययन *s. n.* Study, reading, especially of sacred books. अध्ययनम् *acc. sin.*

अध्यस्य *agt.* Presiding; a president, governor. अध्यस्यम् *acc. sin. m.*

अध्यावसत्. *See root वस.*

अध्वर *s. m.* A sacrifice. अध्वरे *loc. sin.*

अध्वरग *agt.* Going, belonging, or appropriated to a sacrifice. अध्वरगः *nom.*
sin. m.

अध्वरस्य *agt.* Standing for a sacrifice. अध्वरस्यम् *acc. sin. m.*

अन् *a negative or privative particle prefixed to words beginning with a*
vowel; as, अनागत Not come, *अनिष्ट* Undesired.

अनय *adj.* Pure, sinless. Handsome, pleasing. अनयः *nom. sin. m.* अनय
voc. sin. m.

अनन्त *adj.* Infinite, endless, boundless, exhaustless. अनन्तम् *acc. sin. n.*

अनन्तरज *adj.* Next-born. अनन्तरजम् *acc. sin. m.*

अनन्तात्मन् **KARM.** The infinite soul. अनन्तात्मा *nom. sin. m.*

अनयत्. See root णी.

अनर्हे *adj.* Unworthy, undeserving. अनर्हायाः *gen. sin. f.*

अनर्हेत् *pres. part. par.* (of अर्हे 1st cl. with अन्) Not deserving. अनर्हेते
dat. sin. m.

अनल्प *adj.* Not a little.

अनल्पघोष **BAHUV.** Vociferous. अनल्पघोषः *nom. sin. m.*

अनवद्य *adj.* Not censurable, faultless.

अनवद्याङ्गी *nom. sin. f.* **BAHUV.** Of faultless form, beautiful in person.

अनवद्याङ्गीम् *acc. sin.*

अनवम् *adj.* Not low; high, illustrious. अनवमेषु *loc. pl. n.*

अनागच्छत् *pres. part. par.* (of गम् with आ and अन्) Not coming. अनागच्छत्सु
loc. pl. m.

अनाद्य *adj.* Without a beginning. अनाद्यम् *acc. sin. m.*

अनामय *adj.* Free from sickness, safe and sound. अनामयाः *nom. pl. m.*

अनामिष *adj.* Bootless, profitless. अनामिषम् *acc. sin. n.*

अनायम्य *fut. pass. part.* (of यम् with आ and अन्) Unyielding, hard to bend,
unpliant. अनायम्यम् *acc. sin. n.*

अनायुष्य *adj.* Destructive of life, fatal. अनायुष्यम् *acc. sin. n.*

अनाश्चर्य्य *adj.* Not surprising. अनाश्चर्य्यम् *nom. sin. n.*

अनाहूत *pass. part.* (of ह्वे with आ and अन्) Uncalled, unbidden.

अनाहूतोपजल्पिन् **KARM.** One who vaunts his prowess uncalled for.

अनाहूतोपजल्पिनाम् *gen. pl. m.*

अनाहूतोपविष्ट **KARM.** One who has come unbidden. अनाहूतोपविष्टानाम्
gen. pl. m.

अनिन्दित *pass. part.* (of निद् (इ) with अ) Irreproachable, virtuous. अनिन्दिता
nom. sin. f. अनिन्दिताम् *acc. sin. f.*

अनिर्देश्य *fut. pass. part.* (of दिश् with निर् and अ) Indescribable, incom-
parable. अनिर्देश्यौ *nom. du. m.*

अनिल *s. m.* Air, wind.

अनिशम् *ind.* Unceasingly, unremittingly.

अनीक *s. n.* An army, forces. अनीकानि *acc. pl.*

अनीकविदारण *agt.* Host-destroying. A proper name.

- अनु *prep.* After. Under, inferior to. Along, along with; according to.
 अनुकीर्ण *pass. part.* (of कृ with अनु) Filled, thronged, crowded. अनुकीर्णम्
nom. or acc. sin. n.
 अनुक्रमम् **AVYAYI.** In due order.
 अनुग *agt.* Following; a follower. अनुगः *nom. sin. m.*
 अनुगत *pass. part.* (of गम् with अनु) Followed. अनुगतौ *nom. du. m.*
 अनुगम्यमान *pres. part. pass.* (of गम् with अनु) Being followed. अनुगम्यमानः
nom. sin. m.
 अनुगृहीत *pass. part.* (of ग्रह् with अनु) Favoured, obliged. अनुगृहीतः *nom. sin. m.*
 अनुचर *s. m.* A follower, companion, servant. अनुचरान् *acc. pl.*
 अनुज *s. m.* A younger brother.
 अनुज्ञा *s. f.* Order, command. Assent, permission. अनुज्ञया *ins. sin.*
 अनुज्येष्ठम् **AVYAYI.** According to seniority.
 अनुतिष्ठसि. *See root ष्ठा.*
 अनुत्तम *adj.* Most excellent. अनुत्तमम् *acc. sin. n.* अनुत्तमम् *acc. sin. f.*
 अनुधावति. *See root धाव.*
 अनुनाद *s. m.* Sound, consequent sound, vibration, echo.
 अनुनीय *ind. pret. part.* (of नी with अनु) Having soothed or pacified.
 अनुप्रेक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with प्र and अनु) Looking, or having looked at.
 अनुभूय *ind. pret. part.* (of भू with अनु) Having witnessed, or enjoyed.
 अनुमत *pass. part.* (of मन with अनु) Consented, approved. *s. n.* Consent, approval, approbation. अनुमते *loc. sin.*
 अनुमन्त्रित *pass. part.* (of मन्त्र (इ) with अनु) Charmed, endued with extraordinary efficacy. अनुमन्त्रितैः *ins. pl. m.*
 अनुमन्यसे. *See root मन.*
 अनुमीयते. *See root मा.*
 अनुयात, अनुयानि. *See root या.*
 अनुयात्र *s. m.* An attendant, an adherent, a companion in a march. अनुयात्राः
nom. pl. m.
 अनुयाय *ind. pret. part.* (of या with अनु) Having followed.
 अनुयुञ्जीत. *See root युज.*

अनुरोधम् *inf.* (of रुध् with अनु) To please, to oblige.

अनुवर्त्तते. *See root वृत्.*

अनुवर्त्तमान *pres. part. atm.* (of वृत् 1st cl. with अनु) Following. अनुवर्त्तमानाः
nom. pl. m.

अनुव्रत *adj.* Faithful to obligations. अनुव्रतम् *acc. sin. m.*

अनुशोचत् *pres. part. par.* (of शुच 1st cl. with अनु) Grieving after, sorrow-
ing for, lamenting. अनुशोचद्भिः *ins. pl. m.*

अनुसद्भ *pass. part.* (of वन्ध् with सम् and अनु) Connected with. अनुसद्भः
nom. sin. m.

अनेक *adj.* Not one, many. अनेकम् *acc. sin. m.*

अनेन *ins. sin. n.* (of इदम् *dem. pron.*) By this.

अन्त *s. m.* The end, term, termination. अन्तम् *acc. sin.* अन्तेन *ins. sin.*
अन्ते *loc. sin.*

अन्तक *s. m.* A name of YAMA, the king or angel of death. अन्तकः *nom. sin.*

अन्तर *ind.* Within.

अन्तर *s. n.* An interval, a pause. Sake, behalf. अन्तरम् *nom. sin.* अन्तरे
loc. sin.

अन्तरधीयत. *See root धा.*

अन्तरात्मन् *s. m.* The internal feelings, the heart, the mind. अन्तरात्मना *ins. sin.*

अन्तरीक्ष *s. n.* The sky or atmosphere. अन्तरीक्षम् *nom. sin.* अन्तरीक्षे *loc. sin.*

अन्तरेण *ind.* Within.

अन्निक *adj.* Near. अन्निकात् *abl. sin.*

अन्धक *s. m.* A branch of the Yādava family. *See page 46.* अन्धकाः *nom. pl.*

अन्धकार *s. m. n.* Darkness. अन्धकारम् *acc. sin.*

अन्न *s. n.* Food. अन्नम् *acc. sin.*

अन्य *pronom.* Other, else. अन्यः *nom. sin. m.* अन्ये *nom. pl. m.* अन्यान्
acc. pl. m. अन्येषाम् *gen. pl. m.* अन्याः *nom. pl. f.* अन्यत् *nom. sin. n.*

अन्यत्र *ind.* Otherwise.

अन्योन्य *adj.* Mutual. अन्योन्यम् *acc. sin. m. or ind.* Mutually, each other.

अन्वगच्छत्. *See root गम्.*

अन्वपद्यत. *See root पद्.*

अन्ववाय *s. m.* Race, lineage. अन्ववाये *loc. sin.*

अन्वसञ्चारः. See root चर.

अन्वाविवेशः. See root विश.

अन्वित *pass. part.* (of इ with अनु) Possessed of, having. अन्वितैः *ins. pl.*

अन्विताम् *acc. sin. f.*

अन्विष. See root इष.

अन्वेयमाणः *pres. part. atm.* (of एष 1st cl. with अनु) Searching, inquiring.

अन्वेयमाणः *nom. sin. m.*

अप् *s. f. pl. only*, Water. आपः *nom. pl.* अपः *acc. pl.* अपाम् *gen. pl.*

अप *prep.* Away, off; used to denote, Disjunction, absence, privation, &c.

अपचार *s. m.* Wickedness, impropriety of conduct. अपचारात् *abl. sin.*

अपतत्. See root पत.

अपत्य *s. n.* Offspring. अपत्यम् *nom. sin.*

अपभी *adj.* Fearless, undaunted. अपभीः *nom. sin. m.*

अपयात *pass. part.* (of या with अप) Gone off. अपयाते *loc. sin. n.*

अपर *pronom.* Other, another. अपरस्मिन् *loc. sin. m.* अपरे *nom. pl. m.*

अपराजित *pass. part.* (of जि with परा and अ) Unconquered, invincible.

अपराजितानाम् *gen. pl. m.*

अपराध *pass. part.* (of राध with अप) Criminal, guilty, offending; an offender.

अपराधाः *nom. pl. m.*

अपराह्ण *s. m.* Afternoon, the last watch of the day. अपराह्णे *loc. sin.*

अपरीक्षित *pass. part.* (of ईक्ष with परि and अ) Untried. अपरीक्षिते *loc. sin. n.*

अपविध्यते. See root व्यध.

अपश्यत्, अपश्यत, अपश्यन्, अपश्यन्त. See root दृश्.

अपसद् *s. m.* A low man, an outcast. अपसदः *nom. sin.*

अपसेधसे. See root विध.

अपहरेत्. See root हृ.

अपहृत *pass. part.* (of हृ with अप) Taken away, carried off, stolen. अपहृता

nom. sin. f. अपहृतान् *acc. sin. f.* अपहृतम् *nom. sin. n.*

अपाकृषि is an unusual form of the second person singular of the imperative mood of कृ To do, or make, with the prepositions आ and अप prefixed; अपाकृषि To do away, discard, dismiss. The termination षि is regularly substituted for हि after a root ending in a consonant in any

conjugation, except the first, fourth, sixth, and tenth; but not after one ending in a vowel, except हु To sacrifice, जुहुधि. In the Vedas other instances are cited by ROSEN. 'Dicitur अग्नि कलधौ pro अग्नि vel अग्नि, ut वृधि pro वृणु aut वृणुधि, et कृधि pro कुरु aut कृणु कृणुधि. Rig-veda Samhitā, Adnotationes, p. viii. —' One Commentary reads the word उपाकृधि; and explains it by सोपाधिवत् Like any object which possesses only a temporary and deceptive form (from स With, and उपाधि Disguise).

अपाक्रान्त. See root क्रम.

अपाङ्ग s. n. The outer corner of the eye.

अपातयत्. See root पत.

अपाश्रित pass. part. (of अश् with आ and अप) Applying, using, putting forth.

अपाश्रितः nom. sin. m.

अपाहरत्. See root ह.

अपि ind. Also, even. Although, though. Surely.

अपि नाम ind. Perhaps, may be, peradventure.

अपूजयन्. See root पूज.

अपूर्व adj. Unprecedented, unheard of, unparalleled, wonderful, extraordinary.

अपूर्वाम् acc. sin. f.

अप्रतिम adj. Matchless, unrivalled, unequalled. अप्रतिमम् acc. sin. m. or n.

अप्सरम् s. f. A nymph of Swarga, an attendant on INDRA (from अप् Water, and सरम् Going : from their fondness for bathing, or from their being produced at the churning of the ocean). अप्सराः nom. sin. f. अप्सरोभिः ins. pl.

अवधीत्. See root हन.

अवध्य fut. pass. part. (of वध्य with अ) Incapable of being killed. अवध्यान् acc. pl. m.

अब्रवीत्. See root ब्रू.

अब्रुवत् pres. part. par. (of ब्रू 2d cl. with अ) Not saying. अब्रुवतः gen. sin. m.

अभक्ष adj. Destitute of food, fasting. अभक्षाः nom. pl. m.

अभवत्, अभवन्, अभविष्यत्. See root भू.

अभाव s. m. Annihilation, death, destruction. अभावाय dat. sin.

अभाषेताम्. See root भाष.

अभि *prep.* Before, near. Over, upon, above. Against. Much, exceeding.

अभिगच्छत् *pres. part. par.* (of गम् 1st cl. with अभि) Approaching, drawing near.

अभिगच्छति *loc. sin. m.*

अभिगुप्त *pass. part.* (of गुप् with अभि) Hidden, concealed. अभिगुप्तः *nom. sin. m.*

अभिजग्मिन् *part. 2d pret. par.* (of गम् with अभि) (He) departed for : also, (he) arrived. अभिजग्मिवान् *nom. sin. m.*

अभिजग्मुः. See root गम्.

अभिजघ्नत्. See root हन.

अभिजानामि. See root ज्ञा.

अभितः *ind.* Before, in presence of.

अभिदुद्वाव, अभिद्वव. See root दु.

अभिद्ववत् *pres. part. par.* (of दु 1st cl. with अभि) Rushing upon, attacking.

अभिद्ववन्तम् *acc. sin. m.*

अभिदुत्य *ind. pret. part.* (of दु with अभि) Having attacked.

अभिनिपीडित *pass. part.* (of पीड with नि and अभि) Exceedingly pained, tormented.

अभिपद्म *adj.* Exceedingly handsome (from अभि Before, superior to, and पद्म The lotus). अभिपद्मान् *acc. pl. m.*

अभिपरिप्लुत *pass. part.* (of प्लु with परि and अभि) Overflowed, overwhelmed, filled with; shaken; attacked, affected by. अभिपरिप्लुतः *nom. sin. m.*

अभिपूज्यमान *pres. part. pass.* (of पूज with अभि) Being greatly revered.

अभिपूज्यमानः *nom. sin. m.*

अभिपूरी *pass. part.* (of पूर with अभि) Filled, fraught. अभिपूर्याम् *acc. sin. f.*

अभिप्रेक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष with प्र and अभि) Having looking at, or looking towards.

अभिभाषमाण *pres. part. atm.* (of भाष 1st cl. with अभि) Saying. अभिभाषणाः *nom. pl. m.*

अभिभाष्टुम् *inf.* (of भाष with अभि) To speak to, to address.

अभिमर्ह *s. m.* An assault, invasion, attack. अभिमर्हः *nom. sin.*

अभिमुख *adj.* Facing, fronting, approaching. अभिमुखः *nom. sin. m.* अभिमुखाः *nom. pl. m.*

अभिरक्षित *pass. part.* (of रक्ष् with अभि) Guarded, protected, governed.

अभिरक्षितान् *acc. pl. m.*

अभिरुचित *adj.* Pleased, delighted, delighting in. अभिरुचितम् *acc. sin. n.*

अभिवर्षत् *pres. part. par.* (of वृष् 1st cl. with अभि) Raining. अभिवर्षन्तौ
acc. du. m.

अभिवाद्य *ind. pret. part.* (of वद with अभि) Having reverently saluted.

अभिवीक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with वि and अभि) Having seen.

अभिषिक्त *pass. part.* (of पिच with अभि) Anointed, inaugurated. अभिषिक्तः
nom. sin. m.

अभिषिच्यते. See root पिच.

अभिषेक *s. m.* A bathing, sprinkling. Initiation, inauguration, royal unction
(sprinkling with the water of the Ganges, or water in which various arti-
cles have been immersed, being an essential part of the rite).

अभिषेकाद्देशिस् **BAHUV.** Wet on the head with the royal unction. अभिषेका-
द्देशिराः *nom. sin. m.*

अभिसंस्मृत्य *ind. pret. part.* (of स्मृ with सम् and अभि) Having recollected, re-
membering.

अभिसङ्क्षिप्त *pass. part.* (of क्षिप with सम् and अभि) Casting, throwing, shoot-
ing, aiming, or having aimed at. अभिसङ्क्षिप्तः *nom. sin. m.*

अभिसन्धाय *ind. pret. part.* (of धा with सम् and अभि) Having aimed at,
shooting at.

अभिसन्प्रेक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with प्र, सम्, and अभि) Having seen.

अभिमृत्य *ind. pret. part.* (of मृ with अभि) Having gone near.

अभिहत *pass. part.* (of हन with अभि) Stricken, smitten. अभिहताः *nom. pl. m.*

अभिहर्तृ *agt.* Robbing, seizing, taking by violence; a ravisher. अभिहर्त्ता
nom. sin. m.

अभीत *pass. part.* (of भी with अभि) Fearless, undaunted. अभीतो *nom. du. m.*

अभूत्. See root भू.

अभ्यकम्पत. See root कम्प (इ).

अभ्यगच्छत्. See root गम्.

अभ्यद्रवत्. See root द्रु.

अभ्यधावत्, अभ्यधावताम्, अभ्यधावन्. See root धाव.

- अभ्यधिक *adj.* Supremely excellent, transcendent. अभ्यधिका: *nom. pl. m.*
- अभ्यनुज्ञात *pass. part.* (of ज्ञा with अनु and अभि) Permitted (to depart), let go, allowed. अभ्यनुज्ञातः *nom. sin. m.* अभ्यनुज्ञाताः *nom. pl. m.*
- अभ्यभाषत. *See root भाष.*
- अभ्ययात्, अभ्ययुः. *See root या.*
- अभ्यवदत्, अभ्यवादयत्. *See root वद्.*
- अभ्यवर्षत, अभ्यवर्षन्त. *See root वृष.*
- अभ्यस्यत् *pres. part. par.* (of अस 4th cl. with अभि) Shooting. अभ्यस्यतः *gen. sin. m.*
- अभ्यहारयत्. *See root हृ.*
- अभ्याकर्षे *s. m.* A striking of the flat of the hand upon the breast, producing a tone of defiance (a practice common to wrestlers and pugilists).
- अभ्यागत *pass. part.* (of गम with आ and अभि) Come, arrived. अभ्यागताः *nom. pl. m.*
- अभ्यास *adj.* Near, close to. अभ्यासम् *acc. sin. n.* अभ्यासे *loc. sin. n.*
- अभ्यासगत **TATP.** Approached. अभ्यासगतम् *acc. sin. m.*
- अभ्युक्षित *pass. part.* (of उश्चि with उत् and अभि) Raised aloft, elevated.
- अभ्युक्षितकर **BAHUV.** With uplifted proboscis. अभ्युक्षितकम् *acc. sin. m.*
- अभ्युपेत्य *ind. pret. part.* (of इ with आ, उप, and अभि) Having approached, or arrived at. अभ्येत्य is used in a similar sense.
- अमन्यत. *See root मन.*
- अमर *s. m.* A deity, an immortal. अमराः *nom. pl.*
- अमर्षे *s. m.* Impatience, impetuosity. Anger.
- अमर्षेज *agt.* Springing from indignation. अमर्षेजम् *acc. sin. n.*
- अमर्षेण *adj.* Passionate, wrathful, impetuous. अमर्षेणः *nom. sin. m.*
- अमर्षेयत् *pres. part. par.* (of मृष 10th cl. with अ) Not suffering, enduring, or tolerating. अमर्षेयन्तः *nom. pl. m.*
- अमर्षहास *s. m. TATP.* An angry laugh, a sarcastic sneer.
- अमर्षिन् *adj.* Passionate, wrathful, impetuous. अमर्षिणाम् *gen. pl. m.*
- अमित *pass. part.* (of मा with अ) Unmeasured, boundless, infinite.
- अमिततेजस् **BAHUV.** Of boundless glory. अमिततेजसे *dat. sin. m.*
- अमितद्युति **BAHUV.** Of infinite splendour. अमितद्युतिम् *acc. sin. m.*

अभिन्न *s. m.* An enemy.

अभिघ्न *agt.* Foe-destroying ; a slayer of enemies. अभिघ्नम् *acc. sin. m.*

अमूनि *nom. pl. n.* (of अद् dem. pron. That) Those.

अमृष्यत्, अमृष्यत. See root मृष.

अस्र *s. n.* Apparel, raiment.

अम्भोद् *s. m.* A cloud (from अम्भस् Water, and द What gives).

अम्भोनिधि *s. m.* A pool. अम्भोनिधिम् *acc. sin.*

अय *इ. T.* 1st cl. átm. To go. With परा changed to पला To flee, to run away.

पलायसे *2d pers. sin. pres.*

अयत्न *s. m.* The absence of effort or exertion, remissness. अयत्नेन *ins. sin.*

अयन *s. n.* A place of moving. अयनम् *nom. sin.*

अयम् *nom. sin. m.* (of इद् dem. pron.) This. He.

अयुध्येताम्. See root युष्.

अयोनिज *adj.* Generated equivocally, not born from the womb. अयोनिजम् *acc. sin. m.*

अरण्य *s. n.* A forest, a wilderness. अरण्ये *loc. sin.* अरण्येषु *loc. pl.*

अरण्यवासिन् *agt.* Dwelling in a forest. अरण्यवासिनः *acc. pl. m.*

अरलि *s. m.* The elbow. अरलिना *ins. sin.*

अरथिन् *s. m.* A warrior who fights not in a car. One who owns not a car.

अरथी *nom. sin.*

अराजक *adj.* Destitute of a king, unkinged. अराजकम् *nom. sin. n.*

अराजन् *s. m.* One not a king. अराजा *nom. sin.* अराज्ञा *ins. sin.*

अरि *s. m.* An enemy. अरिः *nom. sin.*

अरिन्दम् *agt.* Taming a foe, conquering, victorious. अरिन्दम् *voc. sin.* अरिन्दमौ *nom. du. m.*

अरिहन् *agt.* Foe-trampling, enemy-destroying. अरिहन्तानाम् *gen. pl. m.*

अर्के *s. m.* The sun.

अर्केषु *s. m. T. A. T. P.* Child of the sun, i. e. KARNA. अर्केषुम् *acc. sin.*

अर्चित *pass. part.* (of अर्च) Worshipped, honoured, treated with the utmost respect. अर्चिताः *nom. pl. m.*

अर्जुन *s. m.* ARJUNA, the third of the Pándava princes. अर्जुनः *nom. sin.*

अर्जुनम् *acc. sin.* अर्जुनेन *ins. sin.* अर्जुनस्य *gen. sin.* अर्जुन *voc. sin.*

- अण्व *s. m.* An ocean. अण्वे *loc. sin.* अण्वौ *nom. du.*
- अण्वान्न *s. m. TATP.* The extremity of the ocean. अण्वान्ने *loc. sin.*
- अर्थ *RT. 10th cl. par. atm.* To ask, beg, pray, sue. Usually conjugated with प्र. प्रार्थये, प्रार्थयसे *pres.* प्रार्थयेयम् *pot.*
- अर्थ *s. m.* A thing, matter, affair, subject, object, purpose. Amount, sum of money. अर्थम् *acc. sin.* अर्थाय *dat. sin.*
- अर्थनिबन्धन *BAHUV.* Having (its) cause in wealth, contingent on affluence and respectability. अर्थनिबन्धनम् *nom. sin. n.*
- अर्थम् *ind.* For, on account of.
- अर्थवत् *adj.* Significant, replete with meaning. अर्थवत् *acc. sin. n.*
- अर्द *RT. 10th cl. par.* To hurt, to wound. अर्दयत् *1st pret.*
- अर्द्ध *s. n.* A half. अर्द्धम् *acc. sin.*
- अर्द्धक्रोश *s. m. KARM.* Half a league. अर्द्धक्रोशे *loc. sin.*
- अर्द्धचन्द्र *BAHUV.* Crescent-shaped, of a semilunar form. अर्द्धचन्द्रेण *ins. sin. m.*
- अर्द्धतनु *s. f. KARM.* Half a body. अर्द्धतनुम् *acc. sin.*
- अर्थयिता. See root चृ.
- अर्ह *RT. 1st cl. par.* To be fit or worthy, to deserve. To deign. To be willing. अर्हसि, अर्हति *pres.*
- अर्ह *adj.* Worthy, deserving of. अर्हः *nom. sin. m.*
- अलङ्कृत *pass. part. (of कृ with अलम्)* Adorned. अलङ्कृताः *nom. pl. m.*
- अलम् *ind.* Enough. Unnecessary, no need.
- अव *prep.* Down, down from. Off, away.
- अवकाश *s. m.* An open space. Room; opportunity. अवकाशे *loc. sin.*
- अवकीर्यमाण *pres. part. pass. (of कृ with अव)* Being scattered or strewed. अवकीर्यमाणम् *nom. sin. n.*
- अवघुष्ट *pass. part. (of घुष् with अव)* Announced, proclaimed. अवघुष्टे *loc. sin. m.*
- अवच्छाद्य *ind. pret. part. (of छद् with अव)* Having covered.
- अवतरत्. See root तृ.
- अवतार्ये *ind. pret. part. (of तारि caus. of तृ with अव)* Having caused to alight.
- अवतीर्ण *pass. part. (of तृ with अव)* Descended, alighted. अवतीर्णः *nom. sin. m.* अवतीर्णौ *nom. du. m.* अवतीर्णाः *nom. pl. m.* अवतीर्णा *nom. sin. f.*

- अवतीर्थी *ind. pret. part.* (of तृ with अव) Having alighted.
 अवद्य *fut. pass. part.* (of वद with अव) Unfit to be mentioned; disagreeable.
 अवनत *pass. part.* (of गत with अव) Downcast. अवनतम् *nom. sin. n.*
 अवननामिरे. See root गत.
 अवमुच्य *ind. pret. part.* (of मु with अव) Having jumped down.
 अवभज्य *ind. pret. part.* (of भज् with अव) Having broken off.
 अवभर्त्सयत् *pres. part. par.* (of भर्त्स 10th cl. with अव) Menacing. अवभर्त्सयन्ती
nom. sin. f.
 अवमत् or अवमन्य *ind. pret. part.* (of मन with अव) Having scorned, despising.
 अवमन्तव्य *fut. pass. part.* (of मन with अव) To be despised. अवमन्तव्यः *nom. sin. m.*
 अवमान *s. n.* Disrespect, dishonour, contempt.
 अवमृज्य *ind. pret. part.* (of मृज् with अव) Having pulled.
 अवर *adj.* Last, hindmost. अवरम् *acc. sin. m.*
 अवरज *s. m.* A younger brother.
 अवरोप्य *ind. pret. part.* (of रोपि *caus.* of रुह with अव) Having made to descend, *i. e.* rooting up.
 अवरोहयध्वम्. See root रुह.
 अवर्षिताम्. See root वृष.
 अवलिह्यते. See root लिह.
 अवलोकिन् *agt.* Looking down. अवलोकिनम् *acc. sin. m.*
 अवशेषित *adj.* (from अवशेष *s. m.* Leavings, remainder.) Left, remaining.
 अवशेषितम् *nom. sin. n.*
 अवसत्. See root वस.
 अवस्था *s. f.* State, condition. अवस्थाः *nom. pl.*
 अवस्थित *pass. part.* (of धा with अव) Occupying a place, stationed, standing.
 अवस्थितम् *acc. sin. m.* अवस्थितान् *acc. pl. m.*
 अवहार *s. m.* Truce, a suspension or cessation of fighting. अवहारः *nom. sin.*
 अवहास्य *fut. pass. part.* (of हस with अव) To be laughed at, exposed to ridicule, ridiculous. अवहास्याः *nom. pl. m.*
 अवाकिन्. See root कृ.
 अवाक्शिरस् **BAHUV.** Head-foremost. अवाक्शिराः *nom. sin. m.*

अवाङ्मुख **BAHUV.** Down-looked, down in the mouth. अवाङ्मुखः *nom. sin. m.*
 अवाप्त *pass. part. (of आप with अव)* Received, got, obtained. अवाप्तम्
acc. sin. n.

अवाप्तुवन्ति, अवाप, अवापतुः, अवाप्तुहि. *See root आप.*

अविजित *ind. pret. part. (of जि with वि and अ)* Not having conquered.

अविद्वस् *adj.* Unwise, unlearned. अविद्वान् *nom. sin. m.*

अविध्यत्. *See root व्यध.*

अविषाद *adj.* Unwearied, persevering. अविषादस्य *gen. sin. m.*

अवृक्ष *adj.* Free from trees. अवृक्षान् *acc. sin. f.*

अवेक्षस्. *See root ईक्ष.*

अवेक्ष्य *ind. pret. part. (of ईक्ष with अव)* Having beheld.

अवोचः. *See root वच.*

अव्यक्त *pass. part. (of अज्ञ with वि and अ)* Invisible, imperceptible, unapparent. A name of VISHNÚ. अव्यक्तः *nom. sin. m.*

अव्यय *adj.* Steady, cool, deliberate, undisturbed. अव्ययः *nom. sin. m.*

अव्यय *adj.* Imperishable, immutable, eternal. अव्ययम् *acc. sin. n.*

अशक्त *pass. part. (of शक्)* Unable. *This word gives a passive sense to an infinitive.* अशक्तः *nom. sin. m.*

अशिरस्क **BAHUV.** Headless. अशिरस्कानि *nom. pl. n.*

अशुभ *s. n.* Sin, a shameful deed. अशुभस्य *gen. sin.*

अशेषतः *ind. or अशेषेण ins. sin. n. of अशेष* Wholly, entirely, unreservedly.

अश्रु *s. n.* A tear. अश्रुभिः *ins. pl.*

अश्रोत्रिय *s. m.* A Brahman who has not read the Vedas. अश्रोत्रियः *nom. sin. m.*

अश्व *s. m.* A horse. अश्वाः *nom. pl.* अश्वान् *acc. pl.*

अश्वत्यामन् *s. m.* ASWATTHÁMAN, the son of DRONÁ. अश्वत्यामानम् *acc. sin.*

अश्वत्यासा *ins. sin.*

अश्वपृष्ठ *s. n.* **TATP.** Horseback. अश्वपृष्ठे *loc. sin.*

अश्विन् *s. m. du.* अश्विनौ The twin sons of ASWINÍ by SÚRYA, and physicians of Swarga.

अस् **AT.** 2d cl. par. To be. अस्मि, असि, अस्ति *pres.* आसीत्, आसन् *1st pret.* अस्तु *imp.* स्याम्, स्यात्, स्युः *pot.*

असंसक्त *pass. part.* (of घञ् with सम् and अ) Not joined together, disunited.

असंसक्तान् *acc. pl. m.*

असंसिद्ध *pass. part.* (of विथ् with सम् and अ) Unaccomplished. असंसिद्धे
loc. sin. n.

असकृत् *ind.* Frequently, repeatedly, again and again.

असङ्ख्यात *pass. part.* (of ख्या with सम् and अ) Unnumbered. असङ्ख्याताः
nom. pl. m.

असङ्ख्येय *fut. pass. part.* (of ख्या Tell, with सम् and अ) Unspeakable, innumerable.

असत् *adj.* Bad, vile, wicked, evil. असत् *acc. sin. n.* असताम् *gen. pl. m.*

असमाप्त *pass. part.* (of आप् with सम् and अ) Unfinished. असमाप्ते *loc. sin. n.*

असन्नाथ *adj.* Open, wide, unobstructed.

असम्भ्रम *adj.* Free from flurry, cool, composed. असम्भ्रमः *nom. sin. m.*

असाध्य *fut. pass. part.* (of दाथ् with अ) Impracticable, unfeasible, unattainable. असाध्यम् *nom. sin. n.*

असि *s. m.* A sword.

असि. *See root अस.*

असुर *s. m.* An *Asur* or demon: the *Asuras* are children of DITI by KAŚYAPA: they are demons of the first order, and in perpetual hostility with the gods.

असृजत्, असृजन्. *See root सृज.*

असौ *nom. sin. m. or f.* (of अद्स् *dem. pron.*) He, that.

अस्त *s. m.* The western mountain behind which the sun is supposed to set.

Sun-set. अस्तम् *acc. sin.*

अस्ति, अस्तु. *See root अस्.*

अस्त्र *s. n.* A weapon in general. A missile weapon. Arms. Use of arms.

अस्त्रम् *acc. sin.* अस्त्रेण *ins. sin.* अस्त्रे *loc. sin.* अस्त्राणि *nom. or acc. pl.*

अस्त्रलाघव **TATP.** Dexterity in arms. अस्त्रलाघवम् *acc. sin. n.*

अस्त्रविद् **KWIP.** Skilled in the science of arms or war. अस्त्रविदाम् *gen. pl. m.*

अस्त्रविद्वस् *agt.* Skilled in the use of arms. अस्त्रविदुषाम् *gen. pl. m.*

अस्त्रशिक्षा *s. f.* **TATP.** Military exercise, passage of arms. अस्त्रशिक्षा *nom. sin.*

अस्त्रहेतोः *gen. sin. m.* **TATP.** For the sake of martial exercise, for the purposes of arms.

अस्थि *s. n.* A bone. अस्थितः *ind.* From the bones.

अस्मात्सकाशे **TATP.** In my, or in our, presence.

अस्मद् *pers. pron. common gend. I.*

अस्मरत्. *See root स्मृ.*

अस्माक् *gen. pl. m. or f. (of अस्मद् pers. pron. I).* अस्मान् *acc. pl.*

अस्माभिः *ins. pl.*

अस्मात् *abl. sin. m. or n. (of इदम् dem. pron. This).* अस्मै *dat. sin. m.*

अस्मिन् *loc. sin. m. or n.*

अस्मि. *See root अस.*

अस्य *gen. sin. m. or n. (of इदम् dem. pron.)* Of him.

अस *s. n.* A tear. असैः *ins. pl.*

अस्य *gen. sin. m. or n. (of इदम् dem. pron.)* Of him, of this. अस्याः *gen. sin. f.* Of her. अस्याम् *loc. sin. f.*

अहन् *s. n.* A day. अहि or अहनि *loc. sin.*

अहनत्. *See root हन.*

अहम् *nom. sin. (of अस्मद् pers. pron.)* I.

अहिच्छत्र *s. m.* The name of a country. अहिच्छत्रम् *acc. sin.*

अहिच्छत्रा *s. f.* The name of a city.

आ

आ *ind.* To, unto, as far as, to the distance of. *Prefixed to nouns, it governs the ablative, and sometimes the accusative case.*

आकर्षण *s. n.* A pulling or dragging towards one's self. आकर्षणयोः *loc. du.*

आकार *s. m.* A form.

आकाश *s. m.* The fifth element, æther, the sky or atmosphere.

आक्षिप्य *ind. pret. part. (of क्षिप with आ)* Having spurned.

आक्षेप *s. m.* A throw. The flight of a missile weapon.

आक्षेपयामास. *See root क्षिप.*

आख्या *s. f.* A name or appellation.

आख्यातव्य *fut. pass. part. (of ख्या)* To be told. आख्यातव्यम् *nom. sin. n.*

आख्यामि. *See root ख्या.*

आगत *pass. part. (of गम Go, with आ)* Come, arrived. आगतम् *acc. sin. m.*

- आगताः *nom. pl. m.* आगतान् *acc. pl. m.* आगता *nom. sin. f.*
 आगतक्षोभः **BAHUV.** Confounded, perplexed. आगतक्षोभः *nom. sin. m.*
 आगमन *s. n.* Arrival. आगमनम् *nom. sin.*
 आगत्य *or* आगम्य *ind. pret. part. (of गम with आ)* Having come.
 आगमित *pass. part. (of गमि caus. of गम with आ)* Read, discovered, under-
 stood. आगमितम् *nom. sin. n.*
 आगलित *pass. part. (of गल with आ)* Drooping. आगलितम् *nom. sin. n.*
 आग्नेय *adj.* Belonging or relating to fire or its deity, fiery, produced from
 fire. आग्नेयः *nom. sin. m.* आग्नेयम् *acc. sin. n.*
 आचर्षतुः. *See root कृष.*
 आचक्ष. *See root चक्ष.*
 आचक्ष्यौ. *See root ख्या.*
 आचार *s. m.* An established rule of conduct. Custom, practice, usage.
 आचार्य *s. m.* A spiritual guide or teacher. A name of DROṆA, the preceptor
 of the *Kurus* and *Pándus*. आचार्यः *nom. sin.* आचार्यम् *acc. sin.*
 आचार्याय *dat. sin.* आचार्य्य *voc. sin.*
 आजधान. *See root हन.*
 आजानेय *s. m.* A horse of a good breed. आजनेयाः *nom. pl.*
 आज्ञा *s. f.* An order, a command.
 आज्ञानुवर्तिन् *agt.* Obeying, executing or conforming to orders. आज्ञानुवर्तिना
ins. sin. m.
 आज्ञापयस्व. *See root ज्ञा.*
 आज्य *s. n.* Ghee, clarified butter, much used for religious purposes.
 आज्येन *ins. sin.*
 आढ्य *adj.* Opulent, wealthy, rich, prosperous. आढ्यान् *acc. pl. m.*
 आतिष्ठ. *See root ष्ठा.*
 आत *pass. part. (of दा with आ)* Taken.
 आतलक्ष्मी **BAHUV.** Whose prosperity is removed. आतलक्ष्मि *nom. sin. n.*
 आत्मज *s. m.* A son. आत्मजः *nom. sin.* आत्मजम् *acc. sin.*
 आत्मजा *s. f.* A daughter. आत्मजा *nom. sin.* आत्मजाम् *acc. sin.*
 आत्मन् *s. m.* Self. आत्मानम् *acc. sin.* आत्मना *ins. sin.* आत्मनः *gen. sin.*
 आत्मनि *loc. sin.* आत्मानः *nom. pl.*

आत्मसम्भव *s. m.* A son. आत्मसम्भवः *nom. sin.*

आदान *pres. part. atm.* (of दा with आ) Receiving, containing, holding.

आदानम् *acc. sin. m.*

आदाय *ind. pret. part.* (of दा with आ) Having taken.

आदायमान *pres. part. atm.* (of दै Purify, with आ) Trying. आदायमानः
nom. sin. m.

आदास्यसे. See root दा.

आदि *in. comp.* Other, et cœtera. आदयः *nom. pl. m.* आदीन् *acc. pl. m.*

आदिभिः *ins. pl. m.*

आदित्य *s. m.* The sun. A deity of a particular class : the *ĀDITYAS* are twelve in number ; they are forms of *SŪRYA*, or the sun, and appear to represent him as distinct in each month of the year.

आदित्यसदृश *TATP.* Like the sun. आदित्यसदृशम् *acc. sin. m.*

आदिपुरुष *KARM.* The chief person. आदिपुरुषः *nom. sin. m.*

आदिश्य *ind. pret. part.* (of दिश with आ) Making (his) voice to be heard.

आहत *pass. part.* (of ह with आ) Respectful. आहतम् *acc. sin. m.*

आद्य *adj.* First, initial. In composition, Et cœtera. आद्याः *nom. pl. m.*

आद्यम् *nom. sin. n.*

आनत *pass. part.* (of णम् with आ) Bent. आनतम् *nom. sin. n.*

आनन *s. n.* The face. आननम् *nom. sin.*

आनम्य *ind. pret. part.* (of णम् with आ) Having bent.

आनादयत् *pres. part. par.* (of नादि *caus.* of शद with आ) Causing to sound, making to ring. आनादयन् *nom. sin. m.*

आनुपूर्व्य *abs. s. n.* Order, series, succession. आनुपूर्व्येण *ins. sin.*

आप् *RT.* 5th cl. *par. atm.* To obtain, find, meet with ; often conjugated with अच् or प्र. अवाप्नुवन्ति, प्राप्नुवन्ति *pres.* अवाप, अवापतुः 2d *pret.*

प्राप्स्यसि, प्राप्स्यसे 2d *fut.* आप्नुहि, अवाप्नुहि *imp.*

आपः *nom. pl.* (of अप् *s. f.* declined in the *pl. only*) Water.

आपतत् *pres. part. par.* (of पत् with आ) Approaching, preparing to assail.

आपतनम् *acc. sin. m.* आपततः *gen. sin. m.* or *acc. pl. m.*

आपन्न *pass. part.* (of पद् with आ) Gone to ; gained, obtained. आपन्नाम्
acc. sin. f.

आपूर्त्य *ind. pret. part. (of पू with आ)* Filling or having filled.

आपूर्त्यते. *See root पू.*

आमृहि. *See root आप.*

आमृत *pass. part. (of मृ with आ)* Bathed, deluged. आमृता *nom. sin. f.*

आमृताङ्ग **BAHUV.** Bathed all over. आमृताङ्गी *nom. sin. f.*

आमृत्य *ind. pret. part. (of मृ with आ)* Having leaped.

आभरण *s. n.* Ornament, decoration, as jewels, &c.

आभा *s. f.* Light. Colour. Resemblance.

आमन्य *ind. pret. part. (of मन् (इ) with आ)* Having taken leave, bidding farewell.

आमिष *s. m. n.* Flesh. Prey.

आयत *pass. part. (of यन् with आ)* Long, extended. आयतम् *acc. sin. n.*

आयताक्ष **BAHUV.** Large-eyed. आयताक्षः *nom. sin. m.*

आयतापाङ्ग **BAHUV.** Having a long-cornered eye. आयतापाङ्गी *nom. sin. f.*

आयन्तुम् *inf. (of यन् with आ)* To bend.

आययुः, आयात्, आयान्ति. *See root या.*

आयस *adj.* Of iron, iron. आयसीम् *acc. sin. f.*

आयात् *pres. part. par. (of या 2d cl. with आ)* Coming, approaching. आयान्तम् *acc. sin. n.*

आयास *s. m.* Effort, exertion. Trouble, danger. आयासम् *acc. sin.*

आयुध *s. m.* A weapon in general.

आयोत्ससि. *See root युध.*

आयोधन *s. n.* A battle-field. आयोधनम् *acc. sin.*

आरुरुहः, आरुरोह, आरोह, आरोपयत्, आरोपयामास, आरोपयतु. *See root रुह.*

आरुह्य *ind. pret. part. (of रुह with आ)* Having mounted.

आरूढ *pass. part. (of रुह with आ)* Mounted, ascended, elevated. आरूढाः *nom. pl. m.*

आरोपमाण *pres. part. pass. (of रोपि caus. of रुह with आ)* Being stringing, being trying to string. आरोपमाणः *nom. sin. m.*

आर्त्त *pass. part. (of चृत्)* Pained, afflicted, sorely-distressed. Disturbed, confounded. आर्त्तम् *nom. sin. n.* आर्त्तानाम् *gen. pl. m.*

आर्त्ततर *compar.* (of आर्त्त) Extremely pained, disturbed, confounded. आर्त्ततरः
nom. sin. m.

आर्द्रयत्. *See root अर्द्.*

आर्द्र *adj.* Wet, moist. आर्द्रम् *acc. sin. m.*

आलपेयम्. *See root लप.*

आलम्ब्य *ind. pret. part.* (of लव (इ) with आ) Having supported; support-
ing, sustaining, taking (by the hand).

आलय *s. m.* A house, a dwelling. आलयम् *acc. sin.*

आलोक्य *ind. pret. part.* (of लोक with आ) Having seen or looked at, beholding.

आवर्त्तयिष्यम्. *See root वृत्.*

आवास *s. m.* A house, dwelling, home. आवासम् *acc. sin.*

आविशत् *pres. part. par.* (of विश 6th cl. with आ) Approaching, entering.

आविशन्तः *nom. pl. m.*

आवृणोत्. *See root वृ.*

आवृत *pass. part.* (of वृ with आ) Covered, overspread, overcast. Filled with.

आवृतः *nom. sin. m.* आवृता *nom. sin. f.* आवृतम् *nom. sin. n.*

आवृत् *ind. pret. part.* (of वृत् with आ) Having turned, turning towards.

आशंस, आशंससि. *See root शंस.*

आशीविष *s. m.* A snake. आशीविषान् *acc. pl.*

आशु *ind.* Quickly, speedily, soon.

आशुकारिन् *agt.* Doing any thing quickly; smart, active. आशुकारिणम् *acc. sin. m.*

आश्चर्य्य *s. n.* A marvellous thing. आश्चर्य्यम् *acc. sin.*

आश्रम *s. m.* A college, a school. A hermitage, the abode of retired saints or
sages. आश्रमम् *acc. sin.* आश्रमाय *dat. sin.* आश्रमे *loc. sin.*

आश्रित *pass. part.* (of श्रि with आ) Following, practising, observing, affect-
ing; using, employing, having recourse to, assuming. आश्रितः *nom. sin. m.* आश्रिताः *nom. pl. m.*

आश्लिष्ट *pass. part.* (of श्लि with आ) Embraced. आश्लिष्टः *nom. sin. m.*

आश्वासयामास. *See root श्वस.*

आश्विनेय *patronym.* NAKULA or SAHADEVA, twin-children of the AŚWINI-
KUMÁRAS. आश्विनेयौ *nom. du. m.*

आस **RT.** 2d cl. *átm.* To sit. To be, to exist. *With उप* To worship, revere, foster or cherish. आस्ते *pres.* उपास *imp.*

आसन्. *See root अस.*

आसन *s. n.* A seat, a stool. आसनम् *acc. sin.*

आसाद्य *ind. pret. part.* (of षद् with आ) Having reached, encountered, arrived at, found, met with.

आसीत्. *See root अस.*

आसीन *pres. part. átm.* (of आस 2d cl.) Sitting, seated. आसीनेषु *loc. pl. m.*

आस्ते. *See root आस.*

आस्थाय *ind. pret. part.* (of हा with आ) Having recourse to, using, employing. Having ascended. Standing, standing by.

आस्थित *pass. part.* (of हा with आ) Incurred, obtained; fallen, driven to.

आस्थिताः *nom. pl. m.*

आह, आहुः. *See root ब्रू.*

आहव *s. m.* War, battle, conflict. आहवे *loc. sin.*

आहूय *ind. pret. part.* (of ह्वे with आ) Having invited.

आहूत *pass. part.* (of ह्वे with आ) Brought. आहूताम् *acc. sin. f.*

आहूयत् *pres. part. par.* (of ह्वे 1st cl. with आ) Calling, challenging.

आहूयन्तौ *nom. du. m.*

इ

इ **RT.** 2d cl. *par. átm.* To go. *With अति* To go beyond, to pass: *with*

अधि To go over, to study: *with अभि, or अभि and सम्* To go into the presence of, approach, come near: *with आ, or आ, अभि, and सम्* To come: *with उप* To go near, *metaph.* To suffer: *with उप and सम्* To assemble: *with परा* To go back, *metaph.* To sue forgiveness, to resort for protection: *with सम्* To unite, assemble or associate. समियाय, समीयुः 2d *pret.* अत्यगात्, समभ्यागात्, अध्यगीष्ट 3d *pret.* एष्यति, उपैष्यसे, समुपैष्यन्ति, समेष्यन्ति 2d *fut.* एहि, एतु, परैहि *imp.*

इक्ष्वाकु *s. m.* The son of the *Manu* VAIVASWATA, the son of *SÚRYA*, or the sun, and first prince of the solar dynasty: he reigned at *Ayodhyá* in the commencement of the second *Yuga*, or age.

इच्छत् *pres. part. par.* (of इष् 1st cl.) Wishing. इच्छतः *gen. sin. m.*

इच्छति, इच्छसि, इच्छसे, इच्छामि. *See root इष्.*

इतः *ind.* Hence, from this place.

इतरेतर (इतर repeated) One another. इतरेतरम् *acc. sin. m. or ind.*

इति *ind.* Thus, so, to this effect; saying.

इत्येव *ind.* Even thus. Just as he had thus spoken.

इत्येवम् *ind.* Thus; in this and like manner. इत्येवमादिषु *loc. pl. n.* In these and other ways.

इदम् *dem. pron.* This. इदम् *nom. or acc. sin. n.*

इन्दु *s. m.* The moon.

इन्द्र *s. m.* INDRA, the deity presiding over *Swarga*, and the secondary divinities: he is also regent of the east quarter, and is more particularly the deity of the atmosphere. इन्द्रः *nom. sin.*

इन्द्रकेतु *s. m.* INDRA's banner.

इन्द्रसेन *s. m.* Name of the charioteer of YUDHISHTHIRA. इन्द्रसेनः *nom. sin.*

इन्द्रसेनम् *acc. sin.*

इन्द्रसेनद्वितीय **BAHUV.** Attended by INDRASENA. इन्द्रसेनद्वितीयः *nom. sin. m.*

इन्द्रायुध *s. m.* The rainbow (from इन्द्र Indra, and आयुध *s. m.* A weapon).

इन्द्रावरज *s. m.* VISHNÚ (from इन्द्र and अवरज After-born; the younger brother of INDRA).

इमम् *acc. sin. m.* (of इदम् *dem. pron.*) This. इमाम् *acc. sin. f.* इमे *nom. pl. m.* इमौ *nom. du. m.* इयम् *nom. sin. f.*

इयेष. *See root इष्.*

इव *ind.* As, like, as it were, as if, as though.

इष् **HT.** 1st cl. *par. atm.* To wish, like, seek. इच्छामि, इच्छसि, इच्छति,

इच्छसे *pres.* इयेष 2d *pret.* Also, 6th cl. *par. with अनु* To seek.

अन्विष *imp.* इष्यते *pres. pass.* Caus. with प्र To send. प्रेषयामास 2d *pret.*

इषु *s. m. f.* An arrow.

इष्ट *pass. part.* (of इष्) Wished, liked, loved.

इष्टतम *superl.* (of इष्ट) Best beloved, dearest, most desired. इष्टतमः *nom. sin. m.* इष्टतमाम् *acc. sin. f.*

इष्यते. See root इष.

इह *ind.* Here, hither.

ई

ईक्ष **RT.** 1st cl. *átm.* To see: *with अच* To regard or respect: *with उत्*

To look up: *with निर्* To look at: *with वि* To behold. निरीक्षते

pres. उदैक्षत 1st *pret.* वीक्षाच्चक्रुः 2d *pret.* अवेक्षस्व *imp.*

ईक्षण *s. n.* The eye.

ईदम् *fut. pass. part. (of ईड)* Praiseworthy. ईदम् *acc. sin. m.*

ईदृश *adj.* Such, so like, such as this. ईदृशम् *nom. or acc. sin. n.* ईदृशानाम्
gen. pl. m.

ईरित *pass. part. (of ईर)* Said, uttered. ईरिताः *acc. pl. f.*

ईशान *s. m.* A name of ŚIVA. ईशानम् *acc. sin.*

ईश्वर *s. m.* A lord, a ruler, sovereign. ईश्वरः *nom. sin.* ईश्वराः *nom. pl.*

ईषा *s. f.* The pole or shaft of a carriage. ईषाम् *acc. sin.*

उ

उक्त *pass. part. (of वच)* Spoken to, addressed, accosted. उक्तः *nom. sin. m.*

उक्तम् *nom. or acc. sin. n.* उक्तस्य *gen. sin. m.* उक्तौ *nom. du. m.*

उक्ताः *nom. pl. m.* उक्ता *nom. sin. f.*

उक्ता *ind. pret. part. (of वच)* Having said or spoken.

उग्र *adj.* Formidable, terrible, sore, greivous. उग्रम् *acc. sin. m.*

उग्रवीर्यं **BAHUV.** Terrible in might. उग्रवीर्यम् *acc. sin. m.*

उग्रवेगं **BAHUV.** Of terrible velocity. उग्रवेगैः *ins. pl. m.*

उग्रश्रवणदर्शनं **BAHUV.** Dreadful to see and hear. उग्रश्रवणदर्शनैः *ins. pl. m.*

उग्रायुध *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA. उग्रायुधः *nom. sin.*

उच्चैः *ind.* Aloud.

उच्चय *s. m.* Height, elevation, loftiness.

उच्चयोपेतं **TATP.** Possessing height, high, lofty, elevated. उच्चयोपेतान् *acc. pl. m.*

उच्चसत् *pres. part. par. (of श्वस 2d cl. with उत्)* Breathing hard, panting.

उच्चसन्तः *nom. pl. m.*

उच्यते. *See root वच्.*

उच्यमान *pres. pass. part. (of वच्)* Being addressed. उच्यमानः *nom. sin. m.*

उत् or उद् *prep.* Up, aloft, on high.

उत् *ind.* Also, and. *It is also an expletive.*

उत्कट *adj.* Mad, furious. Proud, haughty. उत्कटान् *acc. pl. m.*

उत्तम *adj.* Chiefest, best, greatest, highest, most excellent. उत्तमम् *acc. sin.*

m. or n. उत्तमाभ्याम् *ins. du. m.*

उत्तर *adj.* Northern. Upper. *s. n.* An answer, a reply. उत्तरेण *ins. sin.*

उत्तरे *loc. sin. n.* उत्तरेषु *loc. pl. m.*

उत्तरीय *adj.* Upper. उत्तरीयम् *acc. sin. n.*

उत्तस्थौ. *See root ष्ठा.*

उत्पाय *ind. pret. part. (of ष्ठा with उत्)* Having arisen.

उत्पित *pass. part. (of ष्ठा with उत्)* Produced, sprung, arisen. उत्पितः *nom.*

sin. m. उत्पितम् *acc. sin. m.* उत्पिताः *nom. pl. m.*

उत्पितुम् *inf. (of पठ with उत्)* To rise.

उत्पपात. *See root पत.*

उत्पाट् *ind. pret. part. (of पठ with उत्)* Having plucked up.

उत्फुल्ल *adj.* Wide open (eye).

उत्सव *s. m.* A festival, a jubilee. उत्सवम् *acc. sin.*

उत्साह *s. m.* Effort, exertion. Deportment, bearing. उत्साहात् *abl. sin.*

उत्सृज्य *ind. pret. part. (of सृज with उत्)* Having relinquished, given away.

उत्सृष्ट *pass. part. (of सृज with उत्)* Discharged, shot off. उत्सृष्टैः *ins. pl. m.*

उत्समयत् *pres. part. par. (of स्मि 1st cl. with उत्)* Smiling. उत्समयन्ती *nom.*

sin. f.

उदक् *ind.* On the north side.

उदक्रोशन्. *See root क्रुश.*

उदक् *adj.* North, northern. उदीचीम् *acc. sin. f.*

उदतिष्ठत्, उदतिष्ठन्. *See root ष्ठा.*

उदायुध *BAHUV.* With uplifted weapon. उदायुधाः *nom. pl. m.*

उदारधी *adj.* Wise, sagacious, noble-minded. उदारधीः *nom. sin. m.*

उदावहन्ति. *See root वह.*

उदाहरन्ति. *See root हृ.*

- उदित *pass. part.* (of इ with उत्) Risen. उदितौ *nom. du. m.*
 उदीर्ण *adj.* Generous, great, excellent. उदीर्णानाम् *gen. pl. m.*
 उदैक्षत. *See root ईक्ष.*
 उद्दिष्ट *pass. part.* (of दिश with उत्) Directed, commanded, prescribed.
 उद्दिष्टान् *acc. pl. m.*
 उद्देश *s. m.* Direction. A place, part, quarter. उद्देशे *loc. sin.*
 उद्योतित *pass. part.* of द्योति (*caus. of द्युत Shine, with उत्*) Lighted up, emblazoned.
 उद्धत *pass. part.* (of हन with उत्) Raised, elevated.
 उद्धतार्णवनिखनम् **BAHUV.** Raising a noise like the ocean. उद्धतार्णवनिखनम्
acc. sin. f.
 उद्धरे. *See root धृ.*
 उद्धर्तुम् *inf.* (of धृ with उत्) To draw up, to raise.
 उद्धूत *pass. part.* (of धू Shake, with उत्) Upraised, uplifted, stirred up, raised.
 उद्धूतम् *acc. sin. m.*
 उद्धूयते. *See root धू.*
 उद्धूय *ind. pret. part.* (of धृ with उत्) Having raised up, or drawn out.
 उद्भव *s. m.* Birth, production, source, origin. उद्भवः *nom. sin.*
 उद्भ्रान्त *pass. part.* (of भ्रम with उत्) Whirled, waved, flourished (as a sword).
s. n. A particular attitude in using the sword. उद्भ्रान्तम् *acc. sin.*
 उद्यत *pass. part.* (of यम with उत्) Raised, held up, uplifted. Ready, prepared. Active, persevering, labouring diligently and incessantly. उद्यतः
nom. sin. m. उद्यतम् *nom. or acc. sin. n.* उद्यतैः *ins. pl. m.*
 उद्यतगद् **BAHUV.** With uplifted mace. उद्यतगदौ *nom. du. m.*
 उद्यतायुध **BAHUV.** With uplifted weapons. उद्यतायुधौ *acc. du. m.* उद्यतायुधैः
ins. pl. m.
 उद्देक *s. m.* Excess, overflowing, redundancy. उद्देकात् *abl. sin.*
 उद्धमत् *pres. part. par.* (of वम 1st cl. with उत्) Casting up, vomiting. उद्धमन्
nom. sin. m.
 उद्धह *s. m.* A son. उद्धहम् *acc. sin.*
 उद्धहत् *pres. part. par.* (of वह 1st cl. with उत्) Attacking. उद्धहन् *nom. sin. m.*

उप *prep.* By, near.

उपकरण *s. n.* Apparatus, paraphernalia, as the vessels and offerings at a sacrifice. Implements, furniture. उपकरणम् *acc. sin. n.*

उपगम्य *ind. pret. part. (of गम with उप)* Having approached.

उपगूढ *pass. part. (of गूह with उप)* Almost hidden, shrouded. उपगूढः *nom. sin. m.*

उपशुष्ट *pass. part. (of शुष with उप)* Sounding, resonant, vocal. उपशुष्टम् *nom. sin. n.*

उपजगाम. *See root गम.*

उपजल्पिन् *agt.* Talking, prating; a boaster. उपजल्पिनाम् *gen. pl. m.*

उपत्यका *s. f.* Land near the foot of a hill or mountain. उपत्यकाम् *acc. sin.*

उपनन्द *s. m.* Name of one of YUDHISHTHIRA'S drums.

उपपन्न *pass. part. (of पद with उप)* Endowed with, possessed of. उपपन्नम् *acc. sin. n.*

उपभुज्यताम्. *See root भुज.*

उपभोक्तुम् *inf. (of भुज with उप)* To possess or enjoy.

उपम *adj.* Like, resembling. उपमः *nom. sin. m.*

उपयात *pass. part. (of या with उप)* Arrived. *s. n.* Arrival, return. उपयातम् *acc. sin.*

उपयाति. *See root या.*

उपयातुम् *inf. (of या with उप)* To approach, arrive.

उपयुञ्जते. *See root युज.*

उपलभ्य *ind. pret. part. (of लभ with उप)* Having observed or ascertained.

उपविवेश. *See root विश.*

उपविष्ट *pass. part. (of विश with उप)* Seated, sitting. उपविष्टः *nom. sin. m.*

उपविष्टान् *acc. pl. m.* उपविष्टानाम् *gen. pl. m.*

उपशान्त *pass. part. (of शम with उप)* Ended, engulfed. उपशान्ते *loc. sin. n.*

उपशोभित *pass. part. (of शुभ with उप)* Beautified, adorned. उपशोभितः *nom. sin. m.*

उपहत *pass. part. (of हन with उप)* Struck; impaired, evilly affected by.

उपागमत्. *See root गम.*

उपाजहुः. *See root ह.*

उपादाय *ind. pret. part.* (of दा with आ and उप) Having taken or led off.

उपाधावत्. *See root धाव.*

उपाययुः, उपायात्. *See root या.*

उपाविशत्. *See root विश.*

उपास्तितुम् *inf.* (of आस with उप) To suffer, to endure.

उपास. *See root आस.*

उपेत *pass. part.* (of इ Go, with उप) Possessed of, furnished with. उपेतः

nom. sin. m. उपेतम् acc. sin. n.

उपेत्य *ind. pret. part.* (of इ with उप) Having approached.

उपैष्यसे. *See root इ.*

उपोपविष्ट *pass. part.* (of विश Enter, with उप) Seated. उपोपविष्टाः *nom.*

pl. m. According to a scholiast, the preposition is repeated merely to eke out the line (पादपूर्णाथ).

उभ *pronom. used in the dual only*, Both. उभौ *nom. or acc. m.*

उभयतः *ind.* On both sides.

उमा *s. f.* A name of the goddess PÁRVATÍ or DURGÁ. उमाम् *acc. sin.*

उमापति *s. m. TATP.* The husband of UMÁ, i.e. ŚIVA. उमापतिः *nom. sin.*

उमापतिम् *acc. sin.*

उमासहाय **BAHUV.** Accompanied by UMÁ. उमासहायः *nom. sin. m.*

उरग *s. m.* A snake. A demigod so called, having a human face with the tail of a serpent, said to inhabit Pátála, or the regions below the earth.

उरगौ *acc. du.*

उरगराज *s. m.* The king of snakes, ŚESHA, or VÁSUKI.

उरम् *s. n.* The breast, the bosom. उरः *nom. sin.* उरसि *loc. sin.*

उर्वी *s. f.* The earth. उर्वीम् *loc. sin.*

उवाच. *See root वच.*

उष्णग *s. m.* The hot season, two months before the rains. उष्णगेषु *loc. pl.*

उत्समान *pres. part. pass.* (of वह) Being conveyed, borne along. उत्समानाः

nom. pl. m.

ज

जघुः. See root वच्.

जरु *s. m.* The thigh.

जर्जित *pass. part. (of जर्ज)* Strong, powerful. जर्जितम् *nom. sin. n.*

ञ

ञा *HT.* To go. *Caus.* अर्पि *átm. often with सम्* To cause to go, to deliver.
To shoot or lodge (an arrow). अर्पयिता *1st. fut.* समर्पयध्वम् *imp.*

ञास *s. m.* A bear. असा *acc. pl.*

ञातु *s. m.* A season, of which there are six, each lasting two months; viz.
Vasanta, Spring, March-April; *Grishma*, Hot, May-June; *Varsha*,
Rainy, July-August; *Sarad*, Sultry, September-October; *Hemanta*,
Wintry, November-December; and *Sisira*, Dewy, January-February.

ञाते *ind.* Besides, except, governing the accusative or ablative case.

ञाद्धि *s. f.* Fortune, prosperity. अद्धिन् *acc. sin.*

अधुम *s. m.* A bull. This word occurs chiefly in composition, and then
signifies, Best, chief. अधुमः *nom. sin. m.* अधुमौ *nom. du. m.*

अधुमि *s. m.* A *Rishi*, or sanctified personage so called: there are seven orders
of these saints; as, the *Srutarshi*, *Kandarshi*, *Paramarshi*, *Maharshi*,
Rajarshi, *Brahmarshi*, and *Devarshi*. अधुमिः *nom. sin.* अधुमयः *nom. pl.*

ए

एक *pronom.* One. Alone, solitary. एकः *nom. sin. m.* एकम् *acc. sin. m.*

एकेन *ins. sin. n.* एका *nom. sin. f.*

एकचक्रा *s. f.* Name of a city. एकचक्रायाः *abl. or gen. sin.*

एकचारिन् *agt.* Travelling alone. एकचारिणः *acc. pl. m.*

एकतम *adj.* One (from amongst many). एकतमम् *acc. sin. m.*

एकवाणवत् *ind.* As one arrow.

एकवीर *s. m.* A unique warrior. एकवीरः *nom. sin.*

एकशृङ्ग *BAHUV.* Single-peaked (mountain). *s. m.* A unicorn, a rhinoceros.

एकशृङ्गौ *nom. du.*

एकसाधेयम् *ind.* Together, in one company.

- एकाग्रम् **KARM.** A solitary hermitage. एकाग्रमे *loc. sin. m.*
 एकैक *adj.* Singly, one by one. एकैकेन *ins. sin. n.*
 एतद् *dem. pron.* This. एतद् *nom. or acc. sin. n.* एतम् *acc. sin. m. or n.*
 एतेन *ins. sin. n.* एतौ *acc. du. m.* एते *nom. pl. m.* एतान् *acc. pl. m.*
 एतैः *ins. pl. m.* एतेभ्यः *abl. pl. m.* एताम् *acc. sin. f.* एतानि *acc. pl. n.*
 एतादृश *adj.* Such, such like, such as this. एतादृशे *loc. sin. m.*
 एतावत् *ind.* Thus far, so much, thus much.
 एतु. *See root इ.*
 एनम् *acc. sin. m. or n. (of एतद् dem. pron.)* This, it. एनाम् *acc. sin. f.*
 एभिः *ins. pl. m. or n. (of इद् dem. pron.)* This.
 एव *ind.* Also, even, indeed, verily, truly.
 एवंविध *adj.* Such, such like. एवंविधा *nom. sin. f.* एवंविधम् *acc. sin. n.*
ind. In this manner.
 एवम् *ind.* Thus, so, in this manner. एवमस्तु, (एवम्, and अस्तु, *imp. of अस्*)
 So be it.
 एवम्भूत *adj.* Such, of this sort or description. एवम्भूतैः *ins. pl. m.*
 एषः *nom. sin. m. (of एतद् dem. pron.)* This. He. एषा *nom. sin. f.*
 एषाम् *gen. pl. m. (of इद् dem. pron.)* This. He.
 एष्यति. *See root इ.*
 एहि. *See root इ.*

ऐ

- ऐशेय *s. m.* An antelope. ऐशेयान् *acc. pl.*
 ऐन्द्र *s. m.* A name of ARJUNA, son of INDRA. ऐन्द्रिः *nom. sin.*
 ऐश्वर्य्य *abs. s. n.* Power, might, supremacy.

ओ

- ओघ *s. m.* A multitude, a heap. ओघान् *acc. pl.*

क

- क *an affix frequently added to BAHUVRÍHI compounds; as, सस्त्रीक* With his wife; नारायणसहायक *Associated with NÁRÁYAṆA, having him for a companion.*

कः *nom. sin. m.* (of किम् *interrog. pron.*) Who? what?

कक्ष *s. m.* The side or flank. Dry grass. कक्षम् *acc. sin.*

कङ्क *s. m.* A heron.

कङ्कण *s. m. or n.* A bracelet or ornament of the wrist. An ornament or trinket.

कङ्कणभूषण **BAHUV.** Adorned with tinkling ornaments. कङ्कणभूषणः *nom. sin. m.*

कञ्चित् *a particle introducing a kind inquiry*, I hope that it is so, &c.

कञ्चित् *acc. sin. m.* (of किञ्चित् *indef. pron.*) Any one, some, a certain.

कण्टकित *adj.* Thorny, prickly. कण्टकितम् *acc. sin. n.*

कथ **HT.** 10th *cl. par. atm.* To tell, declare, or discourse. कथय *and* कथयस्व *imp.* कथ्यताम् *imp. pass.*

कथञ्चित् *or* कथञ्चन *ind.* In any way, by some means or other, by any means.

कथम् *ind.* How? in what manner?

कथय, कथयस्व, कथ्यताम्. See root कथ.

कथित *pass. part.* (of कथ) Told. कथिताः *nom. pl. m.*

कथ्यमान *pres. part. pass.* (of कथ) Being told. कथ्यमानानि *nom. pl. n.*

कथा *s. f.* Conversation.

कदम्ब *s. m.* A plant commonly called *Kadamba* (*Nauclea kadamba*).

कदम्बस्य *gen. sin.*

कदली *s. f.* The plantain-tree (*Musa sapientum*). Another plant (*Pistia stratiotes*). कदली *nom. sin.*

कदाचित् *ind.* At any time, ever.

कनक *s. n.* Gold.

कनकतालाभः *nom. sin. m. BAHUV.* Bright as a golden palm-tree (कनक *s. n.*

Gold, ताल *s. m.* A palmyra-tree, *and* ज्ञाभा *s. f.* Light, splendour, beauty).

कनकध्वज **BAHUV.** (Gold-banner) Name of a son of *DHRITARÁSHTRA*.

कनकध्वजः *nom. sin.*

कनीयस् *compar. irregularly formed* (of युवन् *adj.* Young) Younger.

कनीयान् *nom. sin. m.*

कन्दर *s. m.* A cave. कन्दरेषु *loc. pl.*

कन्दर्प *s. m.* A name of the deity *KÁMA*, the *CUPID* of the *Hindu* mythology

(from कम् BRAHMÁ, and दपे Inflaming; the inflamer even of the first of the gods; corresponding in this respect with his *Grecian* prototype).

कन्या *s. f.* A virgin, a maiden, a daughter, a girl. कन्या *nom. sin.* कन्याम् *acc. sin.* कन्यायाः *gen. sin.*

कन्यागर्भे *s. m. TATP.* The offspring of a virgin. कन्यागर्भः *nom. sin.*

कप इ *RT. 1st cl. átm.* To tremble. With अभि, अभ्यकम्पत *1st pret.*

कमण्डलु *s. m. or n.* An earthen or wooden waterpot, used by the ascetic and religious student.

कमल *s. n.* A lotus.

कमलायताक्ष *BAHUV.* Having large lotus eyes. कमलायताक्षः *nom. sin. m.*

कर *s. m.* A hand. The trunk of an elephant.

करक *s. m.* The water-pot of the student or ascetic. Hail. करकान् *acc. pl.*

करकायु *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA. करकायुः *nom. sin.*

करज *s. m.* A finger-nail (as growing from the hand). करजैः *ins. pl.*

करिष्यति, करिष्ये, करोति, करोषि. See root कृ.

कर्कटी *s. f.* A female crab. A female snake. कर्कटी *nom. sin.*

कर्ण *s. m.* KARNÁ, child of the Sun. See page 16. कर्णः *nom. sin.* कर्णम् *acc. sin.* कर्णेन *ins. sin.* कर्णस्य *gen. sin.* कर्णे *loc. sin.* कर्णे *voc. sin.*

कर्णमुख *BAHUV.* Headed by KARNÁ, having KARNÁ as leader. कर्णमुखान् *acc. pl. m.*

कर्तव्य *fut. pass. part. (of कृ)* To be made, or done. कर्तव्या *nom. sin. f.*

कर्तव्यम् *nom. sin. n.*

कर्तुम् *inf. (of कृ)* To do, to make.

कर्तु *agt.* A doer, a performer, a perpetrator. कर्त्ता *nom. sin. m.* कर्त्तारम् *acc. sin. m.*

कर्मेन् *s. n.* A deed, an act; an exploit, or heroic deed; business, affair, duty.

कर्मे *nom. or acc. sin.* कर्मणा *ins. sin.* कर्मणि *loc. sin.* कर्मणि *nom. or*

acc. pl. कर्मभिः *ins. pl.* कर्मसु *loc. pl.*

कर्षति. See root कृष.

कलश *s. m.* An earthen water-pot. कलशात् *abl. sin.*

कलिङ्ग *s. m.* The name of a country; the name *Kalinga* is applied in the *Puráṇas* to several places; but it especially signifies a district on the

Coromandel coast, extending from below *Cuttack* to the vicinity of *Madras* (in this sense, like some other names of countries, it is often confined to the plural number, confounding the place with the people inhabiting it).

कस्य *adj. in composition*, Like, but with a degree of inferiority. कस्यम् *acc.*

sin. m. कस्याः *nom. pl. m.* कस्यान् *acc. pl. m.*

कस्याण *adj.* Happy. कस्याणीम् *acc. sin. f.*

कवच *s. m. or n.* Armour, mail, a corslet. कवचम् *acc. sin.*

कवचिन् *adj.* Arrayed in mail. कवची *nom. sin. m.*

कश्चित् *nom. sin. m.* (of किञ्चित् *indef. pron.*) Some, a certain. Any, any person. कस्मैचित् *dat. sin. m.*

कश्यप *s. m.* KASYAPA. See page 4. कश्यपाय *dat. sin.* कश्यपस्य *gen. sin.*

कषाय *adj.* Red, dull red. Astringent.

कषायीकृत *CEWL*, Made red, reddened.

कषायीकृतलोचनः *nom. sin. m.* *BAHUV.* With reddened eye.

कस्मैचित् *dat. sin. m.* (of किञ्चित् *indef. pron.*) To somebody.

कस्य *gen. sin. m.* (of किम् *interrog. pron.*) Of whom? whose?

कस्यचित् *gen. sin. m.* (of किञ्चित् *indef. pron.*) Of any person.

का *nom. sin. f.* (of किम् *interrog. pron.*) Who?

काकोल *s. m.* A raven.

काङ्क्षमाण *pres. part. atm.* (of काङ्क्ष इ) Anxiously desiring, longing for.

काङ्क्षमाणा *nom. sin. f.*

काञ्चन *adj.* Golden. काञ्चनम् *acc. sin. m. or n.* काञ्चने *loc. sin. m. or n.*

काञ्चनैः *ins. pl. m.* काञ्चनीम् *acc. sin. f.*

काञ्चनाङ्ग *BAHUV.* Golden-bodied. काञ्चनाङ्गे *loc. sin. m.*

कानन *s. n.* A grove, a forest.

कान्ति *s. f.* Beauty.

काम *s. m.* Wish, desire, love, lust. KĀMA, the *Hindu Cupid*, or god of love.

कामः *nom. sin.* कामम् *acc. sin.* कामात् *abl. sin.*

काम्यक *s. m.* Name of a forest. See page 61. काम्यकम् *acc. sin.* काम्यके *loc. sin.*

काय *s. m. or n.* The body. कायम् *acc. sin.*

कारयामास, कारयामासुः. See root कृ.

कार्तिकेय *s. m.* KĀRTIKEYA, the deity of war, and son of ŚIVA. कार्तिकेयौ
nom. du.

कार्मुक *s. n.* A bow. कार्मुकम् *acc. sin.* कार्मुकेषु *loc. pl.*

कार्य *s. n.* Business. कार्यम् *acc. sin.*

कार्षीः. See root कृ.

काल *s. m.* Time. A name of YAMA, regent of the dead. कालः *nom. sin.*

कालम् *acc. sin.* कालेन *ins. sin.* काले *loc. sin.*

कालचोदित **TATP.** Summoned by the angel of death. कालचोदितम् *acc. sin. m.*

कालरूपद्वय **KWIP**, Wearing the form of YAMA. कालरूपयुक् *nom. sin. m.*

कालाग्नि *s. m.* The fire that is to destroy the world. कालाग्निः *nom. sin. m.*

काश **RT.** 1st cl. *átm.* To shine. चकाशिरे 2d *pret.*

किं *interrog. pron.* What ? how ? why ?

किंश्चित् *ind.* Or perhaps.

किञ्चन *acc. sin. n.* or किञ्चित् *nom. or acc. sin. n. indef. pron.* Whatever.

Any thing whatever, a little, somewhat, any soever.

किन्तु *ind.* But.

किन्तु *a particle of interrogation*, What ? of doubt, How ? what ?

किम् *nom. or acc. sin. n. interrog. pron.* Which ? what ? *It is often used merely to denote a sign of interrogation.*

किमयम् *nom. sin. m. TATP.* What sort of a fellow is this ?

किमर्थम् **TATP.** Wherefore ?

किरीट *s. m. or n.* A crest, a diadem.

किरीटिन् *s. m.* A name of ARJUNA. किरीटी *nom. sin.* किरीटिने *dat. sin.*

किरीटिनः *abl. sin.*

किल *ind.* Indeed, verily, assuredly.

कीर्यमाण *pres. part. pass. (of कृ)* Being thrown at. कीर्यमाणः *nom. sin. m.*

कुञ्जर *s. m.* An elephant. A proper name. कुञ्जरः *nom. sin.* कुञ्जरौ *nom. du.*

कुञ्जरानीक *s. n. TATP.* An elephant-corps. कुञ्जरानीकम् *acc. sin.*

कुट्टिम *s. m. or n.* A small house, cottage, or pavilion.

कुण्डक *s. m.* Name of a son of DHRITARĀSHTRA. कुण्डकः *nom. sin.*

कुण्डल *s. n.* An ear-ring, a pendant.

कुण्डलिन् *adj.* Having an ear-ring, adorned with ear-rings. कुण्डली *nom.*

sin. m. कुण्डलिनः *nom. pl. m.*

कुण्डलोद्योतिताननः *nom. sin. m.* **BAHUV.** Having his face radiant with glittering pendants (कुण्डल, उद्योतित, आनन).

कुतः *ind.* Whence? from what place? How? in what way?

कुन्तिनन्दन *s. m.* A son of KUNTÍ, either of the three elder Pándava princes.

कुन्तिनन्दनः *nom. sin.*

कुन्तिभोज *s. m.* KUNTIBHOJA, the father of KUNTÍ by adoption.

कुन्ती *also written कुन्ति s. f.* A proper name. See page 10. कुन्तीम् *acc.*

sin. कुन्तीः *gen. sin.*

कुन्तीसुत *s. m.* **TATP.** A son of KUNTÍ. कुन्तीसुतः *nom. sin.* कुन्तीसुतम् *acc. sin.*

कुन्देन्दुहाणोक्षीमृणालकुमुदप्रभ **BAHUV.** Of the hue of the jasmine, moon, (pearl) necklace, cows' milk, lotus-stalk, and water-lily (the colour with which the serpent Śeṣha is always represented). — प्रभम् *acc. sin. m.*

कुपित *pass. part. (of कुप)* Incensed, angry, offended. कुपिता *nom. sin. f.*

कुञ्ज *adj.* Humpbacked, crooked. कुञ्जैः *ins. pl. m.*

कुमार *s. m.* A boy, a lad, a prince. कुमारौ *nom. du.* कुमारः *nom. pl.*

कुमारणाम् *gen. pl.* In page 26 it is restricted to the Kuru princes.

कुम्भ *s. m.* A jar. कुम्भः *nom. sin.*

कुम्भकार *s. m.* A potter. कुम्भकारस्य *gen. sin.*

कुरु *s. m.* Name of a prince of the lunar race, son of SAMVARAṆA by TAPATÍ; sovereign of the north-west of India, or the country about Delhi, and ancestor of both PÁNDU and DHRITARÁSHTRA: the patronymic, however, derived from his name is more usually applied to the sons of the latter.

कुरुवः *nom. pl.* कुरुभिः *ins. pl.* कुरुणाम् *gen. pl.*

कुरु, कुरुते. See root कृ.

कुरुपुङ्गव *s. m.* **TATP.** A Kuru chief. कुरुपुङ्गवानाम् *gen. pl. m.*

कुरुराज *s. m.* Ruler of the Kúrus, a name of DURYODHANA. कुरुराजे *loc. sin.*

कुरुराज *voc. sin.*

कुरुराज्य *s. n.* **TATP.** The Kuru realm. कुरुराज्यम् *nom. sin.*

कुरुसत्तम **TATP.** Best of the Kúrus. कुरुसत्तम *voc. sin. m.*

कुर्यात्, कुर्याम. *See root कृ.*

कुर्वाण *pres. part. atm. (of कृ)* Doing, achieving. कुर्वाणम् *acc. sin. m.*

कुल *s. n.* A family. कुलम् *acc. sin.* कुलेन *ins. sin.* कुलस्य *gen. sin.*

कुले *loc. sin.* कुलेषु *loc. pl.*

कुलभूषण *agt.* Family-adorning; a family-ornament. कुलभूषणः *nom. sin. m.*

कुलिन्द *s. m.* Name of a people. *See page 65.*

कुशल *adj.* Expert, skilful, clever. Well, excellent. कुशलः *nom. sin. m.*

s. n. Happiness, health, welfare. कुशलम् *nom. sin.*

कुशलकाम *TAUF.* Anxious for well-being. कुशलकामा *nom. sin. f.*

कुशलिन् *adj.* Happy, prosperous. कुशली *nom. sin. m.*

कुसुम *s. n.* A flower. कुसुमैः *ins pl.*

कुहन *adj.* Envious. Hypocritical. A proper name. कुहनः *nom. sin. m.*

कूट *s. m.* The peak or summit of a mountain.

कूल *s. n.* A bank, a shore. कूले *loc. sin.*

कृ *RT.* 8th cl. par. atm. करोति, करोषि, कुरुते *pres.* अकरोत् *1st pret.*

चकार, चक्रुः or प्रचक्रुः, चक्रे, चक्रिरे, 2d pret. अकार्षीः, अकृयाः (and with

मा, कार्षीः, कृयाः) 3d pret. करिष्यति, करिष्ये, 2d fut. कुरु *imp.* कुर्यात्

कुर्याम *pot.* क्रियताम् *imp. pass.* Caus. कारयति *pres.* कारयामास,

कारयामासुः 2d pret.

कृच्छ्र *s. m.* Difficulty, inconvenience. कृच्छ्रेण *ins. sin.*

कृच्छ्रकाल *s. m.* A season of difficulty. कृच्छ्रकाले *loc. sin.*

कृत *RT.* 6th cl. par. atm. To cut. चर्कते 2d pret. With निर् To cut off.

निरकृन्तत *1st pret.*

कृत *pass. part. (of कृ)* Made, done, performed, wrought. कृतः *nom. sin. m.*

कृतम् *nom. or acc. sin. n.* कृते *loc. sin. n.*

कृतकाम *BAHUV.* Successful, having accomplished one's desire. कृतकामः *nom. sin. m.*

कृतप्रतिज्ञ *BAHUV.* Fulfilled a condition. कृतप्रतिज्ञम् *acc. sin. m.*

कृतयोग्य *BAHUV.* (from कृत Made, and योग्या *s. f.* Military exercise) Fighting; a combatant. कृतयोग्यौ *acc. du. m.*

कृतवत् *part. 3d pret. act. (of कृ)* Did, hath done. कृतवान् *nom. sin. m.*

कृतविक्रम *BAHUV.* Striving, making vigorous effort. कृतविक्रमाः *nom. pl. m.*

कृतशस्त्रनिःश्रमः *nom. sin. m. BAHUV.* Exercised in arms (*from* कृत Made, शस्त्र Weapons, and निःश्रम Toil; also military exercise.)

कृतसन्नाह *BAHUV.* Cased in armour. कृतसन्नाहः *nom. sin. m.*

कृतस्नेह *BAHUV.* Affectionate. कृतस्नेहः *nom. sin. m.*

कृतस्वस्त्ययन *BAHUV.* Recommended to the protection of the gods previous to any undertaking (कृत Made, and स्वस्त्ययन *s. n.* The averting of evil by the recitation of *mantras*). कृतस्वस्त्ययनः *nom. sin. m.*

कृतालोक *BAHUV.* Supplied with light, lighted. कृतालोकः *nom. sin. m.*

कृतास्त्र *BAHUV.* Armed. Instructed, made perfect in the use of arms.

कृतास्त्रः *nom. sin. m.* कृतास्त्राः *nom. pl. m.* कृतास्त्रान् *acc. pl. m.*

कृतास्त्रता *abs. s. f.* Consummate skill, or proficiency in the use of arms.

कृतास्त्रताम् *acc. sin.*

कृते *ind.* For, on account of.

कृतोत्साह *BAHUV.* Making effort, striving. कृतोत्साहः *nom. sin. m.*

कृत्तिका *s. f.* The third of the lunar mansions or constellations in the moon's path, consisting of six stars, and corresponding to the Pleiades. (In mythology) a nymph, one of the six, the nurses of KÁRTIKEYA, god of war.

कृत्तिकापुत्र *s. m.* A name of SKANDA or KÁRTIKEYA. कृत्तिकापुत्रः *nom. sin.*

कृत्यवत् *adj.* Having affairs, business, law-suit, or dispute. कृत्यवन्तः *nom. pl. m.*

कृत्रिम *adj.* Artificial, constructed by art. कृत्रिमम् *acc. sin. n.*

कृत्वा *ind. pret. part. (of कृ)* Having made, done, formed, performed, committed, or perpetrated.

कृत्स्न *adj.* All, whole, entire. कृत्स्नम् *acc. sin. n.* कृत्स्ना *nom. sin. f.*

कृथाः. See root कृ.

कृप *s. m.* The name of a sage, brother-in-law of DROṆA. See page 7. कृपः

nom. sin. कृपम् *acc. sin.* कृपात् *abl. sin.* कृपस्य *gen.* कृपयोः *gen. du.*

कृपण *adj.* Poor, feeble, miserable, pitiable. कृपणः *nom. sin. m.* कृपणान्

acc. pl. m. कृपणम् *adv.* Humbly, submissively.

कृपा *s. f.* Tenderness, compassion, pity. कृपाम् *acc. sin.*

कृष *RT.* 1st *cl. par.* To draw; *with* आ To pull towards, to drag; *with*

परि To pull about; *with* प्र To lead forth. कर्षति, प्रकर्षति *pres.*

पर्यर्कषताम् 1st *pret.* आचर्षुः 2d. *pret.*

कृष्ण *adj.* Black. *s. m.* KRISHNÁ, son of VASUDEVA and DEVAKÍ, is the most celebrated form of VISHNÚ, or rather VISHNÚ himself. कृष्णः *nom. sin.*

कृष्णम् *acc. sin.* कृष्णेन *ins. sin.* कृष्णात् *abl. sin.* कृष्णस्य *gen. sin.*

कृष्णौ *nom. du.* The two KRISHNÁS, i.e. KRISHNÁ and ARJUNA.

कृष्णा *s. f.* A name of DRAUPADÍ, the daughter of DRUPADA. कृष्णाम् *acc. sin.*

कृष्णया *ins. sin.* कृष्णायाः *gen. sin.* कृष्णे *voc. sin.*

कृष्णागत **TATP.** Devoted to KRISHNÁ (कृष्णा and गत Gone). कृष्णागतैः *ins. pl. m. or n.*

कृष्णागुरु *s. n.* Agallochum, or aloe-wood, the black variety.

कृष्णोरग **KARM.** A black serpent. कृष्णोरगौ *acc. du. m.*

कृष्यमाण *pres. part. pass. (of कृष)* Being dragged, being reduced. कृष्यमाणः *nom. sin. m.* कृष्यमाणा *nom. sin. f.*

कृ **RT.** 6th *cl. par.* To scatter; with अघ्न To overwhelm. अघ्नक्तिन् *1st pret.*

कृत् **RT.** 10th *cl. par.* To celebrate, to render renowned or notorious; with परि, परिकीर्त्यते *pres. pass.*

केचित् *nom. pl. m. (of किञ्चित् indef. pron.)* Some persons.

केवलम् *ind.* Only.

केशपक्ष *s. m. TATP.* Hair when very thick and ornamented. केशपक्षे *loc. sin.*

कैकेयाः *nom. pl. m.* The KAIKEYAS, five sons of DHRISHTAKETU, king of Kaikeya.

कैलास *s. m.* The mountain Kailása, the fabulous residence of KUVĒRA, and favourite haunt of ŚIVA: it is placed by the *Hindus* amongst the *Himá-laya* mountains; and the name is given to one of the loftiest peaks lying on the north of the Mánasa lake.

कोटिक *s. m.* A proper name (contraction of कोटिकास्य). कोटिक *voc. sin.*

कोटिकास्य *s. m.* A proper name (from कोटिक The commandant of a fort, and आस्य Chief). कोटिकास्यम् *acc. sin.* कोटिकास्यस्य *gen. sin.*

कोप *s. m.* Anger, wrath. कोपः *nom. sin.* कोपात् *abl. sin.*

कोष *s. m.* A sheath. The interior part, the hollow. Treasury, exchequer.

कोषे *loc. sin.*

कौतूहल *s. n.* Eagerness, ardour, excitement, curiosity. Sport, pleasure, merriment. कौतूहलम् *acc. sin.* कौतूहलेन *ins. sin.*

- कौतूहलपर **TATP.** Curious, inquisitive. कौतूहलपरः *nom. sin. m.*
 कौनेय *s. m.* A son of KUNTÍ, either of the three eldest Pándú princes.
 कौनेयः *nom. sin.* कौनेयम् *acc. sin.* कौनेयस्य *gen. sin.*
 कौरव *s. m.* A Kaurava, a descendant of KURU; applicable therefore to the
 Pándavas, and sons of DHĪTARÁSHTRA, though commonly restricted to
 the latter. *adj.* Pertaining to the Kurus. कौरवः *nom. sin. m.* कौरवम्
acc. sin. m. कौरव *voc. sin. m.* कौरवाः *nom. pl.* कौरवान् *acc. pl.*
 कौरवीम् *acc. sin. f.*
 कौरव्य *The same as the preceding word.* कौरव्यः *nom. sin. m.* कौरव्यान्
acc. pl. m.
 कौशिक *adj.* Silken. *s. n.* A silken vesture. कौशिकम् *acc. sin.*
 कौशेय *adj.* Silken, of silk.
 क्रम **RT.** 1st *cl. par.* To step, to walk; *with अप* To move off; *with नि*
 To march out; *with प्रति* To go back, to retire. क्रामसि *pres.* अयाक्रामत्,
 निरक्रामत् 1st *pret.* प्रतिक्राम *imp.*
 क्रम *s. m.* Order, degree, course, succession. क्रमेण *ins. sin.* Seriatim.
 क्रामसि. See root क्रम.
 क्रियताम्. See root कृ.
 क्रीड **RT.** 1st *cl. par.* To play. चिक्रीड 2d *pret.*
 क्रीडा *s. f.* Play, sport.
 क्रीडित *pass. part. (of क्रीड)* Played. *s. n.* Play, sport. क्रीडितम् *nom. sin.*
 क्रुद्ध *pass. part. (of क्रुध)* Angry, wrathful, fierce. क्रुद्धम् *acc. sin. m.* क्रुद्धाः
nom. pl. m. क्रुद्धान् *acc. pl. m.*
 कुश **RT.** 1st *cl. par.* To call. To cry; *with उत्* To cry aloud, to call out;
with प्र To call out, to cry out unto. उदक्रोशन् 1st *pret.* प्रचुक्रोश, चुक्रुशुः,
 प्रचुक्रुशुः 2d *pret.*
 क्रूर *adj.* Harsh, disagreeable. क्रूरम् *adv.* Harshly, disagreeably.
 क्रोध *s. m.* Anger, wrath. क्रोधः *nom. sin.* क्रोधात् *abl. sin.*
 क्रोधामर्षजिह्वभूः *nom. sin. m.* **BAHUV.** Bending his brow with anger and im-
 patience (*compounded of क्रोध, अमर्ष, जिह्व and भू*)
 क्रोश *s. m.* A measure of distance, a league, a Koss. क्रोशात् *abl. sin.*
 क्रोशन् *pres. part. par. (of क्रुश 1st cl.)* Calling out, railing. क्रोशन्तः *nom. pl. m.*

क्रोशमात्रगत **TATP.** Gone the measure (distance) of a *Koss*. क्रोशमात्रगतान्
acc. pl. m.

क्रोष्टु *s. m.* A jackall. क्रोष्टा *nom. sin.*

क्लिन्न *pass. part. (of क्लिद)* Wet, moistened. क्लिन्नम् *nom. sin. n.*

क्लीव *adj.* Weak, impotent, effeminate. क्लीवः *nom. sin. m.*

क्लेश *s. m.* Pain, affliction, distress, misery. क्लेशः *nom. sin.* क्लेशम् *acc. sin.*

क्लेशक्षम **TATP.** Capable of enduring pain and moil. क्लेशक्षमायाम् *gen. pl. m.*

क्व *ind.* Where? Whither?

क्वचित् *ind.* Somewhere, anywhere.

क्वन्मन् **BAHUV.** Where born? क्वन्मनौ *nom. du. m.*

क्वनिवास **BAHUV.** Where dwelling? क्वनिवासी *nom. du. m.*

क्षण *s. m.* An instant, a moment. क्षणेन *ins. sin.* क्षणात् *abl. sin.* क्षणे
loc. sin.

क्षयदा *s. f.* Night.

क्षयदाचर *agt.* A night-walker. A fiend, a goblin.

क्षत्रु *s. m.* The son of a female slave. A name by which VIDURA, the younger
brother and counsellor of DHRTARASHTRA is familiarly designated. क्षत्रुः
voc. sin.

क्षत्र *s. m.* A man of the second or military and regal class. क्षत्रस्य *gen. sin.*

क्षत्रधर्म *s. m.* A soldier's duty. क्षत्रधर्मे *loc. sin.*

क्षत्रबन्धु *s. m.* A *Kshatriya*, one of the military tribe. A mere or doubtful
Kshatriya. क्षत्रबन्धुना *ins. sin.*

क्षत्रिय *s. m.* A man of the second or military tribe. क्षत्रियाः *nom. pl.*

क्षत्रियान् *acc. pl.* क्षत्रियैः *ins. pl.* क्षत्रियेभ्यः *abl. pl.* क्षत्रियाणाम् *gen. pl.*

क्षत्रियेषु *loc. pl.*

क्षत्रियमर्दन *agt.* Destroying, or destroyer of *Kshatriyas*. क्षत्रियमर्दनः *nom. sin. m.*

क्षत्रियर्षभ **TATP.** Best of *Kshatriyas*. (See क्षयभ). क्षत्रियर्षभः *nom. sin. m.*

क्षत्रियर्षभाः *nom. pl. m.*

क्षमिन् *adj.* Patient, forgiving, indulgent. क्षमिणः *nom. pl. m.*

क्षय *s. m.* A house, an abode. क्षयम् *acc. sin.* क्षये *loc. sin.*

क्षरन् *pres. part. par. (of क्षर 1st cl.)* Dropping, discharging. क्षरन्तः *nom. pl. m.*

- क्षात्र *adj.* Belonging or relating to the military tribe. क्षात्रेण *ins. sin. n.*
 क्षान्त *pass. part. (of क्षन्)* Patient, enduring. Forgiven. Endured, complied
 with. क्षान्तम् *acc. sin. m. or nom. sin. n.*
 क्षिति *s. f.* The earth. क्षितौ *loc. sin.*
 क्षितीश्वर *s. m. TATP.* A king. क्षितीश्वरान् *acc. pl.*
 क्षिप *RT. 6th cl. par.* To throw; with च्च and सम् To throw off, to repel.
 समवाक्षिपत् *1st pret. Caus. with आ* To upset, to overthrow. आक्षेपयामास
2d pret.
 क्षिपत् *pres. part. par. (of क्षिप 6th cl.)* Shooting. क्षिपन् *nom. sin. m.*
 क्षिप्त *pass. part. (of क्षिप)* Treated contumeliously, taunted, insulted. क्षिप्तम्
acc. sin.
 क्षिप्रम् *ind.* Instantly, quickly, speedily.
 क्षुद्र *adj.* Small, little, trifling, mean, low, grovelling. क्षुद्रः *nom. sin. m.*
 क्षुद्रम् *acc. sin. n.*
 क्षुब्ध *pass. part. (of क्षुभ)* Agitated, tossed, stirred. क्षुब्धः *nom. sin. m.*
 क्षुब्धाणिव *KARM.* A stormy ocean.
 क्षुभ *RT. 4th cl. par.* To shake, to tremble. *Caus. with वि* To make shake
 or tremble, to give a shock. व्यक्षोभयेताम् *1st pret.*
 क्षुर *s. m.* A razor. क्षुरेण *ins. sin.*
 क्षेप *s. m.* A taunt. क्षेपैः *ins. pl.*
 क्षेम *s. m. or n.* Happiness, well-being.
 क्षेमङ्कर *agt.* Propitious. *s. m.* Name of the sovereign of Trigarta. क्षेमङ्करः
nom. sin. क्षेमङ्करम् *acc. sin.*

ख

- खड्ग *s. m.* A sword. खड्गम् *acc. sin.* खड्गेन *ins. sin.* खड्गे *loc. sin.*
 खड्गचर्मणोः *gen. du. n. DWANDWA,* Of sword and shield.
 खड्गदह *KWIP,* Grasping a cimeter. खड्गधृक् *nom. sin. m.*
 खड्गिन् *adj.* Armed with a sword. खड्गी *nom. sin. m.*
 खद्योत *s. m.* A fire-fly. खद्योतः *nom. sin.*
 खन *RT. 1st cl. par.* To dig or delve; with नि (*fig.*) To shoot or lodge (an
 arrow). निचखान *2d pret.*

खाण्डवप्रस्य *s. m.* Name of a wood sacred to INDRA.

खुर *s. m.* A hoof, a horse's hoof.

खेलगति **BAHUV.** Having a stately walk. खेलगतिः *nom. sin. m.*

खेलगमिन् *agt.* Stately-going. खेलगामी *nom. sin. m.*

ख्या **R.T.** 2d cl. par. To tell; with आ the same. आख्यामि *pres.* आचख्यौ

2d pret. Caus. (used in the sense of the simple verb) ख्यापय *imp.*

ख्यात *pass. part.* (of the verb ख्या) Called, styled. ख्यातः *nom. sin. m.*

ग

गगण *s. n.* The sky. गगणम् *nom. or acc. sin.*

गगणस्य *agt.* Standing in the sky. गगणस्यम् *acc. sin. m.*

गङ्गा *s. f.* The Ganges. गङ्गायाः *gen. sin.*

गङ्गाद्वार *s. n.* Gangā-dvāra. See page 1. गङ्गाद्वारम् *acc. sin.* गङ्गाद्वारम् *dat. sin.*

गच्छ, गच्छत, गच्छति, गच्छामः. See root गम्.

गच्छत् *pres. part. par.* (of गम् 1st cl.) Going. गच्छता *ins. sin. m.* गच्छतः *acc. pl. m.*

गज *s. m.* An elephant. गजः *nom. sin.* गजम् *acc. sin.* गजेन *ins. sin.*

गजौ *nom. du.* गजाः *nom. pl.* गजान् *acc. pl.* गजानाम् *gen. pl.*

गजयानवित् **EWIP**, Expert in managing an elephant.

गजयोधिन् *agt.* Fighting on an elephant. गजयोधिनः *acc. pl. m.*

गजवर *s. m.* **TATP**. The choicest of elephants. गजवरम् *acc. sin. m.*

गजारोह *agt.* Elephant-riding, mounted on an elephant.

गजेन्द्र *s. m.* A large and excellent elephant. गजेन्द्रः *nom. sin.* गजेन्द्राः *nom. pl.* गजेन्द्राणाम् *gen. pl.*

गण *s. m.* A flock, multitude, troop, company, tribe, herd. Troops of inferior deities. गणैः *ins. pl.*

गत *pass. part.* (of गम्) Gone, repaired, resorted. गतः *nom. sin. m.*

गतम् *acc. sin. m.* गताः *nom. pl. m.*

गतचेतस् **BAHUV.** Bereft of sense. गतचेतसः *acc. pl. m.*

गतश्रीक **BAHUV.** Forsaken of fortune. गतश्रीकम् *acc. sin. m.* गतश्रीकान् *acc. pl. m.*

- गतसत्त्व **BAHUV.** Annihilated. गतसत्त्वम् *acc. sin. m.*
 गति *s. f.* Course of events, fate, fortune, upshot. Gait, step, port, carriage.
 गतिः *nom. sin.*
 गतौजस **BAHUV.** Bereft of strength. गतौजसः *nom. pl. m.*
 गत्वा *ind. pret. part. (of गम् Go)* Having gone.
 गद् **RT.** 1st cl. par. To speak articulately, to utter. जगाद् 2d pret.
 गद् *pres. part. par. (of गद् 1st cl.)* Speaking. गदतः *gen. sin. m.*
 गदा *s. f.* A mace, a club. गदाम् *acc. sin.* गद्या *ins. sin.* गदायाम् *loc. sin.*
 गदामपाणि **BAHUV.** Having a mace in the right hand. गदामपाणिः *nom. sin. m.*
 गदाधर *agt.* Mace-bearing, armed with a club. गदाधरः *nom. sin. m.*
 गदाहस्त **BAHUV.** Armed with a mace, mace-handed. गदाहस्तम् *acc. sin. m.*
 गदाहस्तौ *nom. du. m.*
 गन्तुम् *inf. (of गम्)* To go.
 गन्ध *s. m.* Scent, fragrance, perfume. गन्धः *nom. sin.* गन्धेन *ins. sin.*
 गन्धर्व *s. m.* A Gandharva or celestial musician : these demigods inhabit
 INDRA'S heaven, and form the orchestra at all the banquets of the principal
 deities.
 गन्धर्वनगराकारम् *acc. sin. n. BAHUV.* Resembling the city of the Gandharvas.
 गम् **RT.** 1st cl. par. To go; with अन्तु To follow; with अभि To approach;
 with उप To go near, to approach; with उप and सम् To come in crowds,
 to flock; with निर् To go out. गच्छति, गच्छामः *pres.* अन्वगच्छत्,
 अभ्यगच्छत् 1st pret. जगाम, उपजगाम, निर्जगाम, जग्मतुः, जग्मुः, अभिजग्मुः
 2d pret. अगमत् (and after मा, गमत्), उपागमत्, समुपागमन् 3d pret.
 गमिष्यामि, गमिष्यामः, गमिष्यामि 2d fut. गच्छ, गच्छत *imp.*
 गम्भीर *adj.* Deep. Grave in sound.
 गरीयस् *compar. (of गुरु adj. Heavy) irregularly formed,* Highly venerable,
 greatly prized, most dear. गरीयांसम् *acc. sin. m.*
 गर्भ *s. m.* A fetus or embryo. The womb. गर्भम् *acc. sin.*
 गर्भधारित **TATP.** Contained in the womb, conceived, borne. गर्भधारितः *nom.*
sin. m.
 गवय *s. m.* A species of ox, the Gayal, erroneously classed by Hindu writers
 amongst the kinds of deer. गवयान् *acc. pl.*

गव्य *adj.* Belonging to a cow. गव्ये *loc. sin. m.*

गाः *acc. pl. (of गो s. f.)* Cows, cattle.

गान्धेय *s. m.* BHÍSHMA, uncle of PÁNDU and DHĪTARÁSHTRA. See page 8.

KÁRTIKEYA, the god of war. See page 22. गान्धेयः *nom. sin. m.*

गाढम् *adv.* Excessively, much, deeply.

गाखडीव *s. m.* The famous bow of ARJUNA, the gift of VARÚNA.

गाखडीवधन्वन् **BAHUV.** Armed with the bow Gándíva. गान्धीवधन्वा *nom. sin. m.*

गाखडीवमुक्त **TATP.** Discharged from (the bow) Gándíva. गाखडीवमुक्ताः *nom. pl. m.* गाखडीवमुक्तान् *acc. pl. m.*

गान्धि. See root गै.

गान्धार *s. m.* A country (Kandahar, between the north of India and Persia).

गान्धारराज *s. m.* The King of Gándhára, whose name was SUBALA.

गान्धारराजस्य *gen. sin.*

गान्धारी *s. f.* A proper name. See page 10. गान्धारीम् *acc. sin.* गान्धार्थ्याः *gen. sin.*

गामिन् *agt. (from गम्)* Going. गामी *nom. sin. m.* गामिनः *nom. pl. m.*

गाह **RT.** 1st cl. átm. To penetrate; with वि To plunge into. विगाहते *pres.*

गिर *s. f.* Voice, speech. गिरा *ins. sin.* गिरः *acc. pl.*

गिरि *s. m.* A mountain. गिरिः *nom. sin.* गिरिम् *acc. sin.* गिरयः *nom. pl.*

गुडाकेश *s. m.* A title of ARJUNA (from गुडा Euphorbia, and केश Hair; the hair forming matted locks, and resembling in shape the leaves of the Euphorbia). गुडाकेशेन *ins. sin.*

गुण *s. m.* A quality, virtue, excellence. गुणैः *ins. pl.* गुणेभ्यः *abl. pl.*

गुणवत् *adj.* Excellent, prepared with skill. गुणवत् *acc. sin. n.*

गुखिदत्त *pass. part. (of गुठ इ)* Covered. गुखिदत्तम् *acc. sin. m.*

गुप्तक *s. m.* A preserver. A proper name. गुप्तकः *nom. sin.*

गुरु *adj.* Venerable, respectable. Great, large, bulky. *s. m.* A preceptor, teacher, instructor. गुरुः *nom. sin. m.* गुरुम् *acc. sin. m.* गुरोः *gen. sin.*

गुरुदान *s. n. TATP.* The Guru's largess. गुरुदानम् *nom. sin.*

गुरुप्रिय **TATP.** Dear to a preceptor. गुरुप्रियः *nom. sin. m.*

गुर्वधम् **TATP.** For the instructor.

गुह *s. m.* A name of KÁRTIKEYA. गुहः *nom. sin.*

गुह्यक *s. m.* A kind of demigod attendant upon KUVERA, the deity of wealth, and guardian of his treasures. गुह्यकाः *nom. pl.*

गृध्र *s. m.* A vulture.

गृह *s. n.* A house. गृहात् *abl. sin.*

गृहमेधिन *s. m.* A householder. गृहमेधिनम् *acc. sin.*

गृहीत *pass. part. (of ग्रह)* Taken, caught. गृहीतम् *acc. sin. m.*

गृहीतखड्गचर्मन् **BAHUV.** Grasping sword and shield. गृहीतखड्गचर्मणः *nom. pl. m.*

गृहीतशरकामुक **BAHUV.** Handling arrows and bows. गृहीतशरकामुकम् *acc. sin. n.*

गृहीतशरावाप **BAHUV.** Taken a bow. गृहीतशरावापान् *acc. pl. m.*

गृहीत्वा *ind. pret. part. (of ग्रह)* Having taken.

गृह्णीत. See root ग्रह.

गृह्य *ind. pret. part. (of ग्रह)* Having taken.

गृह्यताम्. See root ग्रह.

गै **इ. 1st cl. par.** To sing. गायन्ति *contracted to गान्ति, pres.*

गो *s. f.* The earth. A cow. गाम् *acc. sin.* गाः *acc. pl.*

गोचर *s. m.* An object of sense; as, sound, shape, colour, &c. (from गो an organ of sense, and चर what goes.) This word is usually found in composition; as, दृष्टिगोचर Falling under the perception of the eye; visible, in view: कर्णगोचर within hearing; also, वाणगोचर within reach of an arrow. गोचरम् *acc. sin.*

गोतम *s. m.* Name of a sage. गोतमस्य *gen. sin.*

गोत्र *s. n.* Family, race, lineage, kin. गोत्रेण *ins. sin.*

गोधा *s. f.* A leathern fence worn by archers on the left arm, to prevent its being injured by the bow-string.

गोपाल *s. m.* A herdsman. गोपालः *nom. sin.*

गोमायु *s. m.* A jackal. गोमायुः *nom. sin.*

गोष्ठ *s. n.* A cow-pen, a fold for cattle. A home, or abode in general. गोष्ठम् *acc. sin.*

गौतम *s. m.* Name of a certain sage. See page 6. गौतमः *nom. sin.* गौतमस्य *gen. sin.*

गौर *adj.* White, of a fair complexion. Yellow. गौरः *nom. sin. m.*

गौरव *abs. s. n.* Reputation, respectability, venerableness or weight.

ग्रह *R.T.* 9th *cl. par. atm.* To take, to seize; with नि To seize, arrest, restrain, or check; with प्रति To accept. ग्रह्यगृह्णात् *1st pret.* जयाह, निजयाह,

जगृहे *2d pret.* अग्रहीत् *3d pret.* प्रतिगृहाण, गृह्णीत *imp.* गृह्णताम् *imp.*

pass. जिघृक्ष Desider. To seek, or wish to seize. जिघृक्षति *pres.*

ग्रह *s. m.* A planet.

ग्रहीतुम् *inf. (of ग्रह)* To take. Being conjugated with अशक्त, it must be rendered, To be taken.

घ

घट *s. m.* A large earthen water-jar. घटैः *ins. pl.* With jars (of holy water).

घन *s. m.* A cloud. *adj.* Full. Solid, massive. घनाः *nom. pl.* घनान् *acc. pl.* घनैः *ins. pl. m.*

घातिन् *agt. (of हन)* mostly in composition, Slaying, destroying; a slayer.

घाती *nom. sin. m.* घातिनम् *acc. sin. m.*

घुष *R.T.* 10th *cl. par.* To proclaim. अघोषयत् *1st pret.*

घृणिन् *adj.* Compassionate. घृणी *nom. sin. m.*

घोणा *s. f.* The nose.

घोर *adj.* Dreadful, frightful, horrible, tremendous. घोरः *nom. sin. m.* घोराः *nom. pl. m.* घोरान् *acc. pl. m.* घोल् *nom. or acc. sin. n.* घोरैः *ins. pl. n.*

घोरतर *compar.* More dreadful. घोरतरः *nom. sin. m.* घोरतरम् *acc. sin. m.*

घोरतम *superl.* Extremely dreadful. घोरतमः *nom. sin. m.*

घोरस्वर *BAHUV.* Of dreadful sound. घोरस्वराः *nom. pl. m.*

घोष *s. m.* A proclamation. घोषः *nom. sin.* घोषस्य *gen. sin.* घोषाः *nom. pl.*

च

च *ind.* And. Both.

चकत्ते. See root कृत्.

चकार. *See root कृ.*

चक्राशिरे. *See root काश.*

चक्र *s. n.* An army, a host. A discus, or sharp circular missile weapon.

चक्ररक्ष **TATP.** Commander of the wing of an army. चक्ररक्षौ *acc. du. m.*

चक्रवाल *s. m.* A ring. चक्रवालैः *ins. pl.*

चक्रिरे, चक्रुः, चक्रे. *See root कृ.*

चक्ष **RT.** 2d cl. *átm.* To speak, to declare. आचक्ष or सनाचक्ष *imp.*

चक्षुस् *s. n.* The eye. चक्षुषा *ins. sin.*

चचार. *See root चर.*

चटचटा *ind.* A clattering noise, like *chata-chatá.*

चतुर् *num. pl. common gend.* Four. चतुरः *acc. pl. m.* चतसः *acc. pl. f.*

चतुर्दशन् *num.* Fourteen. चतुर्दश *acc.*

चतुर्दिशम् **DWIGU,** The four quarters.

चतुर्मुख *adj.* Four-faced. चतुर्मुखः *nom. sin. m.*

चन्दन *s. m. or n.* Perfume of sandal.

चन्दनोदक *s. n. TATP.* Sandal-water. चन्दनोदकैः *ins. pl.*

चन्द्र *s. m.* The moon.

चन्द्रप्रभाव **SAHUV.** Splendid as the moon. चन्द्रप्रभावम् *acc. sin. n.*

चन्द्रमस् *s. m.* The moon. चन्द्रमाः *nom. sin.*

चन्द्रमुखी *s. f.* A lovely woman, one whose face is fair as the moon. चन्द्रमुखी *nom. sin.*

चन्द्रसूर्यौ *nom. du. m. DWANDWA,* Moon and sun.

चनू *s. f.* A host. चनूम् *acc. sin.*

अय *s. m.* An assemblage, a multitude A heap, a collection.

चयन *s. n.* An altar. चयने *loc. sin.*

चर **RT.** 1st cl. *par. átm.* To go. To follow. To practice or perform; *with*

अति To go beyond, depart from, or transgress against; *with* अनु To wander, to travel on pilgrimage; *with* वि To fly about. अतिचरे *pres.*

अन्वसञ्चरत् 1st. *pret. inserting the augment between the prepositions.*

चचार, चेरुः, चेहः, विचेहः 2d *pret.* चरध्वम् *imp.* चरोताम्, चरेयुः *pot.*

चरत् *pres. part. par. (of चर 1st cl.)* Going, moving, expatiating. Living,

feeding. चरन् *nom. sin. m.* चरन्तम् *acc. sin. m.* चरन्तः *nom. pl. m.*

चरध्वम्. See root चर.

चराचर *s. n.* The world. The aggregate of all things, whether animate or in-
animate. चराचरम् *nom. sin.* चराचरे *loc. sin.*

चरित्वा *ind. pret. part. (of चर)* Having gone.

चरेताम्, चरेयुः. See root चर.

चर्मश्वती *s. f.* A river that runs across *Bundelkhand* into the *Ganges*, the
modern *Chumbul*.

चर्मन् *s. n.* A shield.

चर्मसिपाणिमत् *adj.* Holding in the hand a shield and a sword. चर्मसिपाणिमान्
nom. sin. m. (compounded of चर्म, असि, and पाणि).

चल *HT. 1st cl. par.* To move; *with सम्* To tremble or stagger. सञ्चाल
2d pret.

चातुर्वर्ण्यं *s. n.* The aggregate of the four original castes, the *Bráhmaṇ*,
Kshatriya, Vaisya, and Súdra. चातुर्वर्ण्यम् *nom. sin.*

चाप *s. m. or n.* A bow. चापम् *acc. sin.* चापौ *acc. du.* चापानि *acc. pl.*

चापल *abs. s. n.* Caprice, whim. चापलात् *abl. sin.*

चापल्य *abs. s. n.* Caprice, whim. चापल्यात् *abl. sin.*

चारण *s. m.* A panegyrist of the gods. चारणाः *nom. pl.*

चारिन् *agt.* Moving, going. चारिणः *acc. pl. m.*

चारु *adj.* Beautiful, elegant. चारुणि *acc. pl. n.*

चारुघोण *BAHUV.* Handsome-nosed. चारुघोणः *nom. sin. m.*

चारुमुख *BAHUV.* Handsome-faced, fair, beauteous. चारुमुखम् *acc. sin. m.*

चालयत् *pres. part. par. (of चालि caus. of चल)* Causing to shake, making to
reel, or stagger. चालयन् *nom. sin. m.*

चिक्रीड. See root क्रीड.

चित इ *HT. 10th cl. par.* To think, to reflect; *with परि* To think about, re-
volve in the mind. पर्यचिन्तयत् *1st pret.* चिन्तयामास *2d pret.*

चित्र *s. n.* Painting, drawing, delineation, figure.

चित्रसेन *s. m.* Name of a son of *DHRITARÁSHTRA.* चित्रसेनः *nom. sin.*

चिन्तयामास. See root चित.

चिन्तयित्वा *ind. pret. part. (of चित इ)* Having mused, or reflected.

चिरम् *ind.* For a long time.

चुक्रुशुः. See root कृश.

चुद **इ.ट.** 10th cl. par. To inform, communicate. To order, to urge. अचोदयत्
1st pret. चोदयामास 2d pret.

चेत् ind. If.

चेदि s. m. The name of a country, perhaps the modern *Chandail*. In the
plural, The inhabitants of *Chedi*. चेदीनाम् gen. pl. m.

चेरतुः, चेहः. See root चर.

चैव ind. And also.

चैल s. n. Cloth; a scarf. चैलानि acc. pl.

चोदयामास. See root चुद.

छ

छत्र s. n. A parasol, an umbrella, the Indian *chhattah*.

छन्न pass. part. (of छद्) Concealed, hidden, secret. छन्ना nom. sin. f.

छादयत् pres. part. par. (of छद् 10th cl.) Covering, veiling, shrouding.

छादयन् nom. sin. m.

छाद्यमान pres. part. pass. (of छद् 10th cl.) Being covered. छाद्यमानः nom.
sin. m.

छाया s. f. A shade, a shadow.

छित्त्वा ind. pret. part. (of छिद्) Having cut or broken in two.

छिद्र s. n. A hole, an aperture. छिद्रेण ins. sin.

छिन्नमूल **BAHUV.** Cut up by the root. छिन्नमूलः nom. sin. m.

ज

जगत् s. n. The world. जगत् nom. or acc. sin. n.

जगाद्. See root गद्.

जगाम, जग्मतुः, जग्मुः. See root गम.

जयाह, जगृहे. See root गृह.

जघन्य adj. Last, hindmost.

जघन्यज s. m. A younger brother. जघन्यजः nom. sin. जघन्यजाभ्याम् ins. du.

जघान, जग्नतुः, जग्ने. See root हन.

जज्ञिरे. See root ज्ञा.

जटा *s. f.* The hair matted, as worn by the god ŚIVA, and by ascetics.

जटिन् *adj.* Having clotted hair. जटी *nom. sin. m.*

जतु *s. n.* Lac, a red dye, or animal pigment, analogous to cochineal.

जतुवेश्मदाह *s. m.* The conflagration of the house of lac. — दाहान् *abl. sin.*

जन *R.T. 3d cl. par.* To beget. To bring forth. जनिष्यति *2d fut. Also*

4th cl. átm. To be produced, to become, to arise. अजायत *1st. pret.*

सञ्जज्ञे *2d pret.*

जन *s. m.* A man, people, folk. जनः *nom. sin.* जनाः *nom. pl.* जनान् *acc. pl.*

जनपद *s. m.* Any inhabited country. Man, mankind.

जनपदायुत *TATP.* Replenished with people, populous. जनपदायुता *nom. sin. f.*

जनपदायुताम् *acc. sin. f.*

जनपदेश्वर *s. m. TATP.* The lord of a country. जनपदेश्वराः *nom. pl.*

जनेनेजय *s. m.* A proper name. See page 7. जनेनेजय *voc. sin.*

जनसंघाद्य *TATP.* Densely crowded with people (a place). जनसंघादात् *abl. sin.*

जनाधिप *s. m.* A king. जनाधिप *voc. sin.* जनाधिपेषु *loc. pl.*

जनार्दन *s. m.* A name of VISHNÚ (*from जन Mankind, and अर्देन Worship-*
ping; whom men worship). जनार्दनः *nom. sin.* जनार्दनम् *acc. sin.*

जनिष्यति. See root जन.

जनेश्वर *s. m.* A king, a monarch. जनेश्वरः *nom. sin.* जनेश्वरम् *acc. sin.*

जन्मन् *s. n.* Birth. जन्म *nom. or acc. sin.*

जय *s. m.* Conquest, triumph, victory. ARJUNA. जयः *nom. sin.*

जयत् *pres. part. par. (of जि 1st cl.)* Conquering; victorious. जयताम् *gen. pl. m.*

जयद्रथ *s. m.* JAYADRATHA, king of Sindh (*from जयत् Conquering, and रथ*
Chariot). जयद्रथः *nom.* जयद्रथम् *acc.* जयद्रथेन *ins.* जयद्रथ *voc.*

जयशब्द *s. m.* A shout or song of victory, or the exclamation, *Jaya Jaya*
repeated like the Io of the Greeks; as, जयजयदेवहरे, &c.

जयेयम्. See root जि.

जरासन्ध *s. m.* A proper name, a celebrated king and warrior, sovereign of
Maghada, father-in-law to KANSA, and foe to KRISHNÁ: he was slain in
single combat by BHÍMA. जरासन्धः *nom. sin.*

जल *s. n.* Water. जलेन *ins. sin.* जले *loc. sin.*

जलक्रीडा *s. f. TATP.* Sporting or gamboling in the water, bathing for pleasure or amusement.

जलधर *s. m.* A cloud. जलधरैः *ins. pl.*

जलधारा *s. f.* A torrent of water.

जलनिधि *s. m.* The ocean. जलनिधौ *loc. sin.*

जलसन्ध *s. m.* Name of a son of DHĪTARÁSHĪTRĀ. जलसन्धः *nom. sin.*

जल्पत् *pres. part. par. (of जल्प 1st cl.)* Uttering acclamations, huzzaing.

जल्पताम् *gen. pl. m.*

जव *s. m.* Speed, velocity, haste. जवेन *ins. sin.*

जहमुः. *See root हस.*

जहार. *See root ह.*

जात *pass. part. (of जन Be born)* Born, engendered, produced, occasioned.

जातः *nom. sin. m.* जातम् *acc. sin. m. or nom. sin. n.* जाताः *nom. pl. m.*

जातु *ind.* Sometimes, ever.

जानत् *pres. part. par. (of ज्ञा 9th cl.)* Knowing. जानती *nom. sin. f.*

जानपद *adj.* Belonging to the country, rural, rustic. जानपदाः *nom. pl. m.*

जानामि, जानीमः, जानीहि. *See root ज्ञा.*

जानु *s. m.* The knee. *s. n.* A pressing of the belly with the knee. जानु *acc. sin.* जानुभ्याम् *ins. du.* जानुभिः *ins. pl.*

जामदग्न्य *s. m.* A hero and demigod; the first of the three RĀMAS, and the sixth *Avatār* or descent of the deity VISHNÚ, who appeared in the world as the son of the saint JAMADAGNI, for the purpose of repressing the tyranny, and punishing the violence of the *Kshatriya*, or military tribe. *See page 2.*

जामदग्न्यम् *acc. sin.* जामदग्न्येन *ins. sin.*

जामूनद *s. n.* Gold.

जाल *s. n.* A net, a lattice. A multitude. जालेन *ins. sin.*

जि *ṛt.* 1st *cl. par. atm.* To conquer, to win; *with वि in the same sense.*

जेष्मसे, विजेष्मते 2d *fut.* जयेयम्, विजयेत् *pot.*

जिगमिषु *adj. (desid. form of गम Go)* Desirous of, or purposing to go.

जिगमिषुम् *acc. sin. m.*

जिगीषमाण *pres. part. atm.* (*desid. form of जि*) Striving to win. जिगीषमाणाः
nom. pl. m.

जिघांसत् *pres. part. par.* (*of जिघांस desid. of हन*) Seeking to kill. जिघांसन्तः
nom. pl. m. जिघांसमान *pres. part. atm. of the same.* जिघांसमानाः
nom. pl. m.

जिघृक्षति. *See root ग्रह.*

जिघृक्षमाण *pres. part. atm.* (*desid. of ग्रह*) Attempting to seize. जिघृक्षमाणान्
acc. pl. m.

जितेन्द्रिय **BAHUV.** Calm, unmoved, who has completely subdued his passions.
जितेन्द्रियः *nom. sin. m.*

जित्वा *ind. pret. part. (of जि)* Having conquered.

जिष्णु *s. m.* A name of ARJUNA. जिष्णुः *nom.* जिष्णुम् *acc.* जिष्णोः *gen.*

जिहीर्षेत्. *See root हृ.*

जिह्व *adj.* Crooked, bent.

जीमूत *s. m.* A cloud. जीमूतौ *du. m.*

जीर्ण *pass. part. (of जृ)* Decayed, old, ancient. जीर्णम् *acc. sin. n.*

जीर्यन्ते. *See root जृ.*

जीव *s. m.* Life, existence. Living, alive. जीवः *nom. sin.* जीवम् *acc. sin.*

जीवत् *pres. part. par. (of जीव 1st cl.)* Living. जीवन् *nom. sin. m.*

जीवित *s. n.* Life. जीवितम् *nom. or acc. sin.*

जीवितुम् *inf. (of जीव)* To live.

जीवितेषु **TATP.** Seeking to save (one's) life. जीवितेषुः *nom. sin. m.*

जुष्ट *pass. part. (of जुष)* Frequented, crowded, filled. जुष्टम् *nom. sin. n.*

जुहाव. *See root हु.*

जृ **RT.** 4th cl. *par. atm.* To decay, to be weakened. जीर्यति, जीर्यन्ते *pres.*

जेतुम् *inf. (of जि)* To conquer.

जेप्स्ये. *See root जि.*

ज्ञा **RT.** 9th cl. *par. atm.* To know, to learn, to discover; *with अभि* To be aware; *with वि* To consider, know, discern. जानामि, अभिजानामि, जानीमः
(: dropped for the metre's sake) *pres.* ज्ञासिरे 2d *pret.* जानीहि, विजानीहि,
विजानन्तु *imp.* विज्ञायेताम् *imp. pass.* Causal *with आ* To command.
आज्ञापयस्व *imp.*

ज्ञात *pass. part. (of ज्ञा)* Known. ज्ञाते: *ins. pl. m.*

ज्ञात्वा *ind. pret. part. (of ज्ञा)* Having known, experienced, or felt. Perceiving.

ज्ञान *s. n.* Knowledge, wisdom.

ज्या *s. f.* A bowstring. ज्या: *acc. pl.*

ज्येष्ठ *superl. (of प्रशस्त्य adj. Excellent ; also of वृद्ध Old)* Best, most excellent.

Eldest. ज्येष्ठ: *nom. sin. m.* ज्येष्ठम् *nom sin. n.*

ज्वल *RT. 1st cl. par.* To blaze; *with प्र* To blaze forth. प्रज्ज्वाल 2d *pret.*

ज्वलन् *pres. part. par. (of ज्वल 1st cl.)* Blazing. ज्वलन् *nom. sin. m.*

ज्वलन *s. n.* Blaze, glow, brightness. *s. m.* AGNI, or fire. ज्वलनम् *acc. sin.*

ण

णद *RT. 1st cl. par.* To send forth a sound. To shout: *with प्र* To shout out.

नदतः, नदन्ति *pres.* ननाद, प्रणेदुः 2d *pret.*

णम *RT. 1st cl. par. atm.* To bend; *with अव* To bend down, to lower.

अवननामिरे (*poet. license for अवनेमिरे*) 2d *pret.* Causal, *with वि* To bend. विनामयतु *imp.*

णश *RT. 4th cl. par.* To perish. Caus. To destroy or extinguish.

नाशयानासुः 2d *pret.*

णह *RT. 4th cl. atm. with सम्* To gird on (armour). सवस्त्रध्वम् *imp.*

णिद इ *RT. 1st cl. par.* To despise; *with प्रति* To blame. प्रतिनिन्दितासि 2d *fut.*

णी *RT. 1st cl. par.* To bring; *with आ and परि* To bring hither. अनयत्

1st *pret.* पथ्यानयत *imp.*

त

तड *RT. 10th cl. par.* To beat, thump, thrash. ताडयामास 2d *pret.*

तडित् *s. f.* Lightning.

तडिन्मालावलस्त्रिन् *BAHUV.* Having garlands of lightning suspended.

तडिन्मालावलस्त्रिनः *nom. pl. m.* (तडित्, माला, अवलस्त्रिन्.)

तत् *ind.* Therefore.

ततः *ind.* Afterwards, subsequently, forthwith, immediately, then. There.

(for तस्मात्) Than that.

ततस्ततः *ind.* Here and there.

तत्क्षण *s. n.* Time present, that moment. तत्क्षणात् *abl. sin.*

तत्त्व *abs. s. n.* Truth, exactness, reality, fact. तत्त्वेन *ins. sin.*

तत्प्राज. See root तज्.

तत्र *ind.* There, thither. Therefore, on that account. तत्र तत्र *ind.* Here and there.

तत्रैव *ind.* Even there, at the self-same place.

तथा *ind.* Thus, even so, likewise, truly. Exactly. Also.

तथावादिन् *agt.* Professing to be so and so. तथावादिनः *acc. pl. m.*

तथेति *a phrase of assent.* So be it, yes, very well.

तथैव *ind.* So, even so, so also, in like manner, likewise. Although.

तद् *dem. pron.* That. तद् *nom. or acc. sin. m.*

तदनन्तरम् *ind.* Next, afterwards.

तदर्थम् **TATP.** On that account, for that purpose.

तदवस्थ **BAHUV.** (from तद् That, and अवस्था *s.f.* State, condition) So situated.

तदवस्थम् *acc. sin. m.*

तदा *ind.* Then, at that time.

तदानोम् *ind.* Then.

तनय *s. m.* A son. तनयः *nom. sin.*

तनु *s.f.* The body. तनुः *nom. sin.* तनुम् *acc. sin.* तनवः *nom. pl.*

adj. Thin, slender, slim. तनुः *nom. sin. m.*

तनुमध्यम् **BAHUV.** Slender-waisted. तनुमध्यमा *nom. sin. f.*

तप **RT.** 4th cl. *par.* To suffer mental or bodily pain; with सन् To be sorely distressed or vexed. सतप्यति *pres.* It takes the passive form when implying religious meditation or penance. तपस्ते 2d *pret.*

तपस् *s. n.* Religious austerity, penance, mortification, the practice of mental or personal self-denial, or the infliction of bodily tortures. तपः *acc. sin.*

तपस्विन् *s. m.* An ascetic. A mendicant, a pauper. तपस्विनम् *acc. sin.*

तपोधन *s. m.* A devotee, an ascetic, one who performs penance, rich in religious austerities. तपोधन *voc. sin.*

तपोयुक्त **TATP.** Ascetic, employed in exercises of austerity and mortification.

तपोयुक्तेः *ins. pl. m.*

तप्तपयस् **BAHUV.** Performed a penance. तप्तपयस् *acc. sin. m.*

तम् *acc. sin. m.* (of तद् *dem. pron.*) Him. That.

तमस् *s. n.* Darkness. तमसा *ins. sin.*

तया *ins. sin. f.* (of तद् *dem. pron.* He, she, it.) तयोः *gen. du. m. or f.*

तरस् *s. n.* Speed, velocity. Strength. तरसा *ins. sin.*

तरुण *adj.* Young, juvenile. तरुणाः *nom. pl. m.*

तर्पयित्वा *ind. pret. part.* (of तर्पि *caus. of तृप्*) Having satisfied.

तल *s. m.* The palm with extended fingers. The fore-arm. A hilt, haft, or handle. *s. n.* Essential nature, in composition especially; as, धरणीतलम् The earth itself, the very earth. The nether parts. A leathern fence worn by archers on the left arm.

तलत्र *s. n.* A leathern fence worn by archers on the left arm.

तलयुक्त **TATP.** Furnished with a haft, hafted. तलयुक्तेन *ins. sin. m.*

तव *gen. sin.* (of युस् *pers. pron.*) Of thee, thy, thine.

तस्युः, तस्यौ. See root ष्टा.

तस्मै *dat. sin. m.* (of तद् *dem. pron.* He, she, it.) तस्मात् *abl. sin. m. or n.*; also, Therefore. तस्मिन् *loc. sin. m. or n.* तस्य *gen. sin. m. or n.*

तस्याः *gen. sin. f.* तस्याम् *loc. sin. f.* ताः *nom. pl. f.* तान् *acc. pl. m.*

तानि *acc. pl. n.* ताम् *acc. sin. f.*

ताडयामास. See root तड.

ताप *s. m.* Pain, sorrow, distress. तापम् *acc. sin. m.*

ताम *adj.* Of a coppery red colour.

तामनेत्र **BAHUV.** Red-eyed. तामनेत्राः *nom. pl. m.*

तामलित्र *s. m.* Name of a country west of the *Bhágíráthí*.

ताल *s. m.* The palmyra-tree, or fan-palm.

तालमात्र **BAHUV.** Of the measure of a palm-tree, as big as a palm.

तालमात्रम् *acc. sin. n.*

तिग्म *adj.* Hot. Pungent, acrid. Sharp (as a weapon).

तिग्मांशु *s. m.* The sun.

तिथि *s. m.* A lunar day, $\frac{1}{30}$ th of a whole lunation. तिथौ *loc. sin.*

तिष्ठ, तिष्ठति, तिष्ठथ, तिष्ठन्ति, तिष्ठसि. See root ष्टा.

तिष्ठन् *pres. part. par.* (of ष्टा *1st cl.*) Standing. तिष्ठन्तीम् *acc. sin. f.*

तिस्रः *nom. pl. f. (of त्रि num.)* Three.

तीक्ष्ण *adj.* Hot, warm. Sharp. तीक्ष्णैः *ins. pl. m.*

तीक्ष्णदंष्ट्र **BAHUV.** Sharp-tusked. तीक्ष्णदंष्ट्रम् *acc. sin. n.*

तीक्ष्णमुख **BAHUV.** Sharp-mouthed. तीक्ष्णमुखौ *acc. du. m.*

तीक्ष्णविष **BAHUV.** Sharp-poisoned. तीक्ष्णविषान् *acc. pl. m.*

तीक्ष्णांशु *s. m.* The sun (*from तीक्ष्ण adj.* Hot, and अंशु *s. m.* A ray).

तीक्ष्णांशोः *gen. sin.*

तीर *s. n.* A bank, a shore. तीरे *loc. sin.*

तु *ind.* But. *An expletive.*

तुदत् *pres. part. par. (of तुद 6th cl.)* Urging, goading forward. तुदन्तौ *nom. du. m.*

तुभ्यम् *dat. sin. (of युष्मद् pers. pron.)* To thee.

तुमुल *adj.* Loud, noisy. तुमुलाः *acc. pl. f.*

तुल्य *adj.* Equal. तुल्यः *nom. sin. m.*

तुल्यतेजस् **BAHUV.** Equal in splendour. तुल्यतेजाः *nom. sin. m.*

तुष **RT.** 4th *cl. par.* To be pleased or delighted. तुषामि *pres.*

तुष *s. m.* The husk or chaff of rice, &c.

तुहुड *s. m.* Name of a son of DHĪTARĀSHTRA. तुहुडः *nom. sin.*

तूण *s. m. or f.* A quiver.

तूष्णीम् *ind.* Quickly, swift, speedily.

तूर्य्य *s. n.* Any musical instrument, the genus of which four species are reckoned, as wind instruments, stringed instruments, &c. तूर्य्याणि *acc. pl.*

तूर्य्यौष *s. m.* **TATP.** A band of instruments.

तूष्णीम् *ind.* Silent, in silence.

तृण *s. n.* Grass, any gramineous plant.

तृणचिन्दु *s. m.* Name of a sage. *See page 61.* तृणचिन्दोः *gen. sin.*

तृणीकृत्य **CHWL.** (*from तृण and कृत्य ind. pret. part. of कृ*) Having made straw, esteeming as lightly as a straw.

तृप्त **RT.** 4th *cl. par.* To be satisfied, or satiated. अतृप्त्यन् *1st pret.*

तृ **RT.** 1st *cl. par.* To descend, to alight. अचतृत् *1st pret.*

ते *nom. pl. m. (of तद् dem. pron.)* They, those. *dat. or gen. sin. (of युष्मद् pers. pron.)* To thee, of thee, thy.

तेजस् *s. n.* Splendour, lustre. Dignity, consequence. Strength, power ; spirit, energy. Sharpness (metallic). तेजः *acc. sin.* तेजसा *ins. sin.*
 तेन *ins. sin. m. or n. (of तद् dem. pron.)* Therefore. तेषाम् *gen. pl. m.*
 तेषु *loc. pl. m. or n.* तैः *ins. pl. m.*

तेपे. *See root तप.*

तोमर *s. m.* A lance. An arrow. तोमरैः *ins. pl.*

तोयद *s. m.* A cloud. तोयदः *nom. sin.*

तोरण *s. m. or n.* An arch ; a temporary and ornamental arch.

तौ *nom. or acc. du. m. (of तद् dem. pron.)* Those two.

त्यक्त्वा *ind. pret. part. (of त्यज्)* Having let go, having left or disregarded.

त्यज् **RT.** *1st cl. par.* To quit, forsake, let go. त्याज *2d pret.* त्यज् *imp.* त्यजेत् *pot.*

त्रय *s. m., in comp.* Three ; as, विक्रमत्रय Three strides. विक्रमत्रयम् *acc. sin.*

चस *adj.* Moveable, locomotive. चसानि *acc. pl. n.*

चस्त *pass. part. (of चस)* Frightened, alarmed, timid, fearful. चस्तान् *acc. pl. m.*

चासयितुम् *inf. (of चस 10th cl.)* To frighten.

त्रि *numeral, pl. only,* Three. त्रिभिः *ins. m.*

त्रिगर्त्त *s. m.* Name of a country. *See page 64.* The king or prince of *Trigartta*. (SURATHA is called king of *Trigartta* ; and if verses 150, 151, and 152, page 82, are not an interpolation, there must have been another king or prince of *Trigartta*, slain by YUDHISHTHIRA.) त्रिगर्त्ते *nom. sin.*

त्रिगर्त्तान् *acc. pl.*

त्रिगर्त्तराज *s. m.* The king of *Trigartta*. त्रिगर्त्तराजः *nom. sin. m.*

त्रिगर्त्तराजन् *s. m.* The king of *Trigartta*. त्रिगर्त्तराज्ञः *gen. sin.*

त्रिदश *s. m.* A god, a deity, an immortal. त्रिदशैः *ins. pl.*

त्रिपुर *s. m.* The name of an *Asur*, and king of *Tripura*.

त्रिपुरार्दन *s. m.* A name of ŚIVA (destroyer of *Tripura*). त्रिपुरार्दनः *nom. sin.*

त्रिभिः *ins. pl. m. (of त्रि numeral, declined in the plural only)* Three.

त्रिलोचन *adj.* Three-eyed, tri-ocular. *s. m.* A name of ŚIVA. त्रिलोचनः *nom. sin.*

त्रिविध *adj.* Threefold. त्रिविधा *nom. sin. f.*

त्र्यम्बक *s. m.* A name of ŚIVA (from त्रि The three Vedas, and अम्बि To speak ; or the three letters अ, उ, न, combined in the mystical word ओम्).

तत् *cr. (in. comp. for युष्मद् pers. pron.)* Of thee, thy, thine.

तत्रः *abl. sin. (of युष्मद् pers. pron.)* From thee.

तदन्य **TATP.** Other than thee. तदन्यः *nom. sin. m.*

तदर्थम् or तदर्थे **TATP.** On thy account.

तद्भय *s. n. TATP.* Dread of thee. तद्भयम् *nom. sin.*

त्वम् *nom. sin. (of युष्मद्)* Thou. त्वाम् *acc. sin.* त्वया *ins. sin.*

त्वरमाण *pres. part. atm. (of त्वर 1st cl.)* Hastening. त्वरमाणः *nom. sin. m.*

त्वर *s. f.* Haste. त्वरया *ins. sin.*

त्वरित *pass. part. (of त्वर)* Quick, swift, expeditious. त्वरितः *nom. sin. m.*

त्वा *acc. sin. (of युष्मद् pers. pron.)* Thee.

त्सरु *s. m.* The hilt or handle of a sword.

त्सरुमार्ग *s. m.* Sword-exercise, sword-fight. त्सरुमार्गान् *acc. pl.*

द

दंशन *s. n.* Armour, mail. दंशनानि *acc. pl.* (दारिद्र्यात् *s. m. poverty.*)

दंष्ट्र *s. n.* A tusk. दंष्ट्रेण *ins. sin.*

दक्षिण *adj.* South, southern. दक्षिणे *loc. sin. n.* दक्षिणान् *acc. pl. m.*

दक्षिणाम् *acc. sin. f.*

दक्षिणपाञ्चाल **KARM.** South Pāñchāla. दक्षिणपाञ्चालान् *acc. pl. m.*

दक्षिणा *s. f.* A fee, reward, present.

दण्ड *s. m.* A stick, a staff. दण्डम् *acc. sin.* दण्डेन *ins. sin.*

दण्डपाणि **BAHUV.** Staff-in-hand. A name of YAMA. दण्डपाणिः *nom. sin. m.*

दण्डिन् *adj.* Armed with a staff. *s. m.* A name of YAMA. A mendicant carrying a staff. दण्डी *nom. sin.*

दत्त *pass. part. (of दा)* Given. दत्तम् *acc. sin. m. or nom. sin. n.* दत्ते *loc. sin. m.* दत्ता *nom. sin. f.*

ददशी, ददशुः, ददशे. See root दृश.

ददाति, ददानि, ददामि, ददौ, दद्यात्, दद्याम्. See root दा.

दधीच *s. m.* Name of a Muni or saint, famous for having devoted himself to death, that the gods might be armed with his bones in lieu of thunderbolts; they being the only effective weapons against the demon VRITRA. दधीचस्य *gen. sin.*

दन्तच्छद *s. m.* A lip (from दन्त A tooth, and छद A cover).

दमघोष *s. m.* A prince of the lunar race, king of *Chedi*, father of Śiśupāla.

दया *s. f.* Tenderness, compassion, clemency.

दयावत् *adj.* Compassionate, merciful. दयावान् *nom. sin. m.*

दरिद्र *adj.* Poor, needy, indigent, distressed. दरिद्रः *nom. sin. m.*

दर्प *s. m.* Pride, arrogance, vanity, conceit. दर्पात् *abl. sin.*

दर्शन *s. n.* Seeing; a sight. Aspect, appearance. दर्शनम् *nom. sin.*

दर्शनात् *abl. sin.* दर्शने *loc. sin.*

दर्शनीय *fut. pass. part.* (of दृश्) Worthy of being seen; beautiful, handsome, agreeable. दर्शनीयः *nom. sin. m.* दर्शनीयाः *nom. pl. m.* दर्शनीयान् *acc. pl. m.* दर्शनीया *nom. sin. f.*

दर्शनेषु *adj.* Anxious to see (from दर्शन A sight, and ईप्सु Desirous of obtaining.) दर्शनेषु *nom. sin. n.*

दर्शयत् *pres. part. par.* (of दर्शि *caus.* of दृश्) Displaying. दर्शयन् *nom. sin. m.*

दर्शयामास, दर्शयेयुः. See root दृश्.

दशन् *numeral, com. gend. pl. only.* Ten. दश *acc.* दशभिः *ins.*

दशयोजनविस्तीर्णं **TATP.** Ten *Yojanas* broad. —यौन् *acc. sin. n.*

दशाद्धे *s. m. TATP.* The half of ten, five. दशाद्धेः *ins. pl.*

दशाद्धेसङ्ख्यं **BAHUV.** Five in number. दशाद्धेसङ्ख्यान् *acc. pl. m.*

दह **RT.** 1st cl. *par. atm.* To burn, to consume. दहते *pres.* दहते *pres. pass.*

दहन् *pres. part. par.* (of दह 1st cl.) Burning. दहन् *nom. sin. m.*

दा **RT.** 3d cl. *par. atm.* To give, grant, surrender; with आ To take; with प्र To bestow. ददानि, ददाति, प्रयच्छामि *pres.* ददौ 2d *pret.* प्रादात् 3d *pret.* आदास्यसे, प्रदास्यति, प्रदास्यन्ति 2d *fut.* ददानि, देहि *imp.* दद्यान्, दद्यात् *pot.* प्रदीयताम् *imp. pass.*

दातुम् *inf.* (of दा) To give.

दान *s. n.* Gift, giving, donation.

दानव *s. m.* A demon, a *Titan*, a giant. दानवी *nom. sin. f.*

दानवपति *s. m. TATP.* King of the *Dánavas*. दानवपते *voc. sin.*

दानवसूदन *agt.* Destroying the *Titans*. दानवसूदनम् *nom. sin. n.*

दानवेन्द्र *s. m. TATP.* Chief of the *Titans*. दानवेन्द्रस्य *gen. sin.*

दान *pass. part. (of दम्)* Subdued; patient under privation or austerity.

Tamed, broke in. दानम् *acc. sin. m.* दानाः *nom. pl. m.*

दानम् *s. n.* A string. दाम *acc. sin.*

दामोदर *s. m.* A name of KRISHNA (*from दाम* A rope, and उदर The belly :
YASODHA his foster-mother having in vain passed the folds of a rope round
his body, whilst a child, to keep him in confinement). दामोदर *nom. sin.*

दाय *s. m.* A gift. दायान् *acc. pl. m.*

दारित *pass. part. (of दृ)* Torn, rent. दारितः *nom. sin. m.*

दास *s. m.* A slave. दासः *nom. sin.*

दासभाव *s. m. TATP.* The condition of a slave, slavery. दासभावम् *acc. sin.*

दिति *s. f.* DITI, one of the wives of KASYAPA, and mother of the *Daityas* or
infernal race, opposed to the gods.

दितिज *s. m.* HIRANYAKASIPU, son of DITI. दितिजः *nom. sin.*

दितिनन्दन *s. m.* the same as the last. दितिनन्दनः *nom. sin.*

दिक्षत् *pres. part. par. (of the desid. form of दा)* Desirous, or purposing to
give. दिक्षन्तम् *acc. sin. m.* दिक्षति *loc. sin. m.* दिक्षित *pass. part.*

Intended to be given. दिक्षितम् *nom. sin. n.*

दिदृक्षु *agt.* Desirous of seeing. दिदृक्षवः *nom. pl. m.*

दिनैक *s. m. TATP.* One day. दिनैकम् *acc. sin.*

दिव् *s. f.* Heaven, paradise. दिवम् *acc. sin.*

दिवस *s. m.* A day. दिवसान् *acc. pl.*

दिवा *ind.* By day, the day.

दिवाकर *s. m.* The sun. दिवाकरम् *acc. sin.*

दिव्य *adj.* Divine, celestial, beautiful, agreeable, charming. दिव्यम् *acc. sin.*

m. or n. दिव्येन *ins. sin. m. or n.* दिव्यानि *nom. or acc. pl. n.* दिव्यैः
ins. pl. n.

दिश् *s. f.* A region, space, quarter, part, side, party. दिशम् *acc. sin.* दिशः
nom. or acc. pl.

दिष्ट्वा *ind.* Fortunately, luckily.

दीन *pass. part. (of दी)* Poor, needy, distressed. Afraid, timid.

दीनमनस् *BAHUV.* Dejected, downcast, distressed. दीनमनाः *nom. sin. m.*

दीनवर्ण *BAHUV.* Discoloured. दीनवर्णम् *nom. sin. n.*

दीपिका *s. f.* Moonlight. A lamp, a torch.

दीप्त *pass. part. (of दीप)* Blazing, luminous, splendid, radiant. दीप्ता: *nom. pl. m.* दीप्तम् *acc. sin. f.*

दीप्ततपस् **BAHUV.** Of glowing piety, fervent in devotion. दीप्ततपसः *gen. sin. m.*

दीप्ताक्ष **BAHUV.** Glowing-eyed. दीप्ताक्षः *nom. sin. m.*

दीप्ति *s. f.* Brightness, lustre.

दीर्घ *adj.* Long.

दीर्घलोचन **BAHUV.** Long-eyed. दीर्घलोचनः *nom. sin. m.*

दीर्घ्यन्ते. *See root दृ.*

दुःख *s. n.* Pain, distress; *used adjectively*, Disagreeable. दुःखम् *acc. sin. n.*

दुःखार्त्त **TATP.** Pained with grief, distressed, afflicted. दुःखार्त्तः *nom. sin. m.*

दुःखित *pass. part. (of दुःख)* Pained, distressed, troubled. दुःखितः *nom. sin. m.*

दुःप्रधर्मण *s. m.* Name of one of DHRITARÁSHTRA's sons. दुःप्रधर्मणः *nom. sin.*

दुःशला *s. f.* Name of DURYODHANA's sister. दुःशलाम् *acc. sin.* दुःशलायाः *gen. sin.*

दुःशासन *s. m.* Name of one of the sons of DHRITARÁSHTRA. दुःशासनः *nom. sin.*

दुःसह *adj.* Difficult to be resisted. दुःसहः *nom. sin. m.*

दुदुवुः. *See root दृ.*

दुन्दुभि *s. m.* A sort of large kettle-drum.

दुराचार *adj.* Wicked, depraved, disregarding or deviating from established practices. दुराचाम् *acc. sin. m.*

दुरात्मन् *s. m.* A villain, a wretch. दुरात्मा *nom. sin.* दुरात्मानम् *acc. sin.*

दुरासद् *adj.* Intolerable. Unparalleled, unrivalled. दुरासदः *nom. sin. m.*

दुरासदम् *acc. sin. m.*

दुर्जय *adj.* Hard to conquer. दुर्जयः *nom. sin. m.*

दुर्दिन *s. n.* A dark or cloudy day. Rainy or cloudy weather. दुर्दिने *loc. sin.*

दुर्बल *adj.* Weak, feeble, of little strength. दुर्बलाः *nom. pl. m.* दुर्बला *nom. sin. f.*

दुर्बलायास **BAHUV.** Ineffective. दुर्बलायासैः *ins. pl. m.*

दुर्बलीयस् *compar. (of दुर्बल adj. Weak)* Weaker. दुर्बलीयसा *ins. sin. m.*

दुर्मेति *adj.* Silly, ignorant. दुर्मेतिः *nom. sin. m.*

दुर्मैद् *adj.* Fierce, ferocious. दुर्मैदान् *acc. pl. m.*

- दुर्मुख *s. m.* Name of one of DHĪTARĀSHĒTRA's sons. दुर्मुखः *nom. sin.*
 दुर्योधन *s. m.* DURYODHANA, the elder of the Kuru princes. दुर्योधनः *nom.*
 दुर्योधनम् *acc.* दुर्योधनेन *ins.* दुर्योधनात् *abl.* दुर्योधनस्य *gen.* दुर्योधन *voc.*
 दुर्विद *adj.* Hard to know, of difficult discovery. दुर्विदाः *nom. pl. m.*
 दुर्विषह *s. m.* Name of one of DHĪTARĀSHĒTRA's sons. दुर्विषहः *nom. sin.*
 दुर्हृद् *s. m.* An enemy. दुर्हृदाम् *gen. pl.*
 दुष्कर *adj.* Difficult to be done. दुष्करम् *acc. sin. n.*
 दुष्ट *pass. part. (of दुष्)* Corrupt, depraved, wicked.
 दुष्टभाव *BAHUV.* Innately bad. दुष्टभावः *nom. sin. m.*
 दुष्टमानस *BAHUV.* Depraved in mind. दुष्टमानसः *nom. sin. m.*
 दुहितृ *s. f.* A daughter. दुहिता *nom. sin.*
 दू *RT. 4th cl. par.* To suffer pain or anxiety. दूयति *pres.*
 दूर *adj.* Far, distant.
 दृढ *pass. part. (of दृह)* Tight, hard, firm, solid, strong, stubborn. दृढम् *acc. sin. n.* दृढेन *ins. sin. n.*
 दृढमुष्टिता *abs. s. f.* Tightness of grasp. दृढमुष्टिताम् *acc. sin.*
 दृढवैरिन् *KARM.* A relentless foe. दृढवैरिभिः *ins. pl. m. or n.*
 दृढव्रत *BAHUV.* Steady in the observance of a religious vow or obligation.
 दृढव्रताः *nom. pl. m.*
 दृश् *RT. 1st cl. par. atm.* To see, observe, behold, look at. पश्यामि,
 पश्यसि *pres.* अपश्यत्, अपश्यन्, अपश्यत, अपश्यन्त *1st pret.* ददृशे,
 ददृशुः *2d pret.* दृष्टास्मि *1st fut.* द्रक्ष्यसि, द्रक्ष्यन्ति, द्रक्ष्यसे *2d fut.* पश्य
imp. *Pass. with प्रति* To appear; *with सम्* To be wholly visible.
 अदृश्यत, प्रत्यदृश्यत, प्रत्यदृश्यन्त, समदृश्यत *1st pret.* ददृशे *2d pret.* दृश्यताम्
imp. *Caus.* To shew, to exhibit. दर्शयामास *2d pret.* दर्शयेयुः *pot.*
 दृष्ट *pass. part. (of दृश्)* Seen. Obvious, sure. दृष्टः *nom. sin. m.*
 दृष्टवत् *part. 3d pret. act. (of दृश्)* Saw, has seen. दृष्टवान् *nom. sin. m.*
 दृष्ट्वा *ind. pret. part. (of दृश्)* Having seen, on seeing.
 दृ *RT. 9th cl. par.* To tear. *Pass.* To be torne, cleft; *with चि* To be rent
 asunder. हीर्यन्ते, विदीर्यन्ते, *pres.*
 देदीप्यमान *pres. part. atm. (frequentative form of दीप)* Shining intensely,
 glowing, blazing. देदीप्यमाना *nom. sin. f.*

देव *s. m.* A deity, a god. A name often applied to ŚIVA. A cloud. देवः
nom. sin. देवम् *acc. sin.* देवैः *ins. pl.* देवानाम् *gen. pl.*

देवकी *s. f.* DEVAKĪ, the daughter of DEVAKA, wife of VASUDEVA, and mother of
 KRISHNĀ.

देवगण *s. m. TATP.* A host of gods. देवगणाः *nom. pl.* देवगणैः *ins. pl.*

देवदेव *s. m. TATP.* A name of VISHNŪ (god of gods). देवदेवः *nom. sin.*

देवरूप *BAHUV.* Of godlike form. देवरूपान् *acc. pl. m.*

देवर्षि *s. m.* A *Rishi*, a saint of the celestial class; as, NĀRADA, ATRI, MARĪCHI,
 BHARADWĀJA, PULASTYA, PULAHA, KRATU, BHRIGU, VASISHĠHA, PRACHETAS;
 also, BHARATA, TUMBURU, KANĀDA, and others. देवर्षयः *nom. pl.*

देवस्त्री *s. f.* The wife of a deity. देवस्त्रियः *nom. pl.*

देवी *s. f.* A goddess. A queen. देवी *nom. sin.*

देश *s. m.* A place. A country, region, side, direction. A part of the body
 (as the *region* of the liver, the *region* of the heart, &c.). देशम् *acc. sin.*

देशात् *abl. sin.* देशे *loc. sin.* देशेभ्यः *abl. pl.*

देहि. *See root दा.*

दैत्य *s. m.* A *Daitya*, or demon, a descendant of DITI, mother of the giants.
 दैत्याः *nom. pl.* दैत्यानाम् *gen. pl.*

दैत्येन्द्र *s. m.* HIRANĀKASĪPU, king of the *Daityas*. दैत्येन्द्रम् *acc. sin.*
 दैत्येन्द्रस्य *gen. sin.*

दोम् *s. m.* The arm. दोम्भ्यम् *ins. du.*

द्युति *s. f.* Light, splendour.

द्रक्षन्ति, द्रक्ष्यसि, द्रक्ष्यसे. *See root दृश्.*

द्रवन्ति. *See root दु.*

द्रविण *s. n.* Wealth, substance. द्रविणम् *acc. sin.*

द्रष्टास्मि. *See root दृश्.*

द्रष्टुम् *inf. (of दृश्)* To see. द्रष्टुकाम Desirous to see. द्रष्टुकामाः *nom. pl. m.*

दु *३४. 1st cl. par.* To run, run to, rush, or attack; *with अभि* To charge, or
 attack; *with उप* or *समुप* To run near or up to; *with प्र* To run off; *with*
वि To run about or away. द्रवन्ति or विद्रवन्ति *pres.* अद्रवत्, अभ्यद्रवत्,
 प्राद्रवत्, समुपाद्रवत् *1st pret.* अभिदुद्राव, दुद्रुवुः *2d pret.* अदुद्रुवत् *3d pret.*
 अभिद्रव *imp.*

दुतम् *adv.* Quickly, swiftly, rapidly.

द्रुपद *s. m.* DRUPADA. See page 2. द्रुपदः *nom.* द्रुपदम् *acc.* द्रुपदेन *ins.* द्रुपदस्य *gen.*

द्रुपदात्मजा *s. f.* The daughter of DRUPADA, *i. e.* DRAUPADĪ of KRISHNĀ.
द्रुपदात्मजाम् *acc. sin.*

द्रुम *s. m.* A tree in general. द्रुमः *nom. sin.* द्रुमम् *acc. sin.* द्रुमेभ्यः *abl. pl.*
द्रोण *s. m.* DRONĀ. See page 1. द्रोणः *nom.* द्रोणम् *acc.* द्रोणेन *ins.* द्रोणाय *dat.* द्रोणात् *abl.* द्रोणे *voc.*

द्रौणायनि *s. m.* ASWATTHĀMAN, son of DRONĀ.

द्रौपदी *s. f.* DRAUPADĪ, the daughter of DRUPADA, king of Pāñchāla, and the common wife of the five Pāñḍava princes. द्रौपदीम् *acc.* द्रौपद्याः *gen.* द्रौपदि *voc.*

द्वन्द्व *s. n.* A pair, a brace.

द्वन्द्वयुद्ध *s. n.* TATP. Single combat. द्वन्द्वयुद्धम् *acc. sin.*

द्वादशन् *numeral, declined in the plural only, and common gender, Twelve.*
द्वादश *nom.* द्वादशानाम् *gen. pl.*

द्वार *s. f.* A door, a gate. द्वारि *loc. sin.*

द्वार *s. n.* A door, a gate, or rather the gateway or entrance. द्वारम् *acc. sin.* द्वारैः *ins. pl.*

द्वि *num. declined in the dual only, Two.* द्वौ *nom. m.*

द्विज *s. m.* A man of either of the three first classes, a Brahman, a Kshetriya, or a Vaiśya. Any oviparous animal. A bird. द्विजस्य *gen. sin.* द्विज *voc. sin.* द्विजाः *nom. or voc. pl.* द्विजान् *acc. pl.*

द्विजर्षभ *s. m.* Best of Brahmanas. द्विजर्षभाः *nom. or voc. pl.*

द्विजश्रेष्ठ *s. m.* Best of the twice-born, a Brahman. An excellent Brahman. द्विजश्रेष्ठ *voc. sin.*

द्विजसत्तम *s. m. the same as the last.* द्विजसत्तमः *nom. sin.* द्विजसत्तम *voc. sin.*

द्विजाति *s. m.* A Brahman. A man of either of the three first classes. द्विजातिभिः *ins. pl.*

द्विजिह्व *BAHUV.* Two-tongued. द्विजिह्वौ *acc. du. m.*

द्विजोत्तम *s. m.* The best of the three first classes, a Brahman. द्विजोत्तमम् *acc. sin.*

द्वितीय *ord. num.* Second. द्वितीयः *nom. sin. m.*

द्विधा *ind.* Of two ways or sorts, in two parts.

द्विप *s. m.* An elephant. द्विपः *nom. sin.*

द्विरद *s. m.* An elephant (two-tusked). द्विरदाः *nom. pl.*

द्विषत् *pres. part. par. (of द्विष 2d cl.)* Hating; inimical, unfriendly. An enemy. द्विषतः *acc. pl. m.* द्विषताम् *gen. pl. m.*

द्वीप *s. m.* An island.

द्वेष *s. m.* Hate, enmity. द्वेषम् *acc. sin.*

द्वैध *abs. s. n.* A twofold form or state. Contest, dispute, difference. द्वैधम् *nom. sin.*

द्वैपायन *s. m.* A name of VYĀSA, the author and compiler of the *Vedas* and *Purānas*. द्वैपायनम् *acc.*

ध

धन *s. n.* Wealth, riches, money. धनम् *nom. or acc. sin.* धनेः *ins. pl.*

धनच्युत *TATP.* Poor, reduced to poverty. धनच्युतैः *ins. pl. m.*

धनञ्जय *agt.* Wealth-acquiring. A name of ARJUNA. धनञ्जयः *nom. sin.*

धनञ्जयम् *acc. sin. m.* धनञ्जयस्य *gen. sin.*

धनु *s. m.* A bow. धनुः *nom. sin.* धनुभ्यः *abl. pl.*

धनुर्ज्या *s. f.* A bow-string. धनुर्ज्याम् *acc. sin.*

धनुर्ज्यातलशब्द *TATP.* The mere twanging of the bow-strings.

धनुधर *s. m.* An archer, a bowman. धनुर्धरः *nom. sin.* धनुर्धराः *nom. pl.*

धनुर्धरैः *ins. pl.* धनुर्धराणाम् *gen. pl.*

धनुर्वेद *s. m.* The science of archery, or arms. धनुर्वेदः *nom. sin.* धनुर्वेदम् *acc. sin.*

धनुर्वेदपर *or* धनुर्वेदपरायण *TATP.* Devoted to the science of archery. धनुर्वेदपरैः *or* धनुर्वेदपरायणैः *ins. pl. m.*

धनुष् *s. n.* A bow. धनुः *nom. or acc. sin.* धनुषा *ins. sin.* धनुषः *gen. sin.* धनुषि *loc. sin.* धनूंषि *acc. pl.* धनुभ्यैः *abl. pl.*

धनुष्मत् *adj.* Bearing a bow. धनुष्मान् *nom. sin. m.*

धनेश्वर *s. m.* KUVĒRA, the god of riches. धनेश्वरम् *acc. sin.* धनेश्वरस्य *gen. sin.*

धन्य *adj.* Fortunate, happy. धन्यः *nom. sin. m.*

धर *agt. in compos. (from धृ)* Holding, containing. Wearing, carrying, bearing. धरः *nom. sin. m.* धरम् *acc. sin. m.*

धरणी *s. f.* The earth, the ground. धरण्याम् *loc. sin.*

धरा *s. f.* The earth, the ground. धरायाम् *loc. sin.*

धर्म *s. m.* Duty. Law, justice, equity. A just, right, proper thing. Virtue.

A name of YAMA, ruler of the lower regions, and judge of the dead.

धर्मः *nom. sin.* धर्मम् *acc. sin.* धर्मेण *ins. sin.* Lawfully, legally, fairly.

धर्मे *loc. sin.*

धर्मचारिन् *agt.* Practising virtue ; moral, virtuous. धर्मचारी *nom. sin. m.*

धर्मपुत्र *s. m. TATP.* Son of DHARMA or YAMA, a name of YUDHISH'THIRA.

धर्मपुत्रः *nom. sin.*

धर्मभृत् *EWIP.* Virtuous, moral. धर्मभृताम् *gen. pl. m.*

धर्मराज *s. m.* A name of YUDHISH'THIRA. धर्मराट् *nom. sin.* धर्मराजम् *acc. sin.*

धर्मराज *s. m.* (Lord of justice) A name of YUDHISH'THIRA. धर्मराजः *nom. sin.*

धर्मराजम् *acc. sin.*

धर्मराजपुरोगम *BAHUV.* Having YUDHISH'THIRA for a leader ; headed by YUDHISH'THIRA. धर्मराजपुरोगमान् *acc. pl. m.*

धर्मवत्सल *BAHUV.* Tenderly alive to duty. धर्मवत्सल *voc. sin. m.*

धर्मवाह्य *TATP.* Beside, or contrary to what is right. धर्मवाह्यम् *acc. sin. n.*

धर्मसुत *s. m.* YUDHISH'THIRA, son of DHARMA or YAMA. धर्मसुतः *nom. sin.*

धर्मसुतम् *acc. sin.* धर्मसुतस्य *gen. sin.*

धर्षण *s. n.* Disrespect, contempt, affront, insult, outrage. धर्षणात् *abl. sin.*

धा *RT. 3d cl. par. dtm.* To have, or hold. *In the passive voice, with अन्तर्*

To become invisible, to vanish. अन्तरधीयत *1st. pret.*

धातु *s. m.* A mineral, a fossil.

धातृ *s. m.* A name of BRAHMÁ (as the universal parent). धातुः *gen. sin.*

धात्रेयिका *s. f.* A nurse, a female confidante. धात्रेयिकाम् *acc. sin.*

धाप *s. f.* A drop. धारामिः *ins. pl.*

धारिन् *agt.* Having, holding, possessing. धारिणम् *acc. sin. m.*

धार्तराष्ट्र *s. m.* A son or descendant of DHRTARÁSH'TRA. धार्तराष्ट्राः *nom. pl. m.*

धार्तराष्ट्रान् *acc. pl. m.* धार्तराष्ट्रैः *ins. pl. m.*

धाव *RT. 1st cl. par. dtm.* To run ; with अनु To run after, pursue, chase ;

with अभि To run up to. To attack; *with उप* To run near; *with प्र* To run off. To sally forth; *with विपरि* To run hither and thither. अनुधावति *pres.* अभ्यधावत्, अभ्यधावताम्, अभ्यधावन्, उपाधावत्, प्राधावत्, प्राधावत् *1st pret.* विपरिधावत् *imp.*

धावत् *pres. part. par.* (of धाव *1st. cl.*) Running. धावन्तम् *acc. sin. m.*

धिक् *an interjection of reproach or menace, governing the acc. case, Fie ! shame ! out upon !*

धी *s. f.* Intelligence, understanding, wisdom.

धीमत् *adj.* Sensible, wise, learned. धीमान् *nom. sin. m.* धीमता *ins. sin. m.* धीमतः *gen. sin. m.*

धीर *adj.* Wise, sensible. Firm, steady. Cool, collected. Headstrong, self-willed. धीरः *nom. sin.*

धू *RT. 5th cl. par.* To shake; *with उत्* To excite. उद्भूयते *pres. pass.*

धूपित *pass. part.* (of धूप) Scented, perfumed, incensed. धूपितः *nom. sin. m.*

धूर *s. f.* The fore-part of a carriage, the pole, or part where the yoke is fixed.

धूर्गत *TATP.* Standing on, or going against, the pole. रथधूर्गतः *nom. sin. m.*

धृ *RT. 1st cl. atm.* To hold; *with उत्* To raise. उद्धरे *pres.*

धृतराष्ट्र *s. m.* DHRTARÁSHTRA, the father of DURYODHANA, and uncle of the Pándu princes. धृतराष्ट्रः *nom.* धृतराष्ट्रम् *acc.* धृतराष्ट्राय *dat.*

धृतिमत् *adj.* Firm, steady, calm. धृतिमान् *nom. sin. m.*

धृष्ट *pass. part.* (of धृष) Bold, confident, presumptuous. धृष्टम् *ind.* Boldly, fearlessly.

धृष्टद्युम्न *s. m.* DHRISHÁDYUMNA, son of DRUPADA, and brother of DRAUPADÍ, the wife of the Pándu princes. धृष्टद्युम्नः *nom.* धृष्टद्युम्नस्य *gen.*

धैर्ये *abs. s. n.* Steadiness, stability, firmness. धैर्येण *ins. sin.*

धौम्य *s. m.* A proper name. See page 61. धौम्यः *nom.* धौम्यम् *acc.* धौम्येन *ins.* धौम्यस्य *gen.*

ध्वा *RT. 1st cl. par.* To blow (an instrument); *with वि* To scatter, disperse. व्यध्वनत् *1st pret.*

ध्यात्वा *ind. pret. part.* (of ध्ये) Having recollected.

ध्यान *s. n.* Meditation.

ध्यानमात्र *s. n. TATP.* Thought alone. ध्यानमात्रे *loc. sin.*

धे *HT. 1st cl. par.* To meditate; *with प्र* To think, consider, or regard.
प्रदधौ *2d pret.*

ध्वज *s. m.* A flag, a banner. ध्वजम् *acc. sin.*

ध्वजिन् *adj.* Carrying a banner; a standard-bearer. ध्वजिनः *nom. pl. m.*

ध्वजिनी *s. f.* An army. ध्वजिनीम् *acc. sin.*

न

न *ind.* No, not, nor.

नः *acc. or gen. pl. (of अस्मद् pers. pron.)* Us. Of us, our.

नकुल *s. m.* NAKULA, the fourth of the five Pándava princes. नकुलः *nom.*

नकुलम् *acc.* नकुलस्य *gen.*

नक्तम् *ind.* By night, at night.

नक्षत्र *s. n.* A star in general. An asterism in the moon's path or lunar mansion.

नक्षत्रपूजित *TATP.* Favoured by the constellations. नक्षत्रपूजिते *loc. sin. m.*

नगर *s. n.* A town, a city. नगरम् *acc. sin.* नगरात् *abl. sin.*

नगरमालिन् *TATP.* Garlanded with cities. नगरमालिनी *nom. sin. f.*

नट *s. m.* A dancer, a mimic, an actor, a *Nut*, &c. In modern times, the son
of a degraded *Kshatriya* by a woman of the second caste. नटाः *nom. pl.*

नत *pass. part. (of शन)* Bent. नतान् *acc. pl. m.*

नतु *ind.* But not.

नतोन्नतभू *BAHUV.* Depressing and raising the eye-brows, frowning.

नतोन्नतभुवा *ins. sin. n.*

नदतः, नदन्ति. *See root शद.*

नदी *s. f.* A river. नदीनाम् *gen. pl.*

ननाद *See root शद.*

नन्द *s. m.* Name of one of YUDBISHTHIRA's drums.

नन्दक *s. m.* Name of a son of DHRTARÁSHTRA. नन्दकः *nom.*

नन्दन *s. m.* A son. नन्दनः *nom. sin.* नन्दनाः *nom. pl.*

नभस् *s. n.* The sky. A cloud. नभः *acc. sin.* नभसः *abl. sin.*

नभस्तल *s. m. TATP.* The bottom of the clouds, the lower region of the sky,
the atmosphere. नभस्तलम् *acc. sin.*

नमस्कृत *pass. part.* (of कृ with नमस्) Worshipped, revered, adored.

नमस्कृतम् *acc. sin. m.*

नयन *s. n.* The eye.

नर *s. m.* A man. The Eternal, the imperishable spirit pervading the universe.

A name of ARJUNA. Name of a sage. नरः *nom. sin.* नस् *acc. sin.*

नरस्य *gen. sin.* नराः *nom. pl.* नरैः *ins. pl.*

नरदेवपुत्र *s. m. TATP.* The son of a man and of a god. (*The meaning in this place is, The nominal sons of man (PÁNÍDU), and the real sons of gods.*)

नरदेवपुत्राः *nom. pl.*

नरर्षभ *TATP.* Chief of men, a prince. नरर्षभ *voc. sin.* नरर्षभाः *nom. pl.*

नरव्याघ्र *s. m.* An eminent man. नरव्याघ्रौ *nom. du.* नरव्याघ्राः *nom. pl.*

नरशार्दूल *s. m. TATP.* An eminent man. नरशार्दूलाः *nom. pl.*

नरश्रेष्ठ *TATP.* The best of men. नरश्रेष्ठः *nom. sin. m.* नरश्रेष्ठाः *nom. pl. m.*

नराधम *TATP.* Lowest or vilest of men. नराधमः *nom. sin.* नराधम *voc. sin.*

नराधिप *s. m.* A king. नराधिपः *nom. sin.* नराधिपान् *acc. pl.*

नरेन्द्र *s. m.* A king. नरेन्द्र *voc. sin.* नरेन्द्राः *nom. pl.* नरेन्द्रायाम् *gen. pl.*

नरेन्द्रपुत्र *s. m.* A prince. नरेन्द्रपुत्र *voc. sin.*

नरेखर *s. m. TATP.* A king (Lord of men). नरेखरः *nom. sin.* नरेखर *voc. sin.* नरेखराः *nom. pl.*

नर्त्तक *s. m.* An actor, a mummer. A juggler, a dancer, a player of any description. नर्त्तकाः *nom. pl.* नर्त्तकैः *ins. pl.*

नर्दमान *pres. part. atm. (of नर्द 1st cl.)* Shouting, roaring. नर्दमानाः *nom. pl. m.*

नल *s. m.* A reed (*Arundo karka*). नलः *nom. sin.*

नलिनी *s. f.* An assemblage of lotus-flowers. A place abounding in lotuses. नलिनीम् *acc. sin.*

नव *adj.* New, fresh, recent. नवानि *nom. pl. n.*

नवन् *numeral, plural only, common gender,* Nine. नव *acc.*

नष्टचन्द्रार्क्षिपवन *BAHUV.* Having (its) moon, (its) sun, and (its) wind destroyed. नष्टचन्द्रार्क्षिपवने *loc. sin. n.*

नाग *s. m.* A *Nága*, or demigod so called, having a human face, with the tail of a serpent, and the expanded neck of the *Koluber Nága*: the race of these beings is said to have sprung from KADRU, the wife of KASÁYAPA, in

- order to people *Pátála*, or the regions below the earth. नागम् *acc. sin.*
 नागात् *abl. sin.* नागस्य *gen. sin.* नागाः *nom. pl.* नागान् *acc. pl.*
 नागपुर *s. n.* Name of ancient *Delhi*. See page 6. नागपुरम् *acc. sin.*
 नागर *s. m.* A citizen. नागरः *nom. pl.*
 नागराजकर *s. m. TATP.* The trunk of the king of elephants.
 नागलोक *s. m. TATP.* The *Nága* regions, or serpent-tribes below the earth.
 नागलोकान् *acc. pl.*
 नागसाहय *s. n.* Ancient *Delhi*. See page 6. नागसाहयम् *acc. sin.*
 नागानीक *s. n. TATP.* An elephant-troop. नागानीकम् *acc. sin.*
 नागेन्द्र *s. m. TATP.* A large or royal elephant.
 नाथ *s. m.* A guardian, protector, master, lord. नाथः *nom. sin.* नाथम्
acc. sin.
 नाथवत् *adj.* Possessing a protector or husband. नाथवतीम् *acc. sin. f.*
 नाद *s. m.* Sound in general. नादः *nom. sin.* नादम् *acc. sin.* नादैः *ins. pl.*
 नादित *s. n.* Sound. नादितैः *ins. pl.*
 नाना *ind.* Various, sundry.
 नानाप्रकार *BAHUV.* Of sundry forms. नानाप्रकारेषु *loc. pl. m.*
 नानावर्ण *BAHUV.* Many-coloured. नानावर्णाः *nom. pl. m.*
 नानाविध *adj.* Various, of various sorts or kinds. नानाविधैः *ins. pl. m.*
 नाभि *s. f.* The navel. नाभ्याम् *loc. sin.*
 नाभिपद्म *s. n.* The lotus sprung from the navel of *VISHNÚ*, out of which issued
BRAHMÁ the creator. नाभिपद्मात् *abl. sin.*
 नाम *ind.* By name.
 नामन् *s. n.* A name. नाम *acc. sin.* नाम्ना *ins. sin.*
 नामाङ्कशोभित *TATP.* Adorned with the name and cipher. नामाङ्कशोभितैः *ins.*
pl. m. (नामन्, अङ्क, शोभित).
 नादपर्वतौ *nom. du. m. DWANDWA,* *NÁRADA*, the son of *BRAHMÁ*, one of the
 ten divine *Munis* or *Rishis*; and *PARVATA* his friend and rival, a divine
Rishi also.
 नारसिंह *adj.* Half-man, half-lion, human-leonine. नारसिंहेन *ins. sin. n.*
 नार *s. f.* (derived from नर The Eternal Spirit) Water. नारः *nom. pl.*
 नाराच *s. m.* An iron arrow. नाराचैः *ins. pl.*

नारायण *s. m.* A name of VISHNÚ, but especially considered as the deity who was before all worlds. Name of a certain holy sage. नारायणः *nom. sin.*

नारायणम् *acc. sin.*

नारायणसहायक **BAHUV.** Accompanied by NÁRÁYAṆA. — कम् *acc. sin. m.*

नारायणाख्य **BAHUV.** Named NÁRÁYAṆA. नारायणाख्यः *nom. sin. m.*

नारी *s. f.* A woman. नारी *nom. sin.*

नाश *s. m.* Destruction. नाशम् *acc. sin.*

नाशयामासुः *See root यश्.*

नि *prep.* In, within.

निः *prep.* a form which निन् occasionally assumes, Out, without.

निःशब्द *adj.* Silent. निःशब्दे *loc. sin. n.*

निःस्वन *s. m.* Sound, noise. निःस्वनः *nom. sin.* निःस्वने *loc. sin.* निःस्वनाः *nom. pl.*

निकार *s. m.* Hostile resistance. निकारे *loc. sin.*

निकृत् *pass. part. (of कृत् with नि)* Cut up.

निकृत्तमूल **BAHUV.** Cut up by the roots. निकृत्तमूलः *nom. sin. m.*

निक्षिप्त *pass. part. (of क्षिप with नि perhaps for निः)* Rejected.

निक्षिप्तवाद **BAHUV.** Ceased talking, left off boasting. निक्षिप्तवादेषु *loc. pl. m.*

निग्रह *s. m.* Subjugation, suppressing, putting down.

निघ्नत् *pres. part. par. (of हन 2d cl. with नि)* Striking, slaying, destroying.

Overcoming, confounding. निघ्नन् *nom. sin. m.* निघ्नन्तम् *acc. sin. m.*

निघ्नन्तौ *nom. du. m.* निघ्नन्तः *nom. pl. m.*

निचखान. *See root खन.*

निजमाह. *See root मह.*

नित्य *adj.* Continual, constant. नित्यः *nom. sin. m.*

नित्यदा *ind.* Always, ever.

नित्यम् *neut. of नित्य adj. used adverbially,* Continually, daily.

नित्यसंहृष्ट **KARMAD.** A constant rival, always an adversary. नित्यसंहृष्टौ *nom. du. m.*

निधि *s. m.* A treasure. A receptacle, a place of asylum or accumulation, as a treasury, granary, nest, &c.; also figuratively, as गुणनिधिः A man who contains or is endowed with all good qualities.

निनाद *s. m.* A shout. निनादः *nom. sin.*

निपपात. *See root पत.*

निपातन *agt.* Causing to fall; knocking down. Killing. निपातनः *nom. sin. m.*

निपातित *pass. part. (of पाति caus. of पत with नि)* Knocked down. Killed.

निपातितैः *ins. pl. m.*

निपात्यते. *See root पत.*

निपुण *adj.* Clever, skilful, conversant. निपुणाः *nom. pl. m.*

निबन्धन *s. n.* Cause, motive, origin.

निबोध. *See root बुध.*

निभ *adj.* Like, resembling, similar. निभः *nom. sin. m.* निभम् *acc. sin. m.*

निभैः *ins. pl. m.*

निमग्न *pass. part. (of मस्ज with नि)* Immersed. निमग्नम् *acc. sin. f.*

निमित्तम् *ind.* For the sake, on account.

निमिष *s. m.* The twinkling of an eye.

निमेष *s. m.* The twinkling of an eye. A momentary space of time, a twinkling of the eye, considered as a measure of time. निमेषमात्रेण **TATP.** In a moment, in a mere twinkle.

नियच्छ. *See root यम.*

नियन्तित *pass. part. (of यञि with नि)* Checked, restrained. नियन्तितः *nom. sin. m.*

नियामक *agt.* Restraining, suppressing. नियामकाः *nom. pl. m.*

नियुज्यमान *pres. pass. part. (of युज् with नि)* Being engaged. नियुज्यमानः *nom. sin. m.*

नियुद्ध *s. n.* Close combat, fighting on foot. नियुद्धे *loc. sin.*

नियोधक *s. m.* A fighter. नियोधकाः *nom. pl.*

निरकृत. *See root कृत.*

निरक्रामत्. *See root क्रम.*

निरत *pass. part. (of रत् with नि)* Engaged or interested in. Attached or devoted to. निरतात् *acc. pl. m.* निरता *nom. sin. f.*

निरोक्षते. *See root ईक्ष्.*

निरीक्ष्य *ind. pret. part. (of ईक्ष् with निर्)* Having seen, viewed, or scanned.

निर्गत *pass. part. (of गम् with निर्)* Gone out. निर्गतः *nom. sin. m.*

निर्गुल्ल *adj.* Free from bushes. निर्गुल्लाम् *acc. sin. f.*

निर्घोष *s. m.* Sound in general, roar. निर्घोषः *nom. sin.*

निर्जगाम. *See root गम.*

निर्जन *adj.* Lonely, unpeopled, unfrequented. निर्जने *loc. sin. n.*

निर्जल *adj.* Waterless.

निर्जलतोयदाभ **BAHUV.** Of the colour of a waterless cloud, *i.e.* white, of a fair complexion. निर्जलतोयदाभः *nom. sin. m.*

निर्जित *pass. part. (of जि with निर्)* Beaten out and out, vanquished, subdued.

निर्जिताः *nom. pl. m.*

निर्जित्य *ind. pret. part. (of जि with निर्)* Having conquered, won, gained.

निर्दहत् *pres. part. par. (of दह 1st cl. with निर्)* Burning. निर्दहन् *nom. sin. m.*

निर्भर्त्सन *s. n.* Abuse, reviling, threat.

निर्मल *adj.* Clean, bright.

निर्मलगद् **BAHUV.** Having a bright mace. निर्मलगदौ *nom. du. m.*

निर्मित *pass. part. (of मा with निर्)* Made, formed. निर्मिता *nom. sin. f.*

निर्ययौ. *See root या.*

निर्वेद *s. m.* Despondency, grief. निर्वेदात् *abl. sin.*

निवर्त्तत् *pres. part. par. (of वृत् 1st cl. with नि)* Returning. निवर्त्तताम् *gen. pl. m.*

निवर्त्तु, निवर्त्तध्वम्, निवर्त्तस्व, निववृते. *See root वृत्.*

निवारयामास. *See root वृ.*

निवारित *pass. part. (of वृ 10th cl. with नि)* Hindered, forbidden. निवारितः *nom. sin. m.*

निवार्य *ind. pret. part. (of वृ 10th cl. with नि)* Having suppressed, having forbidden.

निवास *s. m.* Dwelling, residence. निवासम् *acc. sin.*

निवृत्त *pass. part. (of वृत् with नि)* Ceased, stopped, desisted. निवृत्ताः *nom. pl. m.* निवृत्तेषु *loc. pl. m.*

निवेद्य *ind. pret. part. (of वेदि caus. of विद्)* Know, with नि) Having respectfully announced, or made (one's self) known.

निवेशन *s. n.* A house, a habitation. निवेशनम् *acc. sin.* निवेशने *loc. sin.*

निवेश्य *ind. pret. part. (of वेशि caus. of विश् with नि)* Having placed, or bid to remain.

निशा *s. f.* Night. निशायाम् *loc. sin.*

निशित *pass. part. (of शो with नि)* Whetted, sharpened. निशितैः *ins. pl. m.*

निश्चल *adj.* Motionless, stock-still. निश्चलः *nom. sin. m.*

निश्वस्य *ind. pret. part. (of श्वस् with नि)* Having sighed.

निषेदुः. See root षद.

निष्ठित *pass. part. (of ष्ठा with नि)* Engaged in, attached to, devoted to.

निष्ठितः *nom. sin. m.*

निष्पन्न *adj.* Leafless. Hence the nominal verb निष्पन्नयामास *2d pret.* He stripped of the leaves.

निष्पियेष. See root पिष.

निष्पेष *s. m.* A blow reducing any thing to powder.

निस्त्रिंश *s. m.* A cimeter, a falchion.

निहत्य *ind. pret. part. (of हन with नि)* Having slain.

निहन्तृ *agt.* Murderous; who or what kills. A slayer. निहन्तुः *gen. sin. m.*

निहन्म. See root हन.

नीत *pass. part. (of नी with नि)* Brought. नीतम् *acc. sin. n.*

नीतिशास्त्र *s. n.* The science of political ethics, or any work treating of it.

नीतिशास्त्रे *loc. sin.*

नील *adj.* Blue, dark-blue, or black.

नीलाभ *harm.* A dark cloud. नीलाभम् *acc. sin. m.*

नीलोत्पल *s. n.* A blue lotus.

नु *a particle of interrogation.*

नुदन् *pres. part. par. (of शुद् 6th cl.)* Urging forward. नुदतः *gen. sin. m.*

नृ *s. m.* A man. नृणाम् *gen. pl.* नृषु *loc. pl.*

नृप *s. m.* A king. नृपः *nom.* नृपम् *acc.* नृपे *loc.* नृपे *voc.* नृपान् *acc. pl.*

नृपति *s. m.* A king. नृपतिम् *acc. sin.*

नृपद्विष *hwip*, King-hating. नृपद्विषम् *acc. sin. m.*

नृपसुत *s. m.* A king's son, a prince. नृपसुतान् *acc. pl.*

नृपात्मज *s. m.* A king's son, a prince. नृपात्मज *voc. sin.* नृपात्मजाः *nom. pl.*

नृपासन *s. n.* The seat of a king, a throne, a chair of state. नृपासनेभ्यः *abl. pl.*

नृवीर *s. m.* A hero of a man. नृवीरः *nom. sin.* नृवीरौ *nom. du.* नृवीराः *nom. pl.*

नृशंस *agt.* Malicious, mischievous. नृशंसेन *ins. sin. m.*

नृशंस्य *abs. s. n.* Injury to man. नृशंस्यम् *acc. sin.*

नृसिंह *s. m. TATP.* A chief, a noble, a great or illustrious man. The fourth *Avatār*, or descent of VISHNÚ in the shape of man, with the head and claws of a lion. नृसिंहः *nom. sin.* नृसिंहम् *acc. sin.* नृसिंहैः *ins. pl.*

नेतुम् *inf. (of णी)* To conduct. To obtain, to get.

नेत्र *s. n.* The eye.

नेत्रमनःस्वभावैः *ins. pl. m. DWANDWA,* With eyes, minds, and souls.

नैश *adj.* Nocturnal. नैशेन *ins. sin. n.*

नो *ind.* No, not.

नौ *s. f.* A ship. नावम् *acc. sin.*

न्यङ्कु *s. m.* A sort of deer. न्यङ्कून् *acc. pl.*

न्यपतत्, न्यपतन्. *See root पत.*

न्यवधीत्. *See root हन.*

न्यवर्त्तत. *See root वृत्.*

न्यवसन्. *See root वस.*

न्यविशत्. *See root विश.*

न्यवेदयेताम्. *See root विद.*

न्यस्त *pass. part. (of अस् with नि)* Laid aside.

न्यस्तशस्त्र *BAHUV.* Laying down arms. न्यस्तशस्त्रः *nom. sin. m.*

न्यस्य *ind. pret. part. (of अस् with नि)* Having placed, or left.

प

पक्षपात *s. m.* Partizanship, partiality, attachment to a party.

पक्षपातकृतस्नेह *BAHUV.* Sympathizing, manifesting party-attachment.

पक्षपातकृतस्नेहः *nom. sin. m.*

पक्ष्मन् *s. n.* A whisker. पक्ष्माणि *acc. pl.*

पद्मज *s. m.* A lotus (mud-grown).

पद्मजपत्रनेत्र *BAHUV.* Having an eye like a lotus-leaf. पद्मजपत्रनेत्राः *nom. pl. m.*

पङ्क्ति *s. f.* A row, a line.

पञ्चतार **DWIGU**, Five-starred. पञ्चतारेण *ins. sin. m.*

पञ्च *num. plural only, common gender*, Five. पञ्च *nom. or acc.*

पञ्चभिः *ins.* पञ्चानाम् *gen.*

पञ्चशत **DWIGU**, Five hundred. पञ्चशतम् *acc. sin. n.* पञ्चशतान् *acc. pl. m.*

पञ्चसट **BAHUV.** Five-tailed (as a badge of slavery). पञ्चसटः *nom. sin. m.*

पञ्चेन्द्रकल्प **TATP.** Like five **INDRAS**. पञ्चेन्द्रकल्पान् *acc. pl. m.*

पट *s. m. or n.* Fine cloth. A garment.

पणव *s. m.* A small drum or tabor.

पत **RT.** 1st *cl. par.* To fall, to alight; *with* उन् To arise; *with* समुन् To rise up simultaneously; *with* निन् To fall down; *with* सम् To fly to, or advance rapidly. पतन्ति *pres.* अपतत्, न्यपतत्, व्यपतन् 1st *pret.* पपात, उत्पपात, निपपात, सम्पेततुः, समुत्पेतुः 2d *pret.* Causal, To make to fall, overthrow, or dash to the earth. अपातयत् 1st *pret.* पातयामास 2d *pret.* निपात्यते *pres. pass.*

पतङ्ग *s. m.* A grasshopper. A moth.

पतत् *pres. part. par. (of पत 1st cl.)* Falling. पतन् *nom. sin. m.* पतन्तम् *acc. sin. m.*

पतन्ति. See root पत.

पताका *s. f.* A flag, a banner. An emblem carried as an ensign or banner, a symbol, a sign.

पति *s. m.* A husband. A master. A sovereign. पतिः *nom. sin.* पतिम् *acc. sin.* पती *acc. du.* पतयः *nom. pl.* पतीन् *acc. pl.*

पतित *pass. part. (of पत)* Fallen. Alighted. पतिता *nom. sin. f.*

पतित्व *abs. s. n.* Wedlock. पतित्वे *loc. sin.*

पत्तन *s. n.* A town, a city.

पत्नी *s. f.* A wife. पत्नी *nom. sin.* पत्न्या *ins. sin.*

पत्र *s. n.* A leaf.

पद् **RT.** 4th *cl. atm.* To step, to go; *with* अनु To follow, attend to, mind, notice; *with* अभि and सम् To obtain; *with* प्रति To attain, gain. अन्वपद्यत, समभिपद्यत (*the augment being dropped*) 1st *pret.* प्रतिपेदे 2d *pret.* प्रतिपत्स्यसे 2d *fut.* Causal, *with* प्रति To communicate, give, deliver. प्रत्यपाद्यत् 1st *pret.*

पद् *s. m.* The foot. पदा *ins. sin.* पद्मान् *ins. du.*

पद *s. n.* A footstep. Place, site. पदम् *acc. sin.*

पदवी *s. f.* A road, a track. पदवीम् *acc. sin.*

पदाति *s. m.* A footman, or footsoldier. Any one on foot. पदातिम् *acc. sin.*

पदातीन् *acc. pl.* पदातीनाम् *gen. pl.*

पदातिन् *s. m.* A footman, a footsoldier. पदातिनः *nom. pl.*

पद्म *s. m. or n.* A lotus (*Nelumbium speciosum*). पद्मः *nom. sin.* पद्मम् *nom. sin. n.* पद्मे *loc. sin.*

पद्मपत्रनिभेक्षणा *nom. sin. f.* **BAHUV.** Having an eye like a lotus-leaf.

पपात. See root पत.

पप्रच्छ. See root प्रच्छ.

पयोधर *s. m.* A cloud. पयोधराः *nom. pl.*

पर *pronom.* Best, pre-eminent, extreme. Following, next. Each. *s. m.* An enemy. परः *nom. sin. m.* परम् *acc. sin. m.* परोऽ *ins. sin. n.* परान् *acc. pl. m.* परेषाम् *gen. pl. m.* पराम् *acc. sin. f.*

परन्तप *agt.* Vexing or annoying another, subduing a foe. A conqueror.

परन्तपम् *acc. sin. m.* परन्तपाः *nom. pl. m.*

परपुरञ्जय **TATP.** Conqueror of enemies' cities. पुरपुरञ्जयः *nom. sin. m.*

परम् *ind.* More, still further.

परम् *adj.* Exceeding, excellent, adequate, sufficient. परम् *ind.* Yes.

परवीरहन् **KWIP.** Destroying hostile heroes. परवीरहा *nom. sin. m.*

परस्पर *adj.* Mutual. परस्परम् *acc. sin. m. or ind.* Mutually, each other.

परा *prep.* Over. Back.

पराक्रम *s. m.* Power, strength. Valour, prowess. पराक्रमः *nom. sin.*

पराक्रमस्य *gen. sin.* पराक्रमान् *acc. pl.*

पराक्रान्त *pass. part. (of क्रम with परा)* Strong, powerful, vigorous, bold, valiant, active, energetic. पराक्रान्तम् *acc. sin. m.* पराक्रान्तान् *acc. pl. m.*

पराजय *s. m.* Defeat. पराजयम् *acc. sin.*

परायण *s. m.* Adherence to any pursuit, attachment to any object. *In composition,* Devoted to. परायणैः *ins. pl. m.*

पराङ्गी *adj.* Excellent, chiefest, best, most costly. पराङ्गेषु *loc. pl. m.*

परि *prep.* About, all around, on every side.

परिकीर्त्तते. *See root कृत्.*

परिकृष्यमाण *pres. part. pass. (of कृष with परि)* Being dragged about.

परिकृष्यमाणम् *acc. sin. m.*

परिक्रम्य *ind. pret. part. (of क्रम with परि)* Having walked round.

परिक्लृष्ट *agt. A torturer, a tormentor. परिक्लृष्टा nom. sin. m.*

परिक्षिप्त *pass. part. (of क्षिप with परि)* Overspread, overlaid, struck. **परिक्षिप्तः**
nom. sin. m. परिक्षिप्तम् acc. sin. n.

परिखा *s. f. A fosse, ditch, moat.*

परिघ *s. m. A bludgeon, an iron club.*

परिघबाहु **BAHUV.** Club-armed, one whose brawny arm resembles a club.

परिघबाहुः *nom. pl. m.*

परिजीर्यते *pres. part. par. (of जृ 4th cl. with परि)* Decaying, wearing out.

परिजीर्यतः *gen. sin. m.*

परिदंशित *pass. part. (of दंश with परि)* Completely armed, covered with mail.

परिदंशितौ *acc. du. m.*

परिदीन *pass. part. (of दी with परि)* Downcast, afflicted.

परिदीनसत्त्व **BAHUV.** Distressed in mind. Of a benevolent disposition.

परिदीनसत्त्वाः *nom. pl. m.*

परिपूणी *pass. part. (of पूर with परि)* Full.

परिपूणीर्थ **BAHUV.** Full of meaning. **परिपूणीर्थम्** *n. used adverbially, With emotion, affectionately.*

परिपृच्छसि. *See root प्रच्छ.*

परिप्रेप्सु *agt. (desid. of आप Obtain, with प्र and परि)* Desirous of rescuing, wishing to defend. **परिप्रेप्सुः** *nom. sin. m.*

परिभूय *ind. pret. part. (of भू with परि)* Having despised. Experiencing disgrace.

परिरक्षन्ति. *See root रक्ष.*

परिरक्षन् *agt. Defending; a defender. परिरक्षन्तः acc. pl. m.*

परिरक्ष्यमाण *pres. part. pass. (of रक्ष with परि)* Being completely defended.

परिरक्ष्यमाणम् *acc. sin. f.*

परिवर्त्तिन् *agt. Turning round. परिवर्त्तिनः gen. sin. m.*

परिवर्हे *s. m. Train, retinue. परिवर्हेण ins. sin.*

परिवृत्तः. See root वृ.

परिवाय्ये *ind. pret. part. (of वृ with परि)* Having surrounded, encompassing.
परिविषत *pass. part. (of क्षण with वि and परि)* Unharmed. परिविषतौ
nom. du. m.

परिवृत *pass. part. (of वृ with परि)* Surrounded. परिवृतः *nom. sin. m.*

परिशङ्कमान *pres. part. atm. (of शङ्क 1st cl. with परि)* Suspecting. परिशङ्कमानः
nom. sin. m.

परिस्तीर्य *ind. pret. part. (of स्तृ with परि)* Having strewed around (holy grass).

परिष्वक्त *pass. part. (of ध्वञ्ज with परि)* Embraced. परिष्वक्तः *nom. sin. m.*

परिष्वज्य *ind. pret. part. (of ध्वञ्ज with परि)* Having embraced.

परिसान्त्वय. See root सान्त्व.

परीस्रत् *pres. part. par. (desid. of आप with परि)* Wishing to obtain, striving
to reach. परीस्रन् *nom. sin. m.* परीस्रमान *pres. part. atm.* परीस्रमानः
nom. sin. m.

परुष *adj.* Harsh, abusive (speech). परुषाः *acc. pl. f.* परुषाणि *acc. pl. n.*

परैहि. See root इ.

पर्ण *s. n.* A leaf.

पर्णशाला *s. f.* A hut of leaves and grass, a hermitage. पर्णशालाम् *acc. sin.*

पर्येकधैताम्. See root कृष.

पर्येङ्क *s. m.* A bed.

पर्येङ्कभोगिन् *s. m.* A bed-snake, i.e. a serpent which forms a couch.

पर्येङ्कभोगिनम् *acc. sin.*

पर्येचिन्नयत्. See root चिति.

पर्येवस्थित *pass. part. (of हा with अच and परि)* Opposed, matched. पर्येवस्थितौ
nom. du. m.

पर्येवारयत्. See root वृ.

पर्य्यानयत्. See root यी.

पर्वत *s. m.* A mountain, a hill. पर्वतः *nom. sin.*

पर्वतराज *s. m.* **TATP.** HIMAVAT, king of mountains.

पर्वतराजकन्या *s. f.* A name of PÁRVATÍ or DURGÁ, in her capacity of daughter
of HIMAVAT, the sovereign of the snowy mountains. पर्वतराजकन्याम्
acc. sin.

पलायत् *pres. part. par.* (of अय 1st cl. with परा changed to पला) Fleeing, running away. पलायन्तम् *acc. sin. m.*

पलायन *s. n.* Flight, retreat. पलायनम् *nom. sin.* पलायने *loc. sin.*

पलायनमनम् **BAHUV.** Thinking of flight. पलायनमनाः *nom. sin. m.*

पलायमान *pres. part. dtm.* (of अय 1st cl. with परा changed to पला) Fleeing away. पलायमानः *nom. sin. m.*

पलायसे. *See root अय.*

पवन *s. m.* Air, wind. पवनेन *ins. sin.* पवने *loc. sin.*

पशु *s. m.* An animal in general, a beast. A subordinate deity, and one of Śiva's followers.

पशुगण *s. m. TATP.* A herd of cattle. पशुगणान् *acc. pl.*

पशुपति *s. m.* A name of Śiva. पशुपतिः *nom. sin.*

पश्चात् *ind.* Afterwards.

पश्य, पश्यसि, पश्यामि. *See root दृश्.*

पश्यत् *pres. part. par.* (of दृश् 1st cl.) Seeing, beholding, looking at, observing.

पश्यन्तः *nom. pl. m.* पश्यताम् *gen. pl. m.*

पांशु *s. m.* Dust.

पांसन *agt.* Vitiating, spoiling, destructive. पांसनः *nom. sin. m.*

पाकशासनि *s. m.* ARJUNA, SON OF पाकशासन *i. e.* INDRA. पाकशासनिः *nom.*

पाकशासनिम् *acc.*

पाञ्चाल *s. m.* A native or inhabitant of the country of Panchāla. It is often used in the plural, to denote the inhabitants, or the country itself.

DRUPADA, king of Panchāla. पाञ्चालः *nom. sin.* पाञ्चालम् *acc. sin.*

पाञ्चालेन *ins. sin.* पाञ्चालस्य *gen. sin.* पाञ्चाल *voc. sin.* पाञ्चालाः

nom. pl. पाञ्चालान् *acc. pl.* पाञ्चालानाम् *gen. pl.* पाञ्चालेषु *loc. pl.*

पाञ्चालक *adj.* Belonging to the Panchālas. पाञ्चालके *loc. sin. n.*

पाञ्चालराज *s. m.* King of Panchāla, or of the Panchālas. पाञ्चालराजः *nom.*

पाञ्चालराजम् *acc.* पाञ्चालराजस्य *gen.*

पाञ्चाली *s. f.* The fair one of Panchāla, namely, DRAUPADĪ. पाञ्चाली *nom.*

पाञ्चाल्य *s. m.* The sovereign of Panchāla. पाञ्चाल्यः *nom.* पाञ्चाल्यम् *acc.*

पाणि *s. m.* The hand. पाणिम् *acc. sin.* पाणिना *ins. sin.* पाणौ *loc. sin.*

पाण्डव *s. m.* A Pāṇḍava, or descendant of PĀNDU; especially applied to

- YUDHISHTHIRA and his four brothers. पाण्डवः *nom. sin.* पाण्डवम् *acc. sin.* पाण्डवाय *dat. sin.* पाण्डवात् *abl. sin.* पाण्डवाभ्याम् *ins. du.* पाण्डवाः *nom. pl.* पाण्डवान् *acc. pl.* पाण्डवानाम् *gen. pl.*
- पाण्डवारिणि *s. f.* Name of KUNTÍ, mother of the three eldest of the five Pándava princes. पाण्डवारिणिः *nom. sin.*
- पाण्डु *s. m.* PÁNDU, the sovereign of ancient Delhi, and nominal father of YUDHISHTHIRA and the other four Pándava princes.
- पाण्डुनन्दन *s. m.* Either of the Pándava princes. पाण्डुनन्दनः *nom. sin.*
- पाण्डुपुत्र *s. m.* A son of PÁNDU. पाण्डुपुत्रौ *nom. du.* पाण्डुपुत्राः *nom. pl.* पाण्डुपुत्रान् *acc. pl.* (They were nominally his sons).
- पाण्ड्य *s. n.* Name of a country in the south of the Peninsula, Pandion.
- पातयत् *pres. part. par.* (of पाति *caus.* of पत Fall) Prostrating. पातयन् *nom. sin. m.*
- पातयामास. See root पत.
- पातयितुम् *inf.* of पाति (*caus.* of पत) To cause to fall.
- पाताल *s. n.* The regions under the earth, the abode of the serpent race.
- पातित *pass. part.* (of पाति *caus.* of पत) Thrown down, dashed to the ground. पातितम् *acc. sin. m.* पातिते *loc. sin. m.*
- पाद *s. m.* The foot. पादम् *acc. sin.* पादौ *acc. du.*
- पादचारिन् *agt.* Moving on foot, marching. पादचारी *nom. sin. m.*
- पादरक्ष *s. m.* A foot-guard. पादरक्षायाम् *gen. pl.*
- पाद्य *adj.* Relating to the feet, especially water &c. for cleaning the feet. पाद्यम् *acc. sin. n.*
- पाप *s. m.* A wicked wretch. *s. n.* Sin; evil. An evil word. *adj.* Mischievous, wicked, evil. पापः *nom. sin. m.* पापम् *acc. sin.* पापैः *ins. pl. m.*
- पापचेतन *BAHUV.* Wicked, evil-minded. पापचेतनः *nom. sin. m.*
- पापसमाचार *BAHUV.* Of wicked habits. पापसमाचारः *nom. sin. m.*
- पारिषद् *adj.* Attending, attendant. पारिषदैः *ins. pl.*
- पार्थ *s. m.* A king, a prince. A name of the Pándava prince ARJUNA. पार्थः *nom. sin.* पार्थम् *acc. sin.* पार्थेन *ins. sin.* पार्थस्य *gen. sin.* पार्थ *voc. sin.* पार्थाः *nom. pl.* पार्थान् *acc.* पार्थैः *ins.* पार्थानाम् *gen.* पार्थानुग *BAHUV.* Followed by ARJUNA. पार्थानुगः *nom. sin. m.*

- पार्थिव *s. m.* A king, a prince. पार्थिवः *nom. sin.* पार्थिवम् *acc. sin.*
 पार्थिवस्य *gen.* पार्थिव *voc.* पार्थिवाः *nom. or voc. pl.* पार्थिवैः *ins. pl.*
 पार्थिवेन्द्र *s. m. TATP.* The greatest of princes. पार्थिवेन्द्राणाम् *gen. pl.*
 पार्वतीय *adj.* Mountain, mountaineer. पार्वतीयान् *acc. pl. m.*
 पार्श्व *s. m.* The side. पार्श्वम् *acc. sin.*
 पार्श्वतः *ind.* On one side, aside.
 पार्षत *s. m.* DRUPADA, SON OF PRISHATA. पार्षतः *nom. sin.* पार्षतम् *acc. sin.*
 पालित *pass. part. (of पाल)* Cherished, nourished. पालितः *nom. sin. m.*
 पावक *s. m.* Fire, or its deified personification. पावके *loc. sin.*
 पाशुपत *adj.* Belonging to पशुपति, *i. e.* ŚIVA. पाशुपतम् *acc. sin. m.*
 पामाण *s. m.* A stone.
 पिण्डक *s. m.* The projection of an elephant's frontal sinus.
 पितृ *s. m.* A father. A deified progenitor. पितरम् *acc. sin.*
 पितृराज *s. m. TATP.* YAMA, regent of the dead. पितृराजः *nom. sin.*
 पितृस्वसृ *s. f. TATP.* A father's sister. पितृस्वसारम् *acc. sin.*
 पिनद्ध *pass. part. (of ग्रह with पि for अयि)* Covered, overlaid.
 पिशाच *s. m.* A sprite, a fiend, a malevolent being, something between an
 infernal imp and a ghost, but always described as fierce and malignant.
 पिम *R.T. 7th cl. par.* To grind, to pound; with निम् (*substituted for तिर्*)
 To give hard rubs. निष्पिमे 2d *pret.*
 पीठ *s. m. or n.* A stool, a seat, a chair. पीठे *loc. sin.*
 पीडित *pass. part. (of पीड)* Pained. पीडितः *nom. sin. m.*
 पीड्यमान *pres. part. pass. (of पीड)* Being pained, or pressed. पीड्यमानः
nom. sin. m.
 पीत *pass. part. (of पा)* Drank, quaffed. *adj.* Yellow. पीतः *nom. sin. m.*
 पीतकौशेयवासम् *BAHUV.* Dressed in yellow silk. A name of KRISHNA.
 पीतकौशेयवाससम् *acc. sin. m.*
 पीतरस *BAHUV.* Whose liquor is drunk. पीतरसः *nom. sin. m.*
 पीन *pass. part. (of प्ले)* Fat, fleshy, brawny.
 पुङ्गव *s. m.* A bull. *In composition,* Excellent, pre-eminent. पुङ्गवाः *nom.*
pl. पुङ्गवानाम् *gen. pl.*
 पुच्छ *s. m.* A tail, the tail, or hinder part.

पुरंदरीक *s. n.* A lotus in general.

पुरंदरीकाक्ष *s. m.* A name of VISHNÚ (the lotus-eyed). पुरंदरीकाक्षः *nom. sin.*

पुरण्ड *s. n.* Name of a country, the greater part of *Bengal* and part of *Behar*.

पुण्य *adj.* Pure, holy, sacred, solemn. पुण्यम् *acc. sin. m.* पुण्यस्य *gen. sin. m.*

पुण्याह **KARM.** A holy day.

पुत्र *s. m.* A son. पुत्रः *nom. sin.* पुत्रम् *acc. sin.* पुत्रेण *ins. sin.* पुत्रात् *abl.* पुत्र *voc.* पुत्रौ *nom. or acc. du.* पुत्राणाम् *gen. pl.* पुत्रेषु *loc. pl.*

पुत्रक *s. m.* A son. पुत्रकान् *acc. pl.*

पुत्रजन्मन् *s. n. TATP.* The birth of a son. पुत्रजन्म *acc. sin.*

पुत्रपौत्राः *nom. pl. s. m. DWANDWA,* Sons and grandsons. पुत्रपौत्रम् *nom. sin. n. DWANDWA* of the second species.

पुनः *or पुनर् ind.* Again, back. But, on the other hand.

पुनः पुनः *ind.* Again and again, repeatedly.

पुनर्जन्मन् *s. n.* A second birth. पुनर्जन्म *acc. sin.*

पुमस् *s. m.* A man, a male. पुमान् *nom. sin.*

पुर *s. n.* A town, a city. पुरम् *acc. sin.* पुरात् *abl. sin.*

पुरन्दर *s. m.* A title of INDRA (he who rends the city). पुरन्दरः *nom. sin.*

पुरस्कृत *pass. part. (of कृ with पुरस् ind.* Before) Revered, honoured, worshipped. पुरस्कृतम् *acc. sin. f.*

पुरस्कृत्य *ind. pret. part. (of कृ with पुरस्)* Having placed before.

पुरस्तात् *ind.* In front, before, in advance.

पुरा *ind.* Formerly. Before, ere.

पुरी *s. f.* A city. पुरी *nom. sin.*

पुरुष *s. m.* A man. A male form. A public officer. पुरुषः *nom. sin.*

पुरुषान् *acc. pl.* पुरुषैः *ins. pl.* पुरुषाणाम् *gen. pl.*

पुरुषर्षभ *s. m. TATP.* An excellent man. पुरुषर्षभः *nom. sin.* पुरुषर्षभस्य *gen. sin.*

पुरुषव्याघ्र *s. m. TATP.* An eminent or distinguished man. पुरुषव्याघ्रम् *acc. sin.* पुरुषव्याघ्राः *nom. pl.* पुरुषव्याघ्रान् *acc. pl.*

पुरुषाधम **TATP.** The vilest of men. पुरुषाधमः *nom. sin. m.*

पुरुषोत्तम **TATP.** The best of men. पुरुषोत्तमाभ्याम् *ins. du. m.*

पुरोग *or* पुरोगम् *agt.* Going before, preceding. Chief, principal, pre-eminent.

In composition, Led on, headed by. पुरोगाः *or* पुरोगमाः *nom. pl. m.*

पुरोडाश *s. m.* Ghee, or clarified butter, as offered in oblations to fire, with cakes of ground barley-meal that have been well steeped in it. पुरोडाशम् *acc. sin.*

पुरोत्तम *TATP.* The best of towns, a capital city. पुरोत्तमम् *acc. sin. n.*

पुरोधम् *s. m.* A family-priest. पुरोधसः *gen. sin.*

पुरोहित *s. m.* The *Purohit*, or family-priest, conducting all the ceremonials and sacrifices of a house or family. पुरोहितः *nom. sin.* पुरोहितम् *acc. sin.*

पुष्करिणी *s. f.* A square or large pond : a pool where the lotus does or may grow.

पुष्ट *pass. part. (of पुष)* Well fed.

पुष्टविपुष्टयोः *gen. du. m.* **DWANDWA**, Of one well fed, and of one ill fed.

पुष्प *s. n.* A flower. पुष्पाणि *acc. pl.* पुष्पैः *ins. pl.*

पुष्पवृष्टि *s. f. TATP.* A rain of flowers, flowers cast from heaven upon a hero or demigod, or on any great occasion. पुष्पवृष्टयः *nom. pl.*

पूज *RT.* 10th *cl. par.* To honour, revere, regard with veneration. अपूजयत् *1st pret.*

पूर *RT.* 4th *cl. atm.* To be full; *with आ* To be quite full. आपूर्यते *pres.*
It would perhaps be more correct to consider it as the passive of पू.

पूर्ये *pass. part. (of पू)* Filled, full, completed, fulfilled. पूर्याम् *acc. sin. f.*
पूर्ये *loc. sin. n.*

पूर्यतूष् *BAHUV.* Full-quivered. पूर्यतूषः *nom. sin. m.*

पूर्यश्रुति *BAHUV.* Having the ears filled. पूर्यश्रुतिः *nom. sin. m.*

पूर्व *pronom.* Former. पूर्वम् *nom. sin. n. ind.* Before, in the front, foremost. Previously.

पृच्छसि, पृच्छाम. *See root प्रह.*

पृथक् *ind.* Separately.

पृथा *s. f.* KUNTÍ, the wife of PÁNÚ. पृथा *nom. sin.* पृथाम् *acc. sin.*
पृथायाः *gen. sin.*

पृथारणि *s. f.* A name of KUNTÍ, the wife of PÁNÚ.

पृथिवी *s. f.* The earth. पृथिवीम् *acc. sin.* पृथिव्याम् *loc. sin.*

पृथिवीतल *s. n. TATP.* The earth itself, the very earth. पृथिवीतले *loc. sin.*

पृथिवीराज्य *s. n. TATP.* The sovereignty of the earth. पृथिवीराज्यम् *acc. sin.*

पृथु *adj.* Large, great.

पृथुदीर्घबाहु **BAHUV.** Lusty and long-armed. पृथुदीर्घबाहुः *nom. sin. m.*

पृथुबाहु **BAHUV.** Lusty-armed. पृथुबाहवः *nom. pl. m.*

पृथुयशस् **BAHUV.** Of great renown. पृथुयशः *nom. sin. m.*

पृथुलोचन **BAHUV.** Large-eyed. पृथुलोचनः *nom. sin. m.*

पृषत *s. m.* PRISHATA, king of Páñchála. The porcine deer. पृषतः *nom. sin.*

पृषते *loc. sin.* पृषतान् *acc. pl.*

पृष्ट *pass. part. (of प्रच्छ)* Asked, questioned. पृष्टा *nom. sin. f.* पृष्टया *ins.*

पृष्ठ *s. n.* The back. पृष्ठे *loc. sin.*

पौराड *s. m. (equivalent to पुराड)* The name of a country, the greater part of Bengal and part of Behar.

पौराडक *s. m.* The king of Puñdra. पौराडकः *nom. sin.*

पौर *adj.* Belonging to the city. *s. m.* A citizen. पौरः *nom. pl.*

पौरजन *s. m.* A citizen. पौरजनाः *nom. pl. m.*

पौरजानपद *adj. DWANDWA,* City and rural. पौरजानपदाः *nom. pl. m.*

पौरन्दर *adj.* Belonging to PURANDARA, or INDRA. पौरन्दरे *loc. sin. n.*

पौराण *adj.* Ancient. पौराणम् *acc. sin. m.*

पौरुष *abs. s. n.* Manliness; strength, power, vigour. पौरुषे *loc. sin.*

adj. Manly, belonging to man, human. पौरुषी *nom. sin. f.*

पौर्णमासी *s. f.* The day of the full moon. पौर्णमास्याम् *loc. sin.*

प्र *prep.* Forth, forward, before. Off, away. Much, very.

प्रकर्षण *s. n.* A throwing off, a pushing off.

प्रकर्षति. *See root कृष.*

प्रकीर्तित *pass. part. (of कृत् with प्र)* Declared, explained. प्रकीर्तितः *nom. sin. m.*

प्रकोप *s. m.* Irritation, tumult, angry commotion. प्रकोपः *nom. sin.*

प्रख्य *adj. in composition,* Like, resembling. प्रख्यैः *ins. pl. m.*

प्रगृह्य *ind. pret. part. (of ग्रह् with प्र)* Having taken.

प्रगृह्यमाण *pres. part. pass. (of ग्रह् with प्र)* Being seized. प्रगृह्यमाणा *nom. sin. f.*

प्रचक्रुः. *See root कृ.*

प्रचण्डघोण **BAHUV.** Large-nosed. प्रचण्डघोणः *nom. sin. m.*

प्रचुक्रुशुः, प्रचुक्रोश. See root क्रुश.

प्रचोदित *pass. part.* (of चुद with प्र) Sent, directed. प्रचोदितैः *ins. pl. m.*

प्रच्छ *ṛ. 6th cl. par.* To ask; with परि To ask about. पृच्छसि, परिपृच्छसि
pres. पृच्छाम *imp. or pres. with :* dropped for the metre's sake.

प्रच्छन्न *pass. part.* (of छद् with प्र) Concealed. प्रच्छन्नम् *nom. n., used adverbially,* Secretly, in concealment.

प्रच्छादन *s. n.* Concealment.

प्रच्छाद्य *ind. pret. part.* (of छद् with प्र) Having covered.

प्रजज्वाल. See root ज्वाल.

प्रजा *s. f.* Progeny, offspring, creatures.

प्रजापति *s. m.* The lord of created things. प्रजापतेः *gen. sin.*

प्रज्ञा *s. f.* Understanding, wisdom, knowledge. प्रज्ञा *nom. sin.*

प्रणम्य *ind. pret. part.* (of णम् with प्र) Having bowed, or made obeisance.

प्रणाद *s. m.* A loud noise, especially expressive of approbation or delight, a huzza, a shout. प्रणादाः *nom. pl.*

प्रणाम *s. m.* Salutation. प्रणामम् *acc. sin.*

प्रणुन *pass. part.* (of णुद् with प्र) Driven about. प्रणुनम् *acc. sin. m.*

प्रणोदुः. See root णोद्.

प्रताप *s. m.* Heat, splendour. Majesty, dignity. A proper name. प्रतापः
nom. sin.

प्रतापवत् *adj.* Majestic, glorious, splendid, dignified, powerful. प्रतापवान्
nom. sin. m.

प्रतापिन् *adj.* Shining, splendid. Dignified, powerful. प्रतापिनः *gen. sin. m.*

प्रति *insep. prep.;* also a particle governing the accusative case, Again, back. Against. At, to, towards. Regarding, respecting, in reference to, concerning. About.

प्रतिकृत *pass. part.* (of कृ with प्रति) Requited, returned, retaliated. Counteracted. प्रतिकृतम् *nom. or acc. sin. n.*

प्रतिक्लाम. See root क्लाम्.

प्रतिक्षिप्य *ind. pret. part.* (of क्षिप् with प्रति) Having thrown.

प्रतिगृहाण. See root गृह्.

प्रतिगृह्य *ind. pret. part.* (of ग्रह with प्रति) Having received.

प्रतिच्छन्न *pass. part.* (of छद् with प्रति) Beset, enclosed, hemmed in. प्रतिच्छन्नौ
nom. du. m.

प्रतिनिन्दितासि. *See root निन्द.*

प्रतिनिवर्त्यस्य. *See root वर्त.*

प्रतिपत्त्यसे, प्रतिपेदे. *See root पद.*

प्रतिपादित *pass. part.* (of पादि *caus.* of पद with प्रति) Delivered, given.

प्रतिपादिता *nom. sin. f.*

प्रतिभाति, प्रतिभान्ति. *See root भा.*

प्रतिभिद्य *ind. pret. part.* (of भिद् with प्रति) Having pierced.

प्रतिम *adj.* Like, resembling, in composition. प्रतिमन् *acc. sin. m.* प्रतिमाः
nom. pl. m.

प्रतियात *pass. part.* (of या with प्रति) Gone against. Opposed, resisted.

प्रतियातौ *nom. du. m.*

प्रतियुध्यसे, प्रतियोत्स्यति. *See root युध.*

प्रतिवेदयत् *pres. part. par.* (of वेदि *caus.* of विद् with प्रति) Announcing.

प्रतिवेदयन्तः *nom. pl. m.*

प्रतिष्ठान *s. n.* A firm standing. प्रतिष्ठानाय *dat. sin.*

प्रतिसंहरेत. *See root हृ.*

प्रतिहत्य *ind. pret. part.* (of हन् with प्रति) Having repelled.

प्रतीत *pass. part.* (of ई with प्रति) Glad, delighted, pleased. प्रतीतः *nom.*

sin. m. प्रतीता *nom. sin. f.*

प्रतोद *s. m.* A goad. प्रतोदः *nom. sin.*

प्रत्यगृह्णात्. *See root ग्रह.*

प्रत्यञ्च *adj.* West, western. प्रतीचीन् *acc. sin. f.*

प्रत्यदृश्यत, प्रत्यदृश्यन्त. *See root दृश्.*

प्रत्यपादयन्. *See root पद.*

प्रत्यभाषत. *See root भाष.*

प्रत्यभिज्ञाय *ind. pret. part.* (of ज्ञा with अभि and प्रति) Having recognised.

प्रत्ययुध्यन्. *See root युध.*

प्रत्यविध्यत. *See root व्यध.*

प्रत्यवेदयत्. *See root विद्.*

प्रत्यागत *pass. part.* (of गन् with आ and प्रति) Come back, returned. प्रत्यागतम्
acc. sin. m.

प्रत्यागतप्राण **BAHUV.** Revived. प्रत्यागतप्राणा *nom. sin. f.*

प्रत्युपस्थित *pass. part.* (of उष् with उप and प्रति) Approached, pressing near.
प्रत्युपस्थिते *loc. sin. m.*

प्रत्युवाच. See root वच्.

प्रथित *pass. part.* (of प्रथ्) Renowned, declared, well-known, notorious. प्रथिताः
nom. pl. m. प्रथिता *nom. sin. f.* प्रथितम् *acc. sin. n.*

प्रदक्षिण *s. m. or n.* Reverential salutation, by circumambulating a person or
object, keeping the right side towards them. प्रदक्षिणम् *acc. sin.*

प्रदक्षिणसच्य **BAHUV.** Having the right hand next to the left of the adversary
(watching for an opportunity of striking a blow at the unguarded side).
प्रदक्षिणसच्यानि *acc. pl. n.*

प्रदध्यौ. See root ध्ये.

प्रदर्शयत् *pres. part. par.* (of दर्श caus. of दृश् with प्र) Shewing, exhibiting,
displaying. प्रदर्शयन् *nom. sin. m.*

प्रदान *s. n.* A gift, donation. प्रदानस्य *gen. sin.*

प्रदास्यति, प्रदास्यन्ति. See root दा.

प्रदीप्ति *s. f.* Light, lustre, splendour.

प्रदीप्तिमत् *adj.* Radiant, luminous. प्रदीप्तिमत् *acc. sin. n.*

प्रदीयताम्. See root दा.

प्रधान *adj.* Chief, principal. In this sense it is always neuter, and confined
to the singular number. प्रधानम् *acc. sin.*

प्रधानपुरुष **KARM.** The chief male, i. e. VISHNŪ. प्रधानपुरुषः *nom. sin. m.*

प्रधानसमकाल **TATP.** A time suitable for meditation. प्रधानसमकालम् *acc. sin. m. or used adverbially.*

प्रपद *s. n.* The point of the foot, the tip of the toes. प्रपदेन *ins. sin.*

प्रपन्न *pass. part.* (of पद् with प्र) Come forth. Taken refuge with, sought,
gained, reached, arrived. प्रपन्ना *nom. sin. f.*

प्रवाथसे. See root वाथ्.

प्रबुद्ध *pass. part.* (of बुध् with प्र) Wakened, awake. प्रबुद्धः *nom. sin. m.*

प्रब्रूहि. See root ब्रू.

प्रभव *s. m.* Origin, birth. A father, or mother, as the operative cause, or immediate origin of being. प्रभवम् *acc. sin.* प्रभवाः *nom. pl.*

प्रभाव *s. m.* Majesty, dignity, high spirit. Power, strength. प्रभावः *nom. sin.*

प्रभिन्न *pass. part. (of भिद् with प्र)* Severed, detached. *s. m.* A furious elephant, one in rut, or from whose temples the juice is exuding. प्रभिन्नम् *acc. sin. m.* प्रभिन्नान् *acc. pl. m.*

प्रभु *s. m.* A master, a lord. A name of VISHNŪ. प्रभुः *nom. sin.* प्रभुम् *acc. sin.* प्रभो *voc. sin.*

प्रभृति *s. f.* Manner, kind. *In comp.* Etcætera, others, rest. प्रभृतयः *nom. pl. m.*

प्रमथ्य *ind. pret. part. (of मथ with प्र)* Having violently assaulted. Forcibly.

प्रमाद्य *s. n.* Authority. प्रमाद्याः *nom. pl. m.* (*being an exception to the rule which limits this word to the singular number and neuter gender.*)

प्रमाद्य *s. m.* Violence. प्रमाद्यात् *abl. sin.*

प्रमायित *pass. part. (of मायि caus. of मय with प्र)* Ravished, violated; forcibly carried off. प्रमायिता *nom. sin. f.*

प्रमायिन् *agt. (from मय with प्र)* Killing, destroying, forcing, overpowering. प्रमायी *nom. sin. m.*

प्रमुख *s. m.* A chief. *s. n.* The mouth. *adj.* Chief, principal. प्रमुखे *loc. sin.* प्रमुखान् *acc. pl. m.* प्रमुखैः *ins. pl. m.*

प्रमुखतः *ind.* In the rank of president.

प्रमुदित *pass. part. (of मुद् with प्र)* Pleased, delighted, glad, happy, joyous. प्रमुदिते *loc. sin. m.*

प्रमूढ *pass. part. (of मुह with प्र)* Foolish, stupid. प्रमूढः *nom. sin. m.*

प्रमोह *s. m.* Fainting, insensibility.

प्रमोहचिन्त **BAHUV.** Bewildered in mind. प्रमोहचिन्ता *nom. sin. f.*

प्रमोहित *adj. (derived from प्रमोह)* Insensible. प्रमोहिते *loc. sin. m.*

प्रयच्छामि. *See root दा.*

प्रयतित *pass. part. (of यत् with प्र)* Resolved, determined, fixed, appointed. *s. n.* Appointment. प्रयतितम् *nom. sin.*

प्रययुः, प्रयान्ति. *See root या.*

प्रयात *pass. part. (of या with प्र)* Gone, set out, departed. प्रयातः *nom. sin. m.* प्रयाताः *nom. pl. m.*

प्रयुक्त *pass. part.* (of युज् with प्र) Used, employed. प्रयुक्तान् *acc. pl. m.*

प्रयुयुत्ससे. See root युथ.

प्रयोग *s. m.* Use, application, employment. प्रयोगन् *acc. sin.* प्रयोगम् (*not* प्रयोगे) *is the reading of the Calcutta edition, and of a good MS.*

प्रलस *adj.* Pendulous.

प्रलसोञ्जलचारुघोण BAHUV. Having a prominent, shining, and handsome nose.

प्रलसोञ्जलचारुघोणः *nom. sin. m.* (प्रलस, उञ्जल, चारु, घोणा.)

प्रवदन्ति. See root वद.

प्रवपत् *pres. part. par.* (of वप 1st cl. with प्र) Sowing, scattering. प्रवपन् *nom. sin. m.*

प्रवर *adj.* Best, most excellent, chief. प्रवरः *nom. sin. m.* प्रवरेण *ins. sin. m.*

प्रवराः *nom. pl. m.* प्रवराणाम् *gen. pl. m.*

प्रवाति. See root वा.

प्रवादिता *pass. part.* (of वादि *caus.* of वद with प्र) Sounded forth, played (as an instrument). प्रवादितैः *ins. pl. n.*

प्रविमुच्य *ind. pret. part.* (of मुच with वि and प्र) Having let go.

प्रविमृश्य *ind. pret. part.* (of मृश with वि and प्र) Having pondered, considered.

प्रविवेश, प्रविशेत्. See root विश.

प्रविश्य *ind. pret. part.* (of विश with प्र) Having entered.

प्रविष्ट *pass. part.* (of विश with प्र) Entered, gone into. प्रविष्टः *nom. sin. m.*

प्रविष्टा *nom. sin. f.*

प्रवीर *adj.* Best, most excellent. *s. m.* A hero, a warrior, a chief. प्रवीरः

nom. sin. m. प्रवीरौ *nom. du. m.* प्रवीरैः *ins. pl. m.*

प्रवृत्त *pass. part.* (of वृत् with प्र) Actively engaged, occupied. प्रवृत्तः *nom. sin. m.*

प्रवृद्ध *pass. part.* (of वृध with प्र) Greatly increased, full grown. प्रवृद्धन् *acc. sin. m.* प्रवृद्धे *loc. sin. m.*

प्रवेक्ष्यन्ति, प्रवेष्टा. See root विश.

प्रव्याहरत्. See root ह.

प्रशस्त *pass. part.* (of शंस with प्र) Happy. Good, excellent. प्रशस्तान् *acc. sin. f.*

प्रसन्न *pass. part.* (of षद् with प्र) Clear, bright. Pleased. Complacent, gracious. प्रसन्नम् *acc. sin. n.*

- प्रसन्नात्मन् **BAHUV.** Of a gracious soul. प्रसन्नात्मा *nom. sin. m.*
- प्रसभन् *ind.* Violently, importunately, insistingly, confidently, arrogantly.
- प्रसनीक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with सम् and प्र) Having seen, having looked at; suspecting.
- प्रसह्य *ind.* Forcibly, violently.
- प्रसाद *s. m.* Favour, grace. प्रसादन् *acc. sin.*
- प्रसुप्त *pass. part.* (of ध्रुव with प्र) Asleep, sleeping. प्रसुप्तम् *acc. sin. m.*
- प्रसुप्तस्य *gen. sin. m.*
- प्रसूत *pass. part.* (of भू with प्र) Bearing, bringing forth, delivered. प्रसूता *nom. sin. f.*
- प्रस्कन्द्य *ind. pret. part.* (of स्कन्द Drop, with प्र) Springing forward, alighting rapidly.
- प्रस्थित *pass. part.* (of धा with प्र) Gone, departed, set out, proceeding. प्रस्थितः *nom. sin. m.* प्रस्थिताः *nom. pl. m.*
- प्रत्युरित *pass. part.* (of त्थुर with प्र) Quivering, throbbing.
- प्रत्युरिताथर **BAHUV.** With quivering lip. प्रत्युरिताथरः *nom. sin. m.*
- प्रसव *s. m.* An oozing, dropping, trickling, flowing; the gradual issue or progress of any fluid.
- प्रसवण *s. n.* A pure stream.
- प्रसवसंयुक्त **TATP.** Trickling, falling in drops (from प्रसव and संयुक्त *pass. part.* of युज् with सम् Joined, possessed of). प्रसवसंयुक्तैः *ins. pl. n.*
- प्रखेद *s. m.* Great or excessive perspiration. प्रखेदः *nom. sin.*
- प्रहरण *s. n.* A weapon.
- प्रहर्तु *pres. part. par.* (of हृ 1st cl. with प्र) Striking, killing; a striker, a combatant. प्रहर्तान् *gen. pl. m.*
- प्रहृत. See root हृ.
- प्रहसन् *pres. part. par.* (of हस 1st cl. with प्र) Laughing heartily, ridiculing. प्रहसन् *nom. sin. m.*
- प्रहस्य *ind. pret. part.* (of हस with प्र) Having laughed aloud.
- प्रहार *s. m.* A stroke, a blow. प्रहारैः *ins. pl.*
- प्रहारिन् *agt.* Striking, dealing out blows, fighting. A warrior. प्रहारिणः *nom. pl. m.* प्रहारिणान् *gen. pl. m.*

प्रहृष्ट *pass. part.* (of हृष with प्र) Pleased, delighted. प्रहृष्टः *nom. sin. m.*

प्रहृष्टेन *ins. sin. m.*

प्रहृष्टरूप *BAHUV.* Of pleasing form. प्रहृष्टरूपाः *nom. pl. m.*

प्रांशु *adj.* High, tall, lofty. प्रांशुः *nom. sin. m.*

प्राकार *s. m.* A wall.

प्रागुन्मरेण *ind.* North-eastwards.

प्राक् or प्राच् *adj.* East, eastern. प्राचीम् *acc. sin. f.*

प्राज्ञ *adj.* Wise. प्राज्ञः *nom. sin. m.* प्राज्ञा *nom. sin. f.*

प्राञ्जलि *adj.* Putting the hands together to the forehead, as a mark of respect ; supplicating, imploring mercy. प्राञ्जलिः *nom. sin. m.* प्राञ्जलीन् *acc. pl. m.*

प्राण *s. m. declined in the plural number only*, Life. Air, wind, breath.

प्राणान् *acc.* प्राणैः *ins.*

प्राणतः *ind.* (equivalent to प्राणान्) Than air, than a puff of breath.

प्राणपति *s. m.* The lord of life. The heart. प्राणपतिः *nom. sin.*

प्रातराश *s. m.* A morning meal, breakfast. प्रातराशम् *acc. sin.* प्रातराशस्य *gen.*

प्रादात्. *See root दा.*

प्रादुस् *occasionally प्रादुर् ind.* Visible, apparent, manifest.

प्रादुर्भाव *s. m.* Appearance, manifestation. प्रादुर्भावः *nom. sin.*

प्राद्ववत्. *See root द्रु.*

प्राधावत् and प्राधावत. *See root धाव.*

प्राप्त *pass. part.* (of आप with प्र) Found, met with, obtained, attained, reached, overtaken. Proper, right. प्राप्तः *nom. sin. m.* प्राप्ते *loc. sin. m. or n.*

प्राप्ताः *nom. pl. m.*

प्राप्नुवन्ति, प्राप्स्यसि, प्राप्स्यसे. *See root आप.*

प्राप्य *ind. pret. part.* (of आप with प्र) Having obtained, possessing, having reached, or arrived at.

प्राय *s. m.* Quantity, abundance. The major part. प्राये *loc. sin.*

प्रायात्. *See root या.*

प्रार्थयसे, प्रार्थये, प्रार्थयेयम्. *See root अर्थ.*

प्रावाद्यन्त. *See root वद्.*

प्राविशत्. *See root विश.*

प्रावृट्काल *s. m.* The rainy season. प्रावृट्काले *loc. sin.*

प्रावृष् *s. f.* The rainy season, two months, about July and August.

प्रास *s. m.* A bearded dart. प्रासेन *ins. sin.*

प्रासाद *s. m.* A palace. प्रासादैः *ins. pl.*

प्राह. *See root वृ.*

प्राहरत्. *See root हृ.*

प्रिय *adj.* Dear, beloved. Pleasant, grateful, agreeable. प्रियः *nom. sin. m.*

प्रियम् *acc. sin. m. nom. or acc. sin. n.* प्रियान् *acc. pl. m.* प्रिया *nom.*

sin. f. प्रियाम् *acc. sin. f.* प्रियायाः *gen. sin. f.* *s. n.* A kindness,

a favour. प्रियम् *nom. sin.*

प्रियकृत् **KWIP**, Doing a kindness, friendly: a friend, a benefactor. प्रियकृत्
nom. sin. m.

प्रियङ्कर *agt.* Kindly acting: amiable, affectionate प्रियङ्करः *nom. sin. m.*

प्रियतर *adj. (compar. of प्रिय)* Dearer, more beloved. प्रियतरः *nom. sin. m.*

प्रियमाण *pres. part. pass. (of पृ)* Being satisfied, pleased, or contented.

प्रियमाणः *nom. sin. m.*

प्रियरण **BAHUV.** Delighting in war. प्रियरणः *nom. sin. m.*

प्रियवादिन् *agt.* Sweet or pleasant-spoken. प्रियवादिनः *nom. pl. m.*

प्रियातिथि **BAHUV.** Fond of guests. प्रियातिथिः *nom. sin. m.*

प्री **RT.** 4th cl. *átm.* To be pleased, charmed, delighted. प्रीये *pres.*

प्रीत *pass. part. (of प्री)* Pleased, glad, happy: satisfied with. प्रीतः *nom. sin. m.*

प्रीतमनस् **BAHUV.** Pleased in mind. प्रीतमनाः *nom. sin. m.*

प्रीतात्मन् **BAHUV.** Pleased at heart. प्रीतात्मा *nom. sin. m.*

प्रीति *s. f.* Love, affection, regard, friendship. Joy, pleasure, happiness.

प्रीतिः *nom. sin.* प्रीतिम् *acc. sin.*

प्रीतिपूर्वम् *ind.* Affectionately, in a friendly manner.

प्रीये. *See root प्री.*

प्रेक्षक *s. m.* A spectator at any public exhibition. प्रेक्षकाः *nom. pl.*

प्रेक्षकेरित **TATP.** Uttered by a spectator. प्रेक्षकेरिताः *acc. pl. f.*

प्रेक्षमाण *pres. part. átm. (of ईक्ष 1st cl. with प्र)* Viewing, beholding. प्रेक्षमाणाः
nom. pl. m.

प्रेक्षा *s. f.* Any public shew or spectacle, a sight. A seeing, viewing, observing.

प्रेक्षाम् *acc. sin.*

प्रेक्षागार *s. n.* A temporary structure consisting of stalls for spectators.

प्रेक्षागारम् *acc. sin.* (from प्रेक्षा, and आगार A house.)

प्रेक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with प्र) Having seen.

प्रेम्सु *agt. (desid. of आप् with प्र)* Desirous of obtaining, anxious to rescue or save. प्रेम्सुः *nom. sin. m.*

प्रेषयामास. *See root षप्.*

प्रेष्य *s. m.* A servant.

प्रेष्यवधू *s. f.* A female domestic. प्रेष्यवधूम् *acc. sin.*

प्रेष्या *s. f.* A female servant. प्रेष्याभिः *ins. pl.*

प्रोवाच. *See root वच्.*

फ

फटा *s. f.* The expanded hood or neck of the cobra de capello.

फल *ṚT. 1st cl. par.* To bear fruit. फलति *pres.*

फल *s. n.* Fruit, consequence, reward, recompense. फलम् *acc. sin.*

फलकाल *s. m. TATP.* The time of fruit, fruit-season. फलकाले *loc. sin.*

फलाहार *BAHUV.* Feeding on fruits. फलाहाराः *nom. pl. m.*

फाल्गुन *s. m.* A name of ARJUNA. फाल्गुनः *nom.* फाल्गुन *voc.*

ब

बदरी *s. f.* The jujube-tree. बदर्याम् *loc. sin.*

बद्ध *pass. part. (of बन्ध)* Bound, tied, fixed, fastened. बद्धा *nom. sin. f.*

बद्धकक्ष *BAHUV.* Girt about the waist, having a tightened girdle. बद्धकक्षौ *nom. du. m.* बद्धकक्षाः *nom. pl. m.*

बद्धगोधाङ्गुलिचार्ण *BAHUV.* Having fastened on a leathern fence for the left arm and fingers. बद्धगोधाङ्गुलिचार्णः *nom. sin. m.*

बद्धतलाङ्गुलिचार्णः *nom. pl. m. BAHUV.* Of the same import as the last.

बद्धतूण *BAHUV.* Having a quiver fastened on. बद्धतूणाः *nom. pl. m.*

बद्धनिस्त्रिंश *BAHUV.* Girth with a falchion. बद्धनिस्त्रिंशः *nom. sin. m.*

बद्धाङ्गुलिचार्णाः *nom. pl. m. BAHUV.* Their finger-guards being fastened on.

बद्धा *ind. pret. part. (of बन्ध)* Having bound.

बध *ṚT. 1st cl. par.* To kill. अबधीत्, बधीः (for अबधीः) *3d pret.*

वध *s. m.* Killing, extinction of life, death, slaughter. वधः *nom. sin.* वधम्
acc. sin. वधाय *dat. sin.*

वधीः. See root वध, or root हन.

वध्य *ful. pass. part. (of वध)* Worthy of death, capitally punishable. To be
killed. वध्यः *nom. sin. m.*

बन्धु *s. m.* A friend, a kinsman, relation. बन्धून् *acc. pl.* बन्धूनाम् *gen. pl.*
बन्धवे. See root भाष.

बभूव, बभूवुः. See root भू.

बभौ. See root भा.

बल *s. n.* Strength, power. An army, forces. *adj.* Strong, stout, bulky.

बलम् *nom. or acc. sin.* बलेन *ins.* बलात् *abl.* बले *loc. sin. m. or n.*

बलदेव *s. m.* BALADEVA, the elder brother of KRISHNA, and the third of the
three incarnations termed RĀMA. बलदेवः *nom. sin.* बलदेवात् *abl. sin.*

बलवत् *adj.* Strong, powerful. *acc. sin. n. used adverbially,* Powerfully,
violently. बलवान् *nom. sin. m.* बलवद्भिः *ins. pl. m.* बलवताम् *gen.*
pl. m.

बलवीर्यपराक्रमः *nom. sin. m.* BĀHUV. Strong, heroic, and valorous.

बलाका *s. f.* A sort of crane.

बलाकापङ्क्तिहासिन् *agt.* Smiling with rows of cranes. बलाकापङ्क्तिहासिभिः *ins.*
pl. m.

बलाकिन् *s. m.* Name of a son of DHĪTARĀSHTRA. बलाकी *nom. sin.*

बलात् *abl. sin. s. n. used adverbially,* Forcibly, by main force.

बलि *s. m.* An oblation, a religious offering in general. A king, and DATYA,
also MAHĀBALI, the virtuous sovereign of Mahābali-pur, tricked out of the
dominion he had obtained over earth and heaven by VISHNŪ, in the Vāmana
or dwarf Avatār, and left, in consideration of his merits, the sovereignty of
Pātāla, or the infernal regions. बलिः *nom.* बलिम् *acc.* बलिना *ins.*

बलिन् *adj.* Strong, powerful. *s. m.* Name of a king. See the preceding.

बली *nom. sin. m.* बलिन् *acc. sin. m.* बलिनः *gen. sin. or nom. pl. m.*

बलिनौ *nom. du. m.* बलिनाम् *gen. pl. m.*

बलीयस् *irreg. (compar. of बल adj. Strong)* Stronger, very strong, exceed-
ingly powerful. बलीयसा *ins. sin. m.* बलीयांसः *nom. pl. m.*

बहु *adj.* Much, many. बहवः *nom. pl. m.* बहून् *acc. pl. m.* बहुभिः *ins. pl. m.* बहु *acc. sin. n.*

बहुमत **KARM.** Thought much of, highly esteemed. बहुमता *nom. sin. f.*

बहुमृग **BAHUV.** Abundant in deer. बहुमृगे *loc. sin. n.*

बहुल *adj.* Much, abundant, comprehensive, characterized by abundance and variety. बहुलः *nom. sin. m.*

बहुविक्रम **BAHUV.** Of great prowess. बहुविक्रमाः *nom. pl. m.*

बहुविध **BAHUV.** Manifold, divers, various. बहुविधम् *acc. sin. m.* बहुविधान् *acc. pl. m.*

बहुशः *ind.* In great numbers, abundantly.

बाध **RT.** 1st cl. *ātm.* To oppose, hinder, thwart. बाधसे *pres.*

बाध्यमान *pres. pass. part. (of बाध)* Being harassed, tormented, beset.

बाध्यमानम् *acc. sin. n.*

बालरूपदृक् **KWIP,** Having the form of a boy. बालरूपधृक् *nom. sin. m.*

बालव्यजन *s. n.* A *chowrie*, a whisk, a fly-flapper, used as an emblem of princely rank (from बाल A tail, and व्यजन A fan); it being made generally of the bushy tail of the *Bos grunniens*, the *Yak* of Tartary.

बाला *s. f.* A young woman. बालाम् *acc. sin.*

बालिश *adj.* Ignorant, simple. बालिशया *ins. sin. f.*

बाल्य *abs. s. n.* Boyhood. Childish folly. बाल्यात् *abl. sin.* बाल्ये *loc. sin.*

बाहु *s. m.* The arm. बाहुभ्याम् *ins. du.* बाह्वोः *gen. du.*

बाहुवीर्य्य *s. n.* **TATP.** Strength of arm. बाहुवीर्य्येण *ins. sin.*

बाहुशालिन् *s. m.* Name of a son of **DHRITARÁSHTRA.** Name of **BHÍMA.**

बाहुशाली *nom. sin.* बाहुशालिना *ins. sin.*

बिभिदुः. See root भिद.

बिभेपि. See root भी.

विभ्रत् *pres. part. par. (of भृ 3d cl.)* Wearing, having. विभ्रत् *nom. sin. m.*

विभ्रतीम् *acc. sin. f.*

वीभत्सु *adj.* Envious. Emulous. In page 17, it is an epithet of **ARJUNA.**

वीभत्सुः *nom. sin. m.* वीभत्सुम् *acc. sin. m.*

बुद्धि *s. f.* Understanding, intellect, mind. बुद्धिः *nom. sin.* बुद्धिम् *acc. sin.*

बुद्ध्या *ins. sin.*

- बुद्धिजीविन् *agt.* Rational, intelligent, sensible. बुद्धिजीविनः *nom. pl. m.*
 बुद्धिमत् *adj.* Wise, learned, intelligent, shrewd. बुद्धिमान् *nom. sin. m.*
 बुध् *R.T.* 1st cl. *par.* To know, be aware; *with* नि To learn. बुबोधे 2d *pret.*
 निबोधे *imp.* Also, 4th cl. *átm.* To know, to understand. बुध्यते *pres.*
 बुभूषति. *See* root भू.
 ब्रवीति, ब्रवामि, ब्रवीषि. *See* root ब्रू.
 ब्रह्मचारिन् *s. m.* A religious student. ब्रह्मचारिणः *acc. pl.*
 ब्रह्मण्य *adj.* Religious, devoted to the worship of BRAHMÁ. ब्रह्मण्यान् *acc. pl. m.*
 ब्रह्मतेजस् *s. n. TATP.* Brahminical virtue. ब्रह्मतेजसा *ins. sin.*
 ब्रह्मन् *abs. s. n.* The rank of a Brahman. ब्रह्मन्त् *acc. sin.*
 ब्रह्मन् *s. m.* BRAHMÁ, the first deity of the *Hindu* triad, and the operative
 creator of the world. A *Brahman*. ब्रह्मा *nom. sin.* ब्रह्मन् *voc. sin.*
 ब्रह्ममूर्तिः *BAHUV.* In the form of BRAHMÁ. ब्रह्ममूर्तिः *nom. sin. m.*
 ब्रह्मोत्तर *BAHUV.* Controlled by the *Brahmans* (from ब्रह्मन् A *Brahman*,
 and उत्तर Uppermost, or having the upper hand). ब्रह्मोत्तरः *nom. sin. m.*
 ब्राह्म *adj.* Divine, relating, belonging to BRAHMÁ. Brahminical. ब्राह्मन् *acc.*
sin. n. ब्राह्मेण *ins. sin. n.* ब्राह्मे *loc. sin. n.*
 ब्राह्मण *s. m.* A man of the first *Hindu* tribe, a *Brahman*. ब्राह्मणः *nom.*
sin. ब्राह्मणाय *dat.* ब्राह्मणाः *nom. pl.* ब्राह्मणान् *acc.* ब्राह्मणैः *ins.*
 ब्राह्मणेभ्यः *dat.* ब्राह्मणानाम् *gen.* *adj.* Brahminical. ब्राह्मणीम् *acc. sin. f.*
 ब्राह्मणार्थम् or ब्राह्मणार्थे *ind.* For the sake of *Brahmans*.
 ब्रुवत् *pres. part. par.* (of ब्रू 2d cl.) Saying, speaking. ब्रुवन् *nom. sin. m.*
 ब्रुवन्तः *nom. pl. m.*
 ब्रू *R.T.* 2d cl. *par. átm.* To say, speak, declare; *with* प्र To speak out.
 ब्रवीमि, ब्रवीषि, ब्रवीति *pres.* अब्रवीत्, आह, प्राह, आहुः 1st *pret.* ब्रूहि,
 प्रब्रूहि, ब्रुवन्तु *imp.*

भ

- भक्ति *s. f.* Devotion, affection, attachment, fidelity, loyalty. भक्त्या *ins. sin.*
 भक्ष्य *s. n.* Dressed food. भक्ष्यम् *acc. sin. n.*
 भगदत्त *s. m.* Name of the king of *Kámrúp*. भगदत्तः *nom. sin.*
 भगवत् *adj.* Worshipful; (his) reverence, (his) worship. भगवान् *nom. sin. m.*

भगिनी *s. f.* A sister. भगिनीम् *acc. sin.*

भग्न *pass. part. (of भञ्ज)* Broken. भग्नाः *nom. pl. m.*

भग्नदर्प **BAHUV.** Humbled, crest-fallen. भग्नदर्पम् *acc. sin. m.*

भज् **R.T.** 1st *cl. par.* To like, consent to take, have connexion with. भजेत् *pot.*

भद्र *s. n.* Prosperity, good luck, success. भद्रम् *nom. sin. adj.* Pure, pious, virtuous. भद्र *voc. sin. m.* भद्रे *voc. sin. f.*

भय *s. n.* Fear, alarm, fright, dread. Danger. भयम् *nom. sin.* भयात् *abl. sin.*

भयङ्कर *agt.* Fearful, formidable. A proper name. भयङ्करः *nom. sin. m.*

भयहर्त्रे *agt.* Fear-removing; a remover of fear. भयहर्त्रे *nom. sin. m.*

भयार्त्त **TATP.** Distressed with fear. भयार्त्तानाम् *gen. pl. m.*

भरत *s. m.* BHARATA. See page 7.

भरतर्षभ **TATP.** Best or most distinguished of (the descendants of) BHARATA.

भरतर्षभ *voc. sin. m.* भरतर्षभाः *nom. pl. m.*

भरतश्रेष्ठ **TATP.** Best of (the descendants of) BHARATA. भरतश्रेष्ठाः *nom. pl. m.*

भरद्वाज *s. m.* BHARADWAJA. See page 1. भरद्वाजः *nom.* भरद्वाजात् *abl.*

भर्तृ *s. m.* A lord, a husband. भर्तारम् *acc. sin.* भर्तारः *nom. pl.* भर्तृणाम् *gen.*

भल्ल *s. m.* An arrow with a crescent-shaped head. भल्लैः *ins. pl.*

भव. See root भू.

भवत् *pres. part. par. (of भू 1st cl.)* Being, existing. भवत् *acc. sin. n.*

Also an honorific pron. denoting, You, your honour. भवान् *nom. sin. m.*

भवता *ins. sin. m.* भवन्तः *nom. pl. m.* भवद्भिः *ins. pl.* भवताम् *gen. pl.*

भवति, भविता, भविष्यति, भविष्यन्ति, भविष्यामः, भवेत्. See root भू.

भवन *s. n.* A house, edifice, building, structure. Home. भवनम् *acc. sin.*

भवने *loc. sin.* भवनैः *ins. pl.*

भवितुम् *inf. (of भू 1st cl.)* To be, or to become.

भवितु *agt.* Being about to become, or disposed to be. भवित्री *nom. sin. f.*

भव् **R.T.** 1st *cl. par.* To bark, growl. To reproach, rail. भवन्ति *pres.*

भस्मन् *s. n.* Ashes. भस्मनि *loc. sin.*

भस्मावृताङ्ग **BAHUV.** Having the body covered with ashes. भस्मावृताङ्गान् *acc. pl. m.*

भा **R.T.** 2d *cl. par.* To shine; with प्रति To appear. प्रतिभाति, प्रतिभानि *pres.* बभौ 2d *pret.*

- भागीरथी *s. f.* The Ganges. भागीरथ्याः *gen. sin.*
- भानुमत् *adj.* Beautiful, handsome. भानुमतीन् *acc. sin. f.*
- भारत *s. m.* A descendant of BHARATA. See page 7. भारत *voc. sin.*
- भारद्वाज *s. m.* A name of DRONA, SON OF BHARADWÁJA. भारद्वाजः *nom.* भारद्वाजम् *acc.* भारद्वाजेन *ins.* भारद्वाज *voc.*
- भार्गव *s. m.* A descendant of BHRIGU, PARASÚRAMA. भार्गवः *nom.* भार्गव *voc.*
- भार्या *s. f.* A wife. भार्या *nom. sin.* भार्याम् *acc. sin.*
- भाव *s. m.* A being. भावः *nom. sin.*
- भाविनी *s. f.* A distinguished lady.
- भाष **R.T.** 1st *cl. átm.* To speak; *with अभि* To speak, to address; *with प्रति* To reply, to say moreover. अभ्यभाषत, प्रत्यभाषत, अभ्याषेताम् 1st *pret.* वभाषे 2d *pret.*
- भास *s. m.* A vulture.
- भास्कर *s. m.* The sun (*from भास्* Light, and *कर* *agt.* Who makes, or *कर* *s. m.* A ray). भास्करः *nom. sin.* भास्करस्य *gen. sin.*
- भित्त्वा *ind. pret. part. (of भिद्)* Having pierced.
- भिद् **R.T.** 7th *cl. par.* To pierce, split. विभिदुः 2d *pret.* भेत्यन्ति 2d *fut.*
- भिद्यमान *pres. part. pass. (of भिद्)* Being broken. भिद्यमानेषु *loc. pl. n.*
- भिन्दत् *pres. part. par. (of भिद् 7th cl.)* Dividing, piercing, splitting, cleaving.
- भिन्दन् *nom. sin. m.*
- भित्त *pass. part. (of भिद्)* Split, cloven. Distracted, furious. भित्ताः *nom. pl. m.*
- भित्तमस्तकपिशङ्क **BAHUV.** Whose skull and forehead is cloven. भित्तमस्तकपिशङ्काः *nom. pl. m.*
- भित्तहृदय **BAHUV.** Pierced through the heart. भित्तहृदयः *nom. sin. m.*
- भी **R.T.** 3d *cl. par.* To fear. विभेधि *pres.* भैः (*with सा for भैषीः*) 3d *pret.*
- भी *s. f.* Fear. भीः *nom. sin.*
- भीत *pass. part. (of भी)* Alarmed, frightened. भीतम् *acc. sin. m.* भीता *nom. sin. f.*
- भीम *s. m.* BHÍMA, the second of the Pándava princes. भीमः *nom.* भीमम् *acc.* भीमेन *ins.* भीमे *loc.* भीम *voc.* *adj.* Fearful, terrific. भीमाः *nom. pl. m.*
- भीमकर्मन् **BAHUV.** Of formidable deeds. भीमकर्मा *nom. sin. m.* भीमकर्माणम् *acc. sin. m.*

भीमवेगरव **BAHUV.** Fearful in velocity and noise. Name of a son of DHṚITARÁSHTRA. भीमवेगरवः *nom. sin.*

भीमसेन *s. m.* The third of the Pándu princes (from भीम Formidable, and सेना Army). भीमसेनः *nom.* भीमसेनम् *acc.* भीमसेनेन *ins.* भीमसेनस्य *gen.*

भीमार्जुनयमान् *acc. pl. m.* **DWANDWA**, BHÍMA, ARJUNA, and the twins.

भीरु *s. f.* A timid woman. भीरु *voc. sin.*

भीष्म *s. m.* BHÍSHMA, uncle of PÁNDU and DHṚITARÁSHTRA. भीष्मः *nom. sin.*

भीष्मम् *acc. sin.* भीष्मेण *ins. sin.*

भुज **RT.** 7th cl. *átm.* with उप To enjoy. भुङ्क्ते *imp.* उपभुज्यताम् *imp. pass.*

भुज *s. m.* The arm. The hand. The trunk of an elephant. भुजम् *acc. sin.*

भुजयोः *gen. du.*

भुजवीर्य्य *s. n.* **TATP.** Vigour of arm. भुजवीर्य्यस्य *gen. sin.*

भू **RT.** 1st cl. *par.* To be, or to become; with सम् To be born, to arise.

भवति *pres.* अभवत्, सम्भवत्, अभवन् *1st pret.* बभूव, बभूवुः *2d pret.*

अभूत् and after मा, भूत् *3d pret.* भविता *1st fut.* भविष्यामः, भविष्यन्ति

2d fut. भव *imp.* भवेत् *pot.* अभविष्यत् *cond.* Desid. वुभूप् To wish

to belong to, to choose, to prefer. वुभूषति *pres.*

भू *s. f.* The earth. भुवि *loc. sin.*

भूत्. See root भू.

भूत् *pass. part. (of भू)* Been, become. *s. n.* A being. भूतानि *acc. pl.*

भूति *s. f.* Welfare, well-being, prosperity. भूतये *dat. sin.*

भूत्वा *ind. pret. part. (of भू)* Having become.

भूपति *s. m.* A king. भूपतयः *nom. pl.*

भूमि *s. f.* Earth, ground; a spot. Posture, attitude, style. भूमिः *nom. sin.*

भूमिम् *acc. sin.* भूमौ *loc. sin.* भूमिषु *loc. pl.*

भूमिप *s. m.* A prince, a sovereign. भूमिपाः *nom. pl.*

भूमिपति *s. m.* A king. भूमिपतीन् *acc. pl.*

भूमिभाग *s. m.* **TATP.** A plot of ground. भूमिभागे *loc. sin.*

भूयः *ind.* Frequently, repeatedly. Again.

भूयिष्ठ *irreg. superl. (of बहु)* Very many, much, most. भूयिष्ठम् *ind.*

Mostly, for the most part.

भूरि *adj.* Much, many.

भूरिदक्षिण **BAHUV.** One who makes large presents to *Brahmans* upon solemn or sacrificial occasions. भूरिदक्षिणाः *nom. pl. m.*

भूषित *pass. part. (of भूष)* Adorned. भूषितः *nom. sin. m.* भूषितैः *ins. pl. m.*
भूषिता *nom. sin. f.*

भृकुटी *s. f.* A frown, a contraction of the brows.

भृगु *s. m.* BHĒIGU. See page 3.

भृगुनन्दन *s. m.* The son of BHĒIGU. भृगुनन्दनम् *acc. sin.*

भृशम् *ind.* Much, exceedingly. Violently, powerfully.

भैक्ष्यन्ति. See root भिद्.

भेरी *s. f.* A kettle-drum. भेर्यः *nom. pl.*

भैः. See root भौ.

भैक्ष्य *s. n.* Alms, what is collected by begging. भैक्ष्यम् *acc. sin.*

भैक्ष्यकाल *s. m.* **TATP.** The time of bringing home alms. भैक्ष्यकाले *loc. sin.*

भो *a vocative particle, generally indicative of respect.*

भोग *s. m.* Pleasure, enjoyment : wealth. A snake's hood. भोगान् *acc. pl.*

भोगिन् *s. m.* A serpent. भोगिनम् *acc. sin.*

भोज *s. m.* Name of a prince. भोजः *nom. sin.*

भोजयित्वा *ind. pret. part. (of भोजि caus. of भुज)* Having caused to eat.

भोज्य *s. n.* Any dainty or delicate kind of food. भोज्यम् *acc. sin.*

भ्रमत् *pres. part. par. (of भ्रम 1st cl.)* Whirling, spinning. भ्रमतः *gen. sin. m.*

भ्रमर *s. m.* A bee. A proper name. भ्रमरः *nom. sin.*

भ्राजयत् *pres. part. par. (of भ्राजि caus. of भ्राज)* Making to shine, illuminating.

भ्राजयन्तीम् *acc. sin. f.*

भ्रातृ *s. m.* A brother. भ्राता *nom. sin.* भ्रातरम् *acc.* भ्रात्रा *ins.* भ्रातुः *gen.*

भ्रातरौ *acc. du.* भ्रातरः *nom. pl.* भ्रातृन् *acc.* भ्रातृभिः *ins.* भ्रातृणाम् *gen.*

भ्रातृपद्मवन *s. n.* **TATP.** A group of lotus-like brethren. भ्रातृपद्मवनात् *abl. sin.*

भुक्कुटी *s. f.* A frown, a look of displeasure.

भू *s. f.* An eye-brow. भुवम् *acc. sin.*

म

मकर *s. m.* A marine monster, confounded usually with the crocodile and shark, but probably a fabulous animal. मकरस्य *gen. sin.*

- मख *s. m.* A sacrifice, or the place of sacrifice. मखात् *abl. sin.* मखे *loc. sin.*
 मखेषु *loc. pl.*
- मङ्गल *s. n.* Happiness, good fortune. An invocation, or initiatory prayer to deprecate evil. मङ्गलम् *acc. sin.*
- मञ्च *s. m.* A platform, a raised floor, or seat. मञ्चान् *acc. pl.* मञ्चेषु *loc. pl.*
- मठ *s. m.* A school, a college, the residence of young *Brahmans*, prosecuting sacred studies. A building inhabited by ascetics of the same order.
- मणि *s. m.* A jewel, a gem, a precious stone.
- मण्डल *s. n.* A circle, a round. An attitude in shooting, the fifth position, in which both knees are bent. A multitude, an assemblage. मण्डलम् *nom. sin.* मण्डलानि *acc. pl.*
- मण्डित *pass. part. (of मड (इ))* Ornamented, adorned. मण्डितः *nom. sin. m.*
- मत् *cr. in comp. (for अस्मद्)* Of me, my, mine. मदन्तरे On my behalf.
- मत *pass. part. (of मन)* Thought, considered, deemed. मता *nom. sin. f.*
s. n. Doctrine, tenet, belief, opinion. Wish, purpose, mind, intention.
 मतम् *nom. sin.* मते *loc. sin.*
- मति *s. f.* Mind, opinion, persuasion, thought. मतिः *nom. sin.*
- मतिमत् *adj.* Wise, intelligent, clever, sensible. मतिमान् *nom. sin. m.*
- मत्त *pass. part. (of मद)* Intoxicated (with pride, passion, &c.). Furious, rut-tish (elephant). मत्तः *nom. sin. m.* मत्तौ *nom. du. m.* मत्ताः *nom. pl. m.*
- मत्वा *ind. pret. part. (of मन)* Having thought.
- मत्सुता *s. f. TATP.* My daughter. मत्सुताम् *acc. sin.*
- मद *s. m.* The juice that flows from an elephant's temples when in rut. Pas-sion, desire. Pride, arrogance.
- मदोत्कट *TATP.* Furious, ruttish. मदोत्कटः *nom. sin. m. (मद and उत्कट).*
- मद्र *s. m.* A country enumerated amongst those to the north-west of *Hindu-stan* proper. मद्राणाम् *gen. pl.*
- मद्रराज *s. m.* ŚALYA, king of *Madra*. मद्रराजः *nom.*
- मद्राधिपति *s. m.* The same as the preceding. मद्राधिपतिम् *acc. sin.*
- मधुर *adj.* Sweet, melodious. Pleasing, agreeable, amiable, liked. मधुरौ *nom. du. m.* मधुराः *nom. pl. m.*
- मध्य *s. m. or n.* The middle, the centre, midst. मध्यात् *abl. sin.* मध्ये *loc. sin.*

मध्यग *agt.* Who or what goes in the centre, or amongst. मध्यगः *nom. sin. m.*

मध्यगत **TATP.** Gone in the middle. मध्यगतम् *acc. sin. m.*

मध्यम *adj.* Middle, central. Middle-born, neither the oldest nor the youngest.

मध्यमपाण्डव The middlemost of the (five) *Pándavas*, *i. e.* ARJUNA. मध्यमपाण्डवः
nom. sin. m.

मन **RT.** 4th *cl. átm.* To think, consider, think fit, approve; *with* अनु To permit, approve. मन्ये, मन्यसे, अनुमन्यसे, मन्यते, मन्यामहे *pres.* अमन्यत 1st
pret. नेतिरे 2d *pret.*

मनस् *s. n.* The mind; or, considered as the seat of perception and passion, the heart. मनः *nom. or acc. sin.* मनसा *ins. sin.* (मनसाकृत्वा Meditating upon; *literally*, Having made with the mind). मनांसि *acc. pl.*

मनस्विन् *adj.* Intelligent. मनस्वी *nom. sin. m.* मनस्विनी *nom. sin. f.*

मनीषिन् *adj.* Intelligent, intellectual. मनीषी *nom. sin. m.*

मनुज *s. m.* A man in general. मनुजस्य *gen. sin.* मनुजाः *nom. pl.*

मनुष्य *s. m.* Man, mankind. मनुष्याः *nom. pl.* मनुष्याणाम् *gen. pl.*

मन्त्र *s. m.* A division of the *Vedas*. In the first or practical part, or *Kāṇḍam*, it includes prayers or hymns addressed to particular deities, and used at peculiar sacrifices. In the *Uttara Kāṇḍam*, it is applied to addresses to BRAHMA, or God, and to didactic explanations of his nature and attributes. A formula sacred to any individual deity; as, *Om Vishṇave nama, Om Śiváya nama*, &c. A mystical verse or incantation. मन्त्रैः *ins. pl.*

मन्त्रज्ञ *adj.* Skilled in sacred texts. मन्त्रज्ञान् *acc. pl. m.*

मन्त्रविद् **KWIP**, Conversant with sacred texts. मन्त्रवित् *nom. sin. m.* मन्त्रविद्भिः
ins. pl. m.

मन्द *adj.* Slow, dull. मन्दम् *nom. sin. n. used adverbially*, Slowly.

मन्दात्मन् **BAHUV.** Slow, dull of apprehension, weak of judgment. मन्दात्मा
nom. sin. m. मन्दात्मन् *voc. sin. m.*

मन्दीभूत **CHWI**, Become slack or dull, slackened, tired. मन्दीभूते *loc. sin. m.*

मन्यते, मन्यसे, मन्यामहे, मन्ये. See root मन.

मन्यमान *pres. part. átm. (of मन 4th cl.)* Fancying, supposing. मन्यमानः *nom. sin. m.* मन्यमानाः *nom. pl. m.*

मन्यु *s. m.* Sorrow, grief. Anger, resentment. मन्युना *ins. sin.*

मम *gen. sin.* (of अस्मद् *pers. pron.*) Of me, my, mine.

ममृदुः. *See root मृदु.*

मया *ins. sin.* (of अस्मद् *pers. pron.*) By or with me.

मरीचि *s. m.* MARÍCHI, one of the nine mind-born sons of BRAHMÁ. The other eight were, BHŔIGU, PULASTYA, PULAHA, KRATU, ANGIRAS, DAKSHA, ATRI, and VASÍSHTHA.

मरुत् *s. m.* Air, wind. A wind, a demigod, of whom there is a class consisting of forty-nine. मरुतः *nom. pl.*

मर्दन *s. n.* A rubbing, grinding, crushing.

मर्मेन् *s. n.* A joint. A vital member, or organ.

मर्मभेदिन् *agt.* Piercing the vitals, fatal. मर्मभेदिभिः *ins. pl. m. or n.*

मस्तक *s. m. or n.* The head, the skull.

महत् *adj.* Great. महान् *nom. sin. m.* महता *ins. sin. m. or n.* महतः *abl. sin. m.* महति *loc. sin. m.* महत् *nom. or acc. sin. n.* Used adverbially, Much, very, exceeding.

महर्षि *KARM.* A great saint, a *Rishi* of a particular order. महर्षेः *gen. sin. m.* महर्षीन् *acc. pl. m.* (महा Great, and ऋषि A sage).

महा *is generally, though not universally, substituted for महत् in KARMAD. and BAHUV. compounds.*

महागज *KARM.* A great elephant. महागजौ *nom. du. m.*

महाजव *BAHUV.* Very fleet. महाजवैः *ins. pl. m.*

महातपस् *BAHUV.* Very austere; a great ascetic. महातपाः *nom. sin. m.*

महातेजस् *BAHUV.* Of great energy. महातेजाः *nom. sin. m.*

महात्मान् *BAHUV.* Magnanimous, lofty-minded. महात्मा *nom. sin.* महात्मानम् *acc. sin. m.* महात्मना *ins. sin. m.* महात्मनः *gen. sin. m.* महात्मानौ *nom. du. m.* महात्मानः *nom. pl. m.* महात्मानाम् *gen.* महात्मसु *loc.*

महाद्भुत *adj.* Very surprising (महा and अद्भुत Wonderful).

महाधन *BAHUV.* Rich, costly, sumptuous, expensive. महाधनः *nom. sin. m.*

महाधनाः *acc. pl. f.* महाधनानि *acc. pl. n.*

महाधनुष्मत् *KARM.* A mighty archer. महाधनुष्मान् *nom. sin. m.*

महान् *nom. sin. m.* (of महत् *adj.*) Great. महानः *nom. pl. m.* महानि *acc. pl. n.*

- महानुभाव **BAHUV.** Exalted, dignified. महानुभावौ *nom. du. m.*
- महाप्रसाद **BAHUV.** Of great kindness, very kind. महाप्रसादान् *acc. pl. m.*
- महाप्राज्ञ **KARM.** A great sage, very wise. महाप्राज्ञः *nom. sin. m.*
- महाबल **BAHUV.** Of great strength, robust, very powerful, mighty. महाबलः *nom. sin. m.* महाबलम् *acc. sin. m.* महाबलस्य *gen. sin. m.* महाबलौ *nom. du. m.* महाबलाः *nom. pl. m.* महाबला *nom. sin. f.*
- महाबाहुः **BAHUV.** Long-armed, powerful. महाबाहुः *nom. sin. m.* महाबाहुम् *acc. sin. m.* महाबाहो *voc. sin. m.* महाबाहू *nom. du. m.*
- महाभाग **BAHUV.** Virtuous in a high degree, pure, holy. Eminent, illustrious. महाभागम् *acc. sin. m.* महाभागाः *nom. pl. m.* महाभागान् *acc. pl. m.* महाभागा *nom. sin. f.*
- महाभुज **BAHUV.** Long-armed. महाभुजः *nom. sin. m.* महाभुजम् *acc. sin. m.*
- महामति **BAHUV.** Magnanimous, high-minded. महामतिः *nom. sin. m.* महामते *voc. sin. m.*
- महामुख *s. m.* A proper name, perhaps a brother of KSHEMANKARA. महामुखौ *nom. du. m.*
- महामेघनिभस्वन **BAHUV.** Loud as the roar of immense thunder-clouds. महामेघनिभस्वनम् *acc. sin. m.* (महा, मेघ, निभ, स्वन).
- महामेघौघनिर्घोष **BAHUV.** Noisy as a multitude of large thunder-clouds.
- महायशस् **BAHUV.** Illustrious, glorious, renowned. महायशः *nom. sin. m.*
- महारथ **BAHUV.** A warrior fighting in a car, or any leader or warrior of note. महारथः *nom. sin. m.* महारथाः *nom. pl. m.* महारथान् *acc. pl. m.* **KARM.** A great chariot. महारथम् *acc. sin. m.* महारथात् *abl. m.* महारथाः *nom. pl. m.*
- महाराज **KARM.** A sovereign, an emperor. महाराजः *nom. m.* महाराज *voc. m.*
- महार्णव **KARM.** A great ocean. महार्णवः *nom. sin. m.*
- महार्ह **BAHUV.** Very costly, precious, valuable, most worthy. महार्हान् *acc. pl. m.* महार्हाणि *nom. pl. n.*
- महावीर्य **BAHUV.** Of great strength. महावीर्यः *nom. sin. m.* महावीर्यौ *acc. du. m.* महावीर्याः *nom. pl. m.*
- महावेग **BAHUV.** Swift, rapid, of great speed. महावेगः *nom. sin. m.*
- महावेल **BAHUV.** Of high tides, billowy, surgy. महावेलौ *nom. du. m.*
- महासनपरिच्छदैः *ins. pl. m.* **BAHUV.** Amply supplied with seats and furniture.

- महासिंहगति **BAHUV.** Portly as a great lion. महासिंहगतिः *nom. sin. m.*
- महास्त्र **KARM.** A mighty weapon. महास्त्रम् *acc. sin. n.*
- महास्वन **KARM.** A great noise. **BAHUV.** Very loud, very noisy. महास्वनः *nom. sin. m.* महास्वनेः *ins. pl. n.*
- महिष *s. m.* A buffalo. महिषान् *acc. pl.*
- महिषी *s. f.* The wife of a king, but especially the one who has been consecrated or crowned, a queen. महिषी *nom. sin.*
- मही *s. f.* The earth, the ground. मही *nom. sin.* महीम् *acc. sin.*
- महीक्षित् *s. m.* A king. महीक्षितः *nom. pl.* महीक्षिताम् *gen. pl.*
- महीतल *s. n.* **TATP.** The ground itself, the bare ground. महीतले *loc. sin.*
- महीधर *s. m.* A king. महीधरः *nom. sin.*
- महीप *s. m.* A king. महीपानाम् *gen. pl.*
- महीपति *s. m.* A king. महीपते *voc. sin.* महीपतीन् *acc. pl.*
- महेन्द्र **KARM.** Great INDRA. Name of a range of mountains. See page 3. महेन्द्रम् *acc. sin.* महेन्द्रस्य *gen. sin.*
- महेन्द्रकर्मन् **BAHUV.** Of deeds equalling great INDRA'S. महेन्द्रकर्मा *nom. sin. m.*
- महेष्वास *agt.* A warrior, a champion, an archer (*from* महेषु A large arrow, *and* आस Who shoots). महेष्वासः *nom. sin. m.* महेष्वासौ *nom. du. m.* महेष्वासाः *nom. pl. m.*
- महोत्सव **BAHUV.** Very festive, holding a great festival. महोत्सवम् *acc. sin. m.* **KARM.** A great festival. महोत्सवः *nom. sin. m.* महोत्सवम् *acc. sin. m.*
- महोत्साह **BAHUV.** Capable of mighty effort. महोत्साहा *nom. sin. f.*
- महोरग **KARM.** A large snake. A sort of demigod of the serpent genus, and forming one of the classes inhabiting Pātāla, &c. महोरगाः *nom. pl. m.*
- महौजस् **BAHUV.** Very mighty or powerful. महौजसः *gen. sin. m.*
- ममम् *dat. sin. (of अस्मद् pers. pron. common gender)* To me.
- मा **RT.** 4th cl. *āt.* To measure ; *with* अनु To infer. अनुमीयते *pres. pass. Causal, मापयामास 2d pret. par.*
- मा *a prohibitive particle, frequently found before the 3d pret., and often causing the elision of the augment, No, not.*
- मांस *s. n.* Flesh.

मागध *s. m.* A bard, a minstrel whose duty it is to recite the praises of sovereigns, their genealogy, and the deeds of their ancestors, in their presence; and to attend the march of an army, and animate the soldiers by martial songs: the minstrel forms a particular caste, said to spring from a *Vaiśya* father and *Kṣatriya* mother. **मागधाः** *nom. pl.*

मा गमत्. *See root गम्.*

मातङ्ग *s. m.* An elephant. **मातङ्गाः** *nom. pl.*

मातृ *s. f.* A mother. **माता** *nom. sin.* **मातरम्** *acc. sin.* **मात्रा** *ins. sin.*

मात्र *s. n.* Measure. *A pleonastic addition to words sometimes in the instr. case; as, निमेषमात्रेण* In a moment, or the space of a moment. **वाक्यमात्रेण**

By talk, or mere talk. **मनुष्यमात्रः** *nom. s. m.* A man, or mere man.

मादृश *adj.* Like me, resembling me. **मादृशी** *nom. sin. f.*

माद्रवती *s. f.* MĀDRĪ, wife of PĀNDU. *See the next.*

माद्री *s. f.* The wife of PĀNDU, and mother of the two youngest of the *Pāṇḍava* princes. **माद्र्याः** *gen. sin.*

माद्रेय *s. m.* A son of MĀDRĪ, i.e. NAKULA, or SAHADEVA. **माद्रेयी** *acc. du.*

मान *s. n.* Honour, dignity, pride. **मानम्** *acc. sin.*

मानद *agt.* Inspiring pride. **मानद** *voc. sin. m.*

मानस *adj.* Mind-engendered, born of the mind. **मानसान्** *acc. pl. m.*

मानुष *adj.* Human. A human being. **मानुषः** *nom. sin. m.* **मानुषान्** *acc. pl. m.* **मानुषी** *nom. sin. f.* *s. f.* A woman.

मापयामास. *See root मा.*

मा वधीः. *See root वध or root हन्.*

मा भैः. *See root भी.*

माम् *acc. sin.* (of अस्मद् *pers. pron. common gender*) Me.

माया *s. f.* Fraud, trick, deceit, illusion, magic. **माया** *nom. sin.*

मायान्वित **TATP.** Deceitful, guileful. **मायान्वितैः** *ins. pl. n.*

मार्कण्डेय *s. m.* MĀRKAṆḌEYA, a holy sage, one of the supposed author of one of the *Purāṇas*, named the *Mārkaṇḍeya Purāṇa*.

मार्ग *s. m.* A road, way. Mode, method, manner. **मार्गे** *loc. sin.* **मार्गान्** *acc. pl.*

मागमौष *pres. part. dtm.* (of मार्ग *1st cl.*) Seeking. **मार्गमायः** *nom. sin. m.*

माला *s. f.* A chaplet, a wreath, a garland. **मालाम्** *acc. sin.*

माल्य *s. n.* A garland, a wreath.

माहात्म्य *abs. s. n.* Majesty, greatness, might.

मिश्रित *pass. part. (of मिश्र)* Mixed, mingled, blended. मिश्रितः *nom. sin. m.*

मुक्त *pass. part. (of मुच)* Set free, released, liberated, discharged, let off, shot, escaped, left clear. मुक्तः *nom. sin. m.* मुक्तौ *nom. du. m.* मुक्ताः *nom. pl. m.* मुक्तान् *acc. pl. m.*

मुक्ता *s. f.* A pearl.

मुक्ताजाल *s. n. TATP.* A network of pearls.

मुख *s. n.* The mouth, the face. The van of an army. मुखम् *nom. sin.*

मुखेन *ins. sin.* मुखात् *abl. sin.* मुखे *loc. sin.* मुखैः *ins. pl.*

मुख्य *adj.* Chief, primary, principal. मुख्यः *nom. sin. m.* मुख्य *voc. sin. m.*

मुख्याः *nom. pl. m.* मुख्यान् *acc.* मुख्यानाम् *gen.* मुख्यायाम् *loc. sin. f.*

मुच *RT.* 6th cl. par. inserting a nasal in the conjugational tenses, To release, liberate, set free, discharge. Also with सम्. सम्मुच 2d pret.

मुच *imp.* मुच्यसे *pres. pass.* मोक्ष्यते 2d fut. मुच्यताम् *imp.*

मुचत् *pres. part. par. (of मुच 6th cl.)* Discharging, letting fly. मुचन्तः *nom. pl. m.*

मुद् *s. f.* Joy, ecstasy, delight, pleasure. मुदम् *acc. sin.* मुदा *ins. sin.*

मुदा *s. f.* Happiness, joy.

मुदान्वित *TATP.* Filled with joy, pleased, delighted. मुदान्विताः *nom. pl. m.*

मुदित *pass. part. (of मुद्)* Pleased, delighted, glad, happy. मुदिताः *nom. pl. m.*

मुनि *s. m.* A holy sage, a pious and learned person, endowed with more or less of a divine nature, or having attained it by rigid abstraction and mortification. The title is applied to the *Rishis*, the *Brahmādikas*, and to a great number of persons distinguished for their writings, considered as inspired; as, PĀṢINI, VYĀSA, and others. An ascetic, a devotee. मुनिः *nom. sin.* मुनिम् *acc. sin.* मुनीन् *acc. pl.* मुनिभिः *ins. pl.*

मुमूर्षु *adj. (from the desider. form of मृ)* Seeking to die. मुमूर्षो *voc. sin. m.*

मुष्टि *s. f.* The fist. मुष्टिम् *acc. sin.* मुष्टिभिः *ins. sin.*

मुसल *s. n.* A club. A pestle. मुसलैः *ins. pl.*

मुह *RT.* 4th cl. par. To be disturbed in mind; with सम् To be overwhelmed with confusion, to be greatly perplexed. सम्मुहुः 2d pret.

मुहुर् *ind.* Repeatedly, again and again.

मुहूर्त *s. n.* A division of time, the thirtieth part of a day and night, or an hour of forty-eight minutes. A short time, a while. मुहूर्तम् *acc. sin.*

मूढ *pass. part. (of मुह)* Foolish, stupid. मूढः *nom. sin. m.* मूढ *voc. sin. m.*

मूढसत्त्व *BAHUV.* Insane, silly. मूढसत्त्व *voc. sin. m.*

मूर्धन् *s. m.* The head. मूर्धानम् *acc. sin.* मूर्द्धि *loc. sin.*

मूल *s. n.* A root. मूले *loc. sin.*

मृग *s. m.* A deer, an antelope. An animal in general. मृगाः *nom. pl.* मृगान् *acc. pl.* मृगैः *ins. pl.* मृगाणाम् *gen. pl.*

मृगजाति *s. f.* The deer species. मृगजातयः *nom. pl.*

मृगया *s. f.* Chase, hunting. मृगयाम् *acc. sin.*

मृगयाशील *BAHUV.* Occupied in the chase, accustomed to hunt. मृगयाशीलाः *nom. pl. m.*

मृगी *s. f.* A doe. मृगी *nom. sin.*

मृगेन्द्र *s. m.* (Monarch of the beasts) A lion. मृगेन्द्रेण *ins. sin.*

मृणाल *s. m. or n.* The fibres of the lotus-stalk.

मृदङ्ग *s. m.* A tabour, a small drum. A double drum. मृदङ्गौ *nom. du.*

मृदङ्गाः *nom. pl.*

मृद *RT. 9th cl. par.* To crush, bruise, batter. ममृदुः *2d pret.*

मृदित *pass. part. (of मृद)* Trodden into the dust. मृदितम् *nom. sin. n.*

मृदु *adj.* Soft, mild, gentle.

मृदुपूर्वम् *ind.* Mildly, gently at first.

मृष *RT. 4th cl. atm.* To bear, to endure patiently, to suffer without resentment.

अमृष्यत *1st pret.*

मृषा *ind.* Falsely.

मे *dat. or gen. sin. (of अस्मद् pers. pron. common genl.)* To me, of me, my.

मेघ *s. m.* A cloud. मेघैः *ins. pl.*

मेघगम्भीर *BAHUV.* Deep as (the rumbling) of a (thunder) cloud. मेघगम्भीरया *ins. sin. f.*

मेदिनी *s. f.* The earth, the ground. मेदिनीम् *acc. sin.*

मेनिरे. *See root मन.*

मेरु *s. m.* Mount Meru. *See page 10.* मेरुम् *acc. sin.*

नैवम् *ind.* Not so (मा a particle of forbidding, and एवम्).

मोक्ष्य *fut. pass. part. (of मुच)* To be released, spared, or saved. मोक्ष्यः
nom. sin. m.

मोक्ष *R.T.* 10th *cl. par.* To release, liberate. मोक्षयामास *2d pret.*

मोक्ष्यसे. *See root मुच.*

मोह *s. m.* A fainting fit, a swoon. Folly, delusion of mind. मोहम् *acc. sin.*

मोहात् *abl. sin.*

मोहयत् *pres. part. par. (of मोहि caus. of मुह)* Stupefying, bewildering.

मोहयन् *nom. sin. m.*

मोहित *pass. part. (of मोहि caus. of मुह)* Bewitched, fascinated, deceived.

Rendered insensible, stupefied. मोहितः *nom. sin. m.* मोहिता *nom. sin. f.*

मौर्वी *s. f.* A bow-string (from मूर्वा The plant from the fibres of which bow-strings are made).

मू *R.T.* 1st *cl. par.* To fade, wither. मूयन्ति (contracted into मूयन्ति) *pres.*
By the phrase, 'The trees though broken are not withered;' it is meant
that the outrage upon DRUPADĪ had been but recently committed.

य

यः *nom. sin. m. (of यद् rel. pron.)* Who, which.

यक्ष *s. m.* A demigod, attendant especially on KUVĒRA, and employed in the
care of his gardens and treasures.

यक्षी *s. f.* A female Yaksha. यक्षी *nom. sin.*

यज्ञ *s. m.* A sacrifice.

यज्ञवराह *s. m.* VISHNĪ in the boar-incarnation. यज्ञवराहः *nom. sin.*

यज्ञवाट *s. m.* A place prepared and enclosed for a sacrifice. यज्ञवाटम् *acc. sin.*

यज्ञसेन *s. m.* A name of DRUPADĀ. यज्ञसेनः *nom.* यज्ञसेनम् *acc.* यज्ञसेनस्य
gen. यज्ञसेन *voc.*

यज्ञहन् *agt.* Sacrifice-destroying. यज्ञहा *nom. sin. m.*

यज्ञोपवीत *s. n.* The sacrificial cord, originally worn by the three principal
castes of Hindus: at present, from the loss of the pure Kshatriya and
Vaisya castes in Bengal, confined to the Brahminical order.

यज्ञोपवीतवत् *adj.* A *Brahman* &c. invested with the sacred thread.

यज्ञोपवीतवान् *nom. sin. m.*

यज्ञोपवीतिन् *adj.* Invested with the sacred thread. यज्ञोपवीती *nom. sin. m.*

यज्जन् *s. m.* A sacrifice in due form, or agreeable to the ritual of the *Vedas*.

यज्ज्ञानः *nom. pl.*

यत् *ind.* Because, since, that.

यतः *ind.* Where.

यतव्रत **BAHUV.** Firm to an engagement or vow. यतव्रताः *nom. pl. m.*

यत्न *s. m.* Effort, exertion, energy. यत्नात् *abl. sin.*

यथा *ind.* As, like, according to. As how.

यथानीकम् **AVYAYÍ.** To the extent of the army, as far as the host extended.

यथाप्रधानम् **AVYAYÍ.** According to their chiefs, represented by their chiefs.

यथावलम् **AVYAYÍ.** To the utmost of one's power.

यथावत् *ind.* Truly, accurately, properly, according to law and usage.

यथावासम् **AVYAYÍ.** As far as to one's own abode, home.

यथाविधि *adj.* Of what sort, how-like. यथाविधाः *nom. pl. m.*

यथाविधि **AVYAYÍ.** According to rule.

यथासनयम् **AVYAYÍ.** According to established custom.

यथा हि *ind.* For to such a degree.

यथेष्टितम् **AVYAYÍ.** According to will or inclination, willingly.

यथेष्टम् **AVYAYÍ.** According to one's wishes.

यथैव As, even as, in the same manner.

यद् *nom. or acc. sin. n. (of यद् rel. pron.)* Which, what, whatever.

यदा *ind.* When, whenever.

यदि *ind.* If.

यदु *s. m.* The name of a king, the ancestor of KRISHNA, and the eldest son of

YAYATI, the fifth monarch of the lunar dynasty.

यन्त्र *s. n.* A machine. यन्त्रम् *acc. sin.* यन्त्रेण *ins. sin.* यन्त्रस्य *gen. sin.*

यन्त्रित *pass. part. (of यत्र इ)* Checked, restrained. यन्त्रितः *nom. sin. m.*

यन्त्रोत्क्षिप्त **TATP.** Upraised by a machine. यन्त्रोत्क्षिप्तः *nom. sin. m.*

यम् *acc. sin. m. (of यद् rel. pron.)* Whom, which.

यम **RT.** 1st cl. par. To restrain. Also with नि. नियच्छ *imp.*

यम *s. m.* YAMA, the deity of *Naraka*, or hell, where his capital is placed, in which he sits in judgment on the dead, and distributes rewards and punishments; sending the good to *Swarga*, and the wicked to the division of *Naraka* or *Tartarus*, appropriated to their crimes. He corresponds with the Grecian god, PLUTO; and the judge of hell, MINOS; and in *Hindu* mythology is often identified with Death and Time: he is the son of SŪRYA, or the sun.
यमम् *acc. sin.* **यमस्य** *gen. sin.* *adj.* Twin, fellow, one of a pair or brace. Either of the *Āśvinī Kumāras*, twin children of SŪRYA; also NAKULA or SAHADEVA, twin children of the *Āśvinī Kumāras*. **यमौ** *nom. or acc. du. m.* **यमाभ्याम्** *ins. du. m.*

यमज *agt.* Born of a twin. **यमजौ** *nom. du. m.* NAKULA and SAHADEVA, sons of the twin-gods.

ययतुः, **ययुः**, **ययौ**. See root या.

ययोः *gen. du. m. or f. (of यद् rel. pron.)* Of whom.

यवन *s. m.* A country; probably *Bactria*, or it may be extended from that colony to *Ionia* (to which word it bears some resemblance), or, still further, to *Greece*: by late *Hindu* writers it is most commonly applied to *Arabia*.

यशम् *s. n.* Fame, renown, glory.

यशस्विन् *adj.* Famous, renowned, celebrated. **यशस्वी** *nom. sin. m.* **यशस्विनः** *gen. sin. m. or acc. pl. m.* **यशस्विनी** *nom. sin. f.* **यशस्विनीम्** *acc. sin. f.*

यष्टि *s. f.* A staff; a stick. **यष्टिभिः** *ins. pl.*

यष्टिप्राण **BAHUV.** Out of breath, gasping, like one about to expire. **यष्टिप्राणः** *nom. sin. m. (from यष्टि A stick, and प्राण Breath, life.)*

यस्य *gen. sin. m. (of यद् rel. pron.)* Of what. Of whom, whose. **यस्मिन्** *loc. sin. m.* **यस्याः** *gen. sin. f.*

या **HT.** *2d cl. par.* To go; *with अनु* To follow, resort unto. To pursue; *with अभि* To encounter. To attack; *with आ* To come; *with उप* To approach; *with निर्* To go out; *with प्र* To set forth, to march before. **उपयाति**, **अनुयाति**, **आयाति**, **प्रयाति** *pres.* **अभ्ययात्**, **आयात्**, **उपायात्**, **प्रायात्**, **अभ्ययुः** *1st pret.* **ययौ**, **निर्ययौ**, **विनिर्ययौ**, **ययतुः**, **ययुः**, **आययुः**, **प्रययुः** *2d pret.* **यास्यथ** *2d fut.* **याम**, **अनुयात** *imp.*

याः *nom. pl. f. (of यद् rel. pron.)* What, whatever.

याचमान *pres. part. atm.* (of याच 1st cl.) Asking, begging, sueing. याचमानः
nom. sin. m.

याज्ञसेनी *s. f.* DRAUPADĪ, daughter of YAJNASENA. याज्ञसेनीम् *acc. sin.* याज्ञसेन्या
ins. sin. याज्ञसेन्याः *gen. sin.*

यात *pass. part.* (of या) Gone. याता *nom. sin. f.*

यान् *acc. pl. m.* (of यद् *rel. pron.*) Whom.

याम. See root या.

याचत् *ind.* Whilst.

यास्यथ. See root या.

युक्त *pass. part.* (of युज्) Joined, united, associated. Yoked, fastened to, drawn
by. Endowed, possessed. Fit, proper, suitable, becoming. युक्तः *nom.*

sin. m. युक्ताः *nom. pl.* युक्तेः *ins. pl.* युक्तेषु *loc. pl.* युक्तम् *nom. sin. n.*

युक्तरूप *BAHUV.* Well-formed, properly shaped. युक्तरूपौ *nom. du. m.*

युग *s. n.* An age, as the *Kṛita* (or *Satya*), *Treta*, *Dvāpara*, and *Kali*.

युगान्त *s. m.* The end of an age. A destruction of the universe.

युज् *RT.* 7th cl. *par. atm.* To fit; with अन् To seek, choose, accept; with उप
To devote one's self, become attached. उपयुज्ते *pres.* (उपयुक्ते *would*
have been better, had the metre allowed it.) युयोज् 2d *pret.* अनुयुज्जीत *pot.*

युज्जत् *pres. part. par.* (of युज् 7th cl.) Joining, connecting. युज्जती *nom. sin. f.*

युज्जान *pres. part. atm.* (of युज् 7th cl.) Fitting, suiting. युज्जानम् *acc. sin. m.*

युद्ध *s. n.* Battle, contest, conflict, combat. युद्धम् *nom. sin.* युद्धाय *dat. sin.*

युद्धात् *abl. sin.* युद्धे *loc. sin.*

युद्धजित् *RVIP.* Victorious in battle. युद्धजितः *gen. sin. m.*

युद्धधर्म *s. m.* The law of war. युद्धधर्मे *loc. pl.*

युद्धार्थिन् *agt.* Seeking war. युद्धार्थी *nom. sin. m.*

युध् *RT.* 4th cl. *par. atm.* To fight; with आ To attack; with प्रति To fight.

To resist, oppose; with सन् To fight. To attack simultaneously. युध्यसे,

युध्यन्ते, *pres.* अयुध्येताम्, प्रत्ययुध्यन्, समयुध्यन्त 1st *pret.* आयोत्स्यसि,

प्रतियोत्स्यसि, योत्स्यामः (: being dropped), योत्स्यामहे 2d *fut.* युध्यस्व *imp.* The
causal retains the sense of the primitive verb. समयोधयत् 1st *pret.*

Desid. प्रयुयुत्ससे *pres.*

युध् *s. f.* War, battle. *s. m.* A warrior. युधि *loc. sin.* युधाम् *gen. pl.*

- युधिष्ठिर YUDHISHTHIRA, the eldest son of the five *Pándava* princes. युधिष्ठिरः
nom. युधिष्ठिरम् *acc.* युधिष्ठिरस्य *gen.* (युधि In battle, and स्थिर Firm)
 युधिष्ठिरपुरोगम BAHUV. Led on by YUDHISHTHIRA. युधिष्ठिरपुरोगमाः *nom. pl. m.*
 युयुत्सत् *pres. part. par.* (*desid. form of युध*) Wishing to fight. युयुत्सतः *gen. sin. m.*
 युयुत्सु *agt.* Wishing to fight, pugnacious. *s. m.* Name of a son of DHRTARÁSHTRA.
 युयुत्सुः *nom. sin. m.* युयुत्सवः *nom. pl. m.*
 युयोज्. See root युज्.
 युवन् *adj.* Young, youthful. युवा *nom. sin. m.* युवानः *nom. pl. m.*
 युष्मान् *acc. pl.* (of युष्मद् *pers. pron. common gender*) You.
 यूय *s. n.* A multitude of birds or beasts, a herd, a flock. यूयान् *acc. pl.*
 यूयप *s. m.* The leader of a wild herd of elephants. यूयपम् *acc. sin.*
 यूयम् *nom. pl.* (of युष्मद् *pers. pron. common gender*) You.
 ये *nom. pl. m.* (of यद् *rel. pron.*) Who, which, what. येन *ins. sin. m. or n.*
 By which. येषाम् *gen. pl. m.*
 योजन *s. n.* A *Yojana*, a measuring of distance, varying from four and a-half
 to nine miles.
 योत्स्याम, योत्स्यामहे. See root युध्.
 योद्धव्य *fut. pass. part.* (of युध्) To be fought, to be expended in fight. योद्धव्यम्
nom. sin. n.
 योद्धुम् or योद्धयितुम् *in the causal form (inf. of युध्)* To fight.
 योध *s. m.* A warrior, soldier, combatant. योधैः *ins. pl.*
 योधिन् *agt.* Fighting; who fights. योधी *nom. sin. m.*
 योनी *s. f.* Cause, origin. The place or site of birth or production in general.
 योषित् *s. f.* A woman. योषिताम् *gen. pl.*
 यौ *nom. du. m.* (of यद् *rel. pron.*) Who, which.
 यौगपद्येन *ins. sin. used adverbially*, At once, at the same time.
 यौधिष्ठिर *adj.* Belonging to YUDHISHTHIRA. यौधिष्ठिरम् *acc. sin. n.*
 यौवन *abs. s. n.* Youthfulness, youth. यौवनेन *ins. sin.*

रक्ष् **RT.** 1st *cl. par. atm.* To preserve, guard, defend; with परि To guard,
 defend, support, rally round. रक्षते, परिरक्षन्ति *pres.* रक्ष्यते *pres. pass.*

रक्ष्ण *s. n.* Maintaining, preserving, keeping up. Observance, regard. रक्ष्णाय
dat. sin. रक्ष्णात् abl. sin.

रक्षस् *s. n.* A *Rakshas*, an evil spirit, apparently distinguishable into three
classes: one sort of *Rakshas* is of a demi-celestial nature, and is ranked
with the attendants on *KUVERA*: another corresponds to a goblin, an imp,
or ogre, haunting cemeteries, animating dead bodies, disturbing sacrifices,
and ensnaring and devouring human beings: the third kind approaches more
to the nature of the *Titan*, or relentless and powerful enemy of the gods.

रक्षोभिः ins. pl. रक्षोभ्यः abl. pl. रक्षसाम् gen. pl.

रक्षित *pass. part.* (of रक्ष) Preserved, protected, defended. रक्षितः nom. sin. m.

रक्षितृ *agt.* A defender. रक्षिता nom. sin. m.

रक्ष्य *fut. pass. part.* (of रक्ष) To be defended, guarded, or preserved. रक्ष्याः
nom. pl. m.

रङ्ग *s. m.* A place where acting is exhibited; a stage; a place answering to
an amphitheatre; an arena: also the company assembled there. रङ्गः nom.

sin. रङ्गम् acc. sin. रङ्गात् abl. sin. रङ्गस्य gen. sin. रङ्गे loc. sin.

रङ्गभूमि *s. f. TATP.* An arena. रङ्गभूमौ loc. sin.

रङ्गमण्डल *s. n. TATP.* The circuit of an assembled throng. रङ्गमण्डलम् acc. sin.

रङ्गमध्य *s. n. TATP.* The midst of an arena. रङ्गमध्यम् acc. sin. रङ्गमध्ये loc. sin.

रङ्गस्य *adj.* Standing in the arena. रङ्गस्ये loc. sin. m.

रङ्गाङ्गण *s. n.* The area of an amphitheatre.

रज्जु *s. f.* A rope, cord, string.

रज्ज्वलन्निन् agt. Hanging by a string. रज्ज्वलन्निनि loc. sin. m.

रण *s. m.* Battle, combat, war. रणाय dat. sin. रणे loc. sin.

रणमूर्धन् *s. m. TATP.* The front of the fight, or, simply, battle. रणमूर्धनि or
रणमूर्ध्नि loc. sin.

रणोद्देश *s. m. TATP.* A part or quarter of a battle. रणोद्देशे loc. sin.

रत *pass. part.* (of रम्) Occupied or engaged in, intent upon. रतः nom. sin. m.

रत्न *s. n.* A jewel, a gem. रत्नम् acc. sin.

रथ *s. m.* A car, a war-chariot. रथम् acc. sin. रथेन ins. sin. रथात् abl.
sin. रथस्य gen. sin. रथे loc. sin. रथाः nom. pl. रथान् acc. pl.

रथैः ins. pl. रथेषु loc. pl.

रथचर्या *s. f. TATP.* A chariot-course, or chariot-exercise. रथचर्यासु *loc. pl.*

रथधूर्गत *TATP.* Gone upon the pole, or gone against the fore-part of the chariot.

रथधूर्गतः *nom. sin. m. (रथ, धूर्, गत.)*

रथमध्यस्थ *TATP.* Standing in the centre of a car. रथमध्यस्थः *nom. sin. m.*

रथसारथि *s. m.* A charioteer. रथसारथिः *nom. sin.*

रथस्य *agt.* Standing in a chariot. रथस्यः *nom. sin. m.* रथस्यम् *acc. sin. m.*

रथिन् *s. m.* A warrior who fights in a car. The owner of, or rider in a car.

रथिनः *gen. sin. or nom. pl.*

रम *RT. 1st cl. atm.* To be charmed, delighted, in ecstasy. रमते *pres.*

रमणीय *fut. pass. part. (of रम)* Pleasing, agreeable, charming, delightful.

रमणीये *loc. sin. m.* रमणीयानि *acc. pl. n.*

रम्य *adj.* Delightful, beautiful. रम्याः *acc. pl. f.*

रवि *s. m.* The sun. A proper name. रविः *nom. sin.*

रहस्य *s. n.* A secret, a mystery.

रहस्यव्रत *s. n. TATP.* The command or mastery of that mysterious power by which mystical weapons may be wielded.

रक्षस *adj.* Fiendish. *s. m.* A fiend.

रग *s. m.* Colour.

राज *RT. 1st cl. par.* To shine; *with वि.* विरेजतुः *2d pret.*

राजकृतप्रतिज्ञ *BAHUV.* Fulfilled the king's conditions. राजकृतप्रतिज्ञम् *acc. sin. m.*

राजगण *s. m.* A host of kings. The word गण is often used instead of the sign of the plural, so that राजगणाः *nom. pl.* may simply mean, *Rájas*, or kings.

राजन् *s. m.* A king, a prince, a sovereign, a *Rájá.* A name of YUDHISHTHIRA.

राजा *nom. sin.* राजानम् *acc. sin.* राज्ञा *ins. sin.* राज्ञः *gen. sin.* राजन् *voc. sin.* राजानः *nom. pl.* राजभिः *ins.* राज्ञाम् *gen.* राजसु *loc.*

राजपुत्र *s. m.* A king's son, a prince. राजपुत्र *voc. sin.* राजपुत्राः *nom. pl.*

राजपुत्री *s. f.* A king's daughter, a princess. राजपुत्री *nom. sin.* राजपुत्रीम् *acc. sin.*

राजमार्ग *s. m. TATP.* A royal road, one passable for horses and elephants, and forty cubits broad; a high street. राजमार्गम् *acc. sin.*

राजयोग्य *TATP.* Befitting a king. राजयोग्येन *ins. sin. m.*

राजसिंह *s. m. TATP.* A lion of a king, a great king. राजसिंहान् *acc. pl.*

राजेन्द्र *s. m. TATP.* Chief of kings. राजेन्द्र *voc. sin.*

राज्य *abs. s. n.* The administration or exercise of sovereignty or government, sovereignty. A kingdom. राज्यम् *nom. sin.* राज्यस्य *gen. sin.* राज्ये *loc. sin.*

राज्यहर *agt.* Spoiling, or the spoiler of a kingdom. राज्यहर *nom. sin. m.*

रात्रि *s. f.* Night. रात्रिम् *acc. sin.*

राधासुत *s. m. TATP.* KARNĀ (from राधा The wife of the charioteer of king SÚRA, by whom the prince, after exposure by his own mother KUNTÍ, was found and fostered). राधासुतम् *acc. sin.*

राधेय *s. m.* A name of KARNĀ. राधेयः *nom. sin.* See the preceding.

राम *s. m.* A name common to three incarnations of VISHNÚ: PARASURÁMA the son of JAMADAGNI, RÁMACHANDRA the son of DAŚARATHA, and BALARÁMA the elder and half-brother of KRISHNĀ. The former of these is the person alluded to in the text. रामः *nom.* रामम् *acc.* रामेण *ins.* रामाय *dat.* रामात् *abl.* रामस्य *gen.*

राष्ट्र *s. m. or n.* A country, kingdom, realm. राष्ट्रम् *nom. or acc. sin.* राष्ट्रात् *abl. sin.* राष्ट्रे *loc. sin.* राष्ट्राणि *acc. pl.*

रिपु *s. m.* An enemy. रिपुः *nom. sin.* रिपुन् *acc. sin.* रिपवः *nom. pl.* रिपून् *acc. pl.*

रिपुवश *BAHUV.* Subject to an enemy. रिपुवशम् *acc. sin. m.*

रिपुसूदन *agt.* Destroying enemies. रिपुसूदनः *nom. sin. m.*

रिष्ट *pass. part. (of रिष)* Hurt, injured, wounded.

रिष्टदेह *BAHUV.* Wounded in body. रिष्टदेहः *nom. sin. m.*

रुद *R.T. 2d cl. par.* To weep. रोदिषि *pres.*

रुदत् *pres. part. par. (of रुद 2d cl.)* Weeping, crying. रुदन्तीम् *acc. sin. f.*

रुद्र *s. m.* A demigod, an inferior manifestation of ŚIVA, or, according to one legend, a being born from the forehead of BRAHMĀ. The RUDRAS are eleven in number, and are severally named, AJAIKAPADA, AHIVRADHNA, VIRÚPĀKSHA, SUREŚWARA, JAYANTA, BAHURÚPA, TRYAMBAKA, APARĀJITA, SAVITRA, and HARA.

रुद्रादित्याः *nom. pl. m. DWANDWA,* The RUDRAS and the ĀDITYAS.

रुधि *s. n.* Blood. रुधिम् *acc. sin.*

रुह *s. m.* A sort of deer. रुहन् *acc. pl.*

रुह *R.T. 1st cl. par.* To grow; with आ To ascend. आरुहोह, आरुहुः *2d*

- pret.* आरोह *imp.* Causal, रोहि or रोपि; *with* अव To cause to alight;
with आ To make to ascend. To string (a bow). अवरोहयध्वम् *imp.*
 आरोपयत् *1st pret.* आरोपयामास *2d pret.* आरोपयतु *imp.*
 रुद्धत् *pres. part. par.* (of रुह *4th cl.*) Being borne. रुद्धन्तः *nom. pl. m.*
 रूप *s. n.* Form, figure. Beauty. रूपम् *nom. or acc. sin.* रूपेण *ins. sin.*
 रेणु *s. m.* Dust. रेणुम् *acc. sin.*
 रोदिषि. See root रुद्.
 रोष *s. m.* Anger, wrath.
 रौद्र *adj.* Of, or belonging to RUDRA, or ŚIVA. *s. m.* KĀRTIKEYA, SON OF ŚIVA.
 रौद्रः *nom. sin.*
 रौद्रीभाव **CHWI**, The character of RUDRA, or ŚIVA. रौद्रीभावेन *ins. sin.*
 रौरव *adj.* Of, or belonging to the deer रुरु (as his hide, &c.).

ल

- लक्षण *s. n.* A mark, a spot, a sign.
 लक्षित *pass. part.* (of लक्ष्) Marked, characterized. लक्षितम् *nom. sin. n.*
 लक्ष्य *s. n.* A mark for archers. लक्ष्यम् *nom. or acc. sin.* लक्ष्याणि *acc. pl.*
 लघु *adj.* Light, not heavy.
 लघुचित्रहस्त **BAHUV.** Light and ready-handed. लघुचित्रहस्तः *nom. sin. m.*
 लप **RT.** *1st cl. par.* To speak; *with* आ To address. आलपेयम् *pot.*
 लभ *pass. part.* (of लभ्) Gained, acquired. लब्ध *nom. sin. f.*
 लभ **RT.** *1st cl. atm.* To gain or win. लेभे *2d pret.* लब्ध *1st fut.*
 लज्ज **RT.** *6th cl. atm.* To be ashamed, to blush. लज्जसे *pres.* लज्जस्य *imp.*
 लाघव *abs. s. n.* Lightness, rapidity, alacrity, dexterity. Meanness, insignificance, disesteem, disrepute. लाघवम् *acc. sin.* लाघवात् *abl. sin.*
 लान *s. m.* Grain, wetted or sprinkled.
 लिह **RT.** *2d cl. par. atm.* To lick; *with* अव To lick off or up. अवलिहते *pres. pass.*
 लुभ **RT.** *4th cl. par.* To covet. In the causal form, *with* वि To excite desire, to allure, to fire with passion. विलोभयामास *2d pret.*
 लू **RT.** *9th cl. par.* To cut, to clip. लुनासि *pres.*
 लेभे. See root लभ्.

लोक *s. m.* Man, mankind. A world, a division of the universe. In general, three *Lokas* are enumerated, or heaven, hell, and earth. Another classification enumerates seven, exclusive of the infernal regions; or, *Bhúr-loka*, the earth; *Bhuvar-loka*, the space between the earth and the sun, the region of the *Munis*, *Siddhas*, &c.; *Svar-loka*, the heaven of *INDRA*, between the sun and the polar star; *Mahar-loka*, the usual abode of *BHṚIGU*, and other saints, who are supposed to be co-existent with *BRAHMÁ*. During the conflagration of these lower worlds, the saints ascend to the next, or *Jana-loka*, which is described as the abode of *BRAHMÁ*'s sons, *SANAKA*, *SÁNANDA*, *SANÁTANA*, and *SANATKUMÁRA*. Above this is the fifth world, or the *Tapo-loka*, where the deities called *Vairágis* reside. The seventh world, *Satya-loka*, or *Brahma-loka*, is the abode of *BRAHMÁ*; and translation to this world exempts beings from further birth. The three first worlds are destroyed at the end of each *Kalpa*, or day of *BRAHMÁ*: the three last at the end of his life, or of 100 of his years; the fourth *Loka* is equally permanent, but is uninhabitable from heat at the time the three first are burning. Another enumeration calls these seven worlds earth, sky, heaven, middle region, place of births, mansion of the blest, and abode of truth; placing the sons of *BRAHMÁ* in the sixth division, and stating the fifth, or *Jana-loka*, to be that where animals destroyed in the general conflagration are born again. **लोकम्** *acc. sin.* **लोकस्य** *gen. sin.* **लोके** *loc. sin.* **लोकाः** *nom. pl.* **लोकानाम्** *gen. pl.* **लोकेषु** *loc. pl.*

लोकपाल *s. m.* A divinity who protects the regions, or the sun, moon, fire, wind, *INDRA*, *YAMA*, *VARUṆA*, and *KUVERA*. **लोकपालेभ्यः** *abl. pl.*

लोकपितामह *s. m.* **TATP.** The great forefather of mankind. **लोकपितामहः** *nom. sin.*

लोकमुन्दरी *nom. sin. f.* **TATP.** The beauty or belle of the world.

लोकहित *s. n.* The benefit of mankind. **लोकहिताय** *dat. sin.*

लोभ *s. m.* Covetousness, cupidity, intense or greedy desire. **लोभात्** *abl. sin.*

लोमहर्षण *agt.* Hair-bristling, causing the hair to stand on end. **लोमहर्षणम्** *acc. sin. n.*

लौह *adj.* Iron, made of iron. **लौहस्य** *gen. sin. m.*

व

वंश *s. m.* A multitude. वंशेन *ins. sin.*

वः *acc. or gen. pl. (of युष्मद् pers. pron.)* You. Of you, your.

वक्तुम् *inf. (of वच्)* To speak.

वक्तु *agt.* Speaking; a speaker, a spokesman. वक्ता *nom. sin. m.*

वक्त्र *s. n.* The mouth. वक्त्रात् *abl. sin.*

वङ्ग *s. m.* Bengal, or the eastern parts of the modern province.

वच् *RT. 2d cl. par.* To say, speak, call; *with* प्रति *To reply.* उवाच, प्रोवाच,

प्रत्युवाच, ऊचुः *2d pret.* अवाचः *3d pret.* उच्यते *pres. pass.*

वचन *s. n.* Speech, saying; a word. वचनम् *acc. sin.* वचनेन *ins. sin.*

वचने *loc. sin.* वचनैः *ins. pl.*

वचस् *s. n.* A word a speech. वचः *acc. sin.*

वज्र *s. m. or n.* A thunder-bolt. वज्रम् *nom. sin. n.*

वज्रघात *s. m.* A thunder-bolt. वज्रघातात् *abl. sin.*

वज्रनिष्पेष *s. m.* A thunder-stroke.

वञ्चना *s. f.* Deception, hallucination, delusion of mind. वञ्चनाम् *acc. sin.*

वटु *s. m.* The *Brahmachāri*, or religious student, after his investiture with the sacred thread. A lad, a stripling. वटुः *nom. sin.*

वटुमात्र *TATP.* A mere stripling. वाटुमात्रेण *ins. sin. m.*

वद् *RT. 1st cl. par. atm.* To speak, declare. To call; to yell; *with* अभि *To speak to, accost, salute; with* प्र *To speak against. Also* वद् इ *To praise;*

with सम् *To salute. वदति, वदन्ति, प्रवदन्ति pres. अभ्यवदत्, समवन्दत्*

1st pret. ववन्दे 2d pret. वद, वदस् imp. वदेयम् pot. Causal, To

cause to sound; with अभि *To salute respectfully, to bow, or make prostration;*

with प्र *or* सम् *To play upon an instrument. अभ्यवादयत्, समवादयन्*

1st pret. प्रावादयन्त 1st pret. pass.

वदत् *pres. part. par. (of वद् 1st cl.)* Speaking. A speaker, one who speaks well or sensibly. वदतः *acc. pl. m.* वदताम् *gen. pl. m.* वदन्ती *nom. sin. f.*

वदन *s. n.* The mouth, the face, countenance. वदनम् *acc. sin.* वदनेन *ins.*

वधू *s. f.* A woman, a female. A young wife.

वन *s. n.* A forest, a wood. वनम् *acc. sin.* वनात् *abl. sin.* वने *loc. sin.*

वनानि *acc. pl.*

वनराजि *agt.* Forest-adorning, beautifying a forest. A tree, a shrub. वनराजीः
acc. pl. f.

वनेचर *agt.* A forester, a sylvan, a hermit. वनेचरम् *acc. sin. m.* वनेचरी
nom. sin. f. (वने In a forest, and चर Who goes).

वनोद्देश *s. m. TATP.* A part of a forest, a certain spot therein. वनोद्देशम्
acc. sin. वनोद्देशान् *acc. pl.* (वन, and उद्देश A place).

वपुष् *s. n.* The body. A handsome form or figure. वपुषा *ins. sin.*

वपुष *s. n.* A body. वपुषम् *acc. sin.*

वपुष्मत् *adj.* Corporeal, incarnate. Handsome. वपुष्मती *nom. sin. f.*

वमत् *pres. part. par.* (of वम् 1st cl.) Vomiting. वमन्तौ *acc. du. m.*

वयम् *nom. pl.* (of अस्मद् *pers. pron. common gender*) We.

वर *RT.* 10th cl. *par. atm.* To choose, to select. To ask. वरयामि *pres.*
वरय *imp.* वरयेत्, वरयेथाः *pot.*

वर *adj.* Choice, chief, best, most excellent, great. *s. m.* A husband, a bride-
groom. A boon, a blessing. वरः *nom. sin. m.* वरम् *acc. sin. m. or n.*

वर *voc. sin. m.* वरे *loc. sin. m.* वरौ *nom. du. m.* वराम् *acc. sin. f.*

वराण *s. n.* A choosing, selecting : the choice of a husband. वराणम् *acc. sin.*

वरद *agt.* Granting a prayer, conferring a boon. Propitious, favourable.
वरदम् *acc. sin. m.*

वरय, वरयामि, वरयेत्, वरयेथाः. See root वर.

वराङ्गना *s. f.* A lovely woman. वराङ्गना *nom. sin.* (वर and अङ्गना).

वराज्य *KARMAD.* The choicest ghee (clarified butter).

वारोहा *s. f.* A handsome or elegant woman. वारोहे *voc. sin.*

वाह *s. m.* A boar. A name of VISHNÚ in the third *Avatár* or descent, in
which he assumed the shape of a boar. वाहस्य *gen. sin.* वाहान् *acc. pl.*

वरिष्ठ *superl.* (of उरु or वर) Largest, greatest. Best, dearest. वरिष्ठः *nom. sin. m.*

वरुण *s. m.* VARÚNA, deity of the waters and regent of the West. वरुणस्य *gen.*

वर्जयित्वा *ind. pret. part.* (of वृज 10th cl.) Having excepted, excepting.

वर्जित *pass. part.* (of वृज 10th cl.) Abandoned, deserted, destitute, stripped,
deprived. वर्जिते *loc. sin. n.*

वर्तमान *pres. part. atm.* (of वृत् 1st cl.) Being, existing, being present. वर्तमाने
loc. sin. m.

वर्त्मन् *s. n.* A path, a way. वर्त्मनि *nom. or acc. pl.*

वर्धताम्. *See root वृध.*

वर्धयत् *pres. part. par. (of वर्धि caus. of वृध)* Causing to increase, augmenting.

वर्धयन्तः *nom. pl. m.*

वर्ष *s. m.* A year. Rain, a shower. वर्षेण *ins. sin.* वर्षैः *ins. pl.*

वर्षमाण *pres. part. atm. (of वृष 1st cl.)* Raining. वर्षमाणाः *nom. pl. m.*

वर्षासु *s. n.* Rain-water, a shower.

वर्ष्मन् *s. n.* Body, bulk.

वर्ष्माभ **TATP.** Resembling the bulk. वर्ष्माभम् *acc. sin. n.*

वर्हिन् *s. m.* A peacock. वर्हिणः *acc. pl.*

वलाहक *s. m.* A proper name.

वल्गु *adj.* Handsome, beautiful. वल्गुना *ins. sin. n.*

ववन्दे. *See root वदि.*

ववर्धे. *See root वृध.*

ववृधे. *See root वृध.*

वश *s. n.* Subjection, submission, the state of being completely overpowered.

वशम् *acc. sin.*

वशीकृत **CHWI**, Subdued, reduced to subjection. वशीकृतम् *acc. sin. m.*

वस **RT.** 1st cl. par. To dwell, inhabit; with आ and अधि, or नि. अवसत्,

अध्यावसत्, न्यवसत् 1st. pret. वसेत् *pot.*

वसत् *pres. part. par. (of वस् 1st cl.)* Dwelling, sojourning. वसन् *nom. sin. m.*

वसन्तः *nom. pl. m.*

वसु *s. m.* A kind of demigod, of whom eight are enumerated; viz. DHAVA,

DHRUVA, SOMA, or the moon, VISHNÚ, ANILA, or wind, ANALA, or fire, PRA-

BHÚSHA, and PRABHÁVA. वसवः *nom. pl. s. n.* Wealth, treasure. वसु

nom. or acc. sin. वसूनि nom. pl.

वसुदेव *s. m.* VASUDEVA, son of ŚÚRA, and brother to KUNTÍ.

वसुधा *s. f.* The earth.

वसुधाधिप *s. m.* A king. वसुधाधिप *voc. sin.*

वसुमत *adj.* Wealthy, affluent, opulent. वसुमतः *gen. sin. m.*

वस्त्र *s. n.* A garment.

वह **RT.** 1st cl. par. To carry; with आ and उत् To convey. उदावहन्ति *pres.*

वहिः *or* वहिर् *ind.* Without, outside, out of doors.

वहिश्चर *agt.* Walking out, external, out of the body. वहिश्चरम् *acc. sin. n.*

वहि *s. m.* Fire. वहिः *nom. sin.* वहिम् *acc. sin.* वहिभिः *ins. pl.*

वा *ṚT. 2d cl. par.* To blow ; *with म* To smell, to yield a scent. प्रवाति *pres.*

वा *ind.* Either, or, whether. Like, as. *An expletive.*

वाक्य *s. n.* A speech, address, proposal. वाक्यम् *acc. sin.* वाक्यानि *acc. pl.*

वाक्यैः *ins. pl.*

वाग्मिन् *adj.* Eloquent. वाग्मी *nom. sin. m.*

वाङ्मय *adj.* Endued with speech, eloquent. वाङ्मयम् *acc. sin. n.*

वाच् *s. f.* A speech, word, expression, exclamation. वाचम् *acc. sin.* वाचः *acc. pl.*

वाच्य *fut. pass. part. (of वच्)* Necessary to be said. वाच्यम् *nom. sin. n.*

वाजिन् *s. m.* A horse. वाजिभिः *ins. pl.*

वाट *s. m.* An enclosure, a piece of enclosed ground.

वाण *s. m.* An arrow. वाणेन *ins. sin.* वाणाः *nom. pl.* वाणान् *acc. pl.*

वाणैः *ins. pl.*

वादक *s. m.* A musician. वादकाः *nom. pl.*

वादित्र *s. n.* A musical instrument. वादित्रस्य *gen. sin.* वादित्राणि *acc. pl.*

वादित्रैः *ins. pl.*

वादित्रगण *s. m. TATP.* A band of music. वादित्रगणम् *acc. sin.*

वादिन् *agt.* Speaking, discoursing. वादिन्म् *acc. sin. m.* वादिनः *acc. pl. m.*

वाद्य *s. n.* A musical instrument. वाद्यानि *nom. pl.*

वापि *ind.* Either, or even.

वाम *adj.* The left. वामम् *acc. sin. m.*

वामन *adj.* Short, dwarfish. *s. m.* A dwarf. VISHNÚ, in his character of a dwarf, in which he appeared on his fifth descent from heaven, to prevent BALI from obtaining dominion of the three worlds. वामनः *nom. sin.*

वामनैः *ins. pl. m.*

वामनतनु *BAHUV.* Dwarf-bodied. वामनतनुम् *acc. sin. m.*

वामनाकृति *BAHUV.* Dwarf-shaped. वामनाकृतिः *nom. sin. m.*

वायस *s. m.* A crow.

वायु *s. m.* Wind, air.

वायुभक्ष *agt.* Eating air, fasting. वायुभक्षा: *nom. pl. m.*

वायुवेग **BAHUV.** Fleet as the wind. Name of a son of DHĪTARĀSHĪTRA.

वायुवेगः *nom. sin.*

वारण *s. m.* An elephant. वारणान् *acc. pl.*

वारणेन्द्र *s. m. TATP.* A large and excellent elephant. वारणेन्द्रान् *acc. pl.*

वारय, वारयामास, वारयिष्यसि, वारयिष्यामि. *See root वृ.*

वाराह *adj.* Relating to a boar, boarish. वाराहम् *acc. sin. n.*

वारित *pass. part. (of वृ)* Hindered, prevented. वारितौ *nom. du. m.*

वार्द्धक्षत्रि *s. m.* A proper name, a patronymic derived from वृद्धक्षत्र *s. m.* *See page 62.* वार्द्धक्षत्रिः *nom. sin.*

वार्थ्यताम्. *See root वृ.*

वार्षिक *adj.* Produced in, fit for, suited to, the rainy season. वार्षिकौ *acc. du. m.*

वास *s. m.* A house, a habitation.

वासित *pass. part. (of वासि caus. of वस)* Perfumed, scented. वासितैः *ins. pl. m.*

वासिता *s. f.* A female elephant.

वासिन् *agt.* Wearing, arrayed, clothed. वासिभिः *ins. pl. m.*

वासुदेव *s. m.* KRISHNA, son of वसुदेव VASUDEVA. वामुदेवः *nom.*

वाह *s. m.* A vehicle, a carriage, a horse. वाहान् *acc. pl.*

वाह्वीक *s. m.* A proper name. *See page 7.* वाह्वीकस्य *gen.*

वि *A preposition, denoting* Disunion, separation, privation, variety, diversity, opposition, &c., *corresponding with the English* a, ex, de, dis, un, &c.

विंशति *s. f.* Twenty, a score. विंशतिम् *acc. sin.* Numerals are frequently used attributively with plural nouns. Besides the present instance

शायकान् एकविंशतिम्, and पञ्च वाणान् in the preceding verse, another example occurs in the 51st verse of Draupadī-haranām; also in MANU, chap. ii. verse 145, we read सहस्रं तु पितॄन् माता नितरिष्यते But a mother surpasses a thousand fathers.

विकट *adj.* Large, great. Formidable, frightful, hideous, horrible. विकटम् *acc. sin. m.* विकटैः *ins. pl. m.* *s. m.* Name of a son of DHĪTARĀSHĪTRA.

विकटः *nom.*

विकृत्ययित्वा *ind. pret. part. (of कृत्य Praise; with वि)* Having praised ironically.

विकृत्या *s. f.* Irony, ironical praise.

- विकरी *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA. विकरीः *nom.* विकरीम् *acc.*
 विकरीष *s. n.* A throwing across, a cross-buttock. विकरीषैः *ins. pl.*
 विकरिन् *pres. part. par. (of कृ 6th cl. with वि)* Sprinkling. विकरिन् *nom. sin. m.*
 विकृष्य *ind. pret. part. (of कृ with वि)* Having drawn.
 विकृष्यमाण *pres. part. pass. (of कृ with वि)* Being dragged here and there.
 विकृष्यमाणा *nom. sin. f.* विकृष्यमाणाम् *acc. sin. f.*
 विक्रम *s. m.* Great power or strength. A step, a stride. विक्रमः *nom. sin.*
 विक्रमैः *ins. pl.* विक्रमाणाम् *gen. pl.*
 विक्रमकर्मन् *s. n. TATP.* A feat of valour. विक्रमकर्मणि *acc. pl.*
 विक्रमत् *pres. part. par. (of क्रम 1st cl. with वि)* Displaying strength. Stepping, striding. विक्रमतः *gen. sin. m.* विक्रमन्तः *nom. pl. m.*
 विक्रान्त *pass. part. in an active sense (of क्रम with वि),* Valiant, mighty. *s. m.* A hero, a warrior. विक्रान्ताः *nom. pl.* विक्रान्तेषु *loc. pl.*
 विक्रोशत् *pres. part. par. (of क्रुश 1st cl. with वि)* Bawling, screaming. विक्रोशन्तम् *acc. sin. m.*
 विक्लव *adj.* Confused, bewildered. विक्लवः *nom. sin. m.*
 विक्लिन्न *pass. part. (of क्लिद् with वि)* Wetted, moistened. विक्लिन्नम् *nom. sin. n.*
 विक्षिपत् *pres. part. par. (of क्षिप 6th cl. with वि)* Pulling, twanging. विक्षिपन्तः *nom. pl. m.*
 विक्षिप्यमान *pres. part. pass. (of क्षिप with वि)* Being thrown out; being foiled, disgraced. विक्षिप्यमाणाः *nom. pl. m.*
 विक्षोभित *pass. part. (of क्षोभि caus. of क्षुभ with वि)* Shaken, agitated, scattered. विक्षोभिताम् *acc. sin. f.*
 विक्षोभ्य *ind. pret. part. (of क्षोभि caus. of क्षुभ with वि)* Having agitated; disturbing.
 विगाहते. See root गाह.
 विचार्य *fut. pass. part. (of चर with वि)* To be discussed or deliberated about: disputable, questionable, doubtful. विचार्यम् *nom. sin. n.*
 विचित्र *adj.* Variegated, spotted. Painted, coloured. Beautiful. Surprising. विचित्रेण *ins. sin. m. or n.*
 विचेरुः. See root चर.

विचेष्टत् *pres. part. par.* (of चेष्ट 1st cl. with वि) Struggling. विचेष्टन्तम् *acc. sin. m.*
 विचेष्टमान *pres. part. atm.* (of चेष्ट with वि) Striving. विचेष्टमानाः *nom. pl. m.*
 विचेष्टित *pass. part.* (of चेष्ट with वि) Exerted, done. *s. n.* Effort, struggle,
 strife. An act. विचेष्टितम् *nom. or acc. sin.*

विजय Victory, conquest, success, triumph. विजयः *nom. sin.* विजयस्य *gen. sin.*

विजयार्थम् **TATP.** For victory (in games and athletic exercises).

विजयेत्. *See root जि.*

विजहुः. *See root हृ.*

विजानन्तु, विजानीहि. *See root ज्ञा.*

विजिगीषिन् *agt.* (from जिगीष् *desid. form of जि with वि*) Desirous of con-
 quering, ambitious of victory. विजिगीषिणौ *nom. du. m.*

विजित्य *ind. pret. part.* (of जि with वि) Having conquered, or won.

विजेष्यते. *See root जि.*

विज्ञात *pass. part.* (of ज्ञा with वि) Known.

विज्ञातार्थे **BAHUV.** Acquainted with the matter. विज्ञातार्था *nom. sin. f.*

विज्ञाय *ind. pret. part.* (of ज्ञा with वि) Having discovered.

विज्ञायेताम्. *See root ज्ञा.*

वितर्के *s. m.* Conjecture, suspicion. वितर्कः *nom. sin.*

वितान *s. m. or n.* An awning, a canopy. वितानेन *ins. sin.*

वित्त *s. n.* Wealth, property. वित्तम् *nom. sin.* वित्तेन *ins. sin.*

वित्तकाम **TATP.** Desirous of wealth. वित्तकामम् *acc. sin. m.*

विद् **RT.** 2d cl. *par.* To know. विदुः 2d *pret. with a pres. signification.*

विद्भि *imp.* Also 4th cl. *atm.* To be, to exist, to be found. विद्यते *pres.*

Caus. par. atm. with नि or प्रति To announce, make known. प्रत्यवेदयत्,

व्यवेदयेताम् 1st *pret.*

विदारण *s. n.* A tearing, a rending.

विदित *pass. part.* (of विद्) Known. Gained, acquired. विदिताः *nom. pl. m.*

विदितम् *nom. sin. n.*

विदित्वा *ind. pret. part.* (of विद्) Having known.

विदीर्यते. *See root दृ.*

विदुः. *See root विद्.*

विदुर *s. m.* A man's name. *See page 8.* विदुरः *nom.* विदुरम् *acc.* विदुरस्य *gen.*

- विदेह *s. m.* A district in the province of *Behar*, the same as the ancient *Mithilā*, or the modern *Tirhut*. *adj.* Bodiless. विदेहानि *nom. pl. n.*
- विद्ध *pass. part. (of व्यध)* Pierced. विद्धः *nom. sin. m.* विद्धम् *acc. sin. n.*
- विद्धि, विद्यते. *See root विद्.*
- विद्या *s. f.* Knowledge, learning, science. विद्यया *ins. sin.*
- विद्युत् *s. f.* Lightning. विद्युत् *acc. sin.*
- विद्वन्नि. *See root दु.*
- विदुत *pass. part. (of दु with वि)* Routed, scattered, dispersed. विदुताः *nom. pl. m.* विदुत् *acc. sin. n.*
- विद्वस् *adj.* Wise, learned. विदुषः *gen. sin. m.* विदुषाम् *gen. pl. m.*
- विद्विष्टता *abs. s. f.* Hatred, dislike. विद्विष्टताम् *acc. sin.*
- विधातृ *s. m.* BRAHMĀ. ŚIVA. KĀŚYAPA. विधातुः *gen. sin.*
- विधान *s. n.* Form, mode, manner. Performance of an act. विधानाय *dat. sin.*
- विधाय *ind. pret. part. (of धा with वि)* Having taken or assumed.
- विधि *s. m.* A rule, a law. विधिः *nom. sin.*
- विधिवत् *ind.* According to rule.
- विधुन्वत् *pres. part. par. (of धु 5th cl. with वि)* Shaking, waving. विधुन्वतः *nom. pl. m.*
- विध्यते, विध्येत. *See root व्यध.*
- विनदिन् *agt.* Roaring, grumbling. विनदिनः *nom. pl. m.*
- विनद्य *ind. pret. part. (of यद् with वि)* Having sounded or roared.
- विनष्ट *pass. part. (of णश् with वि)* Lost. विनष्टाः *nom. pl. m.*
- विनामयतु. *See root णम.*
- विनाम्य *ind. pret. part. (of नामि caus. of णम with वि)* Having bent.
- विनाश *s. m.* Destruction, death. विनाशम् *acc. sin.*
- विनिःश्वस्य *ind. pret. part. (of श्वस् with निर् and वि)* Having sighed.
- विनिःसृत *pass. part. (of सृ with निर् and वि)* Gone forth or out, issued forth. विनिःसृतः *nom. sin. m.*
- विनियुक्त *pass. part. (of युज् with नि and वि)* Detached, loosed. विनियुक्तेषु *loc. pl. m.*
- विनिर्ययो. *See root या.*
- विनिवृत्त *pass. part. (of वृत् with नि and वि)* Returned, turned back; stopped,

ceased, ended, refrained, desisting. विनिवृत्तः *nom. sin. m.* विनिवृत्ताः *nom. pl. m.*

विनिवृत्तकाम **BAHUV.** Foiled in one's wishes. विनिवृत्तकामम् *nom. sin. n.*
विनिश्चय *s. m.* Certainty, ascertainment, positive conclusion. विनिश्चये *loc. sin.*
विनिश्चयज्ञ *agt.* Discovering the certainty of any thing. विनिश्चयज्ञः *nom. sin. m.*
विनिश्चयज्ञम् *acc. sin. m.*

विनिश्चित *ind. pret. (of चि with नि and वि)* Having determined, concluded, or come to a final resolution.

विनिश्चसत् *pres. part. par. (of श्वस 2d cl. with नि and वि)* Sighing, breathing hard. विनिश्चसन्तः *nom. pl. m.*

विनिश्चस्व *ind. pret. part. (of श्वस with नि and वि)* Having sighed, sighing.
विनीत *pass. part. (of शी with वि)* Trained. Well-behaved, decorous, modest, humble, unassuming. विनीतः *nom. sin. m.*

विपरिधावत्. See root धाव.

विपरीत *pass. part. (of इ Go, with परि and वि)* Reverse, opposite, contrary.
विपरीतम् *nom. sin. n.*

विपाट *s. m.* An arrow. विपाटेन *ins. sin.*

विपुल *adj.* Large, great, ample, spacious. विपुलान् *acc. pl. m.* विपुलम् *acc. sin. n.*

विपुलव्रत **BAHUV.** Of great devotion. विपुलव्रत *voc. sin. m.*

विपुलायताक्ष **BAHUV.** Large and long-eyed. विपुलायताक्षः *nom. sin. m.*

विप्र *s. m.* A Brahman. विप्रम् *acc. sin.* विप्राय *dat. sin.* विप्र *voc. sin.*
विप्राः *nom. pl.* विप्रान् *acc. pl.* विप्रैः *ins. pl.* विप्राणाम् *gen. pl.* विप्रेषु *loc. pl.*

विप्रजन *s. m.* A company of Brahmans. विप्रजने *loc. sin.*

विप्रिय *s. n.* Offence, affront, any thing displeasing. विप्रियम् *acc. sin.*

विभज्य *ind. pret. part. (of भज with वि)* Having parted, or distributed.

विभीषण *adj.* Fear-inspiring, threatening. विभीषणेन *ins. sin. m. or n.*

विभु *s. m.* VISHNŪ. विभुः *nom. sin.* विभोः *gen. sin.*

विभूषित *pass. part. (of भूष with वि)* Adorned, decorated. विभूषितान् *acc. pl. m.*

विभूषिताङ्ग **BAHUV.** Decorated about the body. विभूषिताङ्गः *nom. pl. m.*

विभ्राजमान *pres. part. atm. (of भाज 1st cl. with वि)* Resplendent, glittering.

विभ्राजमानान् *acc. sin. f.*

- विमनस् *adj.* Sad, perplexed, disconcerted. विमनसः *nom. pl. m.*
- विमान *s. m.* A car, a chariot. A car or chariot of the gods, sometimes serving as a seat or throne, and at others carrying them through the skies, self-directed and self-moving. विमानैः *ins. pl.* विमानेषु *loc. pl.*
- विमुक्त *pass. part. (of मुच with वि)* Escaped, emancipated. विमुक्तौ *nom. du. m.* विमुक्तम् *acc. sin. f.*
- विमुख *adj.* Turning away the face, having the face averted, averse. विमुखः *nom. sin. m.* विमुखम् *acc. sin. m.*
- विमुच्य *ind. pret. part. (of मुच with वि)* Having quitted; quitting, releasing, having let go.
- विमुह्यमान *pres. part. atm. (of मुह 4th cl. with वि)* Being bewildered, stupefied. विमुह्यमानः *nom. sin. m.*
- विमृद्य *ind. pret. part. (of मृद with वि)* Having trampled upon.
- विमृश्य *ind. pret. part. (of मृश with वि)* Having considered; musing, thinking.
- विमोक्षण *s. n.* Liberation, release. विमोक्षणम् *nom. sin.*
- विरूप *adj.* Deformed, unusual in form, monstrous.
- विरूपाक्ष *s. m.* A name of ŚIVA (from विरूप Irregular, and अक्ष The eye; having three eyes). विरूपाक्षम् *acc. sin.*
- विरेजतुः. See root रज्ज्.
- विरोचन *s. m.* Name of a son of DHRITARĀSHTRA. विरोचनः *nom. sin.*
- विरोध *adj.* Wrathful, angry. विरोधम् *acc. sin. m.*
- विलक्षित *pass. part. (of लक्ष with वि)* Disappointed, luckless (rival). विलक्षिताः *nom. pl. m.*
- विलपत् *pres. part. par. (of लप 1st cl. with वि)* Speaking, talking. Prating, chattering. Lamenting. विलपताम् *gen. pl. m.* विलपिष्यत् *part. 2d fut.* विलपिष्यतः *gen. sin. m.* About to lament, disposed to be querulous.
- विलेखिन् *agt.* Scraping, touching, reaching. विलेखिभिः *ins. pl. m.*
- विलोभयामास. See root लुभ्.
- विवर्धत् *pres. part. par. (of वृष 1st cl. with वि)* Deluging with rain. विवर्धनः *nom. pl. m.*
- विवाह *s. m.* Marriage. विवाहः *nom. sin.*
- विवाहकाम *TATP.* Desirous of marriage. विवाहकामः *nom. sin. m.*

विवाहार्थ *s. m. TATP.* A marriage-suit, purpose of marriage, matrimonial design. विवाहार्थः *nom. sin.*

विविंशति *s. m.* Name of one of DHĪTARĀSHTRA'S sons. विविंशतिः *nom. sin.*

विविध *adj.* Various. विविधात् *acc. pl. m.* विविधैः *ins. pl. m.* विविधाः *acc. pl. f.* विविधम् *acc. sin. n.* विविधानि *nom. or acc. pl. n.*

विविशुः, विवेश. See root विश.

विवृणोति. See root वृ.

विव्यधुः, विव्याध. See root व्यध.

विश *ṚT. 6th cl. par.* To enter; with आ, आ and अन्, or आ and उप To possess, to fill; with उप To sit down; with उप and सन् To sit. To arrive; with नि To enter. To sit down; with प्र To enter; with सम्प्र To enter over head and ears. उपाविशत्, न्यविशत्, प्राविशत्, सम्प्राविशत्, न्यविशन् समुपाविशन् *1st pret.* विवेश, अन्वाविवेश, उपविवेश, प्रविवेश, विविशुः *2d pret.* प्रवेष्टा *1st fut.* प्रवेक्ष्यन्ति *2d fut.* प्रविशेत् *pot.*

विश *s. m.* A man of the agricultural or mercantile class. A man in general. विशाम्पति *s. m. TATP.* A lord of men, a king. विशाम्पते *voc. sin.* There are some words of this class in which the case of the first member is retained: as, दिवस्पति, उरसिभूपति and others. Such a compound is termed by the grammarians अलुप्तविभक्तिकं पदम् *alupta-vibhaktikam padam*, A word, the sign of whose case is not dropped.

विशारद *adj.* Learned, wise, skilful. विशारदः *nom. sin. m.* विशारदाः *nom. pl. m.*

विशाल *adj.* Great, large.

विशालनेत्र *BAHUV.* Large-eyed. विशालनेत्रा *nom. sin. f.*

विशीर्यत् *pres. part. par. (of शृ 4th cl. with वि)* Being dashed or broken to pieces. विशीर्यन्तीम् *acc. sin. f.*

विशेष *s. m.* Distinction. Excellence.

विशेषवत् *adj.* Peculiar, excellent, superior, better. विशेषवत् *acc. sin. n.*

विश्रुत *pass. part. (of श्रु Hear, with वि)* Famous, celebrated, notorious.

विश्रुतेः *ins. pl. m.*

विश्वमूर्त्तिमत् *adj.* Taking all forms, existing in all forms, omnipresent. विश्वम्.

विश्वमूर्त्तिमान् *nom. sin. m.*

विश्वात्मन् *s. m. TATP.* The soul of the world, विश्वम्. विश्वात्मा *nom. sin.*

विश्वामित्र *s. m.* A *Muni*, the son of GÁDHI, originally of the military order, but who became by long and painful austerities, a *Brahmarshi*, in which character he appears in the *Rámáyana* as the early preceptor and counsellor of RÁMA.

विश्वावसु *s. m.* One of the *Gandharvas* or celestial singers. विश्वावसुः *nom. sin.*

विष *s. n.* Poison, venom. विषम् *acc. sin.*

विषय *s. m.* A country. विषयम् *acc. sin.* विषये *loc. sin.*

विषाण *s. m.* The horn of any animal.

विषाणकोष *s. m.* The hollow of a horn. विषाणकोषे *loc. sin.*

विषाद *s. m.* Dejection, depression, lowness of spirits. विषादः *nom. sin.*

विष्णु *s. m.* VISHNÚ, one of the three principal *Hindu* deities, and the preserver of the world : during the periods of temporary annihilation, he is supposed to sleep on the waters, floating on the serpent *Śesha* : BRAHMÁ is fabled to have sprung from a lotus, which originally grew from the navel of VISHNÚ, and the holy river *Ganges* is said to spring from his foot : the different *Avatárs* are considered as emanations of this deity, and in KRISHNA, he is supposed to have been really and wholly incarnate : LAKSHMÍ is his wife ; and he is usually represented as a mild and benevolent deity. विष्णुः *nom. sin.*

विष्णोः *gen. sin.*

विसन्न *adj.* Insensible, unconscious. विसन्नम् *acc. sin. m.*

विसिस्मिये. See root स्मि.

विसृष्ट *pass. part. (of मृञ् with वि)* Cast off, parted, let go. विसृष्टाः *nom. pl. m.*

विस्तीर्ण *pass. part. (of स्तृ with वि)* Spread out ; spacious, broad. विस्तीर्णम् *acc. sin. m.*

विस्फुर्य *ind. pret. part. (of स्फुर with वि)* Having trembled ; trembling, throbbing, swelling.

विस्मय *s. m.* Wonder, surprise, astonishment.

विस्मयङ्गम *agt.* Astonishing : an object of astonishment. विस्मयङ्गमः *nom. sin. m.*

विस्मयोत्फुल्लनयन or विस्मयोत्फुल्ललोचन *BAHUV.* Staring with astonishment.

विस्मयोत्फुल्लनयनाः *nom. pl. m.* विस्मयोत्फुल्ललोचनैः *ins. pl. m.*

विस्मरते. See root स्मृ.

विस्मित *pass. part. (of स्मि Smile, with वि)* Astonished. विस्मितः *nom. sin. m.*

विस्मिताः *nom. pl. m.*

विसस्त *pass. part.* (of संस with वि) Relaxed, untied : fallen, dropped, laid down.

विसस्तहाराङ्गदचक्रवाल **BAHUV.** Who had taken off necklace, bracelet, and ring.

विसस्तहाराङ्गदचक्रवालम् *nom. sin. n.* (विसस्त, हार, अङ्गद, चक्रवाल).

विहग *s. m.* A bird.

विहरति. *See root हृ.*

विहाय *ind. pret. part.* (of हा with वि) Having discarded.

विहित *pass. part.* (of धा with वि) Made, constructed, appointed, arranged.

विहितम् *acc. sin. n.*

विहीन *pass. part.* (of हा with वि) Deserted, abandoned, deprived of. Low.

विहीनाः *nom. pl. m.* **विहीनान्** *acc. pl. m.*

विहीनयोनि **BAHUV.** Base-born, brutish. **विहीनयोनिः** *nom. sin. m.*

विह्वल *adj.* Agitated, alarmed, overcome with fear or agitation, beside one's self; distressed, afflicted. **विह्वलः** *nom. sin. m.*

वीक्षाचक्रः. *See root ईक्ष्.*

वीक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with वि) Having seen.

बीज *s. n.* Seed.

बीजवत् *ind.* Like seed.

वीणा *s. f.* The *Vīṇā*, or *Indian* lute, a fretted instrument of the guitar kind, usually having seven wires or strings, and a large gourd at each end of the finger-board. The extent of the instrument is two octaves : it is supposed to be the invention of NĀRADA, the son of BRAHMĀ, and has many varieties, enumerated according to the number of strings, &c.

वीर *adj.* Heroic, powerful, mighty. *s. m.* A hero, warrior, champion. **वीरः** *nom. sin.* **वीरात्** *abl. sin. m.* **वीर** *voc. sin.* **वीरो** *nom. or acc. du.*

वीराः *nom. pl. m.* **वीरान्** *acc. pl.* **वीराणाम्** *gen. pl.* **वीरेषु** *loc. pl.*

वीरहन् *agt.* Champion-killing ; a slayer of heroes. **वीरहा** *nom. sin. m.*

वीर्य *abs. s. n.* Strength, vigour, power. Heroism, valour. **वीर्यम्** *acc. sin.*

वीर्येण *ins. sin.*

वीर्यमाण *pres. part. pass.* (of वृ) Being hidden from the view. **वीर्यमाणाः** *nom. sin. m.*

वीर्यवत् *adj.* Strong, stout, robust. **वीर्यवान्** *nom. sin. m.* **वीर्यवताम्** *gen. pl. m.*

वीर्यशालिन् *adj.* Strong, vigorous, heroic, brave. वीर्यशालिनम् *acc. sin. m.*

वीर्यश्रेष्ठ **TATP.** Best in valour. वीर्यश्रेष्ठाः *nom. pl. m.*

वृ **RT.** 5th *cl. par.* To choose; *with* आ To cover, screen; *with* परि To surround; *with* वि To disclose, reveal. विवृणोति *pres.* आवृणोत् *1st pret.*

परिवद्नुः *2d pret.* Also 10th *cl. par.* To hinder, restrain, stop, prevent, check, resist, repel, ward off; *with* नि To restrain; *with* परि To surround.

पर्यवारयत् *1st pret.* वारयामास, निवारयामास *2d pret.* वारयिष्यामि, वारयिष्यसि *2d fut.* वार्यताम् *imp. pass.*

वृक *s. m.* A wolf. वृकः *nom. sin.*

वृकोदर *s. m.* Name of BHĪMA. वृकोदरः *nom.* वृकोदरम् *acc.* वृकोदरात् *abl.* वृकोदर *voc.* (from वृक A wolf, and उदर The belly, the appetite).

वृक्ष *s. m.* A tree. वृक्षम् *acc. sin.* वृक्षाः *nom. pl.*

वृणीष्व, वृणे. See root वृ.

वृत् **RT.** 1st *cl. par. atm.* To be; *with* अनु To follow; *with* आ To turn to; *with* नि To return; to recede, to desist; *with* प्रतिनि To turn again.

अनवुर्त्तेते *pres.* न्यवर्त्तेत *1st pret.* निववृते *2d pret.* प्रतिनिवर्त्सेय *2d fut.*

निवर्त्तेत्स्व, निवर्त्तेतु, अवर्त्तेध्वम्, निवर्त्तेध्वम् *imp.*

वृत् *pass. part. (of वृ)* Encircled, surrounded, attended. वृत्तः *nom. sin. m.* वृत्ता *nom. sin. f.*

वृत्त *pass. part. (of वृत्)* Become, been. वृत्तः *nom. sin. m.*

वृत्ति *s. f.* Style, mode of living. वृत्तिम् *acc. sin.*

वृथा *ind.* In vain, to no purpose, useless, fruitless. Wrong, incorrect.

वृथाकुलसमाचार **BAHUV.** Any one, the circumstances or moral conduct of whose family are unknown. वृथाकुलसमाचारैः *ins. pl. m.*

वृद्ध *pass. part. (of वृध)* Increased. Old, aged, ancient.

वृद्धक्रम *s. m.* **TATP.** Rank due to age. वृद्धक्रमम् *acc. sin.*

वृद्धसेविन् *agt.* Reverencing, or who serves the aged. वृद्धसेवी *nom. sin. m.*

वृध **RT.** 1st *cl. atm.* To grow, to increase. ववृधे *2d pret.* वर्द्धताम् *imp.*

वृष **RT.** 1st *cl. par. atm.* To rain, sprinkle, pour forth, shower; *with* अभि To shower upon. अवर्षताम्, अभ्यवर्षत, अभ्यवर्षन्त *1st pret.* ववर्ष *2d pret.*

वृष *s. m.* A bull. A name of KARNA. वृषः *nom. sin.*

वृषक *s. m.* Name of a son of SUBALA. वृषकः *nom.*

वृषध्वज **BAHUV.** Whose banner is a bull, a name of SIVA. वृषध्वजः *nom. sin.*
 वृषी *s. f.* The seat or cushion of the religious student, or one used by ascetics,
 formed of *Kusa* grass.

वृषिण *s. m.* A descendant of YADU. See page 46.

वृहत् *adj.* Great, large. वृहन्तौ *nom. du. m.* वृहद्भिः *ins. pl. m.*

वृहद्वल *s. m.* Name of a son of SUBALA. वृहद्वलः *nom. sin.*

वृहस्पति *s. m.* The regent of the planet Jupiter, identified astronomically
 with the planet: in Mythology, he is the son of ANGIRAS, and preceptor
 of the gods.

वृ **RT.** 9th cl. *átm.* To choose. वृणो *pres.* वृणीष्य *imp.*

वेग *s. m.* A sudden impulse, a rush or rapid movement, flow. The flight of
 an arrow. Haste, speed. Love, the sentiment or passion. वेगम् *acc. sin.*

वेगेन *ins. sin.* वेगैः *ins. pl.*

वेगवत् *adj.* Swift, fleet, rapid. वेगवन्तः *nom. pl. m.* वेगवतः *acc. pl. m.*

वेणु *s. m.* A bambu. A flute, a pipe. वेणुः *nom. sin.*

वेद *s. m.* A *Veda*, the generic term for the *Hindu* scriptures. वेदान् *acc. pl.*

वेदपात्र **TATP.** Who has read through the *Vedas* entirely. वेदपात्रैः *ins. pl. m.*

वेदसम्मित **TATP.** Made up of the *Vedas*. वेदसम्मितम् *acc. sin. n.*

वेदाङ्ग *s. m.* or *n.* A sacred science, considered as subordinate to, and in some
 sense a part of the *Vedas*. Six sciences come under this denomination:
Śikshá, or the science of pronunciation; *Kalpa*, the detail of religious
 ceremonies; *Vyākaraṇa*, or grammar; *Ch'handas*, prosody; *Jyotish*,
 or astronomy; and *Nirukti*, or the explanation of the difficult or obscure
 words and phrases which occur in the *Veda*. वेदाङ्गानि *acc. pl.*

वेदी *s. f.* Ground for placing the vessels used at an oblation, or for binding the
 victim, or lighting the sacrificial fire: it is more or less raised, and of various
 shapes. An altar.

वेद्वा. See root व्यथ.

वेपथु *s. m.* Trembling, tremor. वेपथुः *nom. sin.*

वेला *s. f.* A tide, flow, current.

वेश्मन् *s. n.* A house, a habitation. वेश्म *acc. sin.*

वै *ind.* So. Indeed. An expletive.

वैकर्त्तन *s. m.* The son of विकर्त्तन, *i.e.* the sun: a name of KARNÁ. वैकर्त्तनः

nom. sin. वैकर्त्तनम् *acc. sin.*

वैतालिक *s. m.* A bard whose duty it is to awaken a chief or prince at dawn with music and song. वैतालिक्काः *nom. pl.*

वैदूर्य *s. n.* A gem of a dark colour, the lapis lazuli.

वैर *s. n.* An old quarrel, a grudge, enmity. वैरम् *acc. sin.* वैरस्य *gen. sin.*

वैरिन् *s. m.* An enemy. वैरी *nom. sin.*

वैशम्पायन *s. m.* The sage VAISAMPÁYANA. See page 1. वैशम्पायनः *nom.*

वैश्वानर *s. m.* AGNI, or fire.

वैष्णव *adj.* Relating or belonging to VISHNÚ. वैष्णवम् *nom. sin. n.*

वैहायस *adj.* (from विहायस् *s. m.* The sky) Suspended in the air, aerial.

वैहायसम् *acc. sin. n.*

वोचः. See root वच्.

व्यदोभयेताम्. See root द्युभ.

व्यतीत *pass. part.* (of इ Go, with अति and वि) Gone, passed; dead, deceased.

व्यतीते *loc. sin. m.*

व्यथा *s. f.* Pain, distress, uneasiness. व्यथा *nom. sin.*

व्यद्वन्. See root दु.

व्यध *HT.* 4th cl. par. átm. To pierce, transfix. To wave in triumph; with अप

To throw away; with प्रति To pierce. अविध्यत्, प्रत्यविध्यत् *1st pret.*

विव्याध, विव्यधुः *2d pret.* वेद्धा *1st fut.* विध्येत *pot.* अपविध्येत *pres. pass.*

व्यधमत्. See root ध्मा.

व्यपविद्ध *pass. part.* (of व्यध, with अप and वि) Rejected, broken to pieces.

व्यपविद्धवृषीमठ *BAHUV.* Whose ascetics' seats and students' rooms were deserted. व्यपविद्धवृषीमठम् *acc. sin. n.*

व्यवस्थित *pass. part.* (of स्था with अव and वि) Staying, standing, fixed.

व्यवस्थिताः *nom. pl. m.*

व्यसृजत्. See root सृज.

व्यस्तुवन्. See root वृ.

व्याकुल *adj.* Agitated, flurried.

व्याकुलचेतस् *BAHUV.* Bewildered, confounded. व्याकुलचेतसम् *acc. sin. m.*

व्याकुलेन्द्रिय *BAHUV.* Ruffled, discomposed. व्याकुलेन्द्रिया *nom. sin. f.*

- व्याघ्र *s. m.* A tiger. *In composition*, Best, pre-eminent. व्याघ्रम् *acc. sin.*
 व्याघ्र *voc. sin.* व्याघ्रौ *nom. or acc. du.* व्याघ्राः *nom. pl.* व्याघ्रान् *acc. pl.*
 व्याघ्रवधू *s. f. TATP.* A tiger's mate. व्याघ्रवधूम् *acc. sin.*
 व्याधूयमान *pres. part. pass. (of धू with आ and वि)* Being fanned. व्याधूयमाना
nom. sin. f.
 व्याप्त *pass. part. (of आप with वि)* Pervaded, occupied or penetrated by,
 thoroughly and essentially (as the universe by spirit &c.). व्याप्ताम् *acc.*
sin. f. व्याप्तम् *nom. sin. n.*
 व्यायच्छमान *pres. part. atm. (of यम् 1st cl. with आ and वि)* Opening wide
 (the eyes). व्यायच्छमानाः *nom. pl. m.*
 व्याल *s. m.* A beast of prey. A serpent.
 व्यालवत् *ind.* Like serpents.
 व्यास *s. m.* The sage Vyāsa. *See page 8.* व्यासस्य *gen. sin.*
 व्याहृत *pres. part. par. (of हृ 1st cl. with आ and वि)* Speaking, uttering, pro-
 nouncing. व्याहृताम् *gen. pl. m.* व्याहृत्याम् *loc. sin. f.*
 व्याहरेत्. *See root हृ.*
 व्योमचर *agt.* Passing through the air. व्योमचरैः *ins. pl. m.*
 व्योमन् *s. n.* Sky, heaven, atmosphere. व्योम *nom. sin.*
 व्रज *RT. 1st cl. par.* To go, journey, travel. व्रज *imp.* व्रजेत् *pot.*
 व्रत *s. n.* A vow.
 व्रतिन् *adj.* Devout, pious, religious. व्रतिभिः *ins. pl. m.*
 व्रीडा *s. f.* Shame, bashfulness.

श

- शंस *RT. 1st cl. par.* To praise. To point out; *with आ* To hope. To concia-
 liate. आशंससि *pres.* शशंस *2d pret.* आशंस *imp.*
 शक् *RT. 5th cl. par.* To be able. शक्नुः *2d pret.* शक्वते *pres. pass.* शक्ते
2d fut.
 शकुनि *s. m.* The maternal uncle of the *Kaurava* princes, and counsellor of
 DURYODHANA. शकुनिः *nom. sin.*
 शक्त *pass. part. (of शक्)* Able, capable, powerful. शक्तः *nom. sin. m.*
 शक्ति *s. f.* Power, strength. An iron spear or dart. शक्तिः *nom. sin.*

शक्य *fut. pass. part.* (of शक) Possible, practicable to be effected or done, able, capable (of being). शक्याः *nom. pl. m.* शक्या *nom. sin. f.* शक्यम् *nom. sin. n.*

शक्यते. *See root शक.*

शक्र *s. m.* INDRA, the chief of the inferior gods, and ruler of *Swarga* or paradise. शक्रः *nom. sin.* शक्राय *dat.* शक्रस्य *gen.*

शक्ये. *See root शक.*

शङ्कित *pass. part.* (of शङ्कि) Alarmed, frightened, appalled. शङ्किते *loc. sin. m.* शङ्किताः *nom. pl. m.*

शङ्ख *s. m. or n.* The conch-shell, used by the *Hindus* in two ways especially; offering libations with it, or, when perforated at one end, blowing it as a horn: used in this manner, frequent mention of it occurs in the battle-pieces of the poets, each hero being provided with one as his horn. शङ्खाः *nom. pl.*

शची *s. f.* ŚACHÍ, the wife of INDRA.

शचीपति *s. m.* INDRA, the husband of ŚACHÍ. शचीपतेः *abl. sin.*

शत *s. n.* A hundred. शतम् *nom. or acc. sin.* शतैः *ins. pl.*

शतक्रतु *s. m.* INDRA (*from शत A hundred, and क्रतु A sacrifice : the performance of a hundred Āśvamedhas obtaining this situation*). शतक्रतोः *gen.*

शतयोजनम् *acc. sin. n.* DWIGU, A hundred *Yojanas*.

शतशः *ind.* By hundreds.

शतसहस्रशः *ind.* By hundreds and by thousands.

शताङ्ग BAHUV. Of a hundred members, *i. e.* played upon in various ways, either by the nails, fingers, mouth, sticks, bows, &c. शताङ्गानि *acc. pl. n.*

शत्रु *s. m.* An enemy, a foe. शत्रोः *gen. sin.* शत्रुभिः *ins. pl.*

शत्रुञ्जय *agt.* Subduing an enemy. A proper name. शत्रुञ्जयः *nom. sin. m.*

शत्रुसह *agt.* Enduring an enemy. शत्रुसहः *nom. sin. m.*

शनैस् *ind.* Slowly, softly, gently, gradually. *Often found repeated, शनैः शनैः .*

शब्द *s. m.* Sound, noise. A word. शब्दः *nom. sin.* शब्दम् *acc. sin.* शब्देन *ins. sin.* शब्दे *loc. sin.*

शम *RT. 4th cl. par.* To be pacified; *also 10th cl. par.* To desist, become quiet.

शमयास्रभूवुः *2d pret. Caus.* To extinguish, or destroy. शमयेत् *pot.*

शम्बर *s. m.* A sort of deer. Name of a *Dāitya*. शम्बरः *nom. sin.* शम्बरम् *acc. pl.*

शयन *s. n.* A bed, a couch.

शर *s. m.* A sort of reed or grass (*Saccharum sara*). An arrow. शरम् *acc. sin.* शरः *nom. pl.* शरान् *acc. pl.* शरैः *ins. pl.* शरयाम् *gen. pl. m.*

शरण *s. n.* Protection, preservation, defence, refuge. शरणम् *acc. sin.*

शरणागत **TATP.** Come for protection. शरणागतस्य *gen. sin. m.*

शरद्वत् *s. m.* Name of the grandfather of KRPA. शरद्वतः *gen. sin.*

शरभ *s. m.* A fabulous eight-legged animal. A young elephant. A camel.

शरभान् *acc. pl.*

शरवर्ष *s. n.* A flight or shower of arrows. शरवर्षेण *ins. sin.* शरवर्षाणि *acc. pl.*

शरवर्षैः *ins. pl.*

शरस्तम्ब *s. m. TATP.* A clump of reeds. See page 7. शरस्तम्बात् *abl. sin.*

शरक्षेप *s. m. TATP.* Flight of arrows.

शरावाप *s. m.* A bow (from शर An arrow, and आवाप Throwing, shooting).

शरीर *s. n.* The body. शरीरम् *nom. or acc. sin.* शरीरे *loc. sin.* शरीराणि *nom. pl.*

शरीरतुल्य **TATP.** Equal in rank, dear as one's person. शरीरतुल्या *nom. sin. f.*

शरीरमात्रम् *nom. sin. n.* The mere person, the body only.

शर्मेन् *s. n.* Happiness, pleasure. शर्मे *acc. sin.*

शल्य *s. m.* A king, the maternal uncle of YUDHISHTHIRA. शल्यः *nom. sin.*

शल्यम् *acc. sin.* शल्ये *loc. sin.*

शश *s. m.* A hare or rabbit. शशान् *acc. pl.*

शशंस. See root शंस.

शस्त्र *s. n.* A weapon in general. A sword, a cimeter. शस्त्राणि *nom. pl.*

शस्त्रकुशल **TATP.** Expert in arms. शस्त्रकुशलः *nom. sin. m.*

शस्त्रभृत् **KWIP,** Bearing arms: an armed man, a soldier. शस्त्रभृताम् *gen. pl. m.*

शस्त्रविद्वस् **TATP.** Skilled in arms. शस्त्रविदुषाम् *gen. pl. m.*

शस्त्रोपकरण *s. n. TATP.* Military apparatus, suitable instruments or arms.

शस्त्रोपकरणम् *acc. sin.* (शस्त्र and उपकरण Implements, paraphernalia).

शाखा *s. f.* A bough, the branch of a tree. शाखाम् *acc. sin.*

शाखामृग *s. m.* A monkey, an ape (from शाखा, and मृग A deer).

शाखिन् *s. m.* A tree, particularly a branchy one. शाखी *nom. sin.*

शातकुम्भ *s. n.* Gold.

- शतकुम्भनय *adj.* Made of, or resplendent with gold. शतकुम्भनयम् *acc. sin. n.*
 शान्ति *s. f.* Quiet, rest, calm, stillness, pacification. शान्तिम् *acc. sin.*
 शायक *s. m.* An arrow. शायकान् *acc. pl.* शायकैः *ins. pl.*
 शारङ्ग *adj.* Of, or belonging to ŚARADWAT, the great-grandfather of Kṛipā.
 शारङ्गः *nom. sin. m.*
 शार्ङ्ग *s. m.* A tiger. *In composition*, Pre-eminent, excellent. शार्ङ्ग *voc. sin.* शार्ङ्गः *nom. pl.*
 शाल *s. m.* The Śāl tree (*Shorea robusta*). शालम् *acc. sin.*
 शाला *s. f.* A house. A hall. शालायाम् *loc. sin.*
 शालावृक *s. m.* A jackall. शालावृकः *nom. sin.*
 शाल्व *s. m.* Name of a king. *See page 47.*
 शाल्वेय *s. m. pl.* Name of a people. *See page 62.* शाल्वेयान् *acc.*
 शाश्वत *adj.* Eternal. शाश्वतीम् *acc. sin. f.* शाश्वतीः *acc. pl. f.*
 शासन *s. n.* Instruction. शासनात् *abl. sin.*
 शास्त्र *s. n.* Scripture, science, institutes of religion, law or letters, especially considered as of divine authority.
 शास्त्रदृष्ट *TATP.* Seen in a book, drawn from works treating upon any science.
 शास्त्रदृष्टम् *acc. sin. n.*
 शिद्धा *s. f.* Learning, study. Discipline, exercise. Skill, proficiency. शिद्धान् *acc. sin.*
 शिखर *s. m. or n.* The peak or summit of a mountain. शिखरैः *ins. pl.*
 शिखा *s. f.* A flame. शिखा *nom. sin.*
 शित *pass. part. (of श्रो)* Sharpened, sharp, pointed. शिताः *nom. pl. m.*
 शितैः *ins. pl. m.* शितानाम् *gen. pl. m.*
 शिरस् *s. n.* The head. शिरः *acc. sin.* शिरसा *ins. sin.* शिरांसि *acc. pl. n.*
 शिल्पिन् *s. m.* An artist, artisan, mechanic. शिल्पिनः *nom. pl.*
 शिवि *s. m.* Name of a people. शिवीन् *acc. pl.* शिवीनाम् *gen. pl.*
 शिविका *s. f.* A tent, a marquee. शिविकाः *acc. pl.*
 शिशुपाल *s. m.* The sovereign of a country in the central part of India or Chedi, opposed to Kṛishṇa, and slain by him : his death forms the subject of one of the Hindu epic poems (thence named Śisupāla-Badha), by Māgha. शिशुपालः *nom. sin.*

शिशुमार *s. m.* The Gangetic porpoise. The heavenly porpoise, or collection of the stars and planets (*from शिशु A child, and मार What kills*).

शिशुमारशिखम् *s. n.* The Dolphin's head, a part of the heavens studded with stars. *It simply means, in this place,* The north-east point. — शिरः *acc. sin.*

शिष्य *s. m.* A pupil, scholar, disciple. शिष्यः *nom. sin.* शिष्यान् *acc. pl.* शिष्यैः *ins. pl.*

शीघ्रम् *neut. sin. (of शीघ्र) used adverbially,* Quickly, rapidly.

शीघ्रवेगः *BAHUV.* Of rapid flight. शीघ्रवेगान् *acc. pl. m.*

शील *s. m.* Good conduct or disposition, steady and uniform observance of law and morals. शीलेन *ins. sin.*

शीलज्ञाननिधि *TATP.* A treasury of virtue and wisdom.

शीलवत् *adj.* Good, amiable. शीलवताम् *gen. pl. m.*

शुक्ल *adj.* White.

शुक्लकेशः *BAHUV.* Hoary-haired. शुक्लकेशः *nom. sin. m.*

शुक्लमाल्यानुलेपनः *BAHUV.* Having a white garland, and anointed with unguents.

शुक्लमाल्यानुलेपनः *nom. sin. m. (शुक्ल, माल्य, अनुलेपन).*

शुक्लास्त्र *KARM.* White raiment. शुक्लास्त्रधरः *nom. sin. m.* "Arrayed in white.

शुचि *RT.* 1st cl. par. To grieve. अशुचिः (*and, after मा, शुचिः*) 3d pret.

शुचि *adj.* Pure in body and mind, pious. शुचिः *nom. sin. m.* शुचयः *nom. pl. m.*

शुद्ध *pass. part. (of शुध)* Pure.

शुद्धात्मन् *BAHUV.* Pure-minded. शुद्धात्मानम् *acc. sin. m.*

शुना *ins. sin. (of खन् s. m.)* A dog.

शुभ *RT.* 1st cl. atm. To shine, to be gay, splendid and beautiful. शुशुभे 2d pret.

शुभ *adj.* Handsome, fair, goodly, splendid. शुभे *loc. sin. m. and voc. sin. f.*

शुभम् *acc. sin. n.* शुभैः *ins. pl. n.*

शुभ *adj.* Splendid, gorgeous. शुभेण *ins. sin. m.* शुभैः *ins. pl. m.*

शुल्क *s. m.* A marriage-settlement, a dower.

शुशुभे. See root शुभ.

शुश्राव, शुश्रुम, शुश्रुवुः, शुश्रुवे. See root शुश्रु.

शुष्म *RT.* 4th cl. par. To dry. शुष्मसि, शुष्मति *pres.*

शुष्मत् *pres. part. par. (of शुष्म 4th cl.)* Drying up. शुष्मता *ins. sin. n.*

शून्य *adj.* Empty, void. शून्यम् *acc. sin. m. or n.*

शूर *s. m.* A hero. A proper name. शूरः *nom. sin.* शूरस्य *gen. sin.* शूराः
nom. pl. शूरणाम् *gen. pl.*

शूरार्थ *adj.* Suited to heroes, in use among heroes.

शूल *s. m.* A pike, dart, spear.

शूलोद्यतकर **BAHUV.** With uplifted spear in hand. शूलोद्यतकरः *nom. sin. m.*

शृगाल *s. m.* A jackall. शृगालः *nom. sin.*

शृणु, शृण्वन्तु. *See root श्रु.*

शेकुः. *See root शक.*

शेष *s. m.* Escape, leave, liberty, life. The king of the serpent-race, as a large thousand-headed snake, at once the couch and canopy of VISHNŪ, and the upholder of the world, which rests on one of its heads. शेषः *nom. sin.*
शेषम् *acc. sin.*

शैक्म *adj.* Pointed, spiked.

शैक्ष्यगुणक्रम **BAHUV.** Possessing practice, talent, and strength. शैक्ष्यगुणक्रमाः
nom. pl. m.

शैल *s. m.* A mountain.

शैव्य *adj.* One of the tribe of ŚIVI; a name of KOTIKĀSYA. शैव्यम् *acc. sin. m.*
शैव्य *voc. sin. m.*

शोण *adj.* Reddish, bright chesnut-coloured (horse).

शोणित *s. n.* Blood. शोणितम् *acc. sin.* शोणितैः *ins. pl.*

शोभन *adj.* Shining, splendid, brilliant. शोभनम् *acc. sin. m.*

शोभमान *pres. part. atm. (of शुभ 1st cl.)* Fair, splendid, shining. शोभमाना
nom. sin. f.

शोभा *s. f.* Grace, elegance, beauty. शोभाम् *acc. sin.*

शोभित *pass. part. (of शुभ)* Beautified, decorated, graced, enlivened. शोभितः
nom. sin. m. शोभितम् *acc. sin. n.* शोभितैः *ins. pl. m.*

शौरड *s. m.* An elephant remarkable for a large proboscis. शौरडैः *ins. pl.*

श्मशान *s. n.* A cemetery, a place where dead bodies are burned or buried.
श्मशाने *loc. sin.*

श्याम *adj.* Black, swarthy. श्यामः *nom. sin. m.*

श्येन *s. m.* A hawk, a falcon. श्येनाः *nom. pl.*

श्री *s. f.* Fortune, prosperity, wealth. श्रिया *ins. sin.* श्रियः *gen. sin.*

श्रीमत् *adj.* Handsome, fair, graceful, beautiful, pleasing. श्रीमान् *nom. sin. m.*

श्रीवत्स *s. m.* A particular mark, usually said to be a curl of hair, on the breast of VISHŪ, or KRISHNA, and represented in delineations of him by (from

श्री LAKSHMI, and वत्स Dear to).

श्रीवत्सोरभिभूषित *TATP.* Adorned on the breast with (the mark) *Śrīvatsa*. श्रीवत्सोरभिभूषितः *nom. sin. m.*

श्रु *R.T.* 1st *cl. par. irregular in the conjugational tenses*, To hear. श्रुयाव,

श्रुश्रुम्, श्रुश्रुवुः 1st *pret.* शृणु, शृणुवन्तु *imp.* श्रूयते *pres. pass.* श्रुश्रुचे 2d *pret.*

श्रुत *pass. part. (of श्रु)* Heard. श्रुतः *nom. sin. m.* श्रुताः *nom. pl. m.*

s. n. Sacred learning. श्रुतम् *nom. sin.*

श्रुति *s. f.* An ear. Hearing. Scripture, holy writ, a scriptural text. श्रुतिः *nom. sin.*

श्रुत्वा *ind. pret. part. (of श्रु)* Having heard.

श्रेष्ठ *irreg. superl. (of प्रशस्य adj. Good)* Best, most excellent. श्रेष्ठः *nom. sin. m.* श्रेष्ठम् *acc. sin. m.*

श्रेष्ठतम *superl. (of श्रेष्ठ Best)* The very best. श्रेष्ठतमम् *acc. sin. m.* श्रेष्ठतमाः *nom. pl. m.*

श्रोत्रिय *s. m.* A *Brahman* well versed in the study of the *Vedas*. श्रोत्रियस्य *gen. sin.*

शूक्ष्ण *adj.* Plain, honest, sincere, mild, amiable. शूक्ष्णम् *acc. sin. n.*

श्लोक *s. m.* A verse, a couplet. श्लोकम् *acc. sin.*

श्वगृध्रकङ्काकोटभासगोमायुवायसाः *nom. pl. m. DWANDWA*, Dogs, vultures, herons, ravens, kites, jackals (and) crows.

श्वन् *s. m.* A dog. श्वा *nom. sin.*

श्वनर *s. m.* A base, currish fellow. श्वनराः *nom. pl.*

श्वस *R.T.* 2d *cl. par.* To breathe; with आ To revive, take courage. Causal, To console, to cheer. आश्वसयामास 2d *pret.*

ष

षट्सहस्र *SAHUV.* Six thousand. षट्सहस्राः *nom. pl. m.*

षट् *num. m. f. or n. declined in the plural only*, Six. षडभ्यः *abl.*

षट् *R.T.* 1st *cl. par.* To sit or sink; with नि To sit. निषेदुः 2d *pret.*

पिच **RT.** 6th cl. *dtm.* To sprinkle, to bedew; with अभि To anoint, inaugurate. सिषिचे 2d pret. अभिषिच्यते pres. pass.

विघ **RT.** 1st cl. *dtm.* To govern; with अप To drive away. अपसेधसे pres.

षोडश ordin. num. Sixteenth. षोडशे loc. sin. n.

हु **RT.** 2d cl. *par.* To praise, to laud; with वि the same. वस्तुवन् 1st pret.

ष्टा **RT.** 1st cl. *par.* To stand, stay, stop, abide, remain; with अनु To govern; with आ To ascend, to mount; with उन् To arise, stand up; with सम् To stand firm. तिष्ठसि, अनुतिष्ठसि, तिष्ठति, तिष्ठथ, तिष्ठन्ति pres. अतिष्ठत्, उदतिष्ठत्, उदतिष्ठन् समुत्तिष्ठन् (the augment being dropped) 1st pret. तस्थौ, उत्तस्थौ, तस्थुः 2d pret. तिष्ठ, आतिष्ठ, सनिष्ठ imp.

स्मि **RT.** 1st cl. *dtm.* To smile; with वि To be surprised. विसिस्मिये 2d pret.

स

स a contraction of सह ind. With.

संयुक्त pass. part. (of युज् with सम्) Joined with, accompanied or attended by.

संयुक्तः nom. sin. m. संयुक्ते ins. pl. n.

संयुग s. m. War, battle. संयुगे loc. sin.

संरक्तलोचन **BAHUV.** Red-eyed. संरक्तलोचनः nom. sin. m.

संरक्षण s. n. Preservation, maintenance, defence. संरक्षणाय dat. sin.

संरब्ध pass. part. (of रभ् with सम्) Incensed, angry, exasperated. Agitated.

संरब्धः nom. sin. m. संरब्धौ nom. du. m. संरब्धानाम् gen. pl. m.

संवर्त्त s. m. A destruction of the universe.

संवर्द्धित pass. part. (of वर्द्धि caus. of वृध् with सम्) Greatly augmented, cherished. संवर्द्धितः nom. sin. m.

संविधाय ind. pret. part. (of धा with वि and सम्) Having made.

संवीत pass. part. (of वी with सम्) Overspread. संवीते ins. pl. m.

संवृत pass. part. (of वृ with सम्) Surrounded, attended. संवृतः nom. sin. m.

संवृतात् abl. sin. n.

संशय s. m. Doubt. संशयः nom. sin.

संशित pass. part. (of शो Destroy, with सम्) Completed, effected, finished.

Diligent and attentive in accomplishing.

संशितव्रत **BAHUV.** Faithful to a vow or obligation. संशितव्रतः nom. sin. m.

संसक्त *pass. part.* (of **घट्** with **सम्**) Closely connected, joined, or linked together.

संसक्तान् *acc. pl. m.*

संसद् *s. f.* An assembly, a meeting. संसत्सु *loc. pl.*

संस्थ *agt.* Staying, stopping, settled. संस्थः *nom. sin. m.*

संस्थान *s. n.* Form, figure, shape. A place.

संस्थानचारिन् *agt.* Moving in various stations; going in the forms (of gods or demons). संस्थानचारिषु *loc. pl. m.*

संस्पृश्य *ind. pret. part.* (of **स्पृश्** with **सम्**) Having touched, or reached; extending to.

संहत *pass. part.* (of **हन्** with **सम्**) Knit, contracted.

संहतभू **BAHUV.** Knitting the brows. संहतभुवम् *acc. sin. m.*

संहनन *s. n.* Extreme hardness, stubbornness, inflexibility, strength.

सः *nom. sin. m.* (of **तद्** *dem. pron.*) He. That.

सकर्णे **BAHUV.** With **KARṆA**. सकर्णाः *nom. pl. m.*

सकवच **BAHUV.** Clad in armour, mailed. सकवचः *nom. sin. m.* संकवचम् *nom. sin. n.*

सकार्मुक **BAHUV.** Armed with a bow. सकार्मुकः *nom. sin. m.*

सकाश *adj.* Near. सकाशे *loc. sin. n.* अस्मात्सकाशे In my presence.

सकुण्डल **BAHUV.** With earrings. सकुण्डलम् *nom. sin. n.*

सकृप **BAHUV.** With **KṚPĀ**, accompanying **KṚPĀ**. सकृपाः *nom. pl. m.*

सक्रोध **BAHUV.** With wrath, angry, irritated. सक्रोधम् *acc. sin. m.*

सखि *s. m.* A friend, an intimate. सखा *nom. sin.* सखायम् *acc. sin.* सख्या *ins. sin.*

सखित्व *abs. s. n.* Friendship. सखित्वम् *acc. sin.*

सखिपूर्वम् *nom. sin. n.* **TATP.** A friend before, formerly a friend. The phrase सखिपूर्वं किमिष्यते, may be translated, "What signifies being formerly a friend?" or, "What is wished (or expected as the consequence) of former friendship?"

सख्य *abs. s. n.* Friendship. Social equality. **MENU**, ch. ii. ver. 134. सख्यम् *nom. or acc. sin.*

सगजारोह **BAHUV.** With (one or many) mounted on an elephant, or on elephants.

सगजारोहम् *acc. sin. m.* (स, गज, आरोह).

- सङ्कर्षण *s. m.* BALADEVA, the elder brother of KṚISHNA. सङ्कर्षण *voc. sin.*
 सङ्कल्पज *s. m.* KĀMA, or love. सङ्कल्पजेन *ins. sin.*
 सङ्काश *adj. in composition*, Like, similar. सङ्काशः *nom. sin. m.* सङ्काशाः
nom. pl. m.
 सङ्कीर्ण *pass. part. (of कृ with सम्)* Crowded. सङ्कीर्णः *nom. sin. m.*
 सङ्कीर्तयत् *pres. part. par. (of कृ 10th cl. with सम्)* Mentioning fully, describ-
 ing, proclaiming, celebrating. सङ्कीर्तयन् *nom. sin. m.*
 सङ्कुल *adj.* Crowded, confused, filled with, so as to be impervious. सङ्कुलम्
nom. sin. n. सङ्कुले *loc. sin. n.*
 सङ्कुब्ध *pass. part. (of क्रुध with सम्)* Enraged. सङ्कुब्धाः *nom. pl. m.* सङ्कुब्धान्
acc. pl. m.
 सङ्क्षय *s. m.* Destruction, loss, decay. सङ्क्षये *loc. sin.*
 सङ्क्षुब्ध *pass. part. (of क्षुभ with सम्)* Violently agitated. सङ्क्षुब्धौ *nom. du. m.*
 सङ्घ *s. n.* War, battle. सङ्घे *loc. sin.*
 सङ्ख्या *s. f.* Number in general.
 सङ्गत *pass. part. (of गम with सम्)* Congregated, assembled, grouped. Met,
 encountered. * सङ्गताः *nom. pl. m.* सङ्गतान् *acc. pl. m.*
 सङ्गति *s. f.* A fortuitous combination of circumstances, an interposition of fate
 or destiny; good luck, chance. सङ्गत्या *ins. sin.*
 सङ्ग्रह *s. m.* War, battle. सङ्ग्रहे *loc. sin.*
 सङ्गृह्णात् *pres. part. par. (of ग्रह 9th cl. with सम्)* Drawing together.
 सङ्गृह्णतो *nom. sin. f.*
 सङ्ग्राम *s. m.* War, battle. सङ्ग्रामे *loc. sin.*
 सङ्घ *s. m.* A multitude, a crowd, a swarm. सङ्घाः *nom. pl.* सङ्घान् *acc. pl.*
 सङ्घात *s. m.* An assemblage, a multitude. सङ्घातम् *acc. sin.*
 सचक्षुष् *BAHUV.* Having eyes, seeing. सचक्षुषाम् *gen. pl. m.*
 सजिष्णु *BAHUV.* With ARJUNA. सजिष्णुम् *acc. sin. m.*
 सज्ज *adj.* Prepared, got ready. सज्जम् *acc. sin. n.* सज्जैः *ins. pl. m.*
 सज्जकर्मन् *s. n.* Preparation, fitting. सज्जकर्मणाः *abl. sin.*
 सज्य *BAHUV.* (from स With, and ज्या *s. f.* A bow-string) Strung. सज्यम्
nom. or acc. sin. n.
 सच्चाल. See root चल.

सञ्चिन्त्य *ind. pret. part. (of चिन्त् (इ) with सन्)* Having thought, thinking upon.

सञ्छाद्य *ind. pret. part. (of छद् with सन्)* Having enveloped.

सञ्जज्ञे. *See root जन्.*

सञ्जात *pass. part. (of जन with सन्)* Arisen, produced. सञ्जातम् *nom. sin. n.*

सञ्जीविमान *pres. part. dtm. (of जीव 1st cl. with सन्)* Reviving. सञ्जीविमानस्य
gen. sin. m.

सटा *s. f.* A braid of hair, or tail, such as is worn by certain mendicants. सटाः
acc. pl.

सत् *adj.* Good, virtuous. सत् *acc. sin. n.* सत्सु *loc. pl. m.*

सततम् *ind.* Continually, always, ever.

सती *s. f.* A chaste, virtuous wife. सती *nom. sin.*

सत्कार *s. m.* Reverence, respect; hospitable treatment or reception. सत्कारम्
acc. sin.

सत्कुलीन *adj.* Well-born, nobly descended. सत्कुलीनः *nom. sin. m.*

सत्कृत *pass. part. (of कृ with सत्)* Welcomed, saluted. Entertained, treated
with hospitality. सत्कृताः *nom. pl. m.*

सत्कृत्य *ind. pret. part. (of कृ with सत्)* Having hospitably entertained.

सत्तम *adj.* Best, most excellent, most virtuous. सत्तमः *nom. sin. m.* सत्तमम्
acc. sin. m. सत्तम *voc. sin. m.* सत्तमाः *nom. pl. m.* सत्तमानाम्
gen. pl. m.

सत्त्व *abs. s. n.* Mind, intellect. Vigour, power, strength. Self-possession,
command.

सत्त्वोदेक *s. m. TATP.* Superabundance of energy. सत्त्वोदेकात् *abl. sin.*

सत्य *adj.* True. *s. n.* Truth. Chastity, fidelity to a husband. सत्यम् *acc. sin.*
सत्येन *ins. sin.*

सत्यजित् *KWIP.* (Conquering by truth,) A proper name. सत्यजितम् *acc. sin.*
सत्यजिता *ins. sin.* सत्यजितः *gen. sin.*

सत्यविक्रम *BAHUV.* Of real valour. सत्यविक्रमः *nom. sin. m.*

सत्वरम् *AVYAYI.* Quickly, with haste.

सदन *s. n.* A house, a mansion. सदनात् *abl. sin.*

सदर्प *BAHUV.* With pride, haughty, lofty. सदर्पः *nom. sin. m.*

सदा *ind.* Always, ever.

सदृश *adj.* Like, equal, equivalent. Suited, suitable. सदृशः *nom. sin. m.* सदृशम् *acc. sin. m. or n.*

सधनु **BAHUV.** With bow (in hand). सधनुः *nom. sin. m.*

सधनुष् **BAHUV.** Armed with a bow. सधनुषः *nom. pl. m.*

सध्वज **BAHUV.** With a flag. सध्वजाः *nom. pl. m.*

सनातन *adj.* Eternal, perpetual. Firm, fixed, permanent. BRAHMA (was meditated upon, seems required to complete the sense). सनातनः *nom. sin. m.*

सन्तप्यति. See root तप.

सन्निवृत्त. See root वृत्.

सन्तस्त *pass. part.* (of वृत् with सम्) Frightened, alarmed. सन्तस्तः *nom. sin. m.*

सन्त्वास *s. m.* Fear, alarm. सन्त्वासात् *abl. sin.*

सन्दधान *pres. part. atm.* (of धा 3d cl. with सम्) Keeping up, holding on.

सन्दधानस्य *gen. sin. m.*

सन्दष्ट *pass. part.* (of दृष्ट with सम्) Bitten.

सन्दष्टौ **BAHUV.** Biting the lips. सन्दष्टौ *acc. sin. m.*

सन्धाय *ind. pret. part.* (of धा with सम्) Shooting at, having aimed.

सन्ध्या *s. f.* Twilight, either morning or evening.

सन्नय *s. m.* A multitude, number, quantity. सन्नये *loc. sin.*

सन्नयध्वम्. See root यव्.

सन्नाह *s. m.* Armour, mail, either of iron or of thick quilted cotton.

सन्निगृह्य *ind. pret. part.* (of ग्रह् with नि and सम्) Vanquishing, discomfiting.

सन्निभ *adj.* Like, resembling. सन्निभः *nom. sin. m.* सन्निभम् *acc. sin. n.*

सन्निवेश *s. m.* An assembly. सन्निवेशे *loc. sin.*

सन्मान *s. n.* **TATP.** The respect of the good. सन्मानम् *acc. sin.*

सपताक **BAHUV.** With a banner. सपताकाः *nom. pl. m.*

सपत्न **BAHUV.** Possessing towns or cities. सपत्नाना *nom. sin. f.*

सपरिच्छद् **BAHUV.** With, or attended by, a retinue. सपरिच्छदाः *nom. pl. f.*

सपुत्र **BAHUV.** With a son. सपुत्रः *nom. sin. m.*

सपुरोहित **BAHUV.** With the family-priest. सपुरोहितः *nom. sin. m.*

सप्तदश *adj.* Possessing seventeen. सप्तदशेषु *loc. pl. n.*

सप्तम *adj.* Seventh. सप्तमः *nom. sin. m.*

सप्रणय **BAHUV.** Affectionate, friendly. सप्रणयम् *acc. sin. n.*

सप्रयोगरहस्य BAHUV. With the charms or spells for employing (the magic weapons). These weapons of fire are not wielded manually, but are invoked or meditated upon. They follow ध्यान : and had not RÁMA given the arms, with the mode of invoking them, he would have given nothing.

सप्रयोगरहस्यानि acc. pl. n.

सप्रेष्य BAHUV. Attended by servants. **सप्रेष्याः nom. pl. f.**

सबालवृद्ध BAHUV. With children and old men. **सबालवृद्धाः nom. pl. m.**

सभा s. f. A court, an assembly. **सभाम् acc. sin.** **सभासु loc. pl.**

सभार्य्य BAHUV. With a wife, having a wife. **सभार्य्यः nom. sin. m.**

सभीम BAHUV. With BHÍMA. **सभीमम् acc. sin. m.**

सभृकुटीमुख BAHUV. With a frowning face. **सभृकुटीमुखी nom. sin. f.**

सभातृ BAHUV. With a brother, or with brethren. **सभात्रा ins. sin. m.**

सम् *A particle and prefix, implying Union, junction (with, together). Assemblage, collection. Beauty or perfection. Intensity, fulness. As a prefix, it corresponds to con, co, com, &c. Before a consonant of the guttural, palatal, cerebral, and dental classes, this word is written सङ्, सञ्, सण्, सन् : before a consonant of the labial class, and before every vowel, सम् ; and before any other consonant, सं.*

सम adj. Equal, even, level, like. **समः nom. sin. m.** **समे loc. sin. m.** **समान् acc. pl. m.** **समाम् acc. sin. f.** **समम् nom. sin. n.**

समक्षम् ind. Before the eyes, in the presence.

समय adj. All, entire, full, complete. **समयान् acc. pl. m.** **समयाणि acc. pl. n.**

समञ्जस adj. Proper, right, correct, accurate, true. Exercised, experienced. **समञ्जसा nom. sin. f.**

समद BAHUV. Furious, mad with rut. **समदौ nom. du. m.**

समदृश्यत. See root दृश्.

समनन्तरम् ind. Immediately after.

समनुप्राप्त pass. part. (of आप with प्र, अनु, and सम्) Entirely covered or overspread. **समनुप्राप्ते loc. sin. n.**

समन्तः or समन्तात् ind. All around, on every side.

समन्यु BAHUV. Sorrowful, anxious. **समन्युः nom. sin. m.**

समन्वित pass. part. (of इ with अनु and सम्) Endued. **समन्विता nom. sin. f.**

- समग्रम् **BAHUV.** Of equal splendour. समग्रम् *acc. sin. m.*
 समभवत्. *See root भू.*
 समभिपद्यत. *See root पद्.*
 समभ्यागात्. *See root इ.*
 समम् *ind.* At once, altogether.
 समय *s. m.* Time. Established moral or ceremonial custom.
 समयुध्यन्, समयोधयत्. *See root युध्.*
 समर *s. m.* War, battle, combat. समरे *loc. sin.*
 समरोद्यत **TATP.** Ready for the combat. समरोद्यतः *nom. sin. m.*
 समर्थ *adj.* Able. समर्थः *nom. sin. m.*
 समर्पयद्भुम्. *See root चृ.*
 समलङ्कृत *pass. part. (of कृ with अलम् and सम्)* Highly decorated. समलङ्कृतः
nom. sin. m. समलङ्कृतौ *nom. du. m.* समलङ्कृताम् *acc. sin. f.*
 समवच्छन्न *pass. part. (of छद् with अव and सम्)* Covered. समवच्छन्नेः *ins. pl. m.*
 समवन्दत्. *See root वद् (इ).*
 समवस्थित *pass. part. (of धा with अव and सम्)* Occupying a place, remaining
 firm or fixed. * समवस्थितैः *ins. pl. m.*
 समवाक्षिपत्. *See root क्षिप.*
 समवादयन्. *See root वद्.*
 समवेत *pass. part. (of इ with अव and सम्)* Assembled. समवेतौ *nom. du. m.*
 समवेताः *nom. pl. m.*
 समस्त *pass. part. (of अस Throw, with अम्)* All, whole, entire. समस्तान् *acc. pl. m.*
 समा *s. f.* A year. समाः *acc. pl.*
 समाकुल *adj.* Crowded, thronged, filled. समाकुलम् *nom. sin. n.*
 समाक्षिप्त *pass. part. (of क्षिप with आ and सम्)* Cast off.
 समागत *pass. part. (of गम् with आ and सम्)* Come, arrived. Joined, united.
 समागताः *nom. pl. m.* समागता *nom. sin. f.*
 समाचक्ष्. *See root चक्ष्.*
 समाचरन् *pres. part. par. (of चर 1st cl. with आ and सम्)* Doing, practising,
 committing. समाचरन् *nom. sin. m.*
 समाचार *s. m.* Proper practice or conduct, approved usage. Report, history.
 समाचारे *loc. sin.*

समाच्छाद्य *ind. pret. part.* (of छद् with आ and सम्) Having overspread; over-coming.

समाज *s. m.* A meeting, an assembly, a multitude, a crowd, a throng. **समाजः** *nom. sin.* **समाजे** *loc. sin.*

समाजहुः. See root ह्.

समान *adj.* Like, similar. One, the same.

समानतेजस् **BAHUV.** Equal in glory. **समानतेजाः** *nom. sin. m.*

समानीय *ind. pret. part.* (of णी Bring, with आ and सम्) Having convened.

समाप्त *pass. part.* (of आप with सम्) Finished, ended.

समाप्तभूयिष्ठ **BAHUV.** Well-nigh ended, having the greater part finished. **समाप्तभूयिष्ठे** *loc. sin. n.*

समावाय *s. m.* A multitude, a number. An assemblage. **समावाये** *loc. sin.*

समावृत *pass. part.* (of वृ with आ and सम्) Encompassed, surrounded. **समावृतः** *nom. sin. m.*

समाश्लिष्य *ind. pret.* (of श्लिष with आ and सम्) Having embraced.

समासाद्य *ind. pret. part.* (of पद with आ and सम्) Having encountered.

समास्थित *pass. part.* (of था with आ and सम्) Seated. **समास्थितौ** *nom. du. m.*

समाहत्य *ind. pret. part.* (of हन् with आ and सम्) Having struck; grazing or striking.

समाहित *pass. part.* (of धा with आ and सम्) Collected, composed, cool; absorbed in meditation. **समाहितैः** *ins. pl. m.*

समित *pass. part.* (of इ with सम्) Conjoined, connected, contiguous. **समितम्** *acc. sin. n.*

समिद्ध *pass. part.* (of इन्ध with सम्) Kindled, lighted, alight, inflamed. **समिद्धे** *loc. sin. m.*

समिद्धदर्प **BAHUV.** Inflamed with pride. **समिद्धदर्पाः** *nom. pl. m.*

समियाय. See root इ.

समीक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with सम्) Having seen.

समीप *adj.* Near, contiguous. **समीपे** *loc. sin. n.*

समीपस्थ *agt.* Placed or situated near. **समीपस्थम्** *acc. sin. m.*

समीपोपगत **TATP.** Come near. **समीपोपगतान्** *acc. pl. m.*

समीयुः. See root इ.

समुत्क्षिप्प *ind. pret. part.* (of क्षिप् with उत् and सम्) Having tossed up, uplifting.

समुत्तिष्ठन्. *See root* छ्वा.

समुत्पित *pass. part.* (of छ्वा with उत् and सम्) Arisen, produced. समुत्पितः
nom. sin. m.

समुत्पन्न *pass. part.* (of पद् with उत् and सम्) Born, produced, sprung, arisen.

समुत्पन्नम् *acc. sin. m.* समुत्पन्ना *nom. sin. f.*

समुत्पिञ्जलक *s. m.* Extreme confusion. समुत्पिञ्जलकः *nom. sin.*

समुत्पेतुः. *See root* पत.

समुत्सेध *s. m.* Height. Fatness. Thickness.

समुद्भूत *pass. part.* (of भू with उत् and सम्) Born, produced, sprung, arisen.

समुद्भूतः *nom. sin. m.* समुद्भूतैः *ins. pl. m.*

समुद्यम्य *ind. pret. part.* (of यम् with उत् and सम्) Having completely lifted up.

समुद्र *s. m.* The sea. समुद्रः *nom. sin.* समुद्रम् *acc. sin.*

समुपागत *pass. part.* (of गम् with आ, उप, and सम्) Come together, assembled,
met, come in one's way; occurred, happening. समुपागतौ *nom. du. m.*

समुपागताः *nom. pl. m.* समुपागतम् *acc. sin. n.*

समुपागमन्. *See root* गम्.

समुपादाय *ind. pret. part.* (of दा with आ, उप, and सम्) Having taken.

समुपाद्वत्, समुपाद्वन्. *See root* दु.

समुपाविशन्. *See root* विश्वा.

समुपेत्य *ind. pret. part.* (of इ with उप and सम्) Having gone near.

समुपैष्यन्ति. *See root* इ.

समूह *s. m.* An assemblage, crowd, throng. समूहस्य *gen. sin.* समूहेषु *loc. pl.*

समेत *pass. part.* (of इ with आ and सम्) Come together, assembled, associated.

समेतौ *nom. du. m.* समेताः *nom. pl. m.* समेतान् *acc. pl. m.*

समेत्य *ind. pret. part.* (of इ with आ and सम्) Having met.

समेष्यन्ति. *See root* इ.

सम्पतत् *pres. part. par.* (of पत 1st cl. with सम्) Falling upon. सम्पतनौ
acc. du. m.

सम्पन्न *pass. part.* (of पद् with सम्) Possessed of; endowed, furnished with.

Mature. Perfectly acquainted with, or performing. सम्पन्नः *nom. sin. m.*

सम्पन्नौ *nom. du. m.*

सम्पश्यत् *pres. part. par.* (of दृश् 1st cl. with सम्) Seeing. सम्पश्यन्त्या: *gen. sin. f.*

सम्यात् *s. m.* A fall.

सम्पूर्णविद्य **BAHUV.** Replete with knowledge. सम्पूर्णविद्यम् *acc. sin. m.*

सम्पेततुः. *See root पत्.*

सम्प्रति *ind.* Now, at the present time.

सम्प्रतीत *pass. part.* (of ई with प्रति and सम्) Respectful. सम्प्रतीता *nom. sin. f.*

सम्प्रयुक्त *pass. part.* (of युज् with प्र and सम्) Overtaking, reached. सम्प्रयुक्ता: *nom. pl. m.*

सम्प्रविहृत *ind. pret. part.* (of हृ with वि, प्र, and सम्) Having roamed all over.

सम्प्रस्थित *pass. part.* (of हा with प्र and सम्) Come forward. सम्प्रस्थितम् *acc. sin. m.*

सम्प्राप्त *pass. part.* (of आप् with प्र and सम्) Completely obtained, reached, arrived. सम्प्राप्ते *loc. sin. m.* सम्प्राप्ता: *nom. pl. m.* सम्प्राप्तान् *acc. pl. m.*

सम्प्राप्तविद्य **BAHUV.** Attained knowledge. सम्प्राप्तविद्या: *nom. pl. m.*

सम्प्रादिशत्. *See root विश्.*

सम्प्रेक्ष्य *ind. pret. part.* (of ईक्ष् with प्र and सम्) Having seen.

सम्प्लुत *pass. part.* (of प्लु with सम्) Overcast, overspread. सम्प्लुते *loc. sin. n.*

ससन्नन्धिन् *adj.* Related, connected; a relation. ससन्नन्धी *nom. sin. m.*

सस्राध *adj.* Blocked up, impassable. सस्राधम् *nom. sin. n.* सस्राधात् *abl. sin. n.*

सम्भाव्य *fut. pass. part.* (of भू with सम्) Suitable, adapted, fit for. सम्भाव्यम् *nom. sin. n.*

सम्भ्रम *s. m.* Fear, terror, loss of presence of mind. सम्भ्रमम् *acc. sin.*

सम्भ्रान्त *pass. part.* (of भ्रम् with सम्) Bewildered, agitated, flurried. सम्भ्रान्ता *nom. sin. f.*

सम्भ्रान्तजन **BAHUV.** Whose people were bewildered. सम्भ्रान्तजने *loc. sin. m.*

सम्मत *pass. part.* (of मन with सम्) Acknowledged, approved of. सम्मता *nom. sin. f.*

सम्मन्य *ind. pret. part.* (of मन्त्र (इ) with सम्) Having spoken privately, or consulted together.

सम्मानित *pass. part.* (of मानि *caus.* of मन with सम्) Treated with respect, honoured. सम्मानिता: *nom. pl. m.*

सम्मुमुहुः. *See root मुह्.*

सम्मोह . See root मुच .

सम्मोह *s. m.* Stupefaction. Fainting. सम्मोहम् *acc. sin.*

सयुधिष्ठिरान् *acc. pl. m.* **BAHUV.** With YUDHISHTHIRA.

सरथ **BAHUV.** With a chariot. सरथान् *acc. pl. m.*

सरथपादात् **BAHUV.** With chariots and infantry. सरथपादातः *nom. sin. m.*

सरस् *s. n.* A large pond or pool. सरः *nom. sin.* सरांसि *acc. pl.*

सरहस्यव्रत **BAHUV.** With the secret or mystic spell. सरहस्यव्रतम् *acc. sin. m.*

सराग **BAHUV.** Coloured.

सरागनेत्र **BAHUV.** Red-eyed. सरागनेत्रेण *ins. sin. n.*

सरोष **BAHUV.** Angry.

सरोषरागोपहत **TATP.** Flushed with an angry hue. सरोषरागोपहतेन *ins. sin. n.*

सर्वे *pronom.* All, every. सर्वेः *nom. sin. m.* सर्वस्य *gen. sin. m.* सर्वे *nom. pl. m.* सर्वान् *acc. pl. m.* सर्वेषाम् *gen. pl. m.* सर्वेषु *loc. pl. m.* सर्वाः *nom. or acc. pl. f.* सर्वासु *loc. pl. f.* सर्वम् *nom. or acc. sin. n.* सर्वाणि *acc. pl. n.*

सर्वेक्षत्रियमर्दन **TATP.** The destroyer of all the military tribes. सर्वेक्षत्रियमर्दनः *nom. sin. m.*

सर्वगुह्यमय *adj.* Made up of all mystery. सर्वगुह्यमयः *nom. sin. m.*

सर्वज्ञानविद् **KWIP**, Acquainted with all knowledge. सर्वज्ञानविद्म् *acc. sin. m.*

सर्वतः *ind.* On all sides, in every part. Altogether.

सर्वधर्मविद् **KWIP**, Knowing the whole of duty. सर्वधर्मविद् *nom. sin. m.*

सर्वपापहर *agt.* Removing, or the remover of, all sin. सर्वपापहरः *nom. sin. m.*

सर्वशः *ind.* Wholly, universally, entirely, on every hand.

सर्वसामान्य **TATP.** Common to all. सर्वसामान्यः *nom. sin. m.*

सर्वायुधोपेत **TATP.** Decorated with all kinds of military trophies. Stored with all sorts of weapons. सर्वायुधोपेतम् *acc. sin. n.*

सलाजकुसुम **BAHUV.** Accompanied with sprinkled grain and flowers.

सलाजकुसुमैः *ins. pl. m.*

सलिल *s. n.* Water. सलिलेन *ins. sin.* सलिलात् *abl. sin.*

सवितृ *s. m.* The sun. सवितुः *gen. sin.*

सविद्युत्सन्नित **BAHUV.** With lightning and thunder. सविद्युत्सन्नितैः *ins. pl. m.*

सविषाण **BAHUV.** Along with the tusks. सविषाणम् *acc. sin. m.*

सवेणुवीणापणवानुनादम् *nom. sin. n.* **BAHUV.** Re-echoing with flutes, lutes, and tabors (स, वेणु, वीणा, पणव, अनुनाद).

सव्यसाचिन् *s. m.* A name of ARJUNA (*from* सव्य The left, *and* साचिन् Joined; drawing the bow with his left hand as well as his right). सव्यसाची *nom. sin.* सव्यसाचिना *ins. sin.*

सव्रीडम् **AVYAYI.** With shame.

सशङ्ख **BAHUV.** With a conch-shell. सशङ्खानि *nom. pl. n.*

सशङ्खघोष **BAHUV.** Sounding a conch-shell. सशङ्खघोषः *nom. sin. m.*

सशर **BAHUV.** Armed with arrows, or furnished with arrows. सशरः *nom. sin. m.* सशरम् *acc. sin. n.*

सशरासन **BAHUV.** Armed with a bow. सशरासनः *nom. sin. m.*

ससंहार **BAHUV.** With charms or prayers for restraining (the magical weapons). ससंहाराणि *acc. pl. n.*

ससचिव **BAHUV.** Accompanied by (his) ministers. ससचिवः *nom. sin. m.*

ससन्ध्य **BAHUV.** Of, or belonging to the evening, vespertine. ससन्ध्यः *nom. sin. m.*

ससम्भ्रम **BAHUV.** Flurried, agitated. ससम्भ्रमः *nom. sin. m.*

सह *ind.* With, along with. Name of a son of DHṚTARÁSHTRĀ. सहः *nom. sin.*

सहज *agt.* Born with, produced together, congenital. सहजम् *acc. sin. m. or n.*

सहदेव *s. m.* The youngest of the five Pándava princes. Name of a person renowned as a swordsman. सहदेवः *nom. sin.* सहदेवस्य *gen. sin.*

सहद्रोण **BAHUV.** With DRONĀ, accompanying DRONĀ. सहद्रोणाः *nom. pl. m.*

सहभ्रातृ **BAHUV.** With a brother. सहभ्रातुः *gen. sin. m.*

सहसा *ind.* Quickly, precipitately, inconsiderately, without consideration or pause. For सह Along with.

सहस्र *s. n.* A thousand. सहस्रम् *acc. sin.* सहस्रे *loc. sin.*

सहस्रपाद् **BAHUV.** Thousand-footed, millipede. सहस्रपात् *nom. sin. m.*

सहस्रशः *ind.* By thousands.

सहस्रशीर्षेन् **BAHUV.** Thousand-headed. सहस्रशीर्षा *nom. sin. m.*

सहस्राक्ष **BAHUV.** Thousand-eyed. सहस्राक्षः *nom. sin. m.*

सहानाथ **BAHUV.** Along with a minister. सहानाथम् *acc. sin. m.*

सहाय *s. m.* A companion, associate, follower, adherent. सहायः *nom. sin.*

सहायैः *ins. pl.*

सहायवत् *adj.* Having a companion, comrade, associate, or follower. सहायवान्
nom. sin. m.

सहित *pass. part. (of सह्)* Accompanied. Associated, combined, allied. सहितः
nom. sin. m. सहिता *nom. pl. m.* सहितम् *nom. sin. n.*

सा *nom. sin. f. (of तद् dem. pron.)* That. She. *Used in the sense of ipsa, with or without the pronouns of the first and second person.*

साक्षात् *ind.* Evidently, manifestly, visibly; in personification, personified.

सागर *s. m.* The ocean. सागरम् *acc. sin.*

सागरान्त **BAHUV.** Ending at the sea, bounded by the ocean. सागरान्ता *nom. sin. f.*

सागरोद्भूतनिःखन **BAHUV.** Roaring like the ocean. सागरोद्भूतनिःखनाः *nom. pl. m. (सागर, उद्भूत, निःखन).*

साङ्गारक् **BAHUV.** Attended by the planet Mars. साङ्गारक् *nom. sin. m.*

सादि *s. m.* A charioteer. सादिभिः *ins. pl.*

सादित *pass. part. (of सादि caus. of षद्)* Destroyed, exterminated. सादिताः
nom. pl. m.

साधु *adj.* Good, well. *ind.* Good! excellent! bravo! साधु मा गमत् No good will come of it. May ill luck attend it!

साधुवाद *s. m. TATP.* A cry of, Good! excellent!

साधुशब्द *s. m. the same as the preceding.* साधुशब्देन *ins. sin.*

साध्य *s. m.* An inferior deity or demigod, one of a class of twelve. साध्याः *nom. pl.*

सानुज **BAHUV.** With a younger brother. सानुजम् *acc. sin. m.*

सान्त्व **RT.** 10th *cl. par.* To soothe, to solace. परिसान्त्वय *imp.*

सान्त्वय *ind. pret. part. (of सान्त्व)* Having consoled.

सान्निध्य *s. n.* Proximity, vicinity, presence. सान्निध्ये *loc. sin.*

सापराध **BAHUV.** Faulty, criminal, guilty, offending. सापराधाः *nom. pl. m.*

सानन् *s. n.* Conciliation, calming, tranquillizing. A kind and tender way of speaking. साम्ना *ins. sin.*

सामर्थ्य *abs. s. n.* Power.

सामर्थ्यवन्धन **BAHUV.** Having power as the bond of union, cemented by, or contingent on power. सामर्थ्यवन्धनम् *nom. sin. n.*

सामर्षहासम् **AVYAYI.** With a bitter smile (स, अमर्ष Anger, हास).

सायक *s. m.* An arrow. सायकैः *ins. pl.*

सायुध **BAHUV.** Armed. सायुधाः *nom. pl. m.*

सार *s. m.* Strength. Essence. Firmness, hardness. सारः *nom. sin.*

सारथि *s. m.* A charioteer. सारथिः *nom. sin.* सारथिम् *acc. sin.*

सार्क **BAHUV.** With the sun, sunny. सार्कः *nom. sin. m.*

सार्थ *s. m.* A company of travellers, a caravan. सार्थम् *acc. sin.*

साद्धम् *ind.* With, along with.

सावित्र *s. m. patronym.* (from सवितृ *s. m.* The sun) KARṢA, child of the sun.

A name of the constellation *Haslá*, whose ruling deity is the sun. सावित्रः *nom. sin.* सावित्रेण *ins. sin.*

साश्व **BAHUV.** With horses.

साहस *s. n.* Boldness, daring, a bold stroke. साहसम् *acc. sin.*

साहाय्य *abs. s. n.* Assistance.

साहाय्यार्थ **TATP.** The benefit of assistance. साहाय्यार्थम् *acc. sin. m.*

सिंह *s. m.* A lion. सिंहः *nom. sin.* सिंहस्य *gen. sin.*

सिंहनाद *s. m.* War-cry, war-whoop, a shouting or roaring on making an onset.

सिंहनादः *nom. sin.* सिंहनादम् *acc. sin.*

सिंहर्षभ *s. m.* A noble or fierce lion.

सिंहसंहनन **BAHUV.** Of lion strength. सिंहसंहननः *nom. sin. m.*

सिक्त *pass. part. (of पिच)* Sprinkled, wetted, watered. सिक्तः *nom. sin. m.*

सित *adj.* White.

सितश्मश्रु **BAHUV.** Silvery-bearded. सितश्मश्रुः *nom. sin. m.*

सिद्ध *s. m.* A divine personage of undefined attributes or character : a sort of demigod, or spirit, inhabiting, together with the *Vidyádhara*s, *Munis*, &c., the middle air, or the region between the earth and the sun.

सिद्धि *s. f.* Accomplishment, completion.

सिद्धर्थम् *ind. TATP.* For the sake of obtaining.

सिन्धु *s. m.* The country along the *Indus* or *Sindh*. In the plural, The inhabitants of that country. सिन्धुभिः *ins. pl.* सिन्धूनाम् *gen. pl.*

सिन्धुपति *s. m.* The lord of *Sindh*, i. e. *JAYADRATHA*. सिन्धुपते *voc. sin.*

सिन्धुराज *s. m.* *JAYADRATHA*, king of *Sindh*. सिन्धुराजः *nom. sin.* सिन्धुराजम् *acc. sin.* सिन्धुराजेन *ins. sin.*

सिपिचे. *See root सिच.*

सीमन्तिनी *s. f.* A woman. सीमन्तिनीनाम् *gen. pl.*

सु *prep.* Very, well, exceedingly, excellent, good.

सुकुमार *adj.* Very delicate, very soft. Very smooth (as a glazed jar set up as a mark for arrows). सुकुमारम् *acc. sin. m.* सुकुमारे *nom. sin. f.*

सुकृत *pass. part. (of कृ with सु)* Well done, pious, virtuous. सुकृते: *ins. pl. n.*

सुकृतोच्चय **BAHUV.** Very lofty. सुकृतोच्चयै: *ins. pl. m.*

सुकेश *adj.* Fine-haired. सुकेशी *nom. sin. f.* सुकेशि *voc. sin.*

सुख *adj.* Happy. Pleasant, agreeable. *s. n.* Happiness, ease. सुखम् *acc. sin.*

सुखपुण्याहघोष *s. m.* **TATP.** The proclamation of a happy holiday.

सुखायेहणसोपानै: *ins. pl. m.* **BAHUV.** Having stairs of easy ascent.

सुगन्धि *adj.* Sweet-smelling, fragrant. सुगन्धिभि: *ins. pl. m.*

सुगान् *adj.* Handsome, having a fine graceful person. सुगान्त्री *f.* सुगान्त्रि *voc. sin.*

सुत *s. m.* A son. सुतः *nom. sin.* सुतम् *acc. sin.* सुतौ *acc. du.* सुताः *nom. pl.*

सुता *s. f.* A daughter. सुताम् *acc. sin.*

सुदन्त *adj.* Having handsome teeth. सुदन्ती *nom. sin. f.*

सुनस **BAHUV.** Handsome-nosed. सुनसम् *acc. sin. n.*

सुनृशंसकृत **EWIP.** Very malicious. सुनृशंसकृद्भि: *ins. pl. m.*

सुन्दर *adj.* Handsome, beautiful. सुन्दरीम् *acc. sin. f.*

सुपर्णी *s. m.* A being of a superhuman character, or GARUḌA, and other birds of an equally fanciful description: one of those classes first created by the BRAHMĀDIKAS, and included in the daily presentation of water to deceased ancestors, &c. सुपर्णेन *ins. sin.* सुपर्णा: *nom. pl.*

सुपुष्पित *adj.* Flowering, in full flower. One whose hairs stand on end from internal pleasure and satisfaction. सुपुष्पितः *nom. sin. m.* सुपुष्पिता: *acc. pl. f.*

सुप्त *pass. part. (of प्वप)* Sleeping, asleep.

सुप्तजनप्राय **BAHUV.** Almost every body being asleep. सुप्तजनप्राये *loc. sin. n.*

सुप्रवृद्ध *pass. part. (of वृथ with प्र and सु)* Full grown. A proper name.

सुप्रीत *adj.* Well pleased, very happy. सुप्रीतः *nom. sin. m.*

सुबल *s. m.* Name of the king of Gāndhāra. सुबलस्य *gen. sin.*

सुबाहु *s. m.* Name of a son of DHṚTARĀSHTRA.

- सुभग** *adj.* Pleasing to the eye. Fortunate. **सुभगे** *voc. sin. f.*
सुभू *s. f.* A woman (*from सु* Handsome, and *भू* An eye-brow). **सुभूः** *nom. sin. सुभु* *voc. sin.*
सुमहत् *adv.* Much, very, exceeding.
सुमध्यम *adj.* Slender-waisted. **सुमध्यना** *nom. sin. f.*
सुमन्त्रज्ञ *adj.* Well versed in holy texts. (*See मन्त्र*). **सुमन्त्रज्ञान** *acc. pl. m.*
सुयोधन *s. m.* A name of DURYODHANA, the chief of the *Kuru* family and confederates. **सुयोधनः** *nom. sin.* **सुयोधनम्** *acc. sin.*
सुयोधनवृकोदरौ *nom. du. m.* **DWANDWA**, DURYODHANA and BHĪMA.
सुर *s. m.* A god, a deity. **सुरः** *nom. sin.*
सुरगुरु *s. m.* VRIHASPATI, regent of Jupiter, and preceptor of the gods. VISHNŪ.
सुरगुरुः *nom. sin.*
सुरप *s. m.* An excellent carriage. Name of a king. **सुरपः** *nom. sin.* **सुरपस्य** *gen. sin.* **सुरपैः** *ins. pl.*
सुरारि **TATP.** An enemy of the gods. **सुरारिः** *nom. sin.*
सुरेश्वर *s. m.* The chief of the gods. **सुरेश्वरम्** *acc. sin.*
सुलोचन **BAHUV.** Fine-eyed. **सुलोचनः** *nom. sin. m.* **सुलोचनम्** *acc. sin. n.*
सुवर्चस् **BAHUV.** Very glorious. *s. m.* Name of a son of DHṚTARĀSHTRA.
सुवर्चाः *nom. sin.*
सुवर्णी *s. n.* Gold.
सुवसन *adj.* Well dressed, elegantly attired. **सुवसना** *nom. sin. f.*
सुविपुल *adj.* Very spacious, very great. **सुविपुलम्** *acc. sin. n.* **सुविपुलाः** *nom. pl. m.*
सुविस्मित *pass. part. (of स्मि with वि and सु)* Much astonished. **सुविस्मिताः** *nom. pl. m.*
सुवीर *s. m.* The name of a country, called also *Saurīra*. The king thereof.
सुवीर *voc. sin.* In the plural, The inhabitants of *Saurīra*. **सुवीराणाम्** *gen. pl. m.*
सुव्यक्तम् *ind.* Evidently, clearly.
सुश्रोणी *s. f.* A woman who has fine hips and loins. **सुश्रोणि** *voc. sin.*
सुसम्भान्त *pass. part. (of भ्रम with सम् and सु)* Greatly bewildered. **सुसम्भान्ता** *nom. sin. f.*

- सुस्वर *adj.* Melodious, harmonious, well-sounding. सुस्वरः *nom. pl. m.*
 सुहृद् *s. m.* A friend. सुहृदः *nom. pl.*
 सूक्ष्म *adj.* Small, fine, delicate, minute (as a berry to be shot at). सूक्ष्मम् *acc. sin. m.*
 सूचक *agt.* Indicative. सूचकः *nom. sin. m.*
 सूचित *pass. part. (of सूच)* Made known, told, disclosed. सूचितम् *acc. sin. m.*
 सूत *s. m.* A bard, an encomiast. A charioteer. सूतम् *acc. sin.* सूतस्य *gen. sin.* सूत *voc. sin.*
 सूतपुत्र *s. m. TATP.* The son of a charioteer. सूतपुत्रः *nom. sin.* सूतपुत्र *voc. sin.*
 सूता *s. f.* A daughter.
 सूदन *agt.* Destructive, destroying. सूदनः *nom. sin. m.* सूदनम् *nom. sin. n.*
 सूर्य *s. m.* The sun. सूर्यः *nom. sin.* सूर्यम् *acc. sin.*
 सूर्यातप *s. m.* Sunshine.
 सूर्यातपपरिक्षिप्त *TATP.* Darted upon by the rays of the sun. सूर्यातपपरिक्षिप्तः *nom. sin. m.*
 सृज *RT.* 6th cl. *par. atm.* To create. सृजते *pres.* असृजत्, असृजन् *1st pret.*
 सृञ्जय *s. m.* A name given to the *Pāṇchālas*. A proper name. सृञ्जवाः *nom. pl.*
 सेना *s. f.* An army, a host. सेनाम् *acc. sin.* सेनानु *loc. pl.*
 सेनायग *TATP.* The leader of an army. सेनायगः *nom. sin. m.*
 सेन्द्रायुधतडित् *BAHUV.* With a rainbow and lightning. सेन्द्रायुधतडित् *nom. sin. m. (स, इन्द्रायुध, तडित्).*
 सेन्द्रायुधपुरोगम *BAHUV.* Preceded by the rainbow. सेन्द्रायुधपुरोगमैः *ins. pl. m.*
 सैनिक *adj.* Relating or belonging to an army. *s. m.* A guard. सैनिकान् *acc. pl.*
 सैन्धव *adj.* Produced or born in *Sindh, Sindhian*. सैन्धवः *nom. sin. m.*
 सैन्धवम् *acc. sin. m.* सैन्धवस्य *gen. sin. m.* सैन्धव *voc. sin. m.* सैन्धवान् *acc. pl. m.* सैन्धवैः *ins. pl. m.*
 सैन्धवक *adj.* the same as the last. सैन्धवकः *nom. sin. m.*
 सैन्य *s. m.* A soldier under arms, a guard. *s. n.* An army, a body of military men, soldiers. सैन्यम् *acc. sin. n.* सैन्यस्य *gen. sin.* सैन्ये *loc. sin.*
 सैन्यानि *nom. or acc. pl. n.* सैन्यैः *ins. pl. m.* सैन्यानाम् *gen. pl.*
 सोदर्य *s. m.* A brother of the whole blood. सोदर्यान् *acc. pl.*
 सोम *s. m.* The moon. The acid juice of the moon-plant (*asclepias acida*, or

sarcostema riminalis) which is drunk at certain sacrifices. सोमः *nom.*

sin. सोमस्य *gen. sin.*

सोमक *s. m.* Name of the grandfather of DECPADA. सोमकानाम् *gen. pl.*

सोमदत्त *s. m.* A proper name. See page 7. सोमदत्तस्य *gen. sin.*

सौवर्ण *s. m.* Name of a son of SURALA. सौवर्णः *nom. sin.*

सौम्य *adj.* Mild, gentle, amiable, honest. सौम्य *voc. sin. m.*

सौवीर *s. m.* A district in the west of India, connected with the country along the Indus. Any one belonging to it: the king of Saurā. In the plural,

The inhabitants thereof. सौवीरम् *acc. sin. m.* सौवीर *voc. sin.* सौवीरान्

acc. pl. सौवीरानाम् *gen. pl.*

सौवीरक *adj.* Of, or belonging to Saurā. A name of JAYADRATHA. सौवीरकः *nom. sin.* सौवीरकाः *nom. pl. m.*

सौवीरराज *s. m.* The king of Saurā. सौवीरराजस्य *gen. sin.*

सौवीरसिन्धूनाम् *gen. pl. m.* DWANDWA. Of the Saurāras and Sindhiāns.

सौष्ठव *abs. s. n.* Fleetness. Excellence, superior skill. सौष्ठवम् *acc. sin. n.*

सौष्ठवेन *ins. sin.*

सौहृद *abs. s. n.* Friendship. सौहृदम् *nom. sin.*

सौहृद्य *abs. s. n.* Friendship. सौहृद्यानि *nom. pl.*

स्कन्ध *s. m.* The shoulder.

स्कन्धावार *s. m.* A royal residence. स्कन्धावारम् *acc. sin.*

स्तनयितु *s. m.* Thunder.

स्तनयितुघोष *BAHUV.* Loud as thunder. स्तनयितुघोषाः *nom. pl. m.*

स्तनित *s. n.* The rattling of thunder, the grumbling of thunder-clouds.

स्त्री *s. f.* A woman. A wife. A female in general. स्त्री *nom. sin. f.* स्त्रियम्

acc. sin. स्त्रियः *nom. pl.* स्त्रीणाम् *gen. pl.*

स्थ *agt. in composition*, Standing, staying, abiding. स्थाः *nom. pl. m.*

स्थान *s. n.* A place. A position. स्थानम् *acc. sin.* स्थाने *loc. sin.*

स्थावर *adj.* Fixed, stationary, immoveable. स्थावराणि *acc. pl. n.*

स्थित *pass. part. (of ष्ट)* Standing, or stood. Subsisting; existing; situated, placed. Steady, established, firm, immoveable. स्थितः *nom. sin. m.* स्थितम्

acc. sin. m. or nom. sin. n. स्थिताः *nom. pl. m.* स्थितान् *acc. pl. m.*

स्थिताम् *acc. sin. f.*

- स्थिर *adj.* Firm, steady. Cool, collected. स्थिरः *nom. sin. m.*
 स्थिरत्वं *abs. s. n.* Steadiness, firmness. स्थिरत्वं *acc. sin. n.*
 स्थिरलोचन **BAHUV.** Steady-eyed, with fixed gaze. स्थिरलोचनः *nom. sin. m.*
 स्नेह *s. m.* Affection, tenderness, kindness, parental fondness. स्नेहः *nom. sin.*
 स्नेहात् *abl. sin.*
 स्पृहमान *pres. part. atm. (of स्पृह 1st cl.)* Vieing, envying, looking with defiance.
 स्पृहमानाः *nom. pl. m.*
 स्पृहा *s. f.* Envy, emulation, rivalry. स्पृहाया *ins. sin.*
 स्पृश **RT.** 6th *cl. par.* To touch. स्पृशत *imp.* स्पृश्यात् *bened.*
 स्पृह **RT.** 10th *cl. par.* To be envious, to long for the happiness of. स्पृहयामि
pres.
 स्फुरत् *pres. part. par. (of स्फुर 6th cl.)* Springing, bounding, starting; elastic.
 स्फुरता *ins. sin. n.*
 स्फुरित *pass. part. (of स्फुर)* Stretched. स्फुरितम् *acc. sin. n.*
 स्म *An expletive.* A particle, which, put after a verb in the present tense, gives it a past signification.
 समयमान *pres. part. atm. (of स्मि 1st cl.)* Smiling. समयमानः *nom. sin. m.*
 स्मृ **RT.** 1st *cl. par. atm.* To remember; with वि To forget. विस्मरते *pres.*
 अस्मरत् *1st pret.*
 स्मृत *pass. part. (of स्मृ)* Remembered; termed, called. स्मृतः *nom. sin. m.*
 स्यन्दन *s. m.* A war-chariot. स्यन्दने *loc. sin.*
 स्यात्, स्यान्, स्युः. See root अस.
 सृज् *s. f.* A chaplet, a wreath of flowers worn over the forehead. Any garland or string of flowers. सृज् *nom. sin.*
 सग्विन् *adj.* Wearing a chaplet. सग्वी *nom. sin. m.*
 सल्ल *pass. part. (of संल)* Fallen down, off, or from. Loosened, relaxed, given way.
 सस्तोत्रपट **BAHUV.** With the upper garment loose. सस्तोत्रपटः *nom. sin. m.*
 सुच *s. f.* A sort of ladle or long spoon, generally made of wood, and used to pour Ghee, or clarified butter, upon the sacrificial fire. सुचम् *acc. sin.*
 स्व *pronom.* Own. स्वम् *acc. sin. m. or n.* स्वे *loc. sin. n.* स्वान् *acc. pl. m.* स्वाम् *acc. sin. f.*

स्वधर्म *s. n.* Peculiar duty or occupation, as, praying of a *Brahman*, fighting of a soldier, &c. **स्वधर्मस्य** *gen. sin.* **स्वधर्मे** *loc. sin.*

स्वधर्मार्थविनिश्चयज्ञ *agt.* Knowing with certainty the objects of his own duty.

स्वधर्मार्थविनिश्चयज्ञम् *acc. sin. m.* (स्व, धर्म, अर्थ, विनिश्चय, ज्ञ).

स्वन *s. m.* Sound, noise, shout. **स्वनः** *nom. sin.* **स्वनम्** *acc. sin.*

स्वपत् *pres. part. par.* (of **ष्वप** 2d cl.) Sleeping. **स्वपन्** *nom. sin. m.*

स्वप्नुकाम *TATP.* Wishing to sleep. **स्वप्नुकामः** *nom. sin. m.*

स्वयंवर *s. m.* The public choice of a husband by a princess, from a number of suitors assembled for the purpose. **स्वयंवरः** *nom. sin.* **स्वयंवरम्** *acc. sin.*

स्वयंवराणाम् *gen. pl.*

स्वयंवरकृतक्षयाम् *acc. sin. f.* **BAHUV.** (Who has) fixed the moment of the marriage.

स्वयम् *ind.* Self spontaneously, of one's own self, or own accord. By one's self.

स्वर *s. m.* An accent. Sound in general. **स्वरेण** *ins. sin.* **स्वराः** *nom. pl.*

खलकृत *adj.* Highly decorated. **खलकृताः** *nom. pl. m.* (सु, खलकृत).

खमृ *s. f.* A sister. **खसा** *nom. sin.* **खसारम्** *acc. sin.*

खस्ति *ind.* a particle of benediction, Hail! peace, prosperity (composed of सु Well, and अस्ति It is). **खस्ति गच्छ** Go in peace.

खस्तिवाच्य *ind. pret. part.* (of वच् with खस्ति) Having invoked blessings.

स्वागत *s. n.* Welcome. **स्वागतम्** *nom. sin.* (सु Well, आगत Come).

स्वाध्याय *s. m.* The perusal or study of the *Vedas*.

स्वाध्यायवत् *s. m.* A student of the *Vedas*. **स्वाध्यायवन्तः** *nom. pl.*

ह

ह *an expletive.*

हंस *s. m.* A goose. A swan.

हंसाङ्गु *s. m.* Swan-colour, i. e. white.

हंसि. See root हन्.

हत *pass. part.* (of हन्) Slain. **हतः** *nom. sin. m.* **हतम्** *acc. sin. m.* **हताः** *nom. pl. m.* **हतान्** *acc. pl. m.* **हतानाम्** *gen. pl. m.* **हतेषु** *loc. pl. m.*

हतप्रवीर *BAHUV.* Whose choicest warriors are slain. **हतप्रवीराः** *nom. pl. m.*

हतसर्वयोध *BAHUV.* With all the warriors killed. **हतसर्वयोधाम्** *acc. sin. f.*

हतसूत **BAHUV.** Whose charioteer is slain. हतसूतम् *acc. sin. m.* हतसूताः *nom. pl. m.*

हताश्व **BAHUV.** Having the horses killed. हताश्वः *nom. sin. m.* हताश्वम् *acc. sin. m.*

हतौजस् **BAHUV.** Whose splendour is dimmed. हतौजाः *nom. sin. m.*

हत्वा *ind. pret. part. (of हन)* Having killed.

हन **RT.** 2d cl. par. *átm.* To smite, strike. To slay, kill; *with अभि, आ or नि.* हंसि, निहन्मः (*: being dropped*) *pres.* जघान, आजघान, जघ्नतुः, अभिजघ्नतुः, जघ्ने 2d *pret.* अहनत् 3d *pret. irregular; being usually supplied from वध, as अवधीत्, व्यवधीत्, वधी: with मा.*

हन्तव्य *fut. pass. part. (of हन)* To be killed. हन्तव्यः *nom. sin. m.*

हन्तु *agt.* Killing, slaying. A slayer. हन्ता *nom. sin. m.*

हन्यमान *pres. part. pass. (of हन)* Being killed. हन्यमानाः *nom. pl. m.*

हय *s. m.* A horse. हयाः *nom. pl.* हयान् *acc. pl.* हयेषु *loc. pl.*

हर *s. m.* ŚIVA. हरः *nom. sin.*

हरण *s. n.* Seizure, forcible abduction. हरणम् *nom. sin.*

हरति, हरामि. *See root ह.*

हरि *s. m.* A lion. VISHNÚ. हरिम् *acc. sin.* हरेः *gen. sin.*

हरिण *s. m.* A deer. हरिणान् *acc. pl.*

हरिहय *s. m.* A name of INDRA. हरिहयः *nom.* हरिहयम् *acc.*

हर्ष *s. m.* Joy, delight. Ambition, emulation. हर्षात् *abl. sin.*

हलहलाशब्द *s. m.* Noise, tumult (*from हलहला Imitative sound, and शब्द Sound*). हलहलाशब्दः *nom. sin.*

हलायुध *s. m.* A name of the demigod BALARÁMA, half-brother to KRISHNA, and the third of the RÁMAS (*from हल A plough, and आयुध A weapon*).

हलायुधः *nom. sin.* हलायुधम् *acc. sin.*

हविस् *s. n.* Clarified butter. An intended oblation, the article so to be offered, usually clarified butter. हविः *nom. sin.*

हव्यवाह *s. m.* Fire (*from हव्य Oblation, and वाह What bears*). हव्यवाहम् *acc. sin.* हव्यवाहाः *nom. pl.* हव्यवाहान् *acc. pl.*

हस **RT.** 1st cl. par. To laugh. जहसुः 2d *pret.*

हस्त *s. m.* The hand. हस्तम् *acc. sin.*

हस्तिनापुर *s. n.* Ancient Delhi. See page 6. हस्तिनापुरे *loc. sin.*

हस्त्यारोह **TATP.** Riding on an elephant. हस्त्यारोहान् *acc. pl. m.*

हा *an interjection of surprise and admiration, Oh!*

हार *s. m.* A string or garland of pearls.

हास *s. m.* Laughter.

हाहाकार *s. m.* A noise, an uproar. Lamentation, sound of grief. हाहाकारः

nom. sin. हाहाकारान् *acc. pl.*

हाहाकृत *pass. part. (of कृ subjoined to हाहा an interjection of surprise, grief, or pain)* Vexed. हाहाकृतम् *nom. sin. n.*

हि *ind.* For, because, since. Truly. *An expletive.*

हित *s. n.* Good, benefit, welfare. हिताय *dat. sin.*

हित्वा *ind. pret. part. (of हा)* Having left.

हिमवत् *adj.* Cold, chilly. *m.* The *Himālaya* range. हिमवान् *nom. sin.*

हिरण्य *s. m.* Gold. हिरण्यम् *nom. sin.*

हिरण्यकशिपु *s. m.* HIRANYAKASHIPU, a *Daiṭya*, the father of PRAHLĀDA, for whose destruction VISHNŪ descended in the fourth, or NARASINHA *avatār.*

हिरण्यकशिपुः *nom. sin.*

हीन *pass. part. (of ह)* Abandoned, forsaken, lost, vanquished. हीनम् *acc. sin. n.* हीनिः *ins. pl. m.*

हु **RT.** 3d *cl. par.* To offer, to sacrifice. जुहाव 2d *pret.* हूयते *pres. pass.*

हुत *pass. part. (of हु)* Offered in sacrifice, sacrificial. हुतः *nom. sin. m.*

हुताश *s. m.* Fire (from हुत An oblation, and आश What eats).

हूयते. See root हु.

हृ **RT.** 1st *cl. par. dñm.* To take, take away, remove; with अप To strike off, to carry off; with आ and उन् To quote, to cite; with आ and उप To bring; with आ and वि To utter; with आ, वि, and प्र To howl; with आ and सम् To collect; with प्र To strike; with वि To take away, or change. To saunter about for amusement; with सन् and प्रति To extricate, to save. ह्रामि, ह्रति, विहरति, उदाहरति *pres.* अपाहृत, प्राहृत, प्रत्याहृत

1st *pret.* जहार, उपाजहुः, विजहुः, समाजहुः 2d *pret.* ग्रहन् *imp.* अपहेत

प्रतिसंहेत, व्याहेत *pot.* Causal with अभि To attack. अभ्यहारयत् 1st *pret.*

Desid. जिहीषि, To wish to steal. जिहीषेत् *pot.*

हृत *pass. part. (of हृ)* Taken, seized, stolen.

हृतधन **BAHUV.** Spoiled of wealth. हृतधनम् *acc. sin. m.*

हृतराज्य **BAHUV.** Stripped of a kingdom. हृतराज्यान् *acc. pl. m.*

हृतोण **BAHUV.** Robbed of (its) snakes. हृतोणम् *nom. sin. n.*

हृद् *s. n.* The heart. हृदि *loc. sin.*

हृदय *s. n.* The mind, the seat or faculty of thought and feeling. The heart.

हृदयम् *acc. sin.* हृदयैः *ins. pl.*

हृदयकम्पन **TATP.** Agitating the heart, causing it to throb (with indignation).

हृदयकम्पनम् *acc. sin. n.*

हृष्ट *pass. part. (of हृष)* Pleased, delighted. Disappointed, envious, splenetic.

हृष्टाः *nom. pl. m.*

हृष्टमानस **BAHUV.** Rejoiced at heart. हृष्टमानसः *nom. sin. m.*

हृष्टवत् *ind.* Cheerfully.

हेतु *s. m.* Cause, reason, motive. Reason, argument. हेतुम् *acc. sin.*

हेतोः *gen. sin.* On account of, for the sake.

हैम *adj.* Golden.

हैमचित्रसमुत्सेध **BAHUV.** Enriched, or enchased with golden pictures. ?

हैमचित्रसमुत्सेधम् *acc. sin. f.* (हैम, चित्र, and समुत्सेध *s. m.* Height. Thickness).

हैमवत *adj.* Bred in or belonging to the snowy mountains. हैमवताः *nom. pl. m.*

हैमवतीम् *acc. sin. f.*

ह्रस्व *adj.* Short, dwarfish. Little, insignificant. ह्रस्वः *nom. sin. m.* ह्रस्वम्

acc. sin. n.

ह्रियमाण *pres. pass. part. (of हृ)* Being carried off. ह्रियमाणाम् *acc. sin. f.*

ह्री *s. f.* Shame. ह्रीः *nom. sin.*

LONDON :

PRINTED BY RICHARD WATTS, CROWN COURT, TEMPLE BAR,

PRINTER TO THE EAST-INDIA COLLEGE.